

ISSN 2227-2844

ВІСНИК

**ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

№ 14 (273) ЛИПЕНЬ

2013

ВІСНИК

ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

*За матеріалами
Всеукраїнської науково-практичної конференції
„Ключові проблеми сучасної
германської та романської філологій”*

№ 14 (273) липень 2013

Частина I

Засновано у лютому 1997 року (27)
Свідоцтво про реєстрацію:
серія КВ № 14441-3412ПР
видане Міністерством юстиції України 14.08.2008 р.

Збірник наукових праць внесено до переліку
наукових фахових видань України
(філологічні науки)
Постанова президії ВАК України від 18.11.09 № 1-05/5

Журнал включено до переліку видань реферативної бази даних
«Україніка наукова» (угода про інформаційну співпрацю
№ 30-05 від 30.03.2005 р.)

Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 10 від 30 травня 2013 року)

Виходить двічі на місяць

Засновник і видавець –
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор – доктор педагогічних наук, професор **Курило В. С.**

Заступники головного редактора –

доктор педагогічних наук, професор **Савченко С. В.**

Випускаючі редактори –

доктор історичних наук, професор **Бур'ян М. С.,**

доктор медичних наук, професор **Виноградов О. А.,**

доктор філологічних наук, професор **Галич О. А.,**

доктор філологічних наук, професор **Глуховцева К. Д.,**

доктор педагогічних наук, професор **Горошкіна О. М.,**

доктор сільськогосподарських наук, професор **Конопля М. І.,**

доктор філологічних наук, професор **Синельникова Л. М.,**

доктор педагогічних наук, професор **Харченко С. Я.**

Редакційна колегія серії «Філологічні науки»:

доктор філологічних наук, професор **Блохіна Н. Г.,**

доктор філологічних наук, професор **Галич В. М.,**

доктор філологічних наук, професор **Глуховцева К. Д.,**

доктор філологічних наук, професор **Гриценко П. Ю.,**

доктор філологічних наук, професор **Зеленько А. С.,**

доктор філологічних наук, професор **Фоменко В. Г.,**

доктор філологічних наук, професор **Дмитренко В. І.,**

доктор філологічних наук, професор **Синельникова Л. М.,**

доктор філологічних наук, професор **Трошева Т. Б.,**

доктор філологічних наук, професор **Червинський П. П.**

РЕДАКЦІЙНІ ВИМОГИ

до технічного оформлення статей

Редколегія „Вісника” приймає статті обсягом 4 – 5 сторінок через 1 інтервал, повністю підготовлених до друку. Статті подаються надрукованими на папері в одному примірнику з додатком диска. Набір тексту здійснюється у форматі Microsoft Word (*.doc, *.rtf) шрифтом № 12 (Times New Roman) на папері формату А-4; усі поля (верхнє, нижнє, правє й лівє) — 3,8 см; верхній колонтитул — 1,25 см, нижній — 3,2 см.

У верхньому колонтитулі зазначається: Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № 12 (271), 2013.

Інформація про УДК розташовується у верхньому лівому кутку без відступів (шрифт нежирний). Ініціали і прізвище автора вказуються в лівому верхньому кутку (через рядок від УДК) з відступом 1,5 см (відступ першого рядка), шрифт жирний. Назва статті друкується через рядок великими літерами (шрифт жирний).

Зміст статті викладається за планом: постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Усі перелічені елементи повинні бути стилістично представлені в тексті, але графічно виділяти їх не треба.

Посилання на цитовані джерела подаються в квадратних дужках після цитати. Перша цифра — номер джерела в списку літератури, який додається до статті, друга — номер сторінки, наприклад: [1, с. 21] або [1, с. 21; 2, с. 13–14]. Бібліографія і при необхідності примітки подаються в кінці статті після слова „Література” або після слів „Література і примітки” (без двокрапки) у порядку цитування й оформляються відповідно до загальноприйнятих бібліографічних вимог. Бібліографічні джерела подаються підряд, без відокремлення абзацем; ім'я автора праці (або перше слово її назви) виділяється жирним шрифтом.

Статтю закінчують 3 анотації обсягом 15 рядків (українською, російською) та 22 рядки (англійською) мовами із зазначенням прізвища, ім'я та по-батькові автора, назви статті та ключовими словами (3 – 5 термінів).

Стаття повинна супроводжуватися рецензією провідного фахівця (доктора, професора).

На окремому аркуші подається довідка про автора (прізвище, ім'я, по батькові; місце роботи, посада, звання, учений ступінь; адреса навчального закладу, кафедри, домашня адреса; номери телефонів (службовий, домашній, мобільний).

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

1.	Божеску М. Г. Сучасні дослідження політичного дискурсу.....	6
2.	Бондаренко Я. О. Інтелектуальна гра як форма вербалізації когнітивної діяльності мовної особистості в дискурсі (на матеріалі британського телесеріалу «Шерлок»).....	11
3.	Вигівський В. Л. Стилістичне розшарування військових омофраз та їх стилістичні типи.....	17
4.	Vokun I. A. Force dynamics as a construal operation.....	22
5.	Давидюк Ю. Б. Ефект ошуканого очікування крізь призму теорії ментальних просторів.....	28
6.	Ільїнкова Н. М. Лінгвістичні інструменти маніпулятивного дискурсу.....	32
7.	Kiselyova O. M. English subjunctives. The problems of translation	36
8.	Купчишина Ю. А. Очуднення у контексті концептуального аналізу.....	41
9.	Mukhaenko V. V. The preposition <i>on</i> : cognitive grammar.....	46
10.	Недайнова І. В. Когнітивний дисонанс як причина виникнення нових концептів сучасної картини світу.....	52
11.	Нікіточкіна І. В. Категорія матеріальної цінності в епічній поемі «Беовульф».....	58
12.	Поневчинська Н. В. Когнітивний аспект дослідження гумору (на матеріалі англійських епіграм).....	64
13.	Rudakova T. A. Types of English borrowings in the modern German press language.....	69
14.	Степикіна Т. В. Лексико-семантичний аспект категорії часу в сучасній англійській мові.....	75
15.	Ткачик О. В. Концептуальна метафора як спосіб пізнання дійсності.....	81
16.	Чайка Л. В. Мовна парадигматика у вербальному конфлікті...	87

ЕТНОЛІНГВІСТИКА ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ. ІНТЕРЛІНГВІСТИКА

17.	Зосімова О. В. Особливості перекладу англійської кінотермінології українською мовою.....	93
18.	Калужська Л. О. Трансформація вираження мовної оцінки у перекладі метафоричних та алюзивних одиниць.....	99
19.	Клименко О. Л. Семантика інтернаціональних афіксів у складі англійських інновацій.....	105
20.	Котов М. В. Конструювання смислу при реалізації настанови «навчання» у міжкультурному дискурсі.....	111

21.	Редька І. А. Функції словесної синестезії у різних типах англомовного дискурсу.....	119
22.	Сопилюк Н. М. Системні розбіжності між мовами як чинник застосування лінгвокультурної адаптації у міжкультурній комунікації.....	126
23.	Сулейманова Н. В. К вопросу о проблеме употребления речевых актов.....	131
24.	Taranenko O. G. Gender factor and its influence on military women's speech in urban society.....	136
25.	Тофтул А. С., Літвінова М. М. Лінгвокультурна специфіка німецьких народних казок.....	140
26.	Шестаков А. О. Етнокультурні особливості флоронома мак та його еквівалентів в українській, англійській та французькій мовах.....	146

КОНЦЕПТ В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ТА ЙОГО РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ В СУЧАСНОМУ ДИСКУРСІ

27.	Глухова Л. О. Варіанти вербалізації фрейму «академічний підрозділ ВНЗ» як складової концепту «освітній менеджмент» в сучасній англійській мові.....	154
28.	Дорменєв В. С. Концепт «пунктуальність» у фразеологічній системі німецької й української мов (спроба семантичного аналізу).....	159
29.	Кіресенко К. В. Концептуальна метафора кохання ↔ хвороба в українській та англійській фольклорно-магічних картинах світу.....	166
30.	Краціло С. О. Реалізація скрипту «шлюб» (на матеріалі роману Ентоні Троллопа «Як ми тепер живемо»).....	171
31.	Левицкий А. Э. Концепт «мечта» в американской лингвокультуре.....	177
32.	Сандига Л. О. Концептуальні метафори на позначення смерті у англомовних інтернет-листах родичів померлих.....	185
33.	Свиридюк Т. В. Метафорична семантика ідіоматичних одиниць (на матеріалі промов британських прем'єр-міністрів).....	191
34.	Святюк Ю. В. Концепт «иностранец» в семантическом пространстве английского языка.....	196

ЛЕКСИКОГРАФІЯ ТА ТЕРМІНОЗНАВСТВО

35.	Каліберда О. О. Англійська лексикографія раннього середньовіччя.....	203
-----	---	-----

36.	Кучумова Н. В. Продуктивні моделі двокомпонентних термінів-словосполучень в англійській фармацевтичній термінології.....	209
37.	Лоскутова Н. М. Характеристика інтернаціоналізмів у терміносистемі кінематографа французької та української мов	213
38.	Саламаха М. Я. Семантичний процес метонімізації англійського терміна сфери охорони довкілля.....	220
39.	Слабоуз В. В. Проблема и задачи лингвокультурологической ономографии.....	226
40.	Шевченко О. О. Словник як значуща одиниця оволодіння іноземною мовою.....	233

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

41.	Басюк Т. С. Образотворчі особливості мови як основні чинники ідентифікації індивіда у суспільстві.....	239
42.	Воронцова Т. Ю. Формування міжкультурної комунікації студентів на прикладі викладання іноземної мови.....	244
43.	Gulivets N. O. Cross-cultural communication in global business...	249
44.	Кириченко А. Г. Теоретические предпосылки изучения произносительного акцента в авиационном радиотелефонном дискурсе.....	254
45.	Кондратьєва О. В. Когезія в аспекті перекладу.....	261
46.	Моїсєнко (Іваніна) Т. В. Особливості відтворення онімів з урахуванням історичної стилізації.....	266
47.	Моркотун С. Б. Вербальні та невербальні засоби комунікації презентатора.....	272
48.	Пашніна Т. М. Мовні аспекти політичної комунікації під час військових конфліктів (на основі аналізу промов Президента США Джорджа Буша).....	277
49.	Полякова О. В. Дискурс анімаційного фільму як поле діяльності кіно перекладача.....	282
50.	Шліхар Т. О. Прагматика перекладу експресивних висловлювань з вигуком «well» у драматичному діалозі.....	287
	Відомості про авторів.....	293

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

УДК 811.111'373.23

М. Г. Божеску

СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Стаття аналізує найвагоміші дослідження присвячені політичному дискурсу. Незважаючи на значну увагу, яка приділяється дослідженню дискурсу взагалі, та політичному дискурсу зокрема, в цій галузі лінгвістичних досліджень існує ще чимало лакун.

Актуальність вивчення політичного дискурсу можна пояснити внутрішніми потребами лінгвістичної теорії, яка звертається до реальних сфер функціонування мовної системи, з одного боку, та необхідністю розробки методів аналізу політичних текстів, з іншого.

Метою нашого дослідження є виявлення основних підходів до вивчення політичного дискурсу в сучасній лінгвістиці та перспективних напрямів його вивчення. Досягнення поставленої мети передбачає визначення поняття політичного дискурсу, аналіз найвпливовіших теорій та методів вивчення політичного дискурсу.

Політичний дискурс знаходиться у фокусі уваги сучасного мовознавства. Свідченням цього є наукові пошуки таких видатних дослідників, як Т. Ван Дейк, О. І. Шейгал, О. Л. Михалева, В. И. Карасик, М. Л. Макаров, О. Н. Паршина, В. А. Мишланов, Е. Р. Левенкова (в галузі теорії дискурсу), К. Л. Хакер, Р. Г. Мідоу, А. П. Чудинов, Л. В. Минаева, Р. Водак (в галузі політичної лінгвістики), Дж. Серль, Дж. Остин, П. Стросон, О. Г. Почепцов, Г. Г. Почепцов (в галузі прагмалінгвістики).

Політична лінгвістика – галузь лінгвістики, яка виникла на перетині двох наук – лінгвістики та політології, та тісно пов'язана з іншими лінгвістичними дисциплінами, особливо, з прагмалінгвістикою, комунікативною та когнітивною лінгвістикою.

Центральним поняттям політичної лінгвістики є політичний дискурс, який є окремим різновидом дискурсу та має на меті здобуття та утримання політичної влади. Головне завдання лінгвістичного аналізу політичного дискурсу – розкриття механізму складних стосунків між мовою, владою та суспільством. Вивчення політичної лінгвістики допомагає краще розібратися у сучасних політичних процесах, а також побачити справжнє значення виступів політичних лідерів та методи маніпуляції суспільною свідомістю, якими вони користуються [1].

Феномен політичного дискурсу є міждисциплінарним, і, як такий, є предметом дослідження соціології, соціальної психології, культурології, теорії масової комунікації та теорії впливу.

На сьогоднішній день, немає єдиного визначення політичного дискурсу. В. А. Маслова, наприклад, розглядає політичний дискурс як вербальну комунікацію у певному соціально-психологічному контексті, в якому відправник та адресат набувають певні соціальні ролі згідно їхньої участі у політичному житті, яке і є предметом комунікації. Політичний дискурс як різновид інституціонального спілкування володіє системою конститутивних ознак та набуває низьку функцій [2].

В лінгвістичній літературі існує широке та вузьке розуміння політичного дискурсу. До мовознавців, які дотримуються широкого розуміння політичного дискурсу належить, зокрема, О. І. Шейгал, яка під політичним дискурсом розуміє «будь-які мовні утворення, зміст яких належить до сфери політики» [3, с. 23]; а також А. Н. Баранов, який визначає політичний дискурс як «сукупність дискурсивних практик, що ідентифікують учасників політичного дискурсу як таких або формують конкретну тематику політичної комунікації» [4, с. 246]. Широке розуміння «політичної мови» як мови, що використовується в публічній сфері, враховує зростаючу владу ЗМІ, розвиток новітніх комунікативних технологій, розширення процесів глобалізації та процес комерціалізації політичної комунікації.

Аналізуючи структуру політичного дискурсу, О. І. Шейгал визначає його перетини з іншими видами дискурсів: юридичним, науковим, дискурсом ЗМІ тощо. Дослідниця визначає наступні структуроутворюючі ознаки політичного дискурсу – інституціональність, інформативність, смислово невизначеність, авторитарність [3].

Вузького визначення політичного дискурсу дотримується, зокрема, голандський дослідник Т. Ван Дейк. Він вважає, що політичний дискурс – це клас жанрів, обмежений соціальною сферою, а саме політикою. Політичні обговорення, парламентські дебати, партійні програми, промови політиків – це ті жанри, що належать до сфери політики. Політичний дискурс – дискурс політиків. Обмежуючи політичний дискурс професійними рамками, діяльністю політиків, дослідник зауважує, що політичний дискурс, водночас, є формою інституціонального дискурсу. Це означає, що дискурсами політиків вважаються ті дискурси, які створюються в такому інституціональному оточенні як засідання уряду, парламентські сесії, з'їзди політичних партій. Таким чином, дискурс є політичним, коли він супроводжує політичний акт в політичному оточенні [5].

У нашому дослідженні ми дотримуємося широкого розуміння дискурсу, включаючи в нього також процес та результат політичного дискурсу та всі екстралінгвістичні чинники, що супроводжують та впливають на його породження та сприйняття.

Одним з найбільш відомих досліджень політичного дискурсу останніх років є робота О. І. Шейгал «Семіотика політичного дискурсу», з точки зору якої політичний дискурс, як і інші види дискурсу, має два виміри: реальний та віртуальний. Під реальним виміром дослідниця

розуміє поточну мовленнєву діяльність у певному соціальному просторі, а також мовленнєві твори (тексти), що виникають в результаті цієї діяльності, які розглядаються у взаємодії лінгвістичних, паралінгвістичних та екстралінгвістичних чинників. Віртуальний вимір дискурсу, на думку О. І. Шейгал, – це семіотичний простір, що включає вербальні та невербальні знаки, сукупним денотатом яких є світ політики, тезаурус висловлювань, набір моделей мовленнєвих дій та жанрів, специфічних для спілкування у певній галузі [3].

Фахівці розрізняють наступні види політичного дискурсу:

– інституціональний політичний дискурс, в межах якого використовуються тільки тексти безпосередньо створені політиками та використані в політичній комунікації (парламентські стенограми, політичні документи, публічні виступи та інтерв'ю політичних лідерів тощо);

– мас-медійний (медійний) політичний дискурс, в межах якого використовуються тексти, створені журналістами і розповсюджуються за допомогою преси, телебачення, радіо, інтернету;

– офіційно-діловий політичний дискурс, пов'язаний з апаратною комунікацією, в межах якої створюються тексти, призначені для співробітників державного апарату;

– тексти, створені «пересічними громадянами», які не будучи професійними політиками або журналістами, епізодично беруть участь в політичній комунікації. Це можуть бути різні листи та звернення, адресовані політикам або державним установам, листи до ЗМІ тощо;

– «політичні детективи», «політична поезія» та тексти досить розповсюджених останнім часом політичних мемуарів;

– тексти наукової комунікації присвячені політиці.

Межі між шістьма вищеназваними видами політичного дискурсу не є чітко окресленими, часто доводиться спостерігати їх перетинання.

Більшість закордонних політлінгвістичних досліджень проводиться на основі аналізу медійного дискурсу. Існує також значна кількість закордонних публікацій, в якій політична комунікація вивчається виключно на матеріалі інституціонального дискурсу.

У сучасній закордонній лінгвістиці склались декілька основних напрямів у дослідженні політичної комунікації. Перший з них розвиває традиційні погляди на вивчення політичної мови, що беруть свій початок в античній риторичі. В цьому випадку, мовні одиниці сприймаються як форма передачі думки, як спосіб прикрасити думку, зробити її більш доступною та прагматично значущою. При такому підході основна увага приділяється способам створення та інсценування політичного тексту.

В основі другого напрямку покладено когнітивний підхід, у відповідності з яким мовленнєва діяльність сприймається як відображення картини світу у свідомості людини, як матеріал для вивчення національної, соціальної та індивідуальної ментальності. Провідна роль в становленні цього напрямку належить Джорджу

Лакоффу, хоча він створював свою теорію не на порожньому місці, оскільки когнітивний підхід до вивчення політичної мови виник значно раніше.

В основу третього напрямку покладено дискурсивний підхід, у відповідності з яким політичний текст вивчається у дискурсі, тобто важливе значення приділяється умовам створення та функціонування відповідного тексту, його взаємодії з іншими текстами, з національною культурою та традиціями, з політичною ситуацією в регіоні, країні, світі.

Таким чином, на сьогоднішній день не існує загальноприйнятого визначення політичного дискурсу, термін «дискурс» використовується у сучасній лінгвістиці для позначення різних видів мовлення та мовленнєвих творів, усвідомлення яких повинно будуватися з урахуванням всієї сукупності мовних та позамовних чинників, а визначення та інтерпретація дискурсу варіює в залежності від розуміння політичного дискурсу (вужке та широке), напряму досліджень в політичній комунікації (риторичний, когнітивний та дискурсивний) тощо.

Короткий огляд літератури дозволяє зробити висновки про те, що когнітивний підхід до аналізу комунікації займає провідне положення у сучасній політичній лінгвістиці. Когнітивний підхід до вивчення мови відкриває широкий спектр можливостей та дозволяє дослідникам подивитись на ті чи інші мовні явища з точки зору пізнавальних (когнітивних) механізмів, покладених в основу розумової діяльності людини. Водночас, деякі аспекти когнітивної теорії залишаються дискусійними. З іншого боку, дискурсивний підхід в сфері політичної комунікації видається особливо плідним та перспективним, оскільки він задає той ракурс досліджень, який дозволяє усвідомити суттєвий аспект цієї галузі функціонування мови – специфіку концептуалізації світу, що породжує широкий спектр форм мовного впливу.

Список використаної літератури

- 1. Чудинов А. П.** Политическая лингвистика / А. П. Чудинов. – М. : Флинта, 2006. – 255 с.
- 2. Маслова В. А.** Политический дискурс: языковые игры или игры в слова? / В. А. Маслова // Политическая лингвистика. – Вып. 1(24). – Екатеринбург, 2008. – С. 43 – 48.
- 3. Шейгал Е. И.** Семиотика политического дискурса / Е. И. Шейгал. – М. : Гнозис, 2004. – 326 с.
- 4. Баранов А. Н.** Введение в прикладную лингвистику / А. Н. Баранов. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 360 с.
- 5. Van Dijk Т. А.** What is political discourse analysis? / Т. А. Van Dijk // Political linguistics. – Amsterdam, 1998. – P. 11 – 52.

Божеску М. Г. Сучасні дослідження політичного дискурсу

У статті розглядається політичний дискурс як центральне поняття політичної лінгвістики, його визначення, види, та огляд основних досліджень в цій галузі. Водночас, пропонується авторське бачення

цього поняття, аналізується широке та вузьке розуміння політичного дискурсу, його реальний та віртуальний виміри, та перспективні напрями дослідження політичної комунікації.

Когнітивний та дискурсивний підходи до аналізу політичної комунікації дозволяють проаналізувати мовні явища з точки зору пізнавальних процесів та дослідити специфіку концептуалізації світу, та займають провідне місце у сучасній політичній лінгвістиці.

Ключові слова: дискурс, політичний дискурс, політична комунікація.

Божеску М. Г. Современные исследования политического дискурса

В данной статье рассматривается политический дискурс как центральное понятие политической лингвистики, его определение, виды, и обзор основных исследований в этой области. В то же время, предлагается авторское видение этого понятия, анализируется широкое и узкое понимание политического дискурса, а также перспективные направления исследования политической коммуникации.

Когнитивный и дискурсивный подходы к анализу политической коммуникации позволяют анализировать языковые явления с точки зрения познавательных процессов и исследовать специфику концептуализации мира, и занимают ведущее место в политической лингвистике.

Ключевые слова: дискурс, политический дискурс, политическая коммуникация.

Bozhesku M. H. The State of the Art Researches of Political Discourse

The present article considers political discourse as the key notion of political linguistics, reviews its definitions and types, provides an overview of the most significant studies on the subject. Through the lens of the author's vision of this category, it analyzes the wide and the narrow understandings of political discourse, its real and virtual dimensions as well as the prospective directions of investigating political communication.

The term "political discourse" is used in linguistics to refer to different types of speech and texts, the understanding of which is realized taking into consideration the whole complex of linguistic and extra linguistic factors, whereas, the definition of discourse depends on the approach and the school of study, the basic ones being rhetoric, cognitive and discursive.

The research argues that cognitive approach to political communication analysis occupies the leading position as it opens a wide array of opportunities and gives researchers a chance to consider the linguistic phenomena from the view-point of cognitive mechanisms that are at the core of the human mental activity. On the other hand, discursive approach to political communication proves to be fruitful and promising since it creates a perspective, which enables us to perceive an essential aspect of this language functioning area –

the peculiarities of the world conceptualization, generating a wide range of forms of language influences.

Key words: discourse, political discourse, political communication.

Стаття надійшла до редакції 31.01.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Михайленко В. В.

УДК 811.11'42

Я. О. Бондаренко

**ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ГРА ЯК ФОРМА ВЕРБАЛІЗАЦІЇ
КОГНІТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ДИСКУРСІ
(на матеріалі британського телесеріалу «Шерлок»)**

У сучасній лінгвістиці набуває все більшого поширення розгляд мовних, мовленнєвих і дискурсивних феноменів у динаміці [1; 2; 3; 4]. По відношенню до мовної особистості це передбачає перш за все аналіз динаміки її комунікативної діяльності, зокрема, тактик і стратегій [3], зміни комунікативних ролей [2]. Проте, динаміка когнітивної діяльності мовної особистості, яка виявляється через її комунікативну діяльність, поки що залишається мало дослідженою. Оскільки когнітивна діяльність мовної особистості є складним, багатоаспектним феноменом, доцільно розглядати її вербалізацію в межах конкретних комунікативних ситуацій або виокремлювати типові форми її вербалізації.

Об'єктом цієї статті є інтелектуальна гра як форма вербалізації когнітивної діяльності мовної особистості в дискурсі. Матеріалом статті слугував популярний британський телесеріал «Шерлок». Метою статті є дослідити концептуальні й комунікативно-прагматичні параметри інтелектуальної гри як форми вербалізації когнітивної діяльності мовної особистості в дискурсі. Актуальність дослідження обумовлена необхідністю вирішення складної проблеми співвідношення мовленнєвих та мисленнєвих структур.

Вибір телесеріалу «Шерлок», який є осучасненою версією оповідань А. Конан Дойла, обумовлено його сюжетною специфікою. По-перше, всі епізоди цього серіалу розгортаються навколо когнітивної діяльності головного персонажа, по-друге, головною інтригою цього серіалу є інтелектуальне протистояння між Шерлоком Холмсом і його антагоністом Джеймсом Моріарті, яке має форму жорстокої гри.

Інтелектуальне протистояння між Холмсом і Моріарті починається задовго до їхнього справжнього знайомства під час розслідування Холмсом серії ініційованих Моріарті злочинів, але воно

вербалізується під час їхньої першої відвертої розмови в останній серії першого сезону:

- *Who are you?*

- *I gave you my number. I thought you might call. Is that a British Army Browning L981 in your pocket or are you just pleased to see me?*

- *Both.*

- *Jim Moriarty. Hi! Jim? Jim from the hospital? Oh. I really made such a fleeting impression but then I suppose that was rather the point. Don't be silly. Someone else is holding the rifle. I don't like getting my hands dirty. I've given you a glimpse, Sherlock, just a teensy glimpse of what I've got going on out there in the big bad world. I am a specialist, you see. Like you.*

[...]

- *Consulting criminal. Brilliant.*

- *Isn't it? No one ever gets to me. And no one ever will.*

- *I did.*

- *You've come the closest. Now you're in my way.*

- *Thank you.*

- *Didn't mean it as a compliment.*

- *Yes, you did.*

- *Year, Ok, I did. But the flirting's over, Sherlock. Daddy's had enough now. I've shown you what I can do. I cut loose all those people, all those little problems, even 30 million quid just to get you to come out and play. So take this as a friendly warning, my dear. Back off. Although I have loved this. [...]*

- *People have died.*

- *That's what people do!*

- *I will stop you.*

- *No, you won't.*

[...]

- *Do you know what happens if you don't leave me alone, Sherlock?*

Do you?

- *Oh, let me guess. I get killed.*

- *Kill you? No, don't be obvious. I mean, I am gonna kill you someday. I don't want to rush it though. I am saving it up for something special. No, no, no, no, no. If you don't stop prying I'll burn you. I'll burn a heart out of you.*

[...]

- *Catch you later.*

- *No, you won't. (Sherlock, 1/3)*

У цій розмові розгортається конфліктна компетативна стратегія, яка трохи пом'якшується ігровим фоном. Вона реалізується через менасиви *Now you're in my way. So take is as a friendly warning, my dear. Back off. I will stop you. Do you know what happens if you don't leave me alone, Sherlock, do you? If you don't stop prying I'll burn you. I'll burn a*

heart out of you. Catch you later, контрадикторні репліки-виклики *I did. Yes, you did. No, you won't*, непрямий акузатив *People have died*. Одночасно Моріарті реалізує стратегію оптимальної самопрезентації через хвастощі *I've given you a glimpse, Sherlock, just a teensy glimpse of what I've got going on out there in the big bad world. I am a specialist, you see. Like you. I've shown you what I can do. I cut loose all those people, all those little problems, even 30 million quid just to get you to come out and play*. Лексема *daddy* виражає важливий елемент Я-концепції Моріарті – свою перевагу над оточенням, що на комунікативно-прагматичному рівні підкріплюється саркастично-поблажливим тоном, зокрема, іронічним звертанням *my dear*, негативно-оцінними директивами *Don't be silly. No, don't be obvious*.

Загрозливо-грайлива тональність розмови пояснює присутність в ній не характерних для конфліктного дискурсу компліментів – *I am a specialist, you see. Like you. Consulting criminal. Brilliant. You've come the closest. Now you're in my way*. Проте їхнім призначенням є не принесення задоволення адресатові, а відбиття когнітивної діяльності своїх продуцентів. Холмс і Моріарті постійно оцінюють одне одного, що пояснює аксіологічну насиченість розмови – оцінно-марковані лексеми *silly, brilliant, obvious*. Репліки *People have died* та *That's what people do!* імплікують ціннісний конфлікт героїв, який яскравіше вербалізується в їхніх наступних розмовах. Концептуальним фокусом інтелектуальної гри є загадкова метафорична загроза Моріарті *If we don't stop prying I'll burn you. I'll burn a heart out of you*, смисл якої Холмс зрозуміє лише згодом.

Закінчується їхня розмова вже в першій серії другого сезону телесеріалу «Шерлок» загрозливою обіцянкою Моріарті:

- ***You'll be hearing from me, Sherlock.*** (Sherlock, 2/1)

Наступний раунд інтелектуальної гри між Холмсом і Моріарті починається в останній серії другого сезону. Ініціює гру знову Моріарті, запросивши Холмса до гри за допомогою смс-повідомлення:

- ***Come and play. Tower Hill. Jim Moriarty x.*** (Sherlock, 2/3)

Під час другої розмови між Холмсом і Моріарті відбувається подальша експлікація їхнього ціннісного конфлікту:

- ***Every fairy tale needs a good old-fashioned villain. You need me or you are nothing. Because we are just alike, you and I. Except you are boring. You are on the side of the angels.*** (Sherlock, 2/3)

У наведеному вище уривку Моріарті порівнює себе і Холмса і підкреслює їхню ціннісну полярність – *Because we are just alike, you and I. Except you are boring. You are on the side of the angels*.

Паралельно Холмс намагається розгадати мотиви вчинків Моріарті, а Моріарті продовжує інтригувати його загадками:

- ***How are you going to do it? Burn me?***

- ***Ah, it's the problem. Final problem. [...] What's the final problem?***

I did tell you but did you listen?

[...]

- *What do you care about the highest bidder?*
- *I don't. I just like to watch them all competing. Daddy loves me the best. Aren't ordinary people adorable? Well, you know. You've got John. I should get myself a living one.*
- *Why are you doing all this?*
- *Because it's so funny.*
- *You don't want money or power, not really. What is it all for?*
- *I want to solve the problem. Our problem. The final problem. It's gonna start very soon, Sherlock. The fall. But don't be scared. Falling is just like flying, except it has a more permanent destination.*
- *Never liked riddles.*
- *Learn to. Because I owe you a fall, Sherlock. I owe you.* (Sherlock, 2/3)

Холмс аналізує мотиви Моріарті через ціннісні концепти ГРОШІ (лексема *money*) і ВЛАДА (лексема *power*). Настійливі запитання *What do you care about the highest bidder? Why are you doing all this? What is it all for?* відбивають напружену розумову діяльність Холмса. Але Моріарті відповідає черговою загадкою-алегорією – *I want to solve the problem. Our problem. The final problem. It's gonna start very soon, Sherlock. The fall. But don't be scared. Falling is just like flying, except it has a more permanent destination.* Цікаво, що окремі репліки Моріарті є зашифрованими посланнями Холмсу, випробуваннями його когнітивної спроможності. Тому Холмс уважно слідкує за кожним рухом Моріарті, намагаючись зібрати максимум інформації. Слід зауважити, що до штучного когнітивного протистояння кіногероїв залучаються телеглядачі і таким чином змодельована в кінотексті когнітивна діяльність стимулює реальну когнітивну діяльність по інший бік екрану.

Кульмінація інтелектуального протистояння Холмса і Моріарті відбувається під час їхньої останньої зустрічі. Тепер вже Холмс запрошує Моріарті до гри за допомогою смс-повідомлення, яке навмисно відлунує відповідне запрошення Моріарті:

- *Come and play. Bart's Hospital rooftop. SH.*

PS. Got something of yours you might want back. (Sherlock, 2/3)

Моріарті приймає виклик на інтелектуальну дуель також смс-повідомленням:

- *I'm waiting...*

JM (Sherlock, 2/3)

Під час фінальної розмови між Холмсом і Моріарті на поверховому рівні відбувається розкриття карт:

- *All my life I've been searching for distractions. You were the best distraction and now I don't even have you because I've beaten you. And you know what? In the end it was easy. It was easy. Now I've got to go back to playing with the ordinary people. It turns out that you are ordinary just like all of them. Oh, well. Did you almost start to wonder if I was real? [...]*

- *Richard Brook.*

- *Nobody seems to get the joke. But you do.*
- *Of course. [...] Rich Brook in German is Reichenbach. The case that made my name.*
- *Just trying to have some fun.*
- *Good. You got that too.*
- *Beats like digits. Every beat is a one, every rest is a zero. Binary code.* (Sherlock, 2/3)

Моріарті пояснює Холмсу мотивацію своїх вчинків, а Холмс демонструє, що розгадав його загадки, зокрема, міжмовну гру слів *Richard Brook – Reichenbach* та символіку рухів пальців Моріарті під час їхньої попередньої зустрічі – *Beats like digits. Every beat is a one, every rest is a zero. Binary code*. Проте, останнє виявляється хибним слідом:

- *I knew you would fall for it. That's your weakness. You always want everything to be clever. Now shall we finish the game? One final act. Glad you chose a tall building. Nice way to do it.*

- *Do it. Do... do what? Yes, of course. My suicide.* (Sherlock, 2/3)

Здається, Моріарті дійсно переграв Холмса, загнавши його в пастку й змусивши вчинити самогубство, але уважні глядачі, які пильно слідкували за Холмсом, так само як Холмс слідкував за Моріарті, розгадали приховані в тексті серіалу загадки і сподіваються на зустріч з Холмсом у третьому сезоні.

Таким чином, у процесі інтелектуальної гри когнітивна діяльність кіногероїв вербалізується через аксіологічні твердження, мовну гру, загадки й закодовані повідомлення та їхню інтерпретацію. На комунікативно-прагматичному рівні когнітивна діяльність мовної особистості вербалізується через специфіку її тактико-стратегічного репертуару, динаміка якого опосередковано відбиває динаміку когнітивної діяльності. У наступних публікаціях планується детальніше дослідити вербалізацію когнітивної діяльності мовної особистості в сучасних англомовних кінотекстах у процесі декодування прихованих повідомлень.

Список використаної літератури

- 1. Кагановська О. М.** Текстові концепти художньої прози: когнітивна та комунікативна динаміка (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя): Автореф. дис... д-ра. філол. наук : 10.02.05 / Кагановська Олена Марківна. – К., 2003. – 32 с.
- 2. Лавриненко І. М.** Стратегії і тактики зміни комунікативних ролей у сучасному англомовному кінодискурсі: Автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.04 / Лавриненко Ірина Миколаївна. – Харків, 2011. – 20 с.
- 3. Юшковець І. А.** Комунікативні стратегії і тактики в політичному дискурсі канцлерів ФРН (на матеріалі урядових заяв і політичних виступів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Юшковець Інна Анатоліївна. – Донецьк, 2008. – 20 с.
- 4. Manuti A.** The dynamics of sense making: A diatextual approach to the

intersubjectivity of discourse / Amelia Manuti, Rosa Traversa, Giuseppe Mininni // Text and Talk. – 2012. – Vol. 32. – № 1. – P. 39 – 61.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. **Sherlock.** Series 1, Episode 3. The Great Game. = (Sherlock, 1/3).
2. **Sherlock.** Series 2. Episode 1. A Scandal in Belgravia. = (Sherlock, 2/1)
3. **Sherlock.** Series 2, Episode 3. The Reichenbach Fall. = (Sherlock, 2/3)

Бондаренко Я. О. Інтелектуальна гра як форма вербалізації когнітивної діяльності мовної особистості в дискурсі (на матеріалі британського телесеріалу «Шерлок»)

У статті розглядається інтелектуальна гра як форма вербалізації когнітивної діяльності мовної особистості в дискурсі в британському телесеріалі «Шерлок». Аналізуються концептуальні й комунікативно-прагматичні параметри інтелектуальної гри. Виокремлюються такі способи вербалізації когнітивної діяльності кіногероїв, як аксіологічні твердження, мовна гра, загадки й закодовані повідомлення та їх декодування.

Ключові слова: інтелектуальна гра, когнітивна діяльність, вербалізація, мовна особистість, дискурс, кінотексти.

Бондаренко Я. А. Интеллектуальная игра как форма вербализации когнитивной деятельности языковой личности в дискурсе (на материале британского телесериала «Шерлок»)

В статье рассматривается интеллектуальная игра как форма вербализации когнитивной деятельности языковой личности в дискурсе в британском телесериале «Шерлок». Анализируются концептуальные и коммуникативно-прагматические параметры интеллектуальной игры. Выделяются такие способы вербализации когнитивной деятельности киногероев, как аксиологические утверждения, языковая игра, загадки и закодированные сообщения и их декодирование.

Ключевые слова: интеллектуальная игра, когнитивная деятельность, вербализация, языковая личность, дискурс, кинотексты.

Bondarenko Ya. O. Intellectual Game as a Form of Verbalization of Language Personality's Cognitive Activity in Discourse (a Study of the British Series «Sherlock»)

The article deals with intellectual game as a form of verbalization of language personality's cognitive activity in discourse in the British series «Sherlock». The object and goal of the research as well as its topicality are specified. The choice of the material is explained by the plot peculiarities of the series, namely its unfolding around the protagonist's cognitive activity and that of his archenemy James Moriarty. Intellectual game is shown as a form of cognitive antagonism, caused by a conflict of values between the characters. Conceptual, communicative and pragmatic parameters of intellectual game are

analysed. Axiological richness of intellectual game is underlined. Comparison and motivational analysis are pointed out as the cognitive focuses of intellectual game verbalization. The strategic peculiarities of intellectual game are determined. Intellectual game is interpreted as a variation of conflict competitive strategy, while challenges, threats and boasting are listed as its typical speech acts. Such means of movie characters' cognitive activity verbalization are singled out as axiological statements, language game, riddles and coded messages and their decoding. The prospects of further research are drawn.

Key words: intellectual game, cognitive activity, verbalization, language personality, discourse, movie texts.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Васько Р. В.

УДК 802.5:413.164

В. Л. Вигівський

СТИЛІСТИЧНЕ РОЗШАРУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ОМОФРАЗ ТА ЇХ СТИЛІСТИЧНІ ТИПИ

Актуальність обраної теми статті зумовлена необхідністю всебічного аналізу явища омофразії, яке є досить поширеним, але недостатньо вивченим, зокрема, стилістичного аспекту функціонування омофраз. Омофразія – прояв асиметричного дуалізму лексичного знаку, що полягає у формальній збіжності словосполучень, які належать до різних класів: вільних (ВС), фразеологічних (ФС), термінологічних (ТС). Омонімічність форм та переосмислення значення у різних класах словосполучень є обов'язковою умовою реалізації омофразних відношень. Військова омофразія ще не була об'єктом окремих лінгвістичних досліджень. Комунікативно-обумовлені потреби професійного колективу військових службовців компенсувати експресивну нейтральність термінів як на професійному, так і на побутовому рівнях спричинюють виникнення військових омофраз (ВО). Метою даної статті є з'ясування функціонально-стилістичних особливостей ВО, що виявляються на тлі співвідношення стилістично нейтральних та конотативних значень з урахуванням функціонально-мовленнєвої диференціації літературної мови.

З точки зору стильової належності омофрази військової лексики, що вступають у відношення омофразії з ВС і ФС, доцільно поділити на дві основні групи: спеціальна галузева лексика (літературна) та жаргонізми (професіоналізми).

Більшість ТС військової лексики, які не мають омофраз у класах вільних та фразеологічних словосполучень, є стилістично-нейтральними, наприклад, *strong defence* (міцна оборона), *broad offensive* (широкий наступ), *diving bomber* (бомбардувальник, що пікірує), *entrenching machine* (механізм, що рие траншеї), *combat readiness* (бойова готовність) та ін.

Військові фразеологізми-омофрази бувають стилістично-нейтральними значно рідше. Це словосполучення типу *single file* – колона по одному, *ready room* – приміщення для чергових екіпажів (обслуги); *main spring* – спускова пружина, *great coat* – шинель, *iron bomb* – звичайна авіабомба, *soft ground* – заболочена або пісчана місцевість та ін.

Більше двох третин омофраз військової лексики належать до жаргонізмів (професіоналізмів). За І. Р. Гальперінім, критерієм розмежування професіоналізмів та жаргонізмів вважається ступінь прозорості смислового змісту слова. Якщо слово з точки зору його значення легко розшифровується, але вживається у певній галузі суспільної діяльності, то ми маємо справу з професіоналізмом. Якщо ж значення слова, що вживається у певному професійному колективі, ніяк не мотивується та ледве розшифровується, то це жаргонізм [1, с. 17].

Проблемами розмежування професіоналізмів та жаргонізмів займалися і інші провідні мовознавці [2; 3 та ін.]. Вони підкреслювали орієнтовний, приблизний характер стилістичної диференціації слів та словосполучень такого типу.

На нашу думку, з тим, щоб уникнути будь-яких суперечностей на предмет з'ясування ступеня прозорості смислового змісту словосполучень професійної лексики, які безперечно виникають з огляду на різноманітність його тлумачень різними вченими лінгвістами, вважаємо за доцільне використовувати для стилістичної ідентифікації військових омофраз термін – професійні жаргонізми (ПЖ). Це дозволить нам більш коректно розрізняти з одного боку, загальнонавчани військові терміни як прошарок спеціальної стилістично-нейтральної лексики і з іншого боку, експресивно-забарвлену фахову фразеологію – ПЖ, використовуючи у якості критерія розрізнення їх функції та особливості дискурсивних реалізацій.

Для окремих військових жаргонізмів притаманним є вільний характер номінації з відносно невисоким ступенем експресивності, наприклад: *blue scarf* – піхотинець, *old gentleman* – генерал, *new look* – нова форма одягу, *hot drop* – скид ракети з носія з працюючим двигуном тощо.

Переважає більшість військових жаргонізмів поряд з невимушеним характером номінації відзначаються високим ступенем експресивності [4, с. 59]: *herring bone* – шеврон, *laundry bag* – парашут, *cement mixer* – військова вантажна автомашинка, *fish net* – маскувальна (камуфляжна) сітка, *sailor's blood* – мазут, *break barracks* – бути у самовільній відлучці, *sardine can* – підводний човен, *bath tub* – коляска мотоцикла та ін.

За В. В. Балабіним, це «ненормативні або напівофіційні лексико-фразеологічні одиниці термінологічного характеру, що вживаються вузьким колом фахівців переважно у розмовній мові» [5, с. 37].

При цьому, ми вважаємо доцільним вказати на некоректність терміну «військовий сленг». Військові фразеологізми, на нашу думку, варто розглядати як ПЖ на тій підставі, що сленг не обмежується ніякою професійною приналежністю та вживається різними представниками мовної спільноти.

Багато ПЖ мають гумористичний або іронічний характер: *mythological message* – метеозведення, *horizontal engineering* – сон; *Dear Pop* – письмовий рапорт командира частини; *Dear John* – лист, одержаний солдатом від дружини або нареченої з проханням про розлучення або з повідомленням про вихід заміж за іншого; *Costly Farces* «фарси, що дорого коштують» (Coastal Forces) – берегові сили оборони; *picture gallery* – татуйований солдат і т.п.

Деякі жаргонні словосполучення з гумористично-іронічним забарвленням, які активно вживають військовослужбовці, означають не суто військові поняття, а предмети повсякденного побуту, наприклад, *air-conditioned* – дірявий (e.g. *air-conditioned socks*); *bug-trap* – ліжко та ін.

Значна частина жаргонних омофраз належить до евфемізмів (знову ж таки з іронічним забарвленням): *advance in a different direction* – відступати; *answer the last roll call* – бути вбитим; *collect lead, get a packet* – бути застреленим тощо.

За стилістичним критерієм у процентному відношенні матеріал дослідження (військові омофрази [6; 7]) охоплюють 71,8% ПЖ, що функціонують у таких жанрах військового дискурсу як художня та публіцистична література, газетна публіцистика, а також у сільових жанрах інтернет-спілкування:

Blair's intention, sources say, was to move Clinton into a «gray area» where ground troops were at least a possibility (тактична або стратегічна дилема // [8]).

Bratge insisted that the American tanks were getting closer every minute. Lieutenant May told him: «Don't soil your underwear. Those tanks are heading toward Bonn» (не впадати в паніку // [9]).

«He's a climber who did all the «ticket punches» on his way up. I don't think too highly of Schwartzkopf» (просування по службі лише завдяки бравій зовнішності // Інтернет-ресурс [10]).

«Some people have to have their nose rubbed in the dog pile before they are willing to believe the manure actually stinks. Chris «Meatwad» Matthews needs a one-way ticket to Fallujah» (небезпечне завдання // Інтернет-ресурс [11]).

Спеціальна галузева лексика вміщує 28,2% військових омофраз, що функціонують у художній та публіцистичній літературі та у матеріалах різних жанрів та стилів, що спеціально створені для публікації в Інтернеті.

Стилістично-нейтральні ВО складені терміни значно поступаються у кількісному відношенні військовим омофразам – ПЖ, відрізняючись від них як за функцією, так і за сферою функціонування. Функціонально термінологічні словосполучення-омофрази є інформативними одиницями, елементами спеціальної мовної підсистеми для точного і недвозначного номінування військових денотатів.

Динаміка процесу професійної співпраці, виникнення різноманітних соціальних ситуацій у функціонально розгалуженому армійському колективі потребує відповідної мовної регуляції мисленнево-комунікативної взаємодії військовослужбовців.

Комунікативне обслуговування професійного колективу з залученням терміносполучень-омофраз відбувається в офіційному, усному і писемному, а також в неофіційному усному дискурсах.

ВО – професійні жаргонізми функціонують в неофіційному військовому дискурсі. Їх головне функціонально-прагматичне навантаження – вираження емоційних реакцій у процесі спілкування військовослужбовців.

Використання емотивно-експресивних стилістично-маркованих ПЖ складає для співрозмовників функціональний мовний резерв більш адекватного самовираження та взаєморозуміння, що, у свою чергу, є дійовим чинником регуляції адресатно-адресантних відношень у процесі комунікативного акту.

Інакше кажучи, роль професійних жаргонізмів обумовлена прагненням мовців до експресії за посередництвом поновлення лексичного фонду, бажанням подолати «автоматизм» стилістично-нейтральної лексики [12, с. 121].

Отже, за функціонально-стилістичними характеристиками ВО представлені термінами та професійними жаргонізмами. ВО – терміни відзначаються стилістичною нейтральністю. Військовим фразеологізмам – ПЖ властивий високий ступінь експресивної забарвленості. Показники кількісного розподілу стилістичних шарів ВО засвідчують перевагу ПЖ по відношенню до ВО – термінів. Перелік стилістичних та функціонально-дискурсивних відмінностей ВО вказує на їх розгалуженість.

З огляду на вищевикладене, вважається перспективним подальше вивчення конотативних складових семантичного змісту ПЖ, на основі яких задіяно механізми функціонування стилістичних прийомів, що, у свою чергу, сприятиме повнішому з'ясуванню прагматико-стилістичного ресурсу омофразії.

Список використаної літератури

- 1. Большой** англо-русский словарь: в 2-х т. / [Под рук. И. Р. Гальперина, Э. М. Медниковой]. – М. : Русский язык, 1987. – Т. 1. – 1987. – 1037 с., Т. 2. – 1988. – 1072 с.
- 2. Кунин А. В.** Курс фразеологии современного английского языка / А. В. Кунин. – М. : Высш. школа, 1986. – 336 с.
- 3. Мореховский А. Н.** Стилистика английского языка /

А. Н. Мороховский, О. П. Воробьева, Н. И. Лихошерст. – К. : Вища школа, 1991. – 272 с. **4. Судзиловский Г. А.** Сленг – что это такое? Английская просторечная военная лексика / Г. А. Судзиловский // Англо-русский словарь военного сленга.– М. : Воениздат, 1973.– 180 с. **5. Балабін В. В.** Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу / В. В. Балабін. – К. : Логос, 2002. – 315 с. **6. Англо-русский военный словарь** / [под ред. Г. А. Судзиловского. – М. : Воениздат, 1987. – 655 с. **7. Tomajczyk S. F.** Dictionary of the Modern United States Military / S. F. Tomajczyk. – Jefferson, North Carolina : Mc Farland & Co. 1996. – 785 p. **8. Newsweek** (May 3) 1999. **9. Hechler K.** The Bridge of Remagen / K. Hechler. – Missoula, Montana : Pictorial Histories Publ.Co., Inc., 1993.– 218 p. **10. View Messages.** – 2008. – [Cited 2008, 12 September]. Available from: - <http://www.thebackpacker.com/trailtalk/thread/6783.php>. **11. Letters from Iraq:** Press Review. IAVA Blogs. 2005. –Available from: – <http://www.misoldierthoughts.blogspot.com>. **12. Омельчук Л. Ф.** Композитные глаголы-конверсивы в английском языке / Л. Ф. Омельчук, Н. М. Максимчук, И. А. Онищенко // Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2006. – № 741. – С. 118 – 122.

Вигівський В. Л. Стилiстичне розшарування вiйськових омофраз та їх стилiстичнi типи

В статті розглянуто функціонально-стилістичну диференціацію вiйськових омофраз з огляду на їх стильову належність, мовну функцію та сфери дискурсивної реалізації. Омофрази – професійні жаргонізми виконують емотивно-експресивну функцію і реалізуються у неофіційному усному дискурсі. Омофрази – складені терміни виконують інформативну функцію, сферою їх реалізації є офіційний усний та писемний дискурси, а також неофіційний усний дискурс. Представлено дані щодо кількісного розподілу ВО за стилістичним критерієм, а також уточнено поняттєві відмінності термінів «вiйськовий сленг» та «професійний жаргонiзм».

Ключові слова: вiйськовi омофрази, стилiстичнi типи, професійний жаргонiзм.

Выговский В. Л. Стилистическое расслоение военных омофраз и их стилистические типы

В статье рассматривается функционально-стилистическая дифференциация военных омофраз с учётом их стилевой принадлежности, языковой функции, а также сферы дискурсивной реализации. Омофразы – профессиональные жаргонизмы выполняют эмотивно-экспресивную функцию и реализуются в неофициальном устном дискурсе. Омофразы – составные термины выполняют информативную функцию, сфера их реализации – официальный устный и письменный дискурсы, а также неофициальный устный дискурс. Представлены данные по количественному распределению ВО согласно

стилистическому критерию, а также уточнены понятийные различия терминов «военный сленг» и «профессиональный жаргонизм».

Ключевые слова: военные омофразы, стилистические типы, профессиональный жаргонизм.

Vygivsky V. L. The Stylistic Stratification of Military Homophrases and Their Stylistic Types

The article deals with the functional and stylistic differentiation of military homophrases taking into consideration their stylistic appliance, linguistic function and the sphere of discourse realization. There have been next to no works to investigate the phenomenon of military homophrases. Homophrasal oppositions appear due to asymmetrical dualism of linguistic signs and consist in formal coincidence of material forms of two or more phrases parallel with divergence in their content. The above-mentioned process is very active in Anglo-American military phraseology. Homophrases – professional jargonisms perform an emotive-expressive function and are realized in an informal spoken discourse. Homophrases – military phrasal terms are informative by function and the sphere of their realization is formal spoken and written discourses as well as an informal spoken discourse. Here is also presented the quantitative distribution of military homophrases in accordance with a stylistic criterion together with the clarification of the conceptual difference between the terms of «military slang» and «professional jargon». Stylistically neutral military phrasal terms do not have homophrases among free and phraseological word groups. More than two thirds of military homophrases belong to professional jargonisms which are highly idiomatic, often humorous or ironic, and possess a high level of expressiveness.

Key words: military homophrases, stylistic types, professional jargonism.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Мойсієнко В. М.

УДК 811.111:165.194

I. A. Bokun

FORCE DYNAMICS AS A CONSTRUAL OPERATION

Cognitive linguistics pays much attention to construal operations [1; 2; 3]. Construal operations are cognitive processes whereby we understand particular situations. Such cognitive processes include categorization, metaphor, figure-ground alignment, blending, and force dynamics. Force dynamics is the view that a large part of meaning can be described in terms of

two forceful entities in interaction. We conceptualize many situations as having two entities acting on each another with a particular result [4, p. 167]. Such conceptualizations are coded into language in particular ways. One of them, conceptualization of causation, has been described in our previous article [5]. The purpose of this article is to focus on other domains that involve force dynamics. Our task is to analyze the domain of EMOTION as an area where force image-schemas play a significant role.

So let us look at emotion and force. The description of an event in terms of force dynamics involves [6, p. 212]: force entities (Agonist/Antagonist), intrinsic force tendency (toward action / toward rest (inaction), resultant of the force interaction (action/ rest (inaction), balance of strengths (the stronger entity/ the weaker entity).

If we apply these force-dynamic notions to the domain of EMOTION, we get the following correspondences [7, p. 75]:

Force Agonist (FAgo)	→	Emotion Agonist (EmAgo)
Force Antagonist (FAnt)	→	Emotion Antagonist (EmAnt)
FAnt's force tendency	→	EmAnt's force tendency
FAgo's force tendency	→	EmAgo's force tendency
FAgo's resultant state	→	EmAgo's resultant state

Two questions immediately arise in this connection: (1) What allows us to set up these correspondences? (2) Precisely what is the emotion agonist, the emotion antagonist, the force tendency of the emotion agonist, and so on? To answer these questions, we should examine the most basic and skeletal emotion scenario in our folk theory of emotion. In this scenario, there is a cause that induces a person (self) to have an emotion, and the emotion causes the person to produce some response. In a schematic way, this can be given as: a cause leads to emotion or emotion leads to some response.

Since we know from the EVENT STRUCTURE metaphor [8, p. 24] that causes are forces, we can regard «cause» in part one and «emotion» in part two as forces and apply force dynamics to the EMOTION domain.

Let us begin with the first part of the scenario. If we think of the agonist as an entity that has an intrinsic force tendency toward inaction, that is, to stay inactive or at rest, the corresponding entity will be the self in the EMOTION domain; and if we think of the antagonist as an entity that has an intrinsic force tendency toward action, that is, to overcome the inaction of the agonist, to cause it to act, the corresponding entity will be the cause of emotion in the EMOTION domain.

Now let us look at the second part of the scenario, using the same definition of agonist and antagonist as before. If we think of the agonist as an entity that has an intrinsic force tendency toward inaction, the corresponding entity will be the self again, who will produce some kind of response. And if we think of the antagonist as an entity that has an intrinsic force tendency toward action, the corresponding entity will be the emotion itself. In other words, in both cases the emotion agonist will be the self (in that it becomes

emotional in part one and it produces a response in part two) and the emotion antagonist will be the cause of emotion in the first part and the emotion itself in the second part of the scenario.

These instantiations of the abstract force-dynamic schema will apply to the majority of emotion metaphors but not all of them. Table 1 shows how the various emotion metaphors instantiate the force-dynamic schema. Metaphors in group I focus on the second part of the scenario, metaphors in group II can focus on both parts, and metaphors in group III focus on part one.

Table 1 The Agonist and Antagonist in Emotion Metaphors

Source Domain	Agonist	Antagonist
I		
Internal pressure	Self	Emotion
Opponent	Self	Emotion
Wild animal	Self	Emotion
Social superior	Self	Emotion
Natural force	Self	Emotion
Trickster	Self	Emotion
Insanity	Self	Emotion
Fire	Self	Emotion
II		
Hunger 1	Self	Desire for emotion
Hunger2	Emotional self	Insatiable desire
Physical agitation1	Self	Cause of emotion
Physical agitation2	Body	Emotion
Burden	Self	Emotional stress
III		
Physical force	Self	Cause of emotion

Now let us take some conceptual metaphors of emotion and see how force dynamics applies to them. We can begin with EMOTION IS AN OPPONENT (IN A STRUGGLE). Consider some examples for this metaphor:

EMOTION IS AN OPPONENT: He was *seized by* emotion. He was *struggling with* his emotions. I was *gripped by* emotion. She was *overcome by* emotion.

There are two opponents in this struggle. As the first and third examples suggest, one opponent is inactive (the one who is seized and gripped all of a sudden). This is the agonist. The other, the one who seizes and grips, is active and attempts to cause opponent one to give in to his force. This is the antagonist. There is some struggle in which opponent one tries to resist opponent two's force and opponent two tries to make him give in to his force. There is the possibility of either opponent one winning or opponent two winning. Corresponding to opponent one in the source is the rational self in the target, while corresponding to opponent two in the source is the emotion in the target domain. Corresponding to opponent one's force tendency in the source is the rational self's force tendency to try to maintain control over the emotion, and corresponding to opponent two's force tendency is the emotion's force tendency to cause the self to lose control.

The OPPONENT and NATURAL FORCE metaphors both focus on the second part of the skeletal emotion scenario – «emotion → response».

Now let us take a metaphor that can work for both the second and first parts: EMOTION IS A PHYSIOLOGICAL FORCE. Physiological forces include hunger and thirst. Consider the following two examples:

EMOTION IS HUNGER/THIRST: I'm *starved for* affection. His anger was *insatiable*.

Both examples are based on the mapping according to which: hunger → desire. The physiological hunger corresponds to emotional desire. But the two desires are very different. In the case of «*starved for* affection», the hunger for food corresponds to the psychological desire for an emotion. In the case of «*insatiable* anger,» the hunger for (more) food corresponds to the emotional desire for (more) revenge or retaliation. In other words, in version one of the EMOTION IS HUNGER metaphor we are talking about the first part of the emotion scenario («cause→emotion»), whereas in version two focus is on the second part («emotion→response»).

The logic of version one says this: A nonhungry person does not want food. What causes a hungry person to want food is the hunger. Similarly with emotion: An emotionally desireless person (self) does not want emotion, but a desire for emotion makes the self want emotion.

The last metaphor of emotion that I use to demonstrate the workings of force dynamics in the conceptualization of emotions is the EMOTION IS A PHYSICAL FORCE metaphor. This metaphor tends to have its main focus on the first part of the emotion scenario – «cause→emotion». It comes in a variety of forms (MECHANICAL, ELECTRIC, GRAVITATIONAL, MAGNETIC), which are illustrated with the following examples [6, p. 218]:

EMOTION IS A PHYSICAL FORCE.

EMOTION IS A MECHANICAL FORCE; EMOTIONAL EFFECT IS PHYSICAL CONTACT: When I found out, it *hit me hard*. That was a terrible *blow*. She *knocked me off my feet*.

EMOTION IS AN ELECTRIC FORCE: It was an *electrifying* experience.

EMOTION IS A GRAVITATIONAL FORCE: Her whole life *revolves around* him. They *gravitated toward* each other immediately.

EMOTION IS A MAGNETIC FORCE: I was *magnetically drawn to* her. I am *attracted to* her. She found him *irresistible*. That *repels* me.

In the source domain, there is a physical object with the force tendency toward inaction, that is, to continue to be as before. There is also another force-exerting entity here, a physical force that has the force tendency to produce some effect in the object. Correspondingly, there is a rational self that has the force tendency to stay as before (that is, unemotional), and there is a cause (of emotion) that has the force tendency to cause the self to become emotional. This situation is depicted by such examples as «The news *hit me hard*» and «I was *attracted to her*», where a cause of emotion acts on the rational self, causing it to become emotional.

We can represent this interplay of forces in emotion as a conceptually richer version of our initial skeletal emotion scenario:

1. cause of emotion – force
tendency of the cause of emotion } ↔ { rational self – force
tendency of self
- 2. self has emotion
→ 3. self's force tendency ↔ force tendency of emotion
→ 4. self's emotional response

In this richer schema it becomes clear that the various components of the EMOTION domain are conceptualized as forces that interact with one another. The schema shows that there are two main points of tension in the experience of emotion: The first takes place between the cause of emotion and the rational self, resulting in the emergence of emotion. The second occurs between the self that has the emotion but is still in control over it, on the one hand, and the force of the emotion, on the other. This second force interaction prototypically results in the self losing control and producing an emotional response. Most emotion metaphors (though not all) can be described in a similar fashion as an interaction of forces. This leads us to the conclusion that there exists a single «master metaphor» for emotion: EMOTIONS ARE FORCES. A large number of emotion metaphors are specific-level instantiations of this superordinate metaphor, each playing a specific and different role in conceptualizing the EMOTION domain.

Further research might cover force dynamics in grammar.

References

1. **Langacker R. W.** Foundations of Cognitive Grammar / R.W. Langacker. – Stanford, CA : Stanford University press, 1987. – 515 p.
2. **Croft W.** Cognitive Linguistics / W. Croft, A. Cruse. – Cambridge : Cambridge University press, 2004. – 356 p.
3. **Talmy L.** Toward a Cognitive Semantics / L. Talmy. – Vol. II: Typology and Process in Concept Structuring. – Cambridge, MA : MIT Press, 2000. – 368 p.
4. **Talmy L.** The relation of grammar to cognition / L. Talmy // Topics in Cognitive Linguistics / Ed. Brygida Rudzka-Ostyn. – Amsterdam : John Benjamins, 1988. – P. 165 – 205.
5. **Bokun I.** Construal operations having to do with overall structure / I. Bokun // Наук. вісник Волинського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2012. – №23 (248). – С. 21 – 25.
6. **Kövesces Z.** Language, Mind, and Culture / Z. Kövesces. – Oxford : Oxford University press, 2006. – 397 p.
7. **Kövesces Z.** Metaphor and Emotion / Z. Kövesces. – New York : Cambridge University Press, 2000. – 237 p.
8. **Lakoff G.** Metaphors We Live By / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago : University of Chicago Press, 1980. – 373 p.

Бокун І. А. Динаміка сили як інтерпретативна операція

Стаття аналізує когнітивні операції, які включають динаміку сили. Доводиться, що більшість метафор емоцій можуть описуватися як взаємодія сил. ЕМОЦІЇ – СИЛА є єдиною когнітивною метафорою

для емоцій. Метафори емоцій є конкретизацією цієї когнітивної метафори на специфічному рівні, виконуючи свою особливу роль в концептуалізації сфери емоцій. В статті ми розглядаємо деякі концептуальні метафори емоцій, для того, щоб подивитися, як динаміка сили може бути застосована до них.

Ключові слова: когнітивні операції, метафора, динаміка сили, концептуалізація.

Бокун И. А. Операции интерпретации, связанные с динамикой силы

Статья анализирует когнитивные операции, затрагивающие динамику силы. Доказывается, что большинство метафор эмоций могут быть описаны как взаимодействие сил. ЭМОЦИИ – СИЛА являются общей когнитивной метафорой для эмоций. Метафоры эмоций являются конкретизацией этой когнитивной метафоры на специфическом уровне, играя свою особую роль в концептуализации сферы эмоций. Мы взяли некоторые концептуальные метафоры эмоций, чтобы посмотреть, как динамика силы может быть приложена к ним.

Ключевые слова: когнитивные операции, метафора, динамика силы, концептуализация.

Bokun I. A. Force Dynamics As a Construal Operation

The article analyzes cognitive operations having to do with force dynamics. It is proved that most emotion metaphors can be described as an interaction of forces. EMOTION ARE FORCES is a single cognitive metaphor for emotion. Emotion metaphors are specific-level instantiations of this superordinate metaphor, each playing a specific and different role in conceptualizing the EMOTION domain. We have taken some conceptual metaphors of emotion to see how force dynamics applies to them. We have considered the following conceptual metaphors: «emotion is an opponent», «emotion is hunger/thirst», «emotion is a physical force», «emotion is a mechanical force», «emotional effect is a physical contact», «emotion is an electric force», «emotion is a gravitational force», «emotion is a magnetic force». In the richer schema it becomes clear that the various components of the EMOTION domain are conceptualized as forces that interact with one another. The schema shows that there are two main points of tension in the experience of emotion: The first takes place between the cause of emotion and the rational self, resulting in the emergence of emotion.

Key words: cognitive operations, metaphor, force dynamics, conceptualisation.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Швачко С. О.

УДК 811. 111 – 139

Ю. Б. Давидюк

**ЕФЕКТ ОШУКАНОГО ОЧІКУВАННЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ
ТЕОРІЇ МЕНТАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ**

Ефект ошуканого очікування виражає себе у лінгвістиці як стилістичний прийом та один із типів «висунення», змістовна категорія, явище психолінгвістичного характеру та емотивний компонент у структурі художнього тексту [1; 2]. У сучасних лінгвістичних розвідках цей прийом проявляє себе по-новому, а саме, в рамках когнітивної лінгвістики та когнітивної психолінгвістики ефект ошуканого очікування розглядається разом із такими психолінгвістичними феноменами як текстова неоднозначність [3], феномен подиву [4], експектації [5] та імовірнісного прогнозування [6]; розглядають також зв'язок ефекту ошуканого очікування із мовною грою та теорією комічного [7; 8]. Метою та завданням нашої статті є проаналізувати ефект ошуканого очікування крізь призму ще однієї сучасної теорії – теорії ментальних просторів Жіля Фокон'є (1994; 1997) [9; 10].

Вперше теорія ошуканого очікування виникла при вивченні проблеми комічного та була об'єктом дослідження багатьох філософів (Т. Гобс, І. Кант, Т. Ліпс й ін.). Саме Т. Гобс висловив думку про те, що в комічному суттєву роль відіграє момент раптовості «Вероятней всего мы смеемся над самой остротой, в которой <...> наличествует неожиданное, парадоксальное и в то же время верное наблюдение» [8, с. 81]. Пізніше цим поняттям зацікавились М. Ріфатер (1980) [11], Р. Якобсон (1987) [12] та І. В. Арнольд (2002) [13]. Саме І. В. Арнольд визначила почільне місце ефекту ошуканого очікування серед інших лінгвістичних термінів та понять, віднісши це явище до типів «висунення», що функціонують на усіх рівнях текстової структури.

Окрім художніх текстів, ефект ошуканого очікування часто зустрічається в різних умовах спілкування, коли суть висловлювання виявляється абсолютно несподіваною і дуже далекою від прогнозованого. Експектації та антиципації щодо правильного розвитку дискурсу, які проявляють себе у ситуаціях ошуканого очікування виникають на базі двох психолінгвістичних явищ – передбачуваності та непередбачуваності. При цьому, ступінь (не)передбачуваності буде різною, оскільки визначається вона цілою низкою різноманітних факторів. Передбачуваність – це не тільки здатність одержувача мовного повідомлення вгадати, який елемент буде слідувати за вже переданими елементами, але й очікувати цей елемент у зв'язку з раніше накопиченим досвідом мовного спілкування. Для Г. І. Богіна (не)передбачуваність виступають в ролі найважливіших метазв'язків текстової побудови: «у тексті є й передбачуване, і непередбачуване; різниця між ними якраз і

створює напругу тексту, що реалізується як виконане або, навпаки, ошукане очікування» [5, с. 547]. Розглядаючи явище експектації, автор вважає, що нормальний процес когнітивного розуміння побудований на балансі експектації та їх порушень – актуалізацій, що вводять нові експектації у текст. Саме при порушенні експектації, як регульованого очікування смислів у передбаченій взаємодії з текстом, виникає конфлікт очікуваного та реального сприйняття, а отже, виникає ефект ошуканого очікування.

Реальне та гіпотетичне сприйняття ми можемо спостерігати ще в одній концепції – теорії ментальних просторів Жіля Фокон'є. Ментальні простори – це не просто компактні формати знання, але й моделі ситуацій (реальні та гіпотетичні) у тому вигляді, як вони концептуалізуються людиною. Ментальні простори – це також моделі дискурсивного розуміння; вони взаємопов'язані у межах нього і можуть модифікуватися по мірі його розгортання як фрагменти, уламки текстових світів. Вони ґрунтуються на принципі досяжності одного ментального простору через інший та конструюються для розуміння контрфактивних висловлювань, артефактів або локальних контекстів дискурсу. Ефект ошуканого очікування з точки зору цієї теорії – це конфлікт ментальних просторів, у якому певні дії чи набір операцій, що відбуваються у реальному просторі не відповідають певним діям чи набору операцій, що відбуваються у гіпотетичному просторі.

Для прикладу візьмемо оповідання О. Генрі «A Service of Love» («Жертви любові»). Головні герої цього оповідання – Джо та Делія закохані одне в одного та в їхню спільну музу – мистецтво. Молоді люди були дуже щасливими, доки мали гроші. Джо вивчав живопис у відомого майстра, а Делія брала уроки музики у славетного композитора. Та коли у молодого подружжя закінчилися гроші, вони вирішили ошукати одне одного і влаштувались на «уявні роботи»: Джо улаштувався продавати картини, які він намалював, містичному «*purchaser from Peoria*», а Делія – давати уроки музики донці «*General Pinkney*».

Ментальний простір цього оповідання складається з реального простору, у якому ми маємо дві головні ролі – Джо та Делію, об'єднаних любов'ю до великої музи – мистецтва, відповідно цей простір структурований загальним фреймом ART (МИСТЕЦТВО). Як стверджує Ж. Фокон'є, ментальний простір може бути структурований як загальними, так і більш специфічними фреймами [14, с. 352], тому у цьому фреймі можна виділи менш загальні субфрейми МУЗИКА та ЖИВОПИС. У проєктованому, гіпотетичному просторі молоді люди мають роботу їхньої мрії, проте ця робота не відповідає дійсності, тому цей ментальний простір структурований відповідно фреймом DREAM WORK (УЯВНА чи БАЖАНА РОБОТА); цей фрейм також може бути структурований менш загальними, а отже специфічними субфреймами ПОКУПЕЦЬ З ПЕОРІЇ та ГЕНЕРАЛ ПІНКНІ. Основний конфлікт ментального простору твору відбувається через сюжетне напруження,

яке зникає у фіналі оповіді, коли викривається правда про справжню роботу головних героїв: (*«I couldn't get any pupils...<...> and I got a place ironing shirts...<...>. I think I did very well to make up General Pinkney»...<...> I've been firing the engine in that laundry for the last two weeks... <...> My purchaser from Peoria and General Pinkney are both creations of the same art – but you wouldn't call it either painting or music...»*) [15, с. 38]. У цьому оповіданні ефект ошуканого очікування виникає при порушенні чи конфлікті реального простору (REAL SPACE) з очікуваним (EXPECTED SPACE): читач не очікує на таку розв'язку подій, адже протягом усього твору вірить у «справжню» роботу головних героїв. Дві головні ролі ментальних просторів – головні герої оповідання – пов'язані між собою за допомогою принципу ідентифікації чи досяжності (Identification or Access principle): у R-просторі (real space) ми маємо Джо та Делію й у E-просторі (expected space) їхні дублети відповідно – Джо' та Делію'. Неочікуваність, яка раптово виникає у E-просторі, викликає у читача бурхливу емоційну реакцію: причому чим більш несподівана ситуація для людини, тим сильніше емоційне потрясіння, пережите нею. Як стверджує С. Б. Донгак, це відбувається за законом кількості інформації, відкритому К. Шенноном: найбільшу інформацію для людини несуть саме повідомлення з порушенням очікуваного порядку [8].

Отже, розглядаючи ефект ошуканого очікування крізь призму теорії ментальних просторів, ми трактуємо це поняття так: у концепції ментальних просторів реальність розуміється як її ментальна репрезентація людиною, та, якщо ця реальність протирічить очікуванням та сподіванням, ми маємо ошукану реальність, яка відображається як конфлікт ментальних просторів.

Перспективними вважатимуться дослідження, проведені у тому ж руслі, на матеріалі як прозових, так і поетичних художніх текстів.

Список використаної літератури

- 1. Давидюк Ю. Б.** Эффект обманутого ожидания в структуре художественного текста / Ю. Б. Давидюк // Человек в пространстве языка. – Каунас, 2012 (у друці).
- 2. Давидюк Ю. Б.** Эффект ошуканого очікування у контексті американського короткого оповідання: методика дослідження / Ю. Б. Давидюк // Studia Germanica et Romanica : Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання : Наук. журнал. – Донецьк, 2013 (у друці).
- 3. Бревдо И. Ф.** Механизмы разрешения неоднозначности в шутке : автореф. дис. на соискание уч. степ. канд. филол. наук : 10.02.19 «Общее языкознание, социолінгвістика, психолінгвістика» / И. Ф. Бревдо. – Тверь : Твер. гос. ун-т, 1999. – 18 с.
- 4. Grimes-Maguire R.** Expecting a Surprise? The Effect of Expectations on Perceived Surprise in Stories [Електронний ресурс] / R. Grimes-Maguire, M. T. Keane. – Режим доступу : <http://csjarchive.cogsci.rpi.edu/proceedings/2005/docs/p833.pdf>
- 5. Богин Г. И.** Обретение способности

понимать: Введение в герменевтику / Г. И. Богин. – Тверь : Твер. Гос. Ун-т, 2001. – 731 с. **6. Умеренкова А. В.** Лингво-когнитивное моделирование эффекта обманутого ожидания: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.12 / Умеренкова Анна Валерьевна. – М., 2009. – 180 с. **7. Санников В. З.** Русский язык в зеркале языковой игры / В. З. Санников. – М. : Языки славянской культуры, 2002. – 533 с. **8. Донгак С. Б.** Языковая игра и обманутое ожидание [Электронный ресурс] / С. Б. Донгак // Критика и семиотика. – 2001. – Вып. 3/4. – С. 78 – 84. – Режим доступа: <http://www.nsu.ru/education/virtual/cs34dongak.htm>. **9. Fauconnier G.** Mental spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language / G. Fauconnier. – Cambridge : Cambridge University Press, 1994 – 240 p. **10. Fauconnier G.** Mapping in Thought and Language / G. Fauconnier. – Cambridge : Cambridge University Press, 1997. – 205 p. **11. Риффатер М.** Критерии стилистического анализа / М. Риффатер // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 9. Лингвостилистика. – М. : Прогресс, 1980. – С. 69 – 98. **12. Якобсон Р. О.** Работы по поэтике / Р. О. Якобсон. – М. : Прогресс, 1987. – 464 с. **13. Арнольд И. В.** Стилистика современного английского языка: Учебник для вузов / И. В. Арнольд. – М. : Флинта, 2002. – 201 с. **14. Fauconnier G.** Mental Spaces / G. Fauconnier // The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics. – 2007. – С. 351 – 377. **15. Генрі О.** Оповідання = Short stories: / О. Henry. – Х. : Фоліо, 2011. – 223 с. – Англ. і укр. мовами. – (Видання з паралельним текстом).

Давидюк Ю. Б. Эффект ошуканого очікування крізь призму теорії ментальних просторів

У статті розглядається ефект ошуканого очікування як ментальний феномен. Автор трактує це явище як конфлікт ментальних просторів, у якому певні дії чи набір операцій, що відбуваються у реальному просторі, не відповідають певним діям чи набору операцій, що відбуваються у гіпотетичному просторі. Застосовуючи теорію ментальних просторів, автор розкрив механізм дії ефекту ошуканого очікування в оповіданні О. Генрі «A Service of Love» («Жертви любові»).

Ключові слова: теорія ошуканого очікування, ментальні простори, конфлікт, реальний та очікуваний простір.

Давидюк Ю. Б. Эффект обманутого ожидания сквозь призму теории ментальных пространств

В статье рассматривается эффект обманутого ожидания как ментальный феномен. Автор трактует это явление как конфликт ментальных пространств, в котором определенные действия или набор операций, происходящие в реальном пространстве, не соответствуют определенным действиям или набору операций, происходящим в гипотетическом пространстве. Применяя теорию ментальных пространств, автор раскрыл механизм действия эффекта обманутого ожидания в рассказе О. Генри «A Service of Love» («Жертвы любви»).

Ключевые слова: теория обманутого ожидания, ментальные пространства, конфликт, реальное и ожидаемое пространство.

Davydyuk Yu. B. Defeated Expectancy Through the Prism of Mental Space Theory

The article deals with the effect of defeated expectancy as a mental phenomenon, i.e. through the theory of mental spaces, developed by G. Fauconnier. Mental spaces represent model situations (real and hypothetical) in that form they are conceptualized by a human being. They are also the models of discourse understanding; they are interrelated within it and can be modified to the extent of its deployment as fragments of text worlds. Defeated expectancy is interpreted as a conflict of mental spaces in which a certain action or set of operations that take place in real space are not relevant to the certain action or set of operations that take place in a hypothetical space. This conflict leads to tension of the plot and, as a result, to vivid manifestation of reader's emotions; and the more unexpected situation, the stronger emotional effect, produced on the reader. Applying mental space theory, the author revealed the mechanism of defeated expectancy, using as an example O. Henry's short story «A Service of Love».

Key words: the theory of defeated expectancy, mental spaces, a conflict, real and hypothetical space.

Стаття надійшла до редакції 08.04.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Панасенко Н. І.

УДК 811.111'42

Н. М. Ільїнкова

**ЛІНГВІСТИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ
МАНІПУЛЯТИВНОГО ДИСКУРСУ**

Маніпуляція з професійного словника циркачів вже доволі давно перейшла до термінології, мало пов'язаної з мистецтвом рук (франц. *manipulateur* – рухи руки чи обох рук для виконання певного завдання). Вправні рухи кінцівок замінилися не менш філігранними розумовими виправами. Та й мета маніпуляцій ускладнилася – з розважального дійства чи ремісничої праці трансформувалася до намагання вплинути і змінити те, що зовсім не матеріальне – людську свідомість. Асоціативно термін маніпуляція тісно пов'язаний з шахрайством, обманом, приховуванням справжніх мотивів. [1, с. 2]

Технології маніпуляції розповсюджуються практично на усі сфери життя: побутову, наукову, професійну, і таким чином мають зони

перетину з типами дискурсу як за сферами спілкування (політичним, побутовим, педагогічним, юридичним, дискурсом ділового спілкування тощо), так і за характером комунікації (спонтанним, підготовленим, офіційним та неофіційним). [2, с. 4] Технології маніпулятивного дискурсу демонструють дивовижну здатність до мутацій і камуфляжу, а єдиний дієвий спосіб захисту – усвідомлення небезпеки і самозахист, вдатися до яких спроможні ті, хто має змогу вирізняти спроби маніпулятивного впливу і ефективно їм опиратися. [1, с. 2]

Не секрет, що успішна комунікація залежить від низки експліцитних та імпліцитних, лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів, зокрема уміння комунікантів ідентифікувати та адекватно реагувати на маніпулятивну мовленнєву поведінку з боку співрозмовника(ів) у процесі комунікації. Така поведінка характеризується прихованим характером і спрямована на спонукання до здійснення невігідної для адресата, але вигідної для мовця дії. Як правило, для здійснення своїх прихованих намірів маніпулятори використовують існуючі у мові виражальні засоби, стилістичні та риторичні прийоми або ж порушують мовні норми з метою ефективнішого впливу на свідомість адресата. Дискурс, що являє собою цілеспрямовану комунікативну дію, обумовлену особливою адресантно-адресатною конфігурацією, з ілокутивною метою здійснити психологічний тиск на партнерів по комунікації, яка включає вербальні й позалінгвальні компоненти комунікації і, як правило, супроводжується порушенням принципу ввічливості та максимум комунікації визначається П. Г. Крючковою як авторитарний. Авторитарність виникає лише за особливою адресантно-адресатною конфігурацією комунікативної ситуації, що припускає можливість авторитарної поведінки. Основними критеріями у визначенні авторитарності дискурсу є ілокуція адресанта, спрямована на пригнічення, домінування та тиск, порушення ним комунікативних норм, властивих тій чи тій комунікативній сфері, авторитетність комуніканта, наявність вербальних маркерів авторитарного дискурсу, які є мовним втіленням ілокутивної мети авторитарного комуніканта. [2, с. 4]

Аби не стати жертвою мовленнєвої маніпуляції, необхідно вміти ідентифікувати експліцитні та, що представляє підвищену складність, імпліцитні прагматичні намагання комунікантів, спрямовані на управління свідомістю співрозмовника та вирізняти мовленнєві інструменти маніпулювання. Розв'язанням даної проблеми у різні періоди займалися як вітчизняні, так і зарубіжні науковці (А. А. Брудний, Л. Геращенко, П. Грайс, М. Димшиць, В. В. Зірка, О. С. Іссерс, С. Г. Кара-Мурза, Г. А. Копніна, О. М. Лебедев, Т. М. Лівшиць, С. Освальд, Дж. Остін, Н. О. Остроушко, Ю. К. Пирогова, Л. І. Рюмшина, І. А. Стернін, Т. Ван Дейк, О. О. Феофанов, Е. Хетч, Дж. Шерцер та ін.).

Нашим завданням, зокрема, є здійснити подальший комплексний

та багатоаспектний аналіз лінгвістичних інструментів маніпулятивного дискурсу, проаналізувати основні інтенції та стратегії комунікантів в маніпулятивному дискурсі та здійснити спробу класифікації інструментів мовленнєвої маніпуляції.

Предметом нашого дослідження виступить маніпулятивний дискурс, розглянутий у різних сферах комунікації у межах не лише лінгвістики та дискурсології, але й соціології, психології, політології, конфліктології та аксіології, а матеріалом дослідження стане художня література, теле- та радіопередачі, рекламні матеріали, художні відеофільми, промови сучасних політичних діячів англійською мовою, Інтернет-сайти.

Отже, мовленнєва маніпуляція, як процес прихованого впливу на свідомість співрозмовника з метою досягнення очікуваного маніпулятором способу поведінки з боку об'єкту маніпуляції, супроводжується залученням певних лінгвістичних та екстралінгвістичних інструментів. Так, П. Г. Крючкова стверджує, що для реалізації ілюктивної мети авторитарний комунікант насичує мовлення різними лінгвальними та позалінгвальними засобами. Дослідниця визначає наступні лінгвальні засоби вираження авторитарності:

1) лексико-синтаксичні (засоби вираження категорії негативності, прикметники, що виражають особисту оцінку; займенник першої особи однини I у поєднанні з каузативними, епістемічними дієсловами; вульгаризми, терміни, апелятиви, модальні дієслова зі значенням облігаторності; неповні речення та прості короткі речення);

2) стилістичні (іронія, буквализми, гіперболи, повтори);

3) прагматичні (найхарактерніші для авторитарного дискурсу типи мовленнєвих актів – директиви, менасиви, категоричні констативи, інвективи, деклінативи та деякі різновиди інтеррогативів). [2, с. 11]

Розглянемо прагматичні лінгвістичні засоби мовленнєвої маніпуляції детальніше. Багато з них будують свій механізм на порушенні існуючих у мовленні норм комунікації, що є загальноприйнятими для всіх учасників процесу спілкування. Так, згідно Принципу кооперації, висунутого П. Грайсом, мовець повинен продукувати висловлювання, що відповідають максимам кооперації, а саме: максимі повноти інформації, якості інформації, релевантності та манери [3]. Порушення Принципу кооперації – багате джерело маніпулятивних інструментів, і може використовуватися комунікантами для уникнення відповіді, зміни теми бесіди на вигідну одному з комунікантів, допоможе розрядити обстановку, виграти час або збити співрозмовника з пантелику. Наступний обмін репліками з порушенням одразу кількох максимумів кооперації допомагає комуніканту В уникнути відповіді або ж проігнорувати співрозмовника:

A: Would you like coffee or tea?

B: My daddy says so, that's why! [4, с. 31]

Окрім Принципу кооперації, регулятором мовної взаємодії також виступає Принцип увічливості, прагматичний аспект якого детально описаний Дж. Лічем [5, с. 16]. Принцип увічливості вимагає врахування та повагу до почуттів та інтересів партнера по комунікації у процесі інтеракції. Порушуючи максими такту і великодушності, схвалення та скромності, згоди й симпатії маніпулятор може вивідати приховувану співрозмовником інформацію та утримати власну у секреті, уникнути відповіді, встановити/підтримувати дистанцію у спілкування, проявити авторитаризм, або навіть вишукано принизити.

Отже, маніпулятивний дискурс послуговується як лексико-синтаксичними, стилістичними, так і прагматичними інструментами мовленнєвого впливу на свідомість співрозмовника. Вбачаються перспективи у подальшому вивченні, аналізі, систематизації та класифікації лінгвістичних інструментів мовленнєвої маніпуляції з метою застосування отриманих даних для поліпшення мовної компетенції комунікантів, у курсах з дискурсології, теорії мовленнєвого впливу, теорії комунікації та викладанні англійської мови.

Список використаної літератури

- 1. Магдиш І.** Маніпульована демократія / І. Магдиш // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2003. – №30. – С. 2 – 4.
- 2. Крючкова П. Г.** Авторитарний дискурс (на матеріалі сучасної англійської мови) : Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / П. Г. Крючкова. – К., 2003. – 21 с.
- 3. Грайс Г. П.** Логика и речевое общение / Г. П. Грайс // Новое в зарубежной лингвистике. – Лингвистическая прагматика. – М. : Прогресс, 1985. – Вып. 16. – С. 217 – 237.
- 4. Hatch E.** Discourse and Language Education / E. Hatch – New York : Cambridge University Press, 1992. – 333 p.
- 5. Leech J.** Principles of Pragmatics / J. Leech. – London; New York : Longman 1983. – 250 p.

Ільїнкова Н. М. Лінгвістичні інструменти маніпулятивного дискурсу

У статті визначається поняття мовленнєвої маніпуляції та простежується використання комунікантами експліцитних та імпліцитних лінгвістичних засобів мовленнєвої маніпуляції у англомовному дискурсі, а саме: лексико-синтаксичних, стилістичних та прагматичних інструментів мовленнєвого впливу на свідомість співрозмовника. Стаття переважно зосереджена на прагматичних інструментах маніпулятивного дискурсу, що ґрунтуються на порушенні прийнятих у мовленні правил комунікації.

Ключові слова: мовленнєва маніпуляція, маніпулятивний дискурс, авторитарний, ілокутивна мета.

Ильинкова Н. М. Лингвистические инструменты манипулятивного дискурса

В статье определяется понятие речевой манипуляции, а также прослеживается использование коммуникантами эксплицитных и имплицитных лингвистических средств речевой манипуляции в англоязычном дискурсе, а именно: лексико-синтаксических, стилистических и прагматических средств речевого воздействия на собеседника. Статья преимущественно сосредоточена на прагматических инструментах манипулятивного дискурса, которые основаны на нарушении принятых в речи правил коммуникации.

Ключевые слова: речевая манипуляция, манипулятивный дискурс, авторитарный, иллюкутивная цель.

Pyinkova N. M. Linguistic Instruments of Manipulative Discourse

The article provides a definition for speech manipulation in the English conversational discourse. Studying manipulative discourse on the material of fiction, TV and radio programs, feature films, political speeches and Internet sites it attempts to research the communicants' application of explicit and implicit linguistic means of speech manipulation, namely the lexico-syntactic, stylistic and pragmatic means of influencing the interlocutor in order to achieve their pragmatic manipulative goals.

The article concentrates mainly on the pragmatic linguistic means of speech manipulation, proving that many of them are based on violation of generally accepted in speech rules of communication, such as the Cooperative Principle introduced by Paul Grice and the Politeness Principle developed by Geoffrey Leech. The abovementioned violations provide a vast potential of manipulative means and devices widely applied by manipulators in authoritative discourse which is believed to be a rich source for linguistic pragmatic research.

Key words: speech manipulation, manipulative discourse, authoritative, illocutionary purpose.

Стаття надійшла до редакції 18.12.2012 р.

Прийнято до друку 22.05.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Якуба В. В.

УДК 811.111'25

O. M. Kiselyova

ENGLISH SUBJUNCTIVES. THE PROBLEMS OF TRANSLATION

The English oblique moods have always been used as specific ways of expressing the relations between the subject and the predicate in a sentence. It is natural to regard the subjunctive mood which renders probability,

possibility, desire, certainty or uncertainty, as a form of modality. In our previous articles we analyzed different ways of translation English modals into Ukrainian as well as possible ways of substitution of modal verbs by the vocabulary devoid of any modality but having some modal lexical meaning. Our present work gives a further development of translational problems connected with the grammatical difficulties. The major attention will be given to the difficulties caused by the English subjunctives. We shall also try to find the methods of rendering Ukrainian oblique moods with the help of the English subjunctives.

Approaching the problem of translation it seems necessary to formulate the idea of the subjunctive mood as it is presented in the works by some English and American grammarians. H. Sweet in his work «A New English Grammar» [1, p. 107] underlines the fact of existing of a specific relation between the subject and the predicate, which we have already mentioned above, with no inflectional distinctions of the English verbs. The only distinction is preserved in the past subjunctive *were* for all persons in formal English, e.g. *If the minister were here, he would no doubt refute the allegations.*

H. Whitehall in the work «Structural Essential of English» [2, p. 54] specifies the subjunctive as the category belonging to the sphere of the possible or desirable from a writer's or speaker's point of view. The similar opinion is expressed by O. Jespersen in his «Philosophy of Grammar» [3, p. 315]. The very scanty means of forming the subjunctive makes it possible to state that this category is a dying one in the English language and moods can be expressed by lexical means entirely.

Another problem of the English subjunctives is the use of auxiliaries. This problem may be closely connected with the classification of moods, which is a rather complicated question. The three basic moods (indicative, subjunctive and imperative) put forward by the majority of grammarians are denied by the sixteen moods proposed by M. Deutchbein. Prof. A. Smirnitsky proposed six moods (indicative, imperative, subjunctive I, subjunctive II, suppositional and conditional) . The auxiliaries *should*, *would* undoubtedly belong to the subjunctive mood. But can you not confuse them with modals or the Future-in-the-Past? What about *may* and *might* ? Are they auxiliaries or modals?

E.g. **May** *there be peace in the world! Be that as it may... We should do that.*

It is also traditional to term the English subjunctives as the Present subjunctive (subjunctive I) and the Past subjunctive (subjunctive II). The Present subjunctive is used mainly in certain fixed phrases and in formal, impersonal English. The particular phrases with the present subjunctive are not numerous and they are translated into Ukrainian by the particular collocations or set expressions, e.g. *Far be it from me ... - В мене й на думці не було... (Я і гадки не мав... Я й не збирався...Борони боже,щоб я...)* *So be it. - Хай (нехай) буде так. (Нехай воно так і буде.) Be that as it may... - Хай (нехай) буде, що буде...(Як би там не було...).* **Suffice** *it to say... - Достатньо*

сказати(згадати, зазначити)... *Heaven (God) forbid!* – Не дай Боже! (Не доведи Господи! Нехай Бог милує! Нехай Бог боронить!Крий Мату Божа!) *Long live the Queen.* – Хай живе королева! *Manners be hanged!* – До біса ці гарні манери! (Пронади вона, ця вихованість!) *Perish the thought!* – Боже збав! Ні в якому разі! etc.

The above mentioned examples can be found mainly in simple sentences of a rather emphatic character. The present subjunctive is used in complex sentences too. In the so-called *that*-clauses after report verbs, adjectives or nouns that express plans, urgency, intentions or suggestions the Ukrainian translation uses the conjunctions *щоб, аби*. As it is known, the auxiliary *should* is used for all persons in BE and no auxiliary in AE. This fact should be kept in memory while translating from Ukrainian into English.

E.g. *Поліція штату наполягає, аби Ви негайно прибмили звідси свою автівку.* – *The police of the state insist that your car be moved from here immediately.* (AE) *Поліція наполягає, аби Ви негайно прибмили свою автівку з вулиці Бейкер-стріт.* – *The police insist that your car should be moved immediately from Baker street.* (BE)

It is worth mentioning that the informal language uses the Present Simple instead of the subjunctive mood and the commonest case will be similar in both AE and BE:

Поліція наполягає, аби ти негайно прибрав свою автівку звідси. – *The police insist your car is moved immediately from here.*

The Present subjunctive can be used in complex sentences with conditional clauses introduced by the conjunctions *if* or *whether* and in clauses of concession introduced by the connectives like *whatever, whenever, wherever*, etc. The principal clause will describe the real situation expressed with the help of Simple tenses. The Ukrainian translation will use the corresponding clauses with or without oblique moods, the content of the clauses being doubtful, at least slightly, e.g. *If he (should) be found guilty, he'll be jailed for five years.* – *Якщо (в разі, якщо..., раптом..., за умови, що) його визнають винним, він буде ув'язнений на п'ять років.* *Whether she (should) agree or not, we are going to have to go ahead.* – *Згодиться вона (чи буде на те її згода...) чи ні, нам доведеться іти вперед.* *Whatever his reasons be, they are insufficient to excuse him.* – *Якими б не були його причини (що б за причини він не мав...) ,їх не достатньо для вибачення.*

In both cases we are having the Simple tenses in the principal clauses translated by the corresponding tenses in the principal clauses in Ukrainian. All of the English examples given above belong to the formal language and in translation this fact should be taken into account. The informal language will ignore the use of the subjunctive mood and the Present simple will take place of the Present subjunctive, e.g. *If he is guilty... Whether she agrees or not... Whatever his reasons are...*

The Past subjunctive (subjunctive II), [4, p. 82] which concerns only one verb *were* in all persons, is used mainly in formal English. This fact makes the translator be attentive as for the stylistic environment of the sentences to be

translated. The lexical equivalents should be carefully chosen, like in the example given in the beginning of the article:

If the minister were here, he would no doubt refute the allegations. – Якби міністр був тут, то він спростував би ці голослівні твердження.

The informal language avoids using both subjunctive I and subjunctive II, e.g. *I wish she wasn't such a big mouth. – Шкода, що вона така пліткарка. If only I was a little younger! – Була б я хоч трішечки молодшою!*

Nevertheless there are some cases which definitely require the use of the Past subjunctive irrespective of the formality or informality of the language. *Were* is common in the phrase *if I were you* and in the formal conditional pattern *were + subject + infinitive*. [4, p. 82] There are not many variants for translating these two phrases except for *На Вашому (твоєму) місці... Як на мене...Якби це був я...Якби мені довелося...* and the specific form of the Ukrainian imperative mood in the conditional clause, it can also be relevant when the imaginary result is going to be different, e.g. *Were the vote to go against me, I'd resign. – Виявись голосування не на мою користь, я б подав у відставку. Were he to come, I'd leave at once. – Прийди він, я б зразу пішла звідси.*

The Unreal Past or Past subjunctive is also used to discuss imaginary situations, to express impossible wishes, to make proposals and polite requests. For Ukrainian conditional clauses where the condition is unlikely to be fulfilled we use intensifying particles *ж, же, б, би, якби ж то, якби тільки*, etc. Such emotionally colored phrases may be rendered with the help of subjunctive II+ infinitive, e.g. *Якби ж він працював старанніше, то міг би зробити кар'єру. – If he were to work harder, he might make a career. Якби тільки вона допомогла мені, я б швидко впоралась з роботою. – If she were to help me, I would quickly cope with the work.*

It should be born in mind that the Ukrainian expression *якби тільки* does not always correspond to the English *if only*. It is possible in the cases when regret or frustration are to be rendered, e.g. *If only he were more industrious! (but he isn't) – Якби ж то він був працююватіший! If only I hadn't drunk so much champagne yesterday! (but I did) – I навіть я вчора випив стільки шампанського!*

The past subjunctive after *wish* expresses virtually impossible wishes, while *could* or *would* are used for more reasonable desires [4, p. 82]. Such phrases correspond to Ukrainian *на жаль, шкода, хоч би, якби тільки, коли б тільки*, etc. Frequently the translation is antonymous to the original, e.g. *Шкода, що я не президент! – I wish I were the president. (it's unreal) На жаль, ми спізнились. – I wish we hadn't been late. (but we were) Хоч би вони перемогли! – I wish they would win! (it's possible) Коли б тільки ти могла мене зрозуміти! – I wish you could understand me! (it's possible)*

After *as if, as though* which correspond to the Ukrainian *неначе, ніби, ніби то, здається* Present and Present Perfect forms are frequently used to suggest that the actions are likely or true, e.g. *The man speaks as if he were the owner of the mansion. (it's not true) – Чоловік розмовляє так, неначе він*

хазяїн маєтку. The man speaks as if he is the owner of the mansion. (it's true) – Чоловік розмовляє так, що здається він є хазяїном маєтку.

Having analyzed the examples of using Present and Past subjunctives in the English language we come to the conclusion that they present a certain difficulty in translating the sentences with the oblique moods both in Ukrainian and English. The context should be of crucial importance here. The translator has to define the style (formal or informal), understand the reality of the circumstances (real or unreal, possible or impossible), choose the proper tense forms relevant to the context. The further research of the English subjunctives may concern their use in conditional sentences the use of their analytical forms for the translation from Ukrainian into English, the difficulties of oral translations caused by the contracted forms of the mood auxiliaries.

References

- 1. Sweet H.** A New English Grammar / H. Sweet. – Oxford : Oxford University Press, 1900. – 499 p.
- 2. Whitehall H.** Structural Essential of English / H. Whitehall. – New York, 1956 – 154 p.
- 3. Jespersen O.** The Philosophy of Grammar / O. Jespersen. – Chicago : University of Chicago Press, 1992. – 372 p.
- 4. Side R.** Grammar and Vocabulary for Cambridge Advanced and Proficiency / R. Side, G. Wellman. – Harlow : Pearson education Limited, 20002. – 288 p.
- 5. Каушанская В. Л.** Грамматика английского языка / В. Л. Каушанская. – М. : «Страт», 2000 – 319 с.
- 6. Максимов С. Є.** Усний двосторонній переклад (англійська та українська мови) / С. Є. Максимов. – К. : Ленвіт, 2002. – 117 с.
- 7. Korunets' I. V.** Theory and practice of translation / Ilko V. Korunets'. – Вінниця: Нова книга, 2003. – 448 с.

Кісельова О. М. Умовний спосіб в англійській мові. Проблеми перекладу

Стаття присвячена дослідженню умовного способу теперішнього та минулого часів в англійській мові та способів його перекладу на українську мову та з української мови на англійську. Особлива увага приділяється контексту, стилістиці тексту, реалізму або можливості дії, що потребує вираження через умовний спосіб. В статті запропоновано варіанти перекладу деяких труднощів, пов'язаних з використанням англійського умовного способу.

Ключові слова: непрямий спосіб, умовний спосіб, формальний стиль, умовний, реальний.

Киселёва Е. Н. Сослагательное наклонение в английском языке. Проблемы перевода

Статья посвящена исследованию сослагательного наклонения настоящего и прошедшего времён в английском языке и способов его перевода на украинский язык и с украинского языка на английский. Особенное внимание уделяется контексту, стилистике текста, реалистике

или возможности действия, требующего выражения с помощью условного наклонения. В статье предлагаются варианты перевода некоторых трудностей, связанных с употреблением сослагательного наклонения.

Ключевые слова: непрямо́е наклонение, сослагательное наклонение, формальный стиль, воображаемый, реальный.

Kiselyova O. M. English Subjunctives. The Problems of Translation

The article deals with the researching of the Present and Past subjunctives in English and methods of their translation into Ukrainian as well as from Ukrainian into English. Oblique moods are regarded as belonging to different classifications and having auxiliaries which can be confused with some modals. The Present subjunctive is researched in simple and complex sentences. A particular attention is given to the context, the style of a text, reality or possibility of the action requiring the use of the subjunctive mood. Some variants of translation are offered in the article which are connected with the use of the English subjunctives. The use of the Past subjunctive is analyzed concerning the unreal situations in simple and complex sentences. A number of Ukrainian variants of translation is offered for rendering the Past subjunctive in imaginary situations and in highly emotional states. The author analyses the use of the Past subjunctive for virtually impossible wishes and the use of auxiliaries for more realistic desires which should be known by the translator and given the adequate rendering. Tense forms are also touched upon as having a specific meaning which should not be neglected.

Key words: subjunctive mood, oblique mood, imagery, real, formal style.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Глущенко В. А.

УДК 811.111 – 139

Ю. А. Купчишина

ОЧУДНЕННЯ У КОНТЕКСТІ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО АНАЛІЗУ

Сьогодні видається недостатнім зосереджуватися на вивченні тільки композиційно-змістових чи мовностилістичних особливостей художніх текстів. Специфіка сучасних зарубіжних і вітчизняних студій з когнітивної лінгвістики (Л. І. Белехова, О. П. Воробйова, В. Г. Ніконова, Р. Цур, G. Lacroff, J. Fausonnier, M. Turner) полягає у пошуку та поясненні співвідношень між знанням про світ і тим, як воно зображено у художніх творах. Розробка способів вираження концептуального змісту літературних творів із застосуванням методологічних настанов

концептології, когнітивної поетики тощо належить до актуальних завдань сучасного мовознавства, оскільки дозволяє глибше розкрити стратегії письменників з урахуванням співвідношення етнокультурного та індивідуально-авторського в тезаурусі творчої особистості [1]. Така методика відзначається дослідженням художнього простору згідно з дискурсивно-когнітивною парадигмою, що дає змогу провести багатоаспектний аналіз домінантних смислів художнього тексту [2].

Образний потенціал очуднення стає більш очевидним за умови застосування до інтерпретації художнього тексту деяких прийомів когнітивно-поетичного аналізу. Одним з таких прийомів є побудова мереж концептуальної інтеграції [3, с. 120-135]. Мета даної статті – розглянути способи моделювання прийому очуднення у контексті теорії концептуальної інтеграції і ментальних просторів Ж. Фокон'є і М. Тернера на матеріалі оповідання Дж. Апдайка «Pigeon Feathers». Суть цього механізму полягає «у поєднанні різного чи навіть, не поєднуваного, або до їх злиття або компресії, у результаті чого породжується нове, емерджентне значення» [4, с. 33]. Ментальні простори є динамічними когнітивними структурами, що формуються різного роду схемами, фреймами, які вилучаються при обробці тексту та співвідносяться з певними областями реального чи уявного світу. В плані онтології поняття «ментальний простір» означає ту різноманітну інформацію, що стоїть за семантичним простором (семантикою) художнього тексту і не існує поза мисленням [3]. Ментальні простори слугують інструментом когнітивного аналізу семантики аналізованих одиниць, прийому очуднення зокрема, забезпечуючи інтерпретацію їх змісту [5, с. 144]. За допомогою ментальних просторів читач встановлює зв'язки між просторами, будує інтегровані простори (integrated spaces), котрі, успадковуючи властивості сутностей ментальних просторів (input mental spaces), продукують власну емергентну структуру (emergent structure) й нові значення [3]. Така емергентна структура є основою творення нових значень шляхом когнітивних процедур композиції, завершення та нарощування [3, с. 271]. Композиція – це пов'язування ролей та призначень сутностей через аналогове осмислення. Завершення розуміється як визначення остаточної ролі сутності, що аналізується. Нарощування є розвитком семантичної структури сутності внаслідок чого витворюється нове значення та смисл. Концептуальна інтеграція лежить в основі формування концептуальних метафор в теорії Дж. Лакоффа і М. Джонсона. Таким чином, мережа концептуальної інтеграції пояснює механізм появи нових образів, а методика побудови ментальних просторів слугує наочності розкриття механізмів виникнення нового значення [5, с. 144].

Дослідження прийому очуднення вирізняється широким спектром підходів, а його визначення неминуче приводить до розбіжностей у теоретичних настановах дослідників. Ефект очуднення з'являється внаслідок використання таких мовних засобів, які надають мовленню

експресивності й емоційності, тобто призводять до навмисно створеного емоційного ефекту комунікації.

Перший етап дослідження передбачав виокремлення у корпусі художніх творів очуднених образів шляхом контекстуально-інтерпретативного аналізу. Контекстуально-інтерпретативний метод ототожнюється з лінгвістичним аналізом тексту, який обмежується коментуванням стилістичних фігур і прийомів, або лінгвостилістичним аналізом [6]. Залучаючи методіку контекстуально-інтерпретативного аналізу, ми визначили, що в оповіданні Дж. Апдайка «Pigeon Feathers» об'єктом очуднення є бачення 14-ти річного підлітка Девіда, який незвично сприймає вічні людські постулати: смерть, душа, Бог, віра. Оповідання є символом самовизначення людини, пов'язаним із релігійним пошуком себе і віри в Бога. Наводячи лад з книгами після чергового переїзду до іншого міста, маленький Девід натрапляє на книгу «Нарис з Історії», яка змушує головного героя переосмислити власні переконання щодо смерті і правдивості слів Ісуса: *«It was as if a stone that for months and even years had been gathering weight in the web of David's nerves snapped them and plunged through the page and a hundred layers of paper underneath»*. Сумніви та невпевненість посилюють почуття страху перед смертю і Девід уявляє її у вигляді ями, яку вкривають чорною землею: *«Without warning, David was visited by an exact **vision of death**: a long hole in the ground, no wider than your body, down which you are drawn while the white faces above recede. You try to reach them but your arms are pinned. Shovels pour dirt into your face. There you will be forever, in an upright position, blind and silent, and in time no one will remember you, and you will never be called by any angel»*. Очуднене бачення смерті виступає у вигляді вічної темряви, з якої ніхто не повертається. Його турбують запитання, на які ніхто не може дати правдивої відповіді: «Чи Бог існує?», «Що є Царство Небесне?», «Що є Душа?»: *«Where is our soul between the time when we die and the Day of Judgment?»*.

У контексті даної роботи концептуальна інтеграція розглядається як інструмент виникнення нових образів і значень. Отже, перший вхідний ментальний простір БОГ містить такі характеристики: *віра, душа, молитва, добро, істина, життя, світло, вічність*. Другий вхідний простір асоціюється з поняттям смерті в очах хлопчика. Вхідні простори об'єднані спільним родовим ментальним простором, який містить стереотипні концептуальні метафори, що відображають усталені знання про поняття смерті, віри і Бога: БОГ Є ВІРА, БОГ Є МОЛИТВА, БОГ Є ДУША, БОГ Є ЖИТТЯ, СМЕРТЬ Є СТРАХ, БОГ Є ДОБРО, СМЕРТЬ Є ТЕМРЯВА. Іронічною є фінальна сцена вбивства голубів, яка символізує звільнення Девіда від страху перед смертю. Вбиваючи птахів з рушниці, він розуміє, якими гарними їх створив Господь: *«The feathers were more wonderful than dog's hair, for each filament was shaped within the shape of the feather <...>. Slipping sensation along his nerves that seemed to give the air hands, he was robed in this certainty: that the God who had lavished such*

craft upon these worthless birds would not destroy His whole Creation by refusing to let David live forever». Отже, назва оповідання вказує на значення фінальної сцени, оскільки страх смерті є не лише основою людського насильства (вбивство), але й джерелом спостереження краси (пір'я голубів). Девід знаходить втрачений спокій, і розуміє, що Бог подарує йому вічне життя. Метонімічна концептуальна схема є символічною, адже голубине пір'я є символом відновлення віри хлопчика. У четвертому ментальному просторі – бленді – відбувається формування знань, що проектується з родового та вхідних ментальних просторів, внаслідок чого формується нове, емергентне значення – БОГ Є СМЕРТЬ, СМЕРТЬ Є КРАСА, а отже життя є вічним.

Отже, підсумовуючи вищезгадане, можна стверджувати, що використання методів концептуального, контекстуально-інтерпретативного та семантичного аналізу очуднення у творенні художніх образів орієнтовано на висвітлення його концептуального потенціалу. У статті запропоновано застосування різнобічного лінгвокогнітивного аналізу очуднення, що веде до глибшого розуміння художнього твору і позиції автора. Визначено когнітивну методіку, яка пояснює виникнення нових значень у мовних одиницях і семантиці тексту. Перспективними залишаються виявлення лінгвокогнітивних механізмів формування й інтерпретації прийому очуднення у художньому тексті.

Список використаної літератури

- 1. Ніконова В. Г.** Концептуальний простір трагічного в п'єсах Шекспіра: поетико-когнітивний аналіз : дис. ...докт. філол. наук : 10.02.04 / В. Г. Ніконова. – К. : КНЛУ, 2008. – 558 с.
- 2. Воробйова О. П.** Когнітивна поетика: здобутки і перспективи / О. П. Воробйова // Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Вип. 635. – С. 18 – 22.
- 3. Fauconnier G.** The Way We Think: Conceptual Blending and The Mind's Hidden Complexities / G. Fauconnier, M. Turner. – New York : Basic Books, 2002. – 426 p.
- 4. Воробйова О. П.** Евристика модерністського дискурсу у когнітивно-поетологічному висвітленні (на матеріалі оповідань В. Вулф) / О. П. Воробйова // Вісник КНЛУ. – Сер. Філологія. – 2009. – Т. 12. – № 1. – С. 31 – 43.
- 5. Белехова Л. І.** Словесний образ в історико-типологічній перспективі: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі американської поезії) : Монографія / Л. І. Белехова. – К. : КНЛУ, 2002. – 368 с.
- 6. Новиков Л. А.** Андрей Белый – художник слова [Текст] / Л. А. Новиков // Русская речь. – 1980. – №5. – С. 27 – 35.

Купчишина Ю. А. Очуднення у контексті концептуального аналізу

У статті розглянуто одну з найбільш перспективних методик в області дослідження метафори – теорію концептуальної інтеграції Ж. Фокон'є і М. Тернера, побудовану на основі концепції ментальних просторів Ж. Фокон'є. Когнітивний підхід, застосований до аналізу

оповідання Дж. Апдайка, дав змогу висвітлити приховані текстові смисли і удосконалити інструментарій аналізу прийому очуднення за рахунок побудови мережі концептуальної інтеграції.

Ключові слова: метафора, концептуальна інтеграція, ментальний простір, блендінг.

Купчишина Ю. А. Остранение в контексте концептуального анализа

В статье рассмотрена одна из наиболее перспективных методик в области исследования метафоры – теория концептуальной интеграции Ж. Фоконье и М. Тернера, построенная на основе концепции ментальных пространств Ж. Фоконье. Когнитивный подход, примененный к анализу рассказа Дж. Апдайка, позволил высветить скрытые текстовые смыслы и усовершенствовать инструментарий анализа приема остранения за счет построения сети концептуальной интеграции.

Ключевые слова: метафора, концептуальная интеграция, ментальное пространство, блендинг.

Kupchyshyna J. A. Defamiliarization in the Aspect of Conceptual Approach

The investigation of the defamiliarization implies a wide range of approaches, and its definition inevitably leads to differences in theoretical guidelines researchers. The effect of defamiliarization appears from the usage of such linguistic resources that provide speech expressiveness and emotion that lead to deliberate emotional effect of communication. The article defines the notion of defamiliarization in the aspect of the theory of conceptual integration network. According to this theory, developed by G. Fauconnier and M. Turner, elements and vital relations from diverse scenarios are blended in a subconscious process known as conceptual blending. Blending is a process of conceptual mapping and integration that pervades human thought. Conceptual integration theory promises to contribute to major advances in our understanding of language processing, and of metaphor in particular. The purpose of conceptual integration is to create novel concepts. Cognitive approach applied to Updike's short story analysis helped to highlight hidden textual senses, while updating the interpretive toolkit by building up the model of conceptual integration network. The article classifies the features of a literary text from the perspective of analyzing the semantic space, the author's position and the conceptual aspect of the defamiliarization.

Key words: metaphor, conceptual integration, mental space, blending.

Стаття надійшла до редакції 31.01.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Ємець О. В.

УДК 821.111.'22

V. V. Mykhaylenko

THE PREPOSITION *ON*: COGNITIVE GRAMMAR

The linguistic representation of conceptual structure is of major concern of present. The investigation has come to be known as «cognitive linguistics». Its object is patterns and processes by which conceptual content is organized in language. We can define such basic concepts as space and time, scenes and events, entities and processes, motion and location, and force and causation, see: G. Fauconnier (1985, 2002), C. Fillmore (1975, 1976), G. Lakoff (1987, 1992), R. Langacker (1987, 1991), and L. Talmy (2000, 2000), М. І. Балла (2000), Анна Вежбицкая (2011), Т. В. Гоффман (2005), С. П. Гулкевич (2005), Е. А. Елтанская (2007), Е. С. Кубрякова (1997).

There are three main approaches to the language:

1. The formal approach focuses on the overt structural patterns exhibited by linguistic forms, the approaches including the study of syntactic, morphological, and morphemic structure.

2. The psychological approach regards language from the perspective of general cognitive systems (such as perception, memory, attention, and reasoning).

3. The conceptual approach of cognitive linguistics is concerned with the patterns in which and processes by which conceptual content is organized in language. It has thus addressed the linguistic structuring of such basic conceptual categories as space and time, scenes and events, entities and processes, motion and location, and force and causation close lexical grammatical category. The theory of conceptual analysis holds that concepts – general meanings of linguistic predicates – are the fundamental objects of philosophical inquiry, and that insights into conceptual contents are expressed in necessary «conceptual truths».

Grammatically preposition referred to the lexical grammatical category, see also: pronoun, determiner, conjunction closed word classes traditionally called parts of speech. According to Quirk [1, p. 67–70] in the most general terms, a preposition expresses a relation between two entities, one being that represented by the prepositional complement. He stated that prepositions followed by a noun phrase or *wh*-clause or *V*-ing clause and has meaning that can be divided into preposition denoting place, time, the cause/purpose spectrum, the means agentive spectrum, accompaniment, support and opposition [1, p. 665–709]. Traditionally *on* indicates contact with a surface; it is used with the days of the week and dates, and with the name of the street. Some prepositions have a concrete meaning though in most cases it cannot be interpreted out of the context. [2, p. 83–87]. Further on we shall try to reveal the dominant components in the meaning of the preposition *on*. The functional semantics of the preposition *on* is investigated in the framework of

itive semantics which proposes a paradigm that revives theories of descriptive psychology developed at the beginning of the XX-th century. It studies the scientific study of cognition, including elements of the traditional disciplines of philosophy, psychology, semantics, and linguistics, together with artificial intelligence and computer science. Generally speaking the decomposition of a substance into its elements, radicals, or other constituents in order to determine the kinds of constituents present (qualitative analysis) In semantics it is a method of analysis which involves finding the linear combination of a set of variables that has maximum variance and removing its effect, repeating this successively [3, p. 122–129].

On is used:

(1) to define the position of a person or thing on the surface of an object, e.g.: A cow is grazing on the hill;

(2) to specify a surface or place which something moves towards and where it lands, falls or stops, e.g.: He dropped it on the floor;

(3) to say that sth is touching or attached to the side of a surface or object, e.g.: The poster is on the wall;

(4) to say that sth is touching or attached to the underneath of sth, e.g.: On the roof of the cave were several bats;

(5) to say that you are touching a part of a human body, e.g.: He laid his hand on my shoulder;

(6) to say what part of your body supports your weight, e.g.: He lay on his back;

(7) to say that sth is attached to sth and is considered to be a part of it, e.g.: The handle on the window;

(8) to refer to the position of the lid of a box, e.g.: The lid is not on properly;

(9) to specify the material or object on which sth is written, e.g.: She wrote it down on a piece of paper;

(10) to suggest a general area where sth happens, e.g.: He works on a farm;

(11) to say that sth is situated very close to sth, e.g.: The house is on the river;

(12) to say that sth you are going along, e.g.: We were driving on the California road;

(13) to say that someone is wearing sth, e.g.: She had a nice coat on;

(14) to say that someone is carrying sth, e.g.: I did not have any money on me;

(15) to say that someone's face carrying a particular expression, e.g.: She had a puzzled expression on her face;

(16) to specify a particular form of a transport sb using it, e.g.: She was the only passenger on the plane;

(17) to say that someone is boarding a particular form of a transport, e.g.: They got on a bus;

(18) to specify a certain day, date, occasion, e.g.: On a Sunday afternoon;

(19) to say what tool or instrument you are using in a particular activity, e.g.: Waltzes are played on the violin;

(20) to specify the cause of injury, e.g.: He cut himself on the gatepost;

(21) to say what fuel or form of power is used, e.g.: The cars run on petrol;

(22) to specify the system used to store information, e.g.: The information is recorded on a computer;

(23) to specify the medium through which sth is performed, e.g.: Obama will appear on TV a bit later;

(24) to specify financial or legal arrangement, e.g.: I bought it on the credit;

(25) to specify a qualification, e.g.: He was offered a position on his A-level results;

(26) to specify the reason that causes you to do so, e.g.: He frequently acted on an impulse;

(27) to specify the principles that is being used to, e.g.: They work on a rota system;

(28) to specify the intensity, e.g.: We are going to build on a large scale;

(29) to say that sth has begun and is happening at the time mentioned, e.g.: The war was on then;

(30) to say that a film is being shown or a social event is taking place, e.g.: The play went on in Sweden;

(31) if you are to do talking about a big amount of work, e.g.: She has got such a lot on;

(32) if you are continuing to do sth, e.g.: They walked on;

(33) that sth/sbd walk on;

(34) that sth happens immediately after you have done;

(35) that sth referring to the process, e.g.: It was easy to talk on;

(36) that sth happens occasionally, e.g.: I have been writing my thesis on and off for years;

(37) that you repeatedly criticize sbd, e.g.: I went on at my father to have seat belts fitted in the car;

(38) you are talking a lot about sth, e.g.: Bill was on about yoga;

(39) to indicate that sth started in the past and continues to happen afterwards, e.g.: from now on, from this moment on, from this time on;

(40) to emphasize how late or early, e.g.: I found a tree a little further on;

(41) to specify an activity that you are doing, They went on strike, e.g.: I was on a holiday;

(42) that you are working as a member of some organization, e.g.: I was on a number of commissions;

(43) to specify who is paying for sth, e.g.: Drinks are on the house;

(44) what you are eating or drinking, e.g.: Soon they were feasting on steaks and chips;

(45) you are on some medicine;

(46) you are living on some amount of money;

- (47) who an action affects on, e.g.: The pressure on him was enormous;
- (48) who an action is intended on, e.g.: Police opened fire on;
- (49) who you are looking at, e.g.: Their eyes were on him;
- (50) what your thoughts are directed towards;
- (51) what you are trying to produce, e.g.: He is working on a book;
- (52) whether sth wastes or saves money, e.g.: This car is more economical on fuel;
- (53) for what purpose you are wasting money, time, effort, e.g.: He spent much on clothes;
- (54) what you are comparing sth or someone to, e.g.: He is a marked improvement on his predecessor;
- (55) what items are involved in taxes, fines, profits, e.g.: Profits on books will be down [4, p. 1001–1003].

We have revealed 55 components in the preposition' functional semantics thanks to the distributional and discourse analysis. Let's compare its grammatical semantics, there are two major components: indication of the position, location, direction and occurrence at a given time [5, p. 1263]. The rest of its components can form a number of peripheries of the structure. These peripheries mainly depend on the distribution of the preposition: Verb + ON and Verb + ON + Noun wherein it realizes them.

We must also admit that the dictionary definition of *on* includes all possible idioms with the preposition *on*. Therefore the part of speech definition of the preposition like *on* is not objective. So far its meaning is defined on the level of the part of speech or on the level of the phrase, for example, phrasal verbs [1, p. 444–445]. The preposition may be defined as connecting word showing the relation of a noun or a noun substitute to some other word in the sentence. Over ninety percent of preposition usage involves these nine prepositions: *to* (2 595 289), *in* (1 944 328), *of* (918 640), *for* (883 599), *on* (734 285), *with* (659 332), *at* (526 764), *by* (520 751), *from* (427 977) – the frequency is recorded in the British National (with the volume of 100 mln word forms).

Prepositions cause problems because sometimes they can be used interchangeably: He sat on the chair: He sat in the chair, because prepositions are often combined with verbs to create phrasal verbs (to look after someone; to look down on someone), and because a single preposition can be used to express several different ideas: on the shelf, on Monday, on a diet, on a large scale, etc. [6, p. 493]. The issues of preposition polesemy remain scarcely investigated due to the necessity of a large amount of data selected from various registers of discourse. The selected data from the British National Corpus help us to reveal the relationship between the preposition meaning its distribution. Here are some basic distributional models of the preposition combinability:

Model 1. V + O + Prep; *Model 2.* V + Adv + Prep; *Model 3.* V + Adj + Prep; *Model 4.* N + Prep; *Model 5.* Prep + NP; *Model 6.* Prep + Adv; *Model 7.* N + PrepNP; *Model 8.* Prep + Ving; *Model 9.* Wh Quest. + Prep;

Model 10. Vinf + Prep; *Model 11.* VPassives to the e + Prep; *Model 12.* Sentence + Prep.

An integral analysis of the preposition *on* on the word, phrase, and discourse levels totalizes its semantic components, functional and distributional characteristics as well as shows the way of investigating some contradictory phenomena in language.

References

1. **Quirk R.** A Comprehensive Grammar of the English Language / [R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik]. – London: Longman, 2000. – 1779 p.
2. **Parrott M.** Grammar for English Teachers/ M. Parrot. – Cambridge: CUP, 2001. – 514 p.
3. **Лайонз Дж.** Лингвистическая семантика. Введение / Джон Лайонз. – М.: Языки славянских культур, 2003. – 400 с.
4. **Sinclair J.** Collins Cobuild English Dictionary / [Ed.-in-chief John Sinclair]. – London, Glasgow : Collins, 1993. – 1703 p.
5. **American Heritage Dictionary.** – Boston : Houghton Mifflin Company, 1996. – 2140 p.
6. **Селіванова О. О.** Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд) / О. О. Селіванова. – К. : Вид-во Українського фітосоціологічного центру, 1999. – 148 с.

Михайленко В. В. Прийменник *on*: когнітивна граматика

У центрі дослідження знаходиться прийменник *ON*, який традиційно знаходиться на перетині темпорально локативних мікрополей та виступає одним із засобів вираження часу та місця на рівні фрази та речення. Проте глибинний аналіз фактичного матеріалу показав семантичну залежність прийменника від головного слова. Відповідно, формується більш повна семантика зазначеного прийменника. Дискурс-аналіз вирізняє 55 компонента, проте, лише 2 з них стали регулярними, що робить їх доміантними при репрезентації темпорально-локативної концептосфери. Отримані периферійні компоненти – контекстно локалізовані, закріплені у певній дистрибутивній моделі, або в ідіоматичній структурі – можуть слугувати засобами вираження нових концептів.

Ключові слова: прийменник, закрита лексико-граматична категорія, компонент значення, доміантний компонент, периферійний компонент, дистрибутивна модель, лексична семантика, функціональна семантика, концептосфера.

Михайленко В. В. Предлог *on*: когнитивная грамматика

В фокусе исследования значения и функции предлога *ON* на уровне отдельного слова, фразы, предложения в системе языка, где он традиционно выступает на пересечении темпорально-локативных полей и выражает концепты времени и места. Однако, глубинный анализ фактологического материала вскрывает семантическую зависимость предлога от семантики главного слова фразы. Соответственно,

формируется более полная семантика указанного предлога. Дискурс-анализ выделил 55 компонентов, однако, только два из них стали доминантными при репрезентации темпорально-локативной концептосферы. Полученные периферийные компоненты – контекстно локализованы, закреплены в определённой дистрибутивной модели или в идиоматической структуре – могут служить средством выражения новых концептов.

Ключевые слова: предлог, закрытая лексико-грамматическая категория, компонент значения, доминантный компонент, периферийный компонент, дистрибутивная модель, лексическая семантика, функциональная семантика, концептосфера.

Mykhaylenko V. V. The Preposition *on*: Cognitive Grammar

The present paper is focused on the preposition *on* – its meaning and function on the word level, phrase level and sentence level in the language system, wherein it traditionally takes the position on the overlapping of temporal-locative fields and represents the concepts of time and location. However, the deep analysis of the data reveals the semantic dependency of the preposition on the head word semantics in the phrase. Here the lexical semantic combinability of the preposition *on* plays the important role within the phrase. Twelve distributional models are singled out in the data. Eventually a more comprehensive meaning of the preposition is being formed. The discourse analysis defines 55 components in the preposition *on* meaning, though two only have become the dominant means to verbalize the temporal-locative conceptual system. The periphery components – revealed in the investigation contextually located and fixed in the distribution model or in the idiomatic structure – can function as a means of verbalizing new concepts. Therefore, when the preposition *on* is put into the centre of the temporal-locative conceptual system it will distinguish two microsystems.

The school grammar of the English language states that the preposition *on* expresses mainly relationships of temporal and locative character between two objects, other types of relationship need further lingual-cognitive exploration in various registers of discourse. The analysis of the data selected from the British National Corpus makes the conclusion reliable.

Key words: preposition, close lexical-grammatical category, semantic component, dominant component, periphery component, distributional model, lexical semantics, functional semantics, conceptual system.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Омьченко Л. Ф.

УДК 811. 111'42

І. В. Недайнова

**КОГНІТИВНИЙ ДИСОНАНС ЯК ПРИЧИНА ВИНИКНЕННЯ
НОВИХ КОНЦЕПТІВ СУЧАСНОЇ КАРТИНИ СВІТУ**

Більшість дослідників схилиються до визначення концепту як «ментального утворення» (Н. Д. Арутюнова, С. Г. Воркачов, В. І. Карасик, М. В. Нікітін, Г. Г. Слишкін та ін.) та розуміють концептуалізацію дійсності як конструювання ментального образу об'єкта цієї дійсності у свідомості мовця (Z. Kövecses, M. Johnson, G. Lakoff, R. Langacker, А. Вежбицька, О. П. Воробйова, С. А. Жаботинська, В. І. Карасик, Т. В. Радзівська та ін.). Наприклад, російські лінгвісти З. Д. Попова і Й. А. Стернін в ракурсі когнітивного підходу до вивчення концепту розуміють його як глобальну ментальну одиницю, яка представляє собою квант знання, що має певну структуру [1]. В аспекті таких позицій в нашому аналізі ми спираємося на когнітивні основи формування нових концептів як на базис продукування висловлювання в системі відображення явищ мови у сучасному світі для розуміння ментальних репрезентацій знання про цей світ й процесів когнітивної переробки цього знання.

Ідеї про те, що різноманітні суспільні організації та течії є соціальними конструктами, які реалізують сценарії своєї діяльності у вигляді дискурсивних практик в мові, сьогодні поширюються. Різноманітні соціальні дії (види діяльності, суб'єктивні прояви, соціальні відносини) стають сьогодні реаліями нашого життя та припускають функціонування нових видів дискурсів. Глибокі зміни в сучасному глобальному суспільстві призвели до появи нових форм спілкування, в яких визначається роль дискурс-аналізу як дієздатної методології. Саме дискурс-аналіз пропонує такий спосіб аналізу динаміки соціального конструювання, у процесі якого виникають соціальні концепти та простежуються певні зв'язки між ними. Одним з таких концептів сьогодні є АНТИГЛОБАЛІЗМ.

Антиглобалізація є відносно новою проблемою для концептуальної лінгвістики (в основному, антиглобалізм виступає предметом вивчення у сфері політичних наук). Саме тому нам і бачиться актуальним звернення до дослідження антиглобалізму як лінгвоконцептуального явища, в основі появи якого лежать когнітивні процедури, що приймають участь у формуванні складових концептів цього явища. Когнітивне моделювання концепту АНТИГЛОБАЛІЗМ ми вибудовуємо на аналізі дискурсивної реалізації мовних одиниць, які вербалізують діяльність суб'єктів антиглобалізаційних практик, що керуються особливими ідейно-ціннісними настановами по

відношенню до об'єктів даної картини світу в англомовних дискурсах.

Метою написання даної статті є дослідження виникнення когнітивного дисонансу між двома елементами знання – глобалізацією та антиглобалізацією, що є реаліями сучасної картини світу, як причини появи нового (по відношенню до ГЛОБАЛІЗАЦІЇ) концепту АНТИГЛОБАЛІЗМ.

В більшості своїх комунікацій ми використовуємо мову як загальній когнітивний механізм [2; 3; 4; 5; 6; 7], і за лінгвістичними даними можна зрозуміти, як людина сприяє інформацію, інтерпретує її, зберігає та використовує в оточуючому світі. В результаті породжується необхідність поєднувати чи розрізняти об'єкти дійсності за певними їх характеристиками, тобто, відбувається формування певної системи смислів. І тут акценти досліджень, що пов'язані з описанням світу, в якому ми існуємо, та створенням засобів для його опису, переміщуються в площину когнітивної лінгвістики, головними методологічними посланнями якої є такі, що мова відображає процеси мислення і відіграє ключову роль в пізнанні та осмисленні навколишнього світу. Центральною проблемою при цьому виступає побудова моделі мовної комунікації для обміну знаннями [6]. Саме тут і виникає питання про те, яка система лінгвістичних форм стоїть за мовленнєво-розумовою діяльністю, які лінгвістичні категорії та мовні одиниці відображують пізнання світу людиною та допомагають трансформувати свої знання в конкретні структури [8; 9; 10; 11; 12].

Глобалізація стала важливим фактором, що вплинув на серйозний перегляд свого положення у світовій спільноті держав та міжнародних установ і призвів до трансформацій їх зовнішньополітичних стратегій. Зміни геополітичної ситуації у світі, коли у більшості країн соціалістичного табору відбулася реставрація капіталізму, призвели до руйнування балансу між країнами, що розвивалися капіталістичним і соціалістичним шляхом, і підготували основи глобалізації геополітики [13; 14; 15; 16; 17; 18].

Зазначимо, що в попередніх розвідках дискурсної реалізації концепту ГЛОБАЛІЗМ в його картині світу ми виділили такі концептуальні елементи як ПОЛІТИЧНИЙ ЛІБЕРАЛІЗМ, ЕКОНОМІЧНИЙ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМ, КУЛЬТУРНИЙ КОСМОПОЛІЗМ та СОЦІАЛЬНИЙ РЕАЛІЗМ, які реалізуються у текстах, що формують дискурсну єдність щодо відображення сучасного стану процесу глобалізації у відповідних сферах сучасного життя (сфера політики, сфера економіки, сфера культури, сфера екології) [19].

З поглибленням процесів глобалізації у міжнародних відносинах до когнітивного базису людини додається образ, який асоціюється з еволюцією оточуючого світу, що модернізує суспільну сферу та має привести до покращення економічного та політичного стану світової спільноти. Такі

асоціації, що пов'язані з різноманітною інформацією про стан глобалізаційних процесів у різних сферах сучасності, вистроюються у певний сценарій. Саме інформативна функція мови і впливає на моделювання реалій світу, які, формуючись в образи, дають людині можливість будувати стратегії своєї поведінки та очікувати певних результатів наприкінці.

Однак зміни, викликані глобалізацією (технологічний прогрес, мультикультуралізм, інформаційна революція та ін.), часто призводять до політичних та економічних криз, расових війн, екологічних катастроф, безробіття, зубожіння населення цілих країн з одного боку та появи медіа-корпорацій та фінансових магнатів з іншого, і такі події та процеси викликають у людини інші асоціації, такі, що привносять і негативні характеристики до образу глобалізації як процесу. Виникає певний когнітивний дисонанс (термін Леона Фестінгера [20]), протиріччя в системі знань особистості: події, що відбуваються, виглядають суперечливими щодо позитивного образу глобалізації як когнітивної одиниці.

В даній ситуації люди формують когнітивний образ відповідної своєї реакції через спостереження розгортання моделі ГЛОБАЛІЗАЦІЯ. Вони зберігають всю інформацію про цей образ, яка, на далі, буде слугувати їм орієнтиром у своїх подальших діях. В даному випадку спрацьовує схема Р. Солсо [21]:

винаходження стимулів (в нашому випадку: непогодженість між позитивною метою глобалізації та негативним впливом її на сучасний стан всіх сфер життя) →

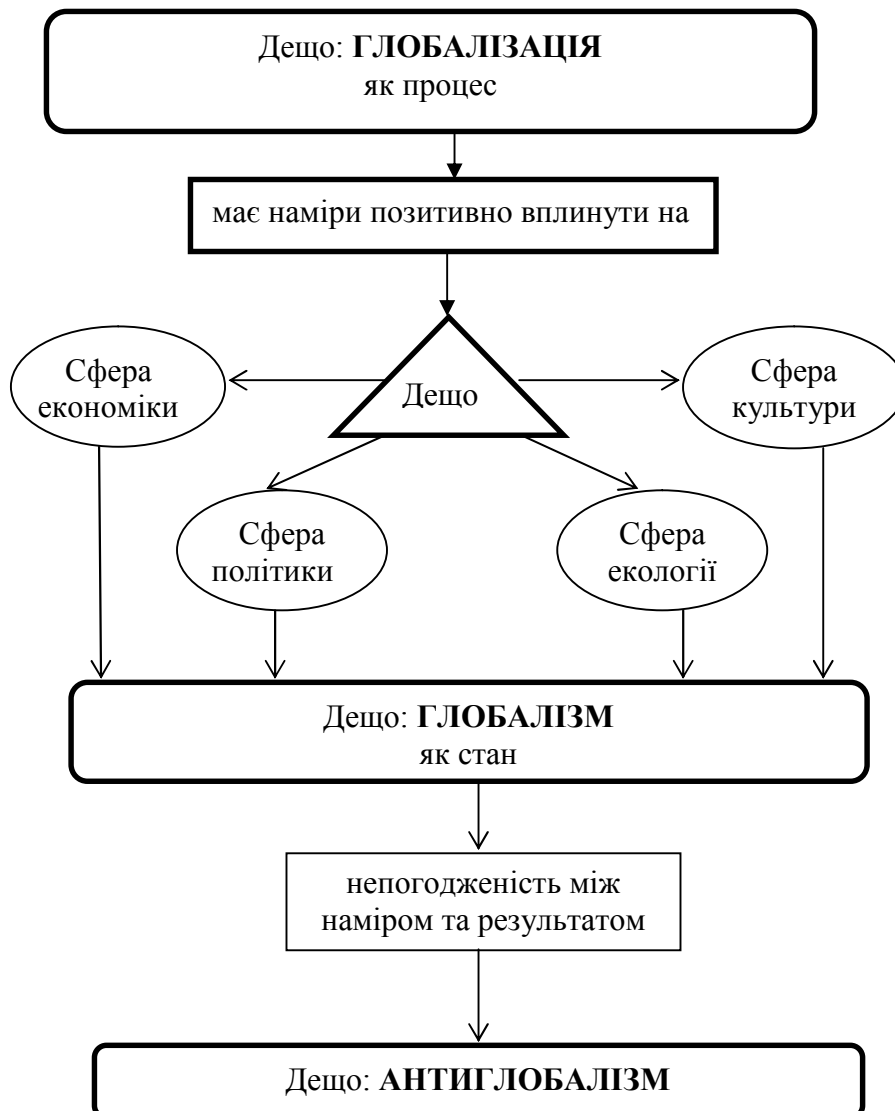
зберігання перетворених стимулів (в нашому випадку: формування концепту АНТИГЛОБАЛІЗМ) →

побудова відповідних реакцій (в нашому випадку: основа антиглобалізаційних практик).

Як бачимо, мотиваційні конфлікти, оцінки та інтереси, які виникають при одержанні суперечливої інформації про об'єкт дійсності, ведуть людину до реалізації певних дій, що формуються у певні фрейми, а надалі в нові концептуальні моделі.

За думкою американського психолога Л. Фестінгера, стан когнітивного дисонансу і виступає мотивацією до певних дій з боку індивіда, який буде намагатися перевірити істинність інформації, що викликає цей дисонанс, або змінити своє представлення відповідно до реальності, що оточує його [20]). Тут, за Л. Фестінгером, і виникає тип відношень, для якого потрібна пара елементів знання (в нашому випадку це знання людини про світ, в якому вона існує), і цією парою в нашому дослідженні виступає *глобалізація* як прогресивний процес та *антиглобалізація*, що викликана протиріччями інтегративної глобалізаційної динаміки і є джерелом всесвітнього опору негативним наслідкам, які стали результатом цієї динаміки.

У когнітивному ракурсі аналізу основ формування концепту АНТИГЛОБАЛІЗМ ми розглядаємо стан когнітивного дисонансу як причину інтенсивності зусиль на зміну глобалізаційних процесів, які представляють когнітивні елементи, що в нашому дослідженні виступають як сигнали на перегляд поведінки та сприйняття дійсності індивідом. І оскільки когнітивний елемент «глобалізація» змінюється, а реалії, що він представляє у свідомості людини, не відповідають образу, що склався, то виникає потреба у протидії реальній ситуації. Численні факти говорять про те, що наприкінці ХХ сторіччя такі протидії стали одержувати все більшу соціальну підтримку. Саме це й призвело до оформлення антиглобалізму в новий когнітивний елемент сучасного знання, який відповідно сформувався у новий соціальний процес (див. рис. 1).

Рис. 1. Фреймова репрезентація формування концепту АНТИГЛОБАЛІЗМ

Як висновок зазначимо, що когнітивними передумовами формування концепту АНТИГЛОБАЛІЗМ ми вважаємо вербальну передачу інформації про глобалізаційні процеси та фіксацію непогодженості між процесуальними моделями і очікуваними позитивними результатами при їх реалізації, які зберігалися в колективній свідомості. Здібність людини навчатися новим моделям поведінки через спостереження і аналіз непрямого досвіду (поведінка інших людей та її наслідки) [21; 22] і привела, на наш погляд, до формування нового досвіду, який окреслюється у відповідно новій концептуальній репрезентації. В когнітивному ракурсі аналізу поставленої мети ми бачимо глобалізацію як сигнал для особистості переосмислити когнітивний елемент ГЛОБАЛІЗАЦІЯ та як чинник, що викликав виникнення АНТИГЛОБАЛІЗМУ як нового концепту сучасної картини світу.

Список використаної літератури

- 1. Попова З. Д.** Когнитивная лингвистика [Електронний ресурс] / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Режим доступа : <http://zinki.ru/book/kognitivnaya-lingvistika>.
- 2. Арутюнова Н. Д.** Язык и мир человека: изд.2-е, испр. / Н. Д. Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
- 3. Демьянков В. З.** «Концепт» в философии языка и в когнитивной лингвистике / В. З. Демьянков // Концептуальный анализ языка: современные направления исследования. Сб. науч. тр. / ИЯ РАН и др. – М.-Калуга : ИП Кошелев А. Б., Изд-во «Эйдос», 2007. – С. 26 – 33.
- 4. Краткий словарь когнитивных терминов** / [под общ. ред. Е. С. Кубряковой]. – М. : Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. – 245 с.
- 5. Кубрякова Е. С.** О когнитивных процессах, происходящих в ходе описания языка / Е. С. Кубрякова // Исследование познавательных процессов в языке. – Вып. V: Когнитивные исследования языка: Сб. науч. тр. – М.: Тамбов, 2009. – С. 22 – 29.
- 6. Маслова В. А.** Когнитивная лингвистика: уч. пособ. / В. А. Маслова. – Мн. : Тетра Системс, 2004. – 256 с.
- 7. Рябцева Н. К.** Ментальная лексика, когнитивная лингвистика и антропоцентричность языка [Електронний ресурс] / Н. К. Рябцева. – Режим доступа: <http://www.Dialog.21.ru/Archive/2000>.
- 8. Демьянков В. З.** Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода / В. З. Демьянков // Вопросы языкознания. – 1994. – №4. – С. 17 – 33.
- 9. Chomsky N.** Rules and Representations / N. Chomsky. – Cambridge, MA : MIT Press, 1980. – 220 p.
- 10. Downing P.** Factors Influencing Lexical Choice in Narrative / P. Downing. – NJ : Ablex, 1980. – 180 p.
- 11. Miller G.** Dictionaries in the Mind / G. Miller // Language and Cognitive Processes. – 1996. – V.1(3). – P. 171 – 185.
- 12. Rosch E.** Principles of Categorization / E. Rosch // Cognition and Categorization. – Hillsdale, NJ : Erlbaum, 1982. – 315 p.
- 13. Даниленко В. П.** Глобалистская картина мира, или глобалистика, глобализм, антиглобализм, глобализация и антиглобалистская борьба [Електронний ресурс] / В. П. Даниленко. – Режим доступа : <http://www.islu.ru/danilenko/articles/sepirkart.htm>.
- 14. Кузнецов А. О.** Дискурс

глобализма и альтерглобализма в современном политическом процессе: автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. полит. наук : спец. 23.00.02. «Политические институты, этнополитическая конфликтология, национальные и политические процессы и технологии» [Электронный ресурс] / А. О. Кузнецов. – Пермь, 2008. – Режим доступа : <http://rudocs.exdat.com/docs/index-48800.html>. **15. Мегорский Б. В.** Антиглобалистское движение в современном политическом процессе : дис. ... канд. полит. наук : 23.00.02 / Мегорский Борис Вадимович. – СПб., 2003. – 182 с. **16. Эриксон Д. Ф.** «Антиглобалистские» движения: истоки, стратегии, состав, ресурсы, культура, цена участия / Д. Ф. Эриксон // Дискурс Пи. – Вып. II. – 2002. – С. 99 – 142. **17. Morse С.** Theory of the Anti-Globalization Movement [Электронный ресурс] / С. Morse // New Formulation. – No. 1. – V. 2. – 2003. – Режим доступа : <http://flag.blackened.net/nf/1antiglobalization.htm>. **18. Starr А.** Naming the Enemy: Anti-Corporate Movements Confront Globalization / А. Starr. – N.Y. : Zed Books, 2001. – 288 p. **19. Недайнова І. В.** Дискурс ідеологій «глобалізм/антиглобалізм» як відображення сучасних світових процесів / І. В. Недайнова // Матеріали міжнар. наук. конф. «Мови та літератури в глобалізованому світі: взаємодія та самобутність». – Київ, 2012. – (у друці). **20. Фестингер Л.** Введение в теорию диссонанса [Электронный ресурс] / Л. Фестингер. – Режим доступа : <http://flogiston.ru/library/festinger>. **21. Солсо Р. Л.** Когнитивная психология / Р. Л. Солсо. – М. : Тривола, 1996. – 600 с. **22. Бандура А.** Теория социального научения / А. Бандура. – СПб. : Евразия, 2000. – 320 с.

Недайнова І. В. Когнітивний дисонанс як причина виникнення нових концептів сучасної картини світу

В даній статті розглядається формування відносно нового концепту сучасної англосовітської картини світу АНТИГЛОБАЛІЗМ, причиною виникнення якого, на нашу думку, став стан когнітивного дисонансу, коли окреслились протиріччя в системі знань особистості: події, що відбуваються в політиці, економіці, культурі та соціально-екологічній сфері, виглядають суперечливими щодо позитивного образу глобалізації як когнітивної одиниці.

Ключові слова: концепт, концептуальна картина світу, глобалізація, антиглобалізація, когнітивний елемент, когнітивний дисонанс, глобалізм, антиглобалізм.

Недайнова І. В. Когнитивный диссонанс как причина возникновения новых концептов современной картины мира

В данной статье рассматривается формирование относительно нового концепта современной англоязычной картины мира АНТИГЛОБАЛИЗМ, причиной возникновения которого, по нашему мнению, стало состояние когнитивного диссонанса, когда появились противоречия в системе знаний личности: события, происходящие в политике, экономике, культуре и социально-экологической сфере,

выглядаюць сумнілівымі па адношэнню к пазітыўнаму абразу глабалізацыі як когнітыўнай адзінца.

Ключевые слова: канцэпт, канцэптуальная картина міра, глабалізацыя, антыглабалізацыя, когнітыўны элемент, когнітыўны дыссананс, глабалізм, антыглабалізм.

Nedainova I. V. Cognitive Dissonance As the Reason of New Concepts Appearance in the Modern World Picture

In the given article the forming of a relatively new concept in the Modern English language world picture ANTI-GLOBALISM is being viewed. This concept is a new focus for the Conceptual Linguistics and this is the impetus for us to analyze ANTI-GLOBALISM as a lingual and conceptual phenomenon the basis of the appearance of which lies in cognitive procedures. In our opinion the situation of cognitive dissonance when the contradictions in the personality knowledge system began to arise has become the reason of its appearance. Such a dissonance has been the result of the discrepancy between the positive image of globalisation as a settled cognitive element and the negative processes in today's world that are caused by it in political, economic, cultural, social and ecological spheres. As it is distinguished the motivational conflicts that are appeared while getting some contradictive information about the cognitive element GLOBALISATION lead a person to the realization of the actions which are formed in definite frames and later on in new conceptual models. In the cognitive aspect we see the globalisation processes as the signals for an individual to rethink the cognitive element GLOBALISATION and as the challenge to ANTI-GLOBALISM forming as a new concept of the Modern world picture.

Key words: concept, conceptual world picture, globalisation, anti-globalisation, cognitive element, cognitive dissonance, globalism, anti-globalism.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Левицький А. Е.

УДК 811.111-112

I. В. Нікіточкіна

**КАТЕГОРІЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ЦІННОСТІ
В ЕПІЧНІЙ ПОЕМІ «БЕОВУЛЬФ»**

Категорія цінності, з точки зору філософії, розкриває один з важливих моментів універсальної взаємозалежності явищ. Як зазначає В. А. Василенко, суб'єктом ціннісних відносин виступає та сторона, відносно буття якої визначається цінність іншої [1, с. 42]. Об'єкт ціннісних

відносин – це те, з чим суб'єкт взаємодіє, і що має для нього цінність. Носієм цінності може виступати будь-яке явище, що взаємодіє з суб'єктом.

Цінністю називається те, що здатне задовольняти людські потреби. Отже, цінність речі визначається як її властивостями, так і її відношенням до потреб та інтересів людини. Речі, явища стають цінностями, оскільки вони належать до сфери людського існування й діяльності.

М. С. Каган звертає увагу на важливу проблему, що постає у теорії цінностей. В європейських мовах саме слово, яке позначає цінність, має смисл «вартість»: *Wert, value, valeur*. У німецькій, англійській, французькій мовах не існує особливого терміну на позначення «цінності», який би дозволив закріпити її суттєву відмінність від економічного поняття «вартості» [2, с. 25]. Таким чином, учений вважає недопустимим включення в аксіологію категорії «економічна цінність», оскільки не можна вважати однотипними приязне ставлення до людини та гроші, потрачені на неї, хоч в обох випадках ми характеризуємо людину за допомогою прикметника «дорогий» [2, с. 40].

З огляду на економічну теорію Р. Каулла (1906) прослідкував еволюцію економічної цінності у вигляді «вартості» починаючи з античності до кінця XIX століття [3, с. 24]. У даному дослідженні матеріальні (економічні) цінності також розглядаються як один з типів цінностей.

Співвідношення мови і цінностей багатогранне. Мова як метасеміотична система, що описує будь-які артефакти та природний світ, включає у свої смислові структури ціннісні моделі, фіксуючи їх у лексемах.

На думку В. І. Карасика, аксіологічна сторона відображає один з основних аспектів взаємодії людини та навколишнього світу. Цінності – це вищі орієнтири, які визначають поведінку людей, утворюють найважливішу частину мовної картини світу. Вони не виражені явно повністю у певному тексті, а існують у культурі та формують ціннісну картину світу (частину мовної картини світу). Лінгвістично цінності можуть бути описані у вигляді культурних концептів, багатовимірних, культурно-значимих соціопсихічних утворень у колективній свідомості, що знаходять відображення у певній мовній формі [4, с. 117].

Ціннісні феномени виступають одним із основних об'єктів сучасних лінгвістичних та міждисциплінарних досліджень, оскільки вони проявляються у широкому культурному контексті й різноманітності дискурсивних практик. У мовознавстві ціннісна проблематика пов'язана з оцінним аспектом спілкування та його роллю у формуванні ідеалізованої картини світу. Різні наукові концепції вивчення ціннісної семантики представлені у працях Ю. Д. Апресяна (1995), Н. Д. Арутюнової (1988), А. Вежбицької (1988), О. М. Вольф (1985), В. Г. Гака (1993), О. В. Падучевої (2004), Н. К. Рябцевої (1993), Ю. С. Степанова (1975). Проте, детальний аналіз лінгвістичних праць засвідчив потребу комплексного вивчення прикметників на позначення

матеріальної цінності та їх словосполучень із застосуванням когнітивної методики, що зумовлює актуальність нашої статті.

Мета даної розвідки полягає у реконструкції категорії матеріальної цінності у давньоанглійському періоді на основі словників і текстів.

Об'єктом дослідження виступають прикметникові лексеми на позначення матеріальної цінності зареєстровані у словниках та верифіковані у давньоанглійському епосі. Семантичні та синтаксичні особливості вживання вищезгаданих прикметників формують предмет роботи.

Давньоанглійські писемні пам'ятки можуть забезпечити знання про культуру та світобачення людей того часу [5, с. 47], тому в якості матеріалу для дослідження використовувалися словники: *Bosworth-Toller Anglo-Saxon Dictionary*, *The Dictionary of Old English*, *Freelang Old English-English Dictionary*, *A Concise Anglo-Saxon Dictionary*, *An English-Anglo-Saxon Vocabulary* та епічна поема «Беовульф», яку традиційно прийнято вважати найбільш типовою писемною пам'яткою давньоанглійського періоду.

Концептуальний аналіз давньоанглійської картини світу передбачає дослідження концептів, які найбільш часто використовувалися для категоризації і членування світу, змін у складі базових концептів і категорій, а також у способах їх вербалізації. В. І. Заботкіна стверджує, що ключові концепти культури транслюються у знаковому втіленні – словах, й акумулюються у мові. Їх вивчення дозволяє виявити особливості світосприйняття народу, представити концептуальні та національні мовні картини світу [6, с. 55].

Категорія «матеріальна цінність» виражена за допомогою прикметників як глобальна мисленнева одиниця складається з когнітивних фрагментів, блоків, когнітивних ознак, що у свою чергу ввійшли у семантичний простір мови. Н. Г. Єсипенко зазначає, що вивчення мови та окремих її одиниць у змозі відкрити таємниці пізнання світу народом [7, с. 80].

На думку З. А. Харитончик, прикметник як частина мови характеризується загальним категоріальним значенням якості, властивості, ознаки. Він включається у сферу позначення предметів або явищ через взаємодію з іменниками, виражаючи їх ознаки. Саме в області прикметника найбільш чітко проявляється мисленнева діяльність людини, завдяки якій властивості, якості або будь-які атрибути, що складають невід'ємну сутність предмету, явища, речі, розглядаються відокремлено від неї [8, с. 94].

Прикметники зі значенням матеріальної цінності часто використовуються у мові і є важливим складником образу світу в концептуальному та мовному планах. Наприклад, у Британському національному корпусі сучасної англійської мови (більше 10 млн. слововживань) зафіксовано близько 84 тис. слововживань досліджуваних прикметників.

На першому етапі дослідження на основі словникових даних нам вдалося здійснити інвентаризацію лексико-семантичного поля «матеріальна цінність». Спочатку за словником *Bosworth-Toller Anglo-Saxon Dictionary* методом компонентного аналізу було проведено суцільну вибірку прикметників, які виражали матеріальну цінність у давньоанглійській мові. Потім була проведена перевірка відібраних одиниць на наявність ціннісного змісту за дефініціями кількох інших словників із застосуванням, при потребі, компонентного та трансформаційного аналізу: прийому субституції та прийому згортання-розгортання дефініції.

Загалом було відібрано 73 лексеми, які були нами систематизовані в ЛСП прикметників, що позначають матеріальну цінність. Було виділено ядро та периферію лексико-семантичного поля (Нікіточкіна І.В., 2013).

Наступним кроком було дослідження функціональної семантики складових ЛСП в епосі. У поемі «Беовульф» було зафіксовано 12 випадків вживання семи прикметників матеріальної цінності. Отриманий фактичний матеріал підтверджує, що прикметники *deore* і *dýre* відносяться до ядра досліджуваного лексико-семантичного поля. Ці прикметники, що в давньоанглійській мові по-суті виступали різними формами написання одного прикметника *dear*, зустрічаються у поемі найчастіше (7 слововживань). Прикметники *weorþ* (line 1902: *hé þaém båtwearde bunden golde swurd gesealde þæt hé syðþan wæs on meodubence mǫþma þý weorþre yrfeláfe – he to the boat-guard a bound gold sword gave, so that he afterwards was on the mead-bench by the treasure the **worthier**, by the inherited relic*); *welig* (line 2607: *gemunde dá dá áre þe hé him aér forgeaf wícstede **weligne** Waégmundinga, folcrista gehwylc swá his fæder áhte – he remembered then the honour that he had given him before, **lush** dwelling-place of the Waegmundings, to each folk-rights, as his father had owne*); *unwáclíc* (line 3138: *Him dá gegiredan Géata léode ád on eorðan **unwáclícne** helmum behongen hildebordum beorhtum byrnum swá hé béna wæs – Then for him prepared the people of the Geats a pyre on the earth, **not trifling**, hung with helmets, with battle-shields, with bright byrnies, as he had requested*); *gneáð* (line 1930: *Hæreþes dohtor næs hío hnáh swá þeah né tó **gnéað** gifá Géata léodum mǫþmgestréona – Haereth's daughter was not mean though nor too **grudging** of gifts to the people of the Geats, of treasure-wealth*) та *earn* (line 2368: *Oferswam dá sioleða bigong sunu Ecgðéowes **earn** ánhaga eft tó léodum þaér him Hygd gebéad hord ond rice béagas ond bregostól: bearne ne trúwode – He crossed over then the flowing expanse of waters, the son of of Edgetheow, **wretched** and solitary, back to the people, there Hygd bade him hoard and kingdom, rings and throne*) зустрічаються у тексті тільки по одному разу, у зв'язку з чим можемо віднести їх до периферії ЛСП «матеріальна цінність».

Приклади підтверджують, що у поемі «Беовульф» основною функцією прикметника у реченні була атрибутивна. Проте у давньоанглійській мові, на відміну від сучасної, прийнятою була як

правостороння, так і лівостороння валентність прикметника відносно іменника, cf.: *Næs ðá on hlytme hwá þæt hord strude syððan orwearde aénigne daél secgas geségon on sele wunian laéne licgan lýt aénig mearn þæt hí ofostlice út geferedon **dýre máðmas*** (line 3131: It was not in a casting of lots, who would plunder that hoard, when unprotected any part the men saw remaining in the hall, lying frail; little did anyone mourn that they quickly carried out **precious treasures**) – *oð ðæt aéfen cwóm wæs ðá gebolgen beorges hyrde wolde se láða lige forgyldan **drincfæt dýre*** (line 2306: then was enraged the keeper of the barrow, he wished the injury to repay with flame, the **dear drinking-vessel**).

Загалом прикметники матеріальної цінності у поемі «Беовульф» описують іменники на позначення об'єктів неживої природи: *déore máðmas* (*dear treasures*), *drincfæt déore* (*precious drinking vessel*), *drincfæt dýre* (*dear drinking vessel*), *dýre swyrd* (*precious swords*), *dýre máðmas* (*precious treasures*), *dýre íren* (*precious iron*), *weorþre yrfeláfe* (*worthy relic*), *wícstede weligne* (*lush dwelling-place*), *úd on eorðan unwáclícne* (*not trifling pyre*). Зафіксовано, проте, також три випадки, коли прикметники стосувалися людей: *syðþan hé aldorþegn unlyfigendne þone déorest an déadne wise* (*when he the lordly **thane** unliving, the dearest one, knew was dead*); *Hæreþes dohtor næs hío hnáh swá þeah né tó gnéað gifa* (*Haereth's **daughter** was not mean though nor too grudging of gifts*); *sunu Ecgðéowes earm ánhaga* (*the **son** of of Edgetheow, wretched and solitary*).

Отже, як показало функціонування прикметників на позначення матеріальної цінності у епічній поемі «Беовульф», категорія «матеріальна цінність» існувала і була виражена у мові ще з VII століття. У давньоанглійській мові прикметники на позначення матеріальної цінності вживалися для опису об'єктів, які мали певну матеріальну цінність або ж характеризувалися відсутністю останньої, а також – для опису осіб, які володіли певними / жодними матеріальними цінностями.

Важливим є подальше вивчення вербалізації категорії цінності для моделювання концептосфери цінності як важливої ланки англослов'янської картини світу. Детальне дослідження прикметників на позначення матеріальної цінності у сполученні з різними категоріями іменників в атрибутивних комплексах, а також з іншими частинами мови дасть змогу зробити висновки про їх комбінаторні можливості.

Список використаної літератури

1. **Василенко В. А.** Ценность и оценка / В. А. Василенко. – К., 1964. – 160 с.
2. **Каган М. С.** Философская теория ценности / М. С. Каган. – СПб. : ТОО ТК «Петрополис», 1997. – 205 с.
3. **Шохин В. К.** Философия ценностей и ранняя аксиологическая мысль : Монография / В.К. Шохин. – М. : Изд-во РУДН, 2006. – 457 с.
4. **Карасик В. И.** Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 476 с.
5. **Gelderen van E.** A History of the English Language / Elly van Gelderen. – Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company,

2006. – 334 р. **6. Заботкина В. И.** Изменение в концептуальной картине мира в аспекте когнитивно-прагматического подхода к языковым явлениям / В. И. Заботкина // Категоризация мира: пространство и время: тезисы докл. – М. : Диалог-МГУ, 1997. – С.55 – 59. **7. Єсипенко Н. Г.** Концепт, концептуалізація, концептуальний аналіз / Н. Г. Єсипенко // Вісник Житомирського держ. ун-ту. – Вип. 56. (Філологічні науки). – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 77 – 80. **8. Харитончик З. А.** Имена прилагательные в лексико-грамматической системе современного английского языка / З. А. Харитончик. – Минск : Вышэйшая школа, 1986. – 172 с.

Нікіточкіна І. В. Категорія матеріальної цінності в епічній поемі «Беовульф»

Між мовою та цінностями існує тісний, багатоаспектний зв'язок. У статті досліджено питання вербалізації категорії матеріальної цінності у давньоанглійській мові за допомогою прикметників. За допомогою словників давньоанглійської мови вдалося інвентаризувати лексико-семантичне поле прикметників матеріальної цінності, у якому було виділено ядро та периферію. Складові елементи ЛСП були верифіковані в епічній поемі «Беовульф». На матеріалі епосу вирізнено загальні тенденції репрезентації ціннісних феноменів у англійській картині світу.

Ключові слова: вербалізація, категорія, концепт, ЛСП, мовна картина світу, прикметники матеріальної цінності.

Никиточкина И. В. Категория материальной ценности в эпической поэме «Беовульф»

Между языком и ценностями существует тесная, многоаспектная связь. В статье рассматриваются вопросы вербализации категории материальной ценности в древнеанглийском языке посредством прилагательных. При помощи словарей древнеанглийского языка было осуществлено инвентаризацию лексико-семантического поля прилагательных материальной ценности, в котором были выделены ядро и периферия. Составляющие компоненты ЛСП были верифицированы в эпической поэме «Беовульф». На материале эпоса определены общие тенденции репрезентации ценностных феноменов в англоязычной картине мира.

Ключевые слова: вербализация, категория, концепт, ЛСП, прилагательные материальной ценности, языковая картина мира.

Nikitochkina I. V. The Category of Material Value in the Epic Poem «Beowulf»

The interrelations between language and the system of values are multifaceted. The article deals with verbalizing the category of material value in Old English by means of adjectives. Adjectives convey the qualities and characteristic features of the objects through interaction with nouns. The

adjectives with the meaning of material value are frequently used in English language and form an integral part of world image both in conceptual and language aspects. The lexico-semantic field of the adjectives of material value has been constructed on the basis of the Old English dictionaries. The core and the periphery elements of the field have been defined as well. The field has been further verified in the epic poem «Beowulf». General representation tendencies of the value phenomena are highlighted in the English language world view. The results of the given research prove that the category of material value has existed at least since the VII century and has found its representation in language. In the Old English language the adjectives under consideration were commonly used to describe the objects possessing some / no material value or sometimes to characterize individuals owing some / no material values.

Key words: adjectives of material value, category, concept, language world view, LSF, verbalizing.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Михайленко В. В.

УДК 811.111'42

Н. В. Поневчинська

**КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ГУМОРУ
(на матеріалі англомовних епіграм)**

Гумор як поліфункціональне та складне естетико-лінгвістично-соціальне явище виступає предметом аналізу починаючи з часів Античності. Дослідження сутності гумору проводяться в філософсько-естетичному (Аристотель, Декарт, І. Кант, Г. В. Ф. Гегель, Б. Дземідок) психологічному (З. Фройд, А. Бергсон), комунікативно-прагматичному (А. В. Карасік, С. І. Походня, О. Б. Шонь), соціокультурному (Ю. Борєв, В. Я. Пропп), естетико-літературному (М. М. Бахтін, Д. С. Ліхачов, А. М. Панченко, Н. В. Понирко) та когнітивному (А. Кестлер, А. П. Мартинюк, М. Мінський, В. Г. Раскін, В. А. Самохіна, О. В. Харченко) аспектах.

Найчастіше гумор аналізується на прикладах гумористичних оповідань, літературних жартів, анекдотів, байок та віршів. Метою цієї статті є аналіз можливостей застосування існуючих лінгвокогнітивних теорій для пояснення механізму створення гумористичного ефекту в тексті англомовної епіграми.

Розглянемо сутність основних когнітивних теорій гумору. Першою теорією сприйняття гумору психікою людини, яка була

запропонована в межах когнітивної парадигми, була теорія бісоціацій А. Кестлера [1]. Сутність цієї теорії полягає в тому, що при процесі сприйняття гумористичного тексту відбувається руйнація асоціативних зв'язків між образами та порушення вкорінених стереотипів. Оскільки «асоціативні матриці» не спрацьовують, відбувається раптове накладання мотивів, ідей та образів [1, с. 657], які первісно належали різним асоціативним площинам. Проаналізуємо, як реалізується процес бісоціації, тобто поєднання образів, які належать різним когнітивним просторам на прикладі епіграми Олександра Поупа «The balance of Europe»: *Now Europe balanced, / neither side / prevails; / For nothing's left / in either / of the scales* [2, с. 43]. У експозиції епіграматист створює образ балансу сил в Європі, узгодження позицій політичних лідерів. Клаузула також містить вербальне представлення балансу за допомогою лексичної одиниці *scale*. Проте, гумористичний ефект епіграматичного пуанту реалізується шляхом накладання уявлення про ваги як символ балансу та гармонії з образом порожніх чаш, які символізують виснажені кровопролитною війною країни Європи: *For nothing's left / in either / of the scales*.

Друга теорія пояснення когнітивної сутності гумору була запропонована В. Г. Раскіним у праці «Семантичні механізми гумору» [3]. Сутність теорії В. Г. Раскіна полягає в тому, що текст, який містить жарт є зорієнтованим на два різних скрипта (узагальнених уявленнях про дійсність). Ці скрипти знаходяться у відношеннях опозиції; основними типами опозицій є протиставлення: «реальне / нереальне, нормальне / несподіване, можливе / неможливе» [3, с. 99]. На прикладі анонімної епіграми «On the parson of a country parish»: *Come let us rejoice, merry hearts, at his fall; / For egad, had he lived, he'd have buried us all!* [4, с. 105] можна простежити формування гумористичного ефекту саме шляхом зміни скриптів. Експозиція епіграми створена у формі несподіваного пропозиції веселитися з приводу смерті пастора, що є очевидним порушенням морально-етичних засад Християнства. Клаузула, яка містить опозиційний до експозиції скрипт, поясніє причину (*had he lived, he'd have buried us all!*) – протиставляються професійні обов'язки пастора як духовної особи, що мусить бути присутньої на похованні (експліцитний рівень), та пастора як непрямої причини смерті (імпліцитний рівень). У пуанті відбувається накладання двох скриптів, що призводить до виникнення гумористичного ефекту.

Третя когнітивна теорія, що пояснює утворення гумору є фреймова теорія М. Мінського, згідно з якою, гумор виникає в результаті несподіваної зміни фреймів: спочатку сцена замальовується з однієї точки зору, а потім несподівано представлена в іншому ракурсі [5, с. 294]. Застосуємо цю теорію для аналізу епіграми Уільяма Блейка «Grown old in Love»: *from Seven / till Seven / times Seven / I oft have wished / for Hell, for Ease / from Heaven* [2, с. 49]. Гумористичний ефект виникає через реконструкцію смислового ланцюжка, який в свідомості автора

поєднує домінуючі константи тексту: *Love, Hell, Ease, Heaven*, що створюють концептуальний простір епіграми через протиставлення двох фреймів: LOVE IS HEAVEN vs. HELL IS EASE.

Четверта теорія когнітивної природи комічного була запропонована сучасними науковцями-когнітологами: А. В. Карасіком, А. П. Мартинюк, С. О. Самохіною, які вважають, що сміховий ефект є результатом порушення норм: мовних, мовленнєвих, логічних, етологічних та онтологічних [6, с. 23; 7, с. 69] та жанрових норм [8, с. 207].

При застосуванні цієї теорії до фактичного матеріалу, ми можемо проаналізувати виникнення гумористичного ефекту в наслідок порушення мовленнєвих норм, які пов'язані з відхиленнями від нормативної структури тексту [6, с. 23]. Наприклад, в епіграмі Джона Вілмота «A mock epitaph, written on the door of Charles II's bedroom»: *Here lies our sovereign lord the King, / Whose word no man relies on; / Who never says a foolish thing, / Nor ever did a wise one* [4, с. 2], гумористичний ефект обумовлений порушенням жанрової норми. Оскільки текст епіграми порушує канони епітафії – (від грец. *epitaphios* – нагробний) – напису, зазвичай віршованого, який був пов'язаний з культом померлих та з турботою про їх посмертну славу [9, с. 920]. Гумористичний ефект виникає через те, що епіграма присвячена живому королю та спрямована, раче, висміяти його вади: невідповідальність за свої слова (*Whose word no man relies on*), бездіяльність та обмежені інтелектуальні здібності (*Nor ever did a wise one*), а не прославити його ім'я.

Порушення етологічних норм пов'язано з порушеннями поведінкових норм, які прийняті в певному суспільстві [6, с. 24] створюють гумористичний ефект в епіграмі «On ladies' accomplishment»: *Your dressing, dancing, gadding, where's the good in? / Sweet lady, tell me – can you make a pudding?* [4, с. 206]. Епіграма побудована у формі звернення до молодої леді, але автор-епіграматист порушує встановлені норми етикету та ставить некоректне запитання про кулінарні вміння, що провокує створення гумористичного ефекту.

Як зазначає В. О. Самохіна, інконгруентність провокує створення суб'єктивного, оціночного комічного образу [7, с. 86] та становить базу для породження гумористичного ефекту, наприклад, в епіграмі «On a certain Delia»: *View Delia's toilet, see the borrowed plumes: / Here paints and patches rang'd, the rich perfumes; This box an eye, the next her tooth contains: – / Delia, in short, wants nothing there but brains* [4, с. 206], де автор-епіграматист змальовує образ жінки, врода якої є штучною та і вона не може компенсувати відсутність інтелекту: *Delia, in short, wants nothing there but brains*.

П'ята теорія, яка розкриває когнітивного механізму комічного є теорія рефреймінгу О. В. Харченка [10]. Суть рефреймінгу полягає в переключенні з логічної (або вірогідно-індуктивної) інтерференції на неочікувано-вірогідну [10, с. 108], наприклад, в епіграмі «On French and

English»: *The French excel us very much in millinery; / They also bear the bell in matters culinary. / The reason's plain: French beauty and French meat / With English cannot of themselves compete* [4, с. 238] у експозиції відбувається порівняння якості французьких та англійських шляпок і кулінарії, що носить логічний характер. Клаузула містить неочікувану інтерференцію у вигляді пояснення причини різниці. Гумористичний ефект базується на переключенні між інтерференціями, що містяться в експозиції та клаузулі.

Отже, в статті було розглянуто гумор як явище, що має когнітивну природу, та було продемонстровано можливість використання широкого спектру лінгвокогнітивних теорій для пояснення механізму формування гумористичного ефекту в англомовних епіграмах. Плідним для подальших розвідок вважаємо створення комплексного методу для дослідження гумористичного ефекту на базі розроблених теорій.

Список використаної літератури

- 1. Koestler A.** The act of creation / A. Koestler. – NY. : The Macmillan Company, 1964. – 751 p.
- 2. English epigrams.** – М. : Книга, 1986. – 106 с.
- 3. Raskin V.** Semantic Mechanisms of Humor / V. Raskin – Dordrecht : D. Reidel Publishing Company, 1984. – 308 p.
- 4. English Epigrams / Selected and arranged with introduction, notes, and notices of the epigrammatists by W. Davenport Adams.** – London : George Routledge and Sons, 1878 – 422 p.
- 5. Минский М.** Остроумие и логика когнитивного бессознательного / М. Минский // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XXIII Когнитивные аспекты языка. М. : Прогресс, 1988. – С. 281 – 309.
- 6. Мартынюк А. П.** Когнитивные механизмы создания смехового эффекта в англоязычном анекдоте / А. П. Мартынюк // Культура народов Причерноморья. – 2007. – № 110. – Т. 2. – С. 22 – 24.
- 7. Самохина В. А.** Современная англоязычная шутка : Монография / В. А. Самохина – Х. : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2008. – 356 с.
- 8. Карасик А. В.** Лингвистические характеристики юмора / А. В. Карасик // Языковая личность : проблемы лингвокультурологии и функциональной семантики : Сб. науч. тр. ВГПУ. – Волгоград : Перемена. – 1999. – С. 200 – 209.
- 9. Краткая литературная энциклопедия в 8 т. – Т. 8. – М. : Советская энциклопедия, 1975. – 1135 с.**
- 10. Харченко О. В.** Праймінг як когнітивний механізм розпізнання комічного / О. В. Харченко // Вісник ХНУ. [Сер. Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов]. – 2012. – № 1022. – С. 106 – 110.

Поневчинська Н. В. Когнітивний аспект дослідження гумору (на матеріалі англомовних епіграм)

Стаття присвячена аналізу когнітивних теорій створення гумору, які були запропоновані американськими, російськими та українськими науковцями. Суть запропонованих теорій полягає в розумінні гумору як

результату інконгруентності, яка може проявлятися в порушенні мовних, мовленнєвих та жанрових норм. Досліджується можливість використання когнітивних теорій для пояснення сутності та механізму створення комічного ефекту в текстах англійської епіграми. Автор робить висновок, що доречно поєднувати елементи декількох теорій при аналізі фактичного матеріалу.

Ключові слова: гумор, епіграма, когнітивні операції, скрипт, фрейм.

Поневчинская Н. В. Когнитивный аспект исследования юмора (на материале английских эпиграмм)

Статья посвящена анализу когнитивных теорий создания юмора, которые были предложены американскими, российскими и украинскими учеными. Сущность выдвинутых теорий заключается в понимании юмора как результата инконгруентности, которая может проявляться в нарушении языковых, речевых и жанровых норм. Исследуется возможность использования когнитивных теорий для объяснения сущности и механизма создания комического эффекта в текстах англоязычной эпиграммы. Автор делает вывод о необходимости сочетать элементы нескольких теорий при анализе фактического материала.

Ключевые слова: юмор, лингвокогнитивные операции, скрипт, фрейм, эпиграмма.

Ponevchynska N. V. Cognitive Aspect of Investigation of Humour (on the Material of English Epigrams)

Humour as a polyfunctional and sophisticated aesthetic, linguistic and social phenomenon has been a subject of analysis since Antiquity. Investigation of the nature of humor is carried out in philosophical and aesthetic (Aristotle, Descartes, I. Kant, G. W F Hegel, B. Dzmidok) psychological (S. Freud, H. Bergson), communicative and pragmatic (A. V. Karasik, S. I. Pochodnya, O. B. Shon), sociocultural (Yu Boryev, V. Ya. Propp), aesthetic and literary (M. M. Bakhtin, D. S Likhachev, A. M Panchenko, N. V. Ponyrko) and cognitive (A. Koestler, A. P. Martyniuk, M. Minsky, V. Raskin, V. O. Samokhina, A. V. Kharchenko) aspects. The article analyses the cognitive theories of humour, which were stated by prominent American, Russian and Ukrainian scientists. The article investigates the possibility of applying the cognitive theories to explain the nature and mechanism for creating of a comic effect in texts of English epigrams. The essence of the stated theories lies in incongruity of various types caused by pragmatic aim of an author to create a comic effect. Thus, the mechanism of humour relies on deliberate violation of language, speech, behavioural or genre norms on behalf of an epigrammatist. The author of the article emphasizes the necessity of co-

usage of elements sprung from several theories while analysing factual material.

Key words: cognitive operations, epigram, frame, humour, script.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., проф. Титаренко О. Ю.

УДК [811.112.2:811.111]’373.45

T. A. Rudakova

**TYPES OF ENGLISH BORROWINGS IN THE MODERN
GERMAN PRESS LANGUAGE**

There are more and more debates about the spread of Anglicisms and German speaking countries are no exception. The views over them are rather divided. Some scholars express their concerns that German is endangered by the English language whereas others are not so pessimistic about it. However, complaints about a take-over or at least an infiltration through foreign words are nothing new. That the borrowing from foreign languages facilitates and enriches communication cannot be denied. But the critique of the Anglicisms is not so much about the fact that language is a means of communication, but rather about language being a symbol of the national and cultural identity of a speech community.

The last two decades have, in fact, witnessed a real boom in the process of English borrowing, which is supported by a great number of publications and researches on the topic. At present research on Anglicisms concentrates on several main areas. First of all, a number of empirical-descriptive studies should be mentioned, mostly based on print media as general text corpora [1]. Then there is the lexicographical preoccupation with Anglicisms, with the dictionaries of Broder Carstensen leading the way [2]. Furthermore, some historical studies deal with the increase of the influence of English, accompanied by research on attitudes towards Anglicisms and on language policies [1, p. 105]. In addition, Anglicisms have been explored with respect to certain language registers and technical languages. One of the most recent researches on the topic of borrowing is Alexander Onysko’s book «Anglicisms in German: borrowing, lexical productivity, and written codeswitching» [3]. He investigates the relevant terminology, approaches to classification of borrowings, interrelation between source and recipient languages, types and integration of Anglicisms.

Linguists have considered the term «borrowing» from different perspectives. Glahn denoted borrowing as a process as well as an object [4, p. 6]; Haugen understands the borrowing process as «the attempted

reproduction in one language of patterns previously found in another» [5, p. 81]. Onysko defines borrowing as follows: «Borrowing is defined as the transfer of units of form and meaning from SL to RL» [3, p. 79]. Crystal defines borrowing as a term used in comparative and historical linguistics to refer to a linguistic form taken from one language or dialect by another [6, p. 56].

In our article under borrowing we understand first of all a word or word combination, transferred from one language into another as a result of language contact and subjected to a degree of assimilation to the new language domain. Both «borrowings / borrowed words» and «loan words» are used interchangeably as synonyms since the dividing lines between them are not clear-cut. We will further refer to English as the «DL» (donor language) or «SL» (source language, as in some quotations) and the borrowing German language – as the recipient language (RL). Anglicism is a particular case of borrowing – a loan word from the English language. No distinction is made between British and American English as the SL, since it is difficult to make such a distinction and sometimes even impossible. Though phonological, morphological and syntactic borrowing also exists, the term is usually applied to words and their meanings.

From non-English speaking countries it is a tradition to study the use of English in media in terms of lexical borrowing. In German, as in many other languages, there exist numerous descriptions of English lexical items in printed mass media. First of all, newspapers and magazines seem to be among of the most powerful forces (together with radio and television) in the development of modern German since they have a strong effect on the reader. Moreover, the press language is unlikely to use terms that are not understood by the majority of readers [7, p. 239]. For these reasons as primary source for our analysis we chose the printed German magazine *Focus*, which due to its circulation, readers and topics covered in its articles is likely to reflect the most general tendencies in the functioning of English words in the German press.

The main task which this article focuses on is to determine the respective types of the recorded borrowings in our source material and the frequency of their occurrence. This task can be rather challenging due to one of the core issues in this field: how to classify the words taken from a language (DL) and adopted by another language (RL). This problem also determines the actual relevance of the present research since the terminology of studies is very mixed and most of the previous researches concentrated more on the morphological types of Anglicisms or the main areas of their usage.

A great abundance of different linguistic approaches to this problem has generated different concepts and terms (Betz 1936, 1939, 1959, Jespersen 1952, Haugen 1972, Yang 1990, Carstensen 1993, Corr 2003, Onysko 2007). Overall, there are no important contradictions in defining types of borrowing. The main difference lies in the approach to their classification and to what extent formal similarity has to be represented in order to classify a term as a borrowing. Bearing this in mind, we should admit that it is hard to find universal criteria for classification of all the existing terms for borrowing and

give their unambiguous definition. Yet this problem is beyond the scope of the present article. In order to fulfill our task we should adopt a number of terms used to classify the borrowed phenomena.

In our article we will consider the following categories of borrowings: foreign and loan words, compound words with both English and German parts (hybrids), loan formations (loan translations, loan renditions and loan creations), semantic loans and pseudo loan-words.

The first category includes foreign words that are taken from English without any change, as well as loan words that are transferred directly from English but add a German morphological ending or inflection. Hybrids are words or combination of words that consist of elements of both DL and RL. Linguists, such as Yang [8, p. 138] and Onysko [3, p. 59] in this case refer to «hybrid anglicisms» understanding them as a combination of English borrowings with German elements. Under loan formations we understand words created by the combination of translational and structural similarity of an English word and its German equivalent. Semantic loans (or loan meanings) have an entirely native morphemic composition, though the meaning derives at least in part from the DL. We will also add pseudo-loans to our classification which occur where a lexeme of the DL is used to produce a new word in the RL. The resulting word looks like a word from the DL but has a newly acquired meaning and is used in a way native English speakers would not recognize.

The research method consisted in counting the number of English borrowings in all the articles, titles and captions in the source material. A total of 1,656 printed pages in 12 issues of the *Focus* magazine was investigated, the contents of each list approximately 40 articles, reaching about 500 articles in the entire study.

The distribution of the English words across the types of borrowing is as follows:

Table 1

Distribution of types of English borrowings

Type of borrowing	Number of occurrences	Percentage in total words
Foreign/Loan words	727	65.38
Hybrids	330	29.68
Loan formations	35	3.15
Semantic loans	4	0.36
Pseudo – loans	4	0.36
Abbreviations	12	1.08
Total	1112	100

The table shows that out of a total of 1112 English words included in the count, the majority (727 or about 65%) are foreign or loan words. Examples of foreign words in the data are *Workaholic*, *Youngster*, *Snack*,

Thriller, Talkshow, Sixpack, Sex-Appeal, etc. Examples of loan words in the data are *detailliert, gemobbes (Kind), trainieren, Managerin, skaten*.

Almost a third (330 or almost 30%) of all English words were part of a compound, i.e. they were compounded with a German word (hybrids or mixed compounds). Some examples of hybrids in the data are *Aids-Charity-Veranstaltung, Amtseinführungsparty, Beraterjob, Design-Extravaganz, Dumpingpreis, Politslogan*. As for the last example, if the first part of this word *Polit* is considered being English, then it could also be counted as a pseudo-Anglicism. This is an illustration of the fact, that there is a difficulty in defining the type of borrowing.

Such words as *Frontfrau, Spar-Rambo, Sparminator* are very interesting examples of hybrid formations from the semantic point of view. The German equivalent of the word *Frontfrau* is *Hauptdarstellerin*, thus, a female actress acting the leading part. *Spar-Rambo* was found in an article referring to a politician who manages to save large sums of money on everything. *Sparminator* is a blend of German *sparen* and the English proper name *Terminator* (the cyborg from the film of the same name). In the magazine article it was used with the same meaning as *Spar-Rambo*. Both *Rambo* and *Terminator* indicate a powerful man with unlimited capacities. Thus, *Rambo* and *Terminator* were used synonymously with a figurative sense.

As shown by the above examples, in the majority of cases a noun is combined with another noun, but there are other types of combinations as well. Onysko [3, p. 210] refers to «hybrid phrasal compound nouns», the majority of which represent technical concepts and are usually hyphenated. Their examples in our study are *Business-to-Business-Geschäft, Stop-and-go-Strategie, Trial-and-Error-Prinzip, Print-on-demand-Technik, Holiday-on-Ice-Show, Do-it-yourself-Diät*.

In the case with loan formations, it was not easy to define whether a word really belongs to this category. With reference to Onysko, we should mention that compounding is a word formational process that is productive both in German and English. Second, the existence of similar concepts in both languages is not enough to state that one borrowed from another [3, p. 25]. Thus, the choice of the words for this category can be rather arbitrary.

Within this group the most numerous subcategory is that of loan renditions (translations into German where only one part of an English term is translated literally and another is adapted rather freely): *Auftragkiller (contract killer), Business-Leute (Businessmen), Convenience-Produkte (convenience food), Internet-Seite (Internet page), Serien-Killer (serial killer), Show-Geschäft (Show-Business), Online-Spiel (online game)*, etc. Our list of loan translations (borrowings where each individual part of the word from the DL is rendered literally by its counterpart in the RL) contains: *persönlich nehmen (to take personally), Aussenseiter (outsider), Rot-Teppich-Events (red carpet events), Leibwächter (body guard), herumsurfen (to surf around), Joggingsanzug (jogging suit), Outdoorbekleidung (outdoor clothes) Teamarbeit (teamwork)*. We have also found a few loan creations (borrowings, where

instead of a literally translated English morpheme, only its approximate equivalents in the German language are given): *Computer-Tagebuch* (*Web diary, live journal, weblog*), *Chriquet-Schläger* (*batsman*), *Gelegenheitsjob* (*casual job*), *Heimtrainer* (*exercise bicycle*), *Managerkrankheit* (*stress disease*).

A small number of semantic loans (*klicken* (*to click*), *Klima im Unternehmen* (*climate at the company*), *Mausklick* (*mouse click*), *surfen* (*to surf*) and pseudo-loans (*Showmaster*, *Hobbymodel*, *Hobbykicker*, *Handy*) was found in the articles. By analogy with the English *mouse* and *click* in the computer sphere, the new meaning of these words (also *Mausklick*) was also extended to German *Maus* and *klicken*. The same refers to *surfen*, its meaning «to search for information in the Internet» was borrowed from the English term *to surf*. *Klima*, previously referred only to the weather climate, has taken on the meaning of general atmosphere or ambience as in *Betriebsklima* «work climate». Being formally English, pseudo-loans import lexemes of the DL to attain their own meaning: *Showmaster* («quiz master»), *Hobbymodel*, *Hobbykicker* (*Hobby* meaning non-professional, amateur), *Handy* (mobile phone, meaning in English «useful, convenient»).

We have included in this categorization acronyms, notably, abbreviated words, although they are usually not considered as a type of borrowing. Shortened loan words, such as *Pulli*, *Profi* are, in fact, morphological pseudo-loans [62]. Acronyms in our study occurred as compounds (*E-Book*, *MP-3-Player*, *PR-Disaster*, *USA-Stick*), and were counted as such. Among the English abbreviations found in the examined articles are: *CGI* (*Computer Generated Imagery*), *DNA*, *DVDs*, *GPS*, *IQ*, *LCD*, *CD*, *MP3* (*player*), *PC*, *PR*, *SMS*, *SOS*, *USB* (*stick*), *LAN*. These borrowings are mainly firmly established notions used in the sphere of computers and technology, familiar to most people.

The results of the study show that almost two thirds (65%) of all borrowings are foreign/loan words, indicating that journalists tend to take words from English as they are and pick up the same meanings, although blending an English word with a German one to form a compound is also a productive way of word-formation. Hybrid compounds (e.g. *Amtseinführungsparty*) and loan formations (*Roter-Teppich-Events*) are especially interesting phenomena, and reflect the creativity of the German language.

Relying on the results of our study, we can state that a certain number of English loans in German are of a visitor's character since they are products of journalists' creativity and they are unlikely to become firmly integrated in the RL. But even in the case of partial or total assimilation they still remain additions of foreign elements in the German language, independently of the type of loan group they belong to.

References

1. Görlach M. An Annotated Bibliography of European Anglicisms / Manfred Görlach. – Oxford : Oxford University Press, 2002. – 270 p.

2. Carstensen B. Anglizismen-Wörterbuch. Der Einfluss des Englischen auf den Deutschen Wortschatz nach 1945 / B. Carstensen, U. Busse, R. Schmude. – 3 Bänder. – Berlin : de Gruyter, 1993-1996. – 2014 s. **3. Onysko A.** Anglicisms in German, Borrowing, Lexical Productivity and Written Codeswitching / Alexander Onysko. – Berlin : Walter de Gruyter, 2007. – 376 p. **4. Glahn R.** Der Einfluss des Englischen auf die gesprochene deutsche Gegenwartssprache / R. Glahn. – Frankfurt : Peter Lang, 2000. – 215 s. **5. Haugen E.** The analysis of linguistic borrowing / E. Haugen. – Language 26. – 1950. – P. 211 – 231. **6. Crystal D.** English as a Second Language / David Crystal. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 2004. – 212 p. **7. Carstensen B.** Zur Intensität des englischen Einflusses auf die deutsche Pressesprache / B. Carstensen, H. Griesel, H.-G. Meyer // Muttersprache. – 1972. – № 82(4). – P. 238 – 243. **8. Yang W.** Anglizismen im Deutschen. Am Beispiel des Nachrichtenmagazins Der Spiegel / W. Yang. – Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1990. – 237 s.

Рудакова Т. О. Типи англійських запозичень у мові німецької преси

В даній статті автор розглядає проблему лексичного запозичення, визначення і класифікації запозичень. Стаття пропонує кількісний і якісний аналіз типів англо-американських запозичень в сучасній німецькій пресі на матеріалі німецького журналу «Focus». В статті розглядаються наступні типи запозичень: іноземні та запозичені слова, слова складені із англійських та німецьких коренів (гібриди), новостворені запозичення, семантичні запозичення та псевдо-запозичення. Основна задача статті – визначити відповідні типи запозичень та частоту їх вжитку у джерелі.

Ключові слова: запозичення, англіцизм, запозичення-гібрид, запозичення-утворення, семантичне запозичення, псевдо-запозичення, абрєвіатура.

Рудакова Т. А. Типы английских заимствований в языке современной немецкой прессы

В данной статье автор рассматривает проблему лексического заимствования, определения и классификации заимствований. Статья представляет количественный и качественный анализ типов англо-американских заимствований в современной немецкой прессе на материале печатного немецкого журнала «Focus». Рассматриваются следующие типы заимствований: иностранные и заимствованные слова, слова, состоящие из английских и немецких корней (гибриды), новообразованные заимствования, семантические заимствования и псевдо-заимствования. Основная задача данной статьи – определить соответствующие типы заимствований и частоту их употребления в источнике.

Ключевые слова: заимствование, англицизм, заимствование-гибрид, заимствование-образование, семантическое заимствование, псевдо-заимствование, аббревиатура.

Rudakova T. A. Types of English Borrowings in the Modern German Press Language

In the article the author concerns the problem of English as a donor-language, the problem of lexical borrowing, the definition and the classification of borrowing phenomena. The article presents quantitative and qualitative analysis of types of Anglo-American borrowing in the modern German press. The weekly magazine «*Focus*» is taken as the source for Anglicisms collection. The following categories of borrowings are included in the count: foreign and loan words, compound words with both English and German parts (hybrids), loan formations (loan translations, loan renditions and loan creations), semantic loans and pseudo loan-words. The main task of this article is to determine the respective types of the recorded borrowings and the frequency of their occurrence in the source material. A total of 1,656 printed pages in 12 issues of the «*Focus*» magazine was investigated, about 500 articles in the entire study. The results of the study indicate that journalists tend to take words from English as they are, although blending an English word with a German one to form a compound is also a productive way of word-formation.

Key words: borrowing, Anglicism, hybrid borrowing, loan formation, semantic loan, pseudo-loan, abbreviation.

Стаття надійшла до редакції 08.01.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – к. філос.н., доц. Степикіна Т. В.

УДК 811.111'37

Т. В. Степикіна

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ КАТЕГОРІЇ ЧАСУ
В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

Категорія темпоральності в цілому і футуральності зокрема як суб'єктивно-об'єктивний чинник людського життя, як одна з фундаментальних категорій людської свідомості вже не одне десятиліття є об'єктом досліджень не лише філософів і культурологів, але й лінгвістів. У різні часи проблему темпоральності й футуральності в мові вивчало чимало мовознавців: А. Х. Аскарова, О. В. Бондарко, М. В. Всеволодова, Н. В. Івашина, Ю. М. Караулов, А. П. Клименко, В. В. Морковкін, М. М. Покровський, Н. А. Потаєнко, О. О. Потєбня,

О. В. Тарасова, З. Я. Тураєва, А. Г. Щепин, К. С. Яковлева, а також Б. Брюс, Дж. Кліффорд, Р. Якобсон та ін. Їх праці різняться об'ємом досліджуваного матеріалу – починаючи від аналізу окремої лексеми або мінімальної лексичної парадигми й закінчуючи дослідженням лексичної або лексико-граматичної темпоральної системи в цілому [1, с. 3]. Однак, у сучасній науці панує незгода думок з даної проблематики, накопичення нових фактів, підходів і методів аналізу визначає постійну необхідність і можливість подальших досліджень. Це, у свою чергу, обумовлює мету пропонованого дослідження – дослідити мовні засоби категорії темпоральності, що використовуються для її ініціалізації у свідомості мовця у сучасній англійській мові. Адже концепт темпоральності є, безумовно, значущим для пізнання когнітивних основ лексики та її ролі в формуванні мовної картини світу в цілому.

Проблема має особливий статус у житті людини та є однією із провідних тем філософської рефлексії. З давніх-давен мислителі міркували про те, чи реальний плин часу чи це лише ілюзія людського розуму? Чи є час якоюсь первинною, саму себе визначальною сутністю або він дещо вторинне, похідне, залежний від чогось іншого, більш фундаментального? [2, с. 64]. Таким чином, складність філософської категорії часу полягає в тому, що, будучи абсолютно об'єктивною формою буття, не залежною від людини та людського сприйняття в цілому, вона вкрай суб'єктивна на рівні чуттєвого пізнання. М. Я. Блох відзначає: «The philosophical notion of time exposes it as the universal form of the continual consecutive change of phenomena. Time is an inalienable property of reality and absolutely independent of human perception. On the other hand, like other objective factors of the universe, time is reflected by man through his perceptions and intellect, and finds its expression in his language» [3, с. 302].

Тривалий час в українській філософії була традиційною і отримувала найбільшу наукову увагу категорія об'єктивного часу – атрибута матерії. У філософських та мовознавчих працях час визначався як послідовність та зміна станів об'єкта. «Узагальнене поняття часу включає в себе поняття *реальний час*, як форму буття матеріального світу, *концептуальний час*, як форму його відображення в людській свідомості у вигляді часових понять, *мовний час*, як форму презентації цих понять у мові, і *перцептивний час*, як самостійний параметр духовного життя суспільства й особистості» [4, с. 107]. Л. К. Малімон також вважає, що «час – це одна із форм існування матерії, суб'єктивно-об'єктивний факт людського життя, фундаментальна категорія людської свідомості» [1, с. 3].

З філософії й психології інтерес до дослідження категорії темпоральності перейшов і до лінгвістики. «Час, як екстралінгвістична реальність, знаходить адекватне відображення також і в мовній сфері, зокрема, на лексичному рівні. Системно-структурні відношення мови виявляються через її реальне функціонування» [1, с. 3]. За словами

А. В. Василенко, «концептуалізація подій об'єктивного часу невід'ємна від мови. Мовні засоби виконують посередницьку роль між людською свідомістю в її пізнавальній діяльності та об'єктивною дійсністю, на яку ця діяльність спрямована» [3, с. 108].

Мовний час тлумачиться у сучасній лінгвістиці подвійно: «1) як час буття мови, як зміна мовної системи у часі, де мова – це особлива форма матерії, яка знаходиться у постійному русі (розвитку). Таке трактування мовного часу веде своє походження від Ф. де Соссюра; 2) як спосіб вираження часових понять у мові. На кожному рівні виділяються одиниці, які мають темпоральне значення. Так, на морфологічному рівні такими одиницями є певні граматичні форми, на лексичному – лексичні одиниці з темпоральним значенням, на рівні речення – синтаксичні конструкції» [1, с. 5].

Часові відношення виражаються в семантиці мовних одиниць на граматичному й лексичному рівнях. Поряд з граматичними субкатегоріями темпоральності для закріплення в мові цих уявлень формуються особливі лексичні одиниці, що утворюють домінуючі лексико-семантичні поля, котрі вказують на специфіку усвідомлення світу, на особливості орієнтації того чи іншого народу в часі.

Темпоральність – філософська категорія часу, котра знаходить своє вираження за допомогою різних засобів мови, що формують темпоральність (темпоральне поле) текста. Л. К. Малімон вказує, що «категорія темпоральності носить універсальний характер, оскільки вона властива всім мовам і охоплює всі рівні кожної конкретної мови. Структура темпоральності може бути представлена у вигляді мовного поля часу, яке об'єднує різнорівневі засоби вираження часових понять» [1, с. 2]. О. В. Тарасова називає темпоральність мовним часом і вказує, що «це своєрідна двопланова об'єктивно-суб'єктивна категорія, котру можна представити як особливу форму пізнання світу, що сполучає в собі риси реального, перцептуального та індивідуального часу» [5, с. 113].

У пропонованій роботі ми будемо розуміти під темпоральністю семантичну категорію, що відбиває сприйняття та осмислення людиною за допомогою часу відображуване сприйняття та осмислення людиною часу позначуваної ситуації або її елементів по відношенню до моменту мовлення або іншої точки відліку. За словами Т. І. Сердюкової, «темпоральність як семантична категорія відображає сприйняття й осмислення людиною часу означених ситуацій та їх елементів щодо моменту мовлення мовця або іншої точки відліку. Вона охоплює різні граматичні, лексичні засоби мови, використовувані для вираження цієї семантичної категорії» [6, с. 7].

Одним з важливих полів темпоральності є поле природної циклічності, котре відбиває, відповідно до суб'єктивних уявлень суспільства, об'єктивну циклічність природних явищ. Іншими важлими полями є поле фізіологічної циклічності в житті людини й поле циклічності діяльності людей. Протягом доби або року в природі, у

фізіології або в суспільному житті людей регулярно здійснюються ті або інші події. Регулярність цих подій дозволяє людині використовувати їх у якості часових орієнтирів, а відповідні назви – у якості особливих лексичних одиниць. Таким чином, з одного боку формуються ознаки загальнолюдської орієнтації в часі, а з другого – специфічні елементи національних мов. «У практичній діяльності людини членування часу здійснюється за двома шкалами: «суб'єктивною» – усі процеси розбиваються на одночасні, попередні та наступні за процесом сприйняття, та «об'єктивною» – усі процеси співвідносяться з певним процесом, котрий використовується як часовий еталон, а також розбиваються на одночасні, попередні і наступні після нього» [7, с. 153].

У розумінні і тлумаченні категорії часу немає єдності поглядів. Ідея часу, що тлумачиться у найширшому сенсі, знаходить відбиття в кількох семантичних категоріях, котрі виражаються різними мовними засобами: у категоріях темпоральності, таксису, аспектуальності й часової локалізованості [8, с. 152]. У роботах, присвячених категорії часу, усе частіше аналізується семантична взаємодія дієслівних відношень. Питання про диференціацію двох мовних парадигм «граматичного» й «лексичного» часу є досить актуальним. Семантична взаємодія дієслівних часових форм інтенсивно розробляється в українській та зарубіжній лінгвістиці.

Традиційно питання про лексичний час розглядалося в лінгвістиці в контексті дослідження категорії темпуса. Так, згідно з твердженням традиційної граматики німецької мови, до категорії темпуса (часова співвіднесеність проміжку часу відбуття події відносно часу породження висловлювання) відносять як граматичні, так і лексичні засоби мови. Граматичними засобами категорії темпуса є часові форми дієслів, але вони, з традиційної точки зору, часто є недостатнім засобом вираження часової співвіднесеності момента породження висловлювання та часу відбуття події. Важливу роль тут мають лексичні засоби, що вказують на часову співвіднесеність – now, today, soon, tomorrow, next year, in several months, etc. [9].

М. А. Кронгауз не виділяє велику значимість одних засобів порівняно з іншими, а дотримується думки про те, що «граматичні дієслівні та неграматичні іменні показники часу влаштовані з точки зору семантики по суті однаково: вони орієнтують подію, дію або володіння часовою властивістю відносно деякої часової точки, так званої точки відліку» [10, с. 135]. У мовленні всі ці засоби взаємодіють, уточнюючи та доповнюючи один одного.

У своїй роботі «Шифтери, дієслівні категорії та російське дієслово» Р. О. Якобсон запропонував розрізняти, окрім відомих граматичних категорій, що виражаються дієслівними формами, ще одну, котру він назвав «таксисом» (taxis). «Час, – пише лінгвіст, – характеризує повідомлену подію з посиланням на акт мовлення. Таксис характеризує повідомлену подію зі сторони її відношення до іншої повідомленої події

без посилання на акт мовлення» [11, с. 103]. Відповідно, у германських мова дієслова для вираження часових відношень використовуються набагато рідше, ніж інші засоби.

Контекстуальний аналіз тексту оповідного характеру дозволив встановити, що дієслівні часові форми дають загальну часову орієнтацію дієслівній дії, відносячи її до сфери теперішнього, минулого, майбутнього, а також вказуючи на одночасність або різночасовість кількох дій. Прислівники уточнюють часову орієнтацію інколи в дещо загальному вигляді завдяки своїй займенниковій природі, інколи більш конкретно, розчленовуючи абстрактний часовий континуум відносно момента мовлення на три великі сфери (минулого, теперішнього, майбутнього) (пор., наприклад, тепер, тоді, в майбутньому, весь час, завжди, вічно і т.п.; англ.: now, all the time, always, then, at that time, in future, eternally). Вони можуть навіть виявитися семантично сильнішими за часову форму, нейтралізуючи її значення та переносючи її з однієї часової сфери до іншої (презент – у сферу майбутнього або минулого, перфект – у сферу майбутнього і т.д.). Слово tomorrow створює футуральну орієнтацію. Таку саму дію виконує сусідство з футурусом, котрий виражає включення до підрядного речення зі сполучниками when, as soon as, as, until, till, before, as long as. Прислівники розширюють сферу часових значень, виражаючи вимір часу та кратність дій (often, seldom, never) [12].

Найбільша точність часової орієнтації досягається за допомогою групи іменників. Тільки вони можуть передати точний вимір часу та датування. Прикметники зі значенням часу передають часову ознаку предметів. Наявність часових лексичних показників сприяє локалізації дії у часовому континуумі, створюючи сприятливий контекст для граматичних форм. Інакше кажучи, за допомогою обставинних слів, які містять часові уточнення, відбувається конкретизація (абсолютна або відносна) стану події/дії у часі.

Таким чином, лексичний аспект категорії темпоральності включає сукупність засобів вираження часових відношень за допомогою спеціальної часової лексики. При цьому лексичне поле часу характеризується складністю та різноманіттям зв'язків всередині даної мікросистеми. Його структура відображає різноманітні відношення, котрі склалися в людини в результаті її взаємодії з навколишнім світом, відношення, у яких час присутній як один зі складових компонентів [12].

Список використаної літератури

1. Малімон Л. К. Системні та функціональні характеристики іменників на позначення часу в сучасній англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Л. К. Малімон. – К., 1999. – 20 с. **2. Москвин В. А.** Нейропсихологические аспекты исследования временной перцепции у здоровых лиц / В. А. Москвин, В. В. Попович // Антропологические основания образования. – Уч. записки. – Т. 3., Оренбург : ООИУУ, 1998.

– С.61 – 69. **3. Blokh M. Y.** A Course in English Theoretical Grammar / M. Y. Blokh. – Moscow : Высш. школа, 1983. – 383 с. **4. Васильева Л. В.** Модальный глагол must и его эквиваленты как сегмент функционально-семантического поля модальности / Л. В. Васильева // Базовые грамматические единицы языка в речевой коммуникации – М., 1988. – С. 105 – 114. **5. Тарасова Е. В.** Грамматико-лексическое микрополе будущего в английском языке: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Тарасова Елена Владимировна. – Х., 1975. – 169 с. **6. Сердюкова Т. І.** Локативні та темпоральні синтаксеми в українських східнослов'янських говірках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т. І. Сердюкова. – Запоріжжя, 2002. – 23 с. **7. Казарян В. П.** Темпоральность и естественные науки [Электронный ресурс] / В. П. Казарян. – Режим доступа: http://www.chronos.msu.ru/RREPORTS/kazaryan_temporalnost.htm **8. Бондарко А. В.** Теория функциональной грамматики. Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис / А. В. Бондарко. – Л. : Наука, 1987. – 348 с. **9. Полянский С. М.** Таксис – относительное время – эвиденциальность (к проблеме критериев разграничения) : [Электронный ресурс] / С. М. Полянский. – Режим доступа : <http://www.philology.ru/linguistics3/polansky-01.htm>. **10. Кронгауз М. А.** Семантика / М. А. Кронгауз. – М. : «Академия», 2005. – 352 с. **11. Якобсон Р. О.** Шифтеры, глагольные категории и русский глагол / Р. О. Якобсон // Принципы типологического анализа языков различного строя. – М., 1972. – С. 95 – 113. **12. Бондарко А. В.** Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность / А. В. Бондарко. – Л. : Наука, 1990. – 352 с.

Степикіна Т. В. Лексико-семантичний аспект категорії часу в сучасній англійській мові

У пропонуваному дослідженні робиться спроба проаналізувати темпоральність як лексико-семантичну категорію. Вивчивши філософські та психологічні основи темпоральності, автор логічно експлікує значення, котрого набула ця категорія у сучасній лінгвістиці. Доведено, що семантичний аспект темпоральності має вираження за допомогою спеціальної часової лексики.

Ключові слова: лексико-семантична категорія, темпоральність, граматичний час, лексичний час.

Степыкина Т. В. Лексико-семантический аспект категории времени в современном английском языке

В предлагаемом исследовании делается попытка проанализировать темпоральность как лексико-семантическую категорию. Изучив философские и психологические основы темпоральности, автор логически эксплицирует значение, которое приобрела данная категория в современной лингвистике. Доказано, что

семантический аспект темпоральности имеет выражение при помощи специальной временной лексики.

Ключевые слова: лексико-семантическая категория, темпоральность, грамматическое время, лексическое время.

Stepykina T. V. Lexical and Semantic Aspect of the Category «Tense» in the Modern English Language

The proposed research attempts to analyze temporality as the lexical and semantic category. It is undeniable that the concept of temporality is meaningful for understanding the cognitive bases of vocabulary and its role in shaping the language picture of the world on the whole. Having researched the philosophical and psychological grounds of the temporality, the author logically explicates its meaning obtained in the modern linguistics. Traditionally the issue of the lexical tense used to be considered in frames of the category «tempus» in linguistics. The linguistic tense is interpreted in the modern linguistics from two perspectives: as a tense of the language being, as a change of the language system within time. Such approach dates back to Saussur's conception. Second, temporality category is perceived as a means of tense notions verbalization in language. Every level has its own units of a temporal meaning. The tense relations are expressed in language units semantics at grammar and vocabulary levels. The highest tense accuracy is achieved by a noun group. The conception of tense which is understood in the broadest sense is reflected in a few semantic categories that are expressed through different language means: category of temporality, taxis, aspectuality and time localization. Various parts of speech serve to give a certain tense orientation. The author proves that the semantic aspect of temporality is conveyed by means of a special tense vocabulary.

Key words: lexical and semantic category, temporality, grammar tense, lexical tense.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Зеленько А. С.

УДК 81+165.194+316.346.2+398(410)

О. В. Ткачик

**КОНЦЕПТУАЛЬНА МЕТАФОРА
ЯК СПОСІБ ПІЗНАННЯ ДІЙСНОСТІ**

Интерес до вивчення складних механізмів метафоричного відображення реальності пояснюється бажанням досягнути сутність

людського мислення, його індивідуальних, національних та загальнолюдських особливостей.

Тривалий час метафору розглядали лише як стилістичний прийом та виражальний засіб. Когнітивізм дозволив представити метафору зовсім в іншому світлі – як специфічний засіб пізнання і мислення. Ш. Баллі [1, с. 44] був першим, хто протиставив поетичній метафорі мовну, показавши цим самим загальну метафоричність мови. Дж. Лакофф та М. Джонсон [2, с. 75] перевернули уявлення про метафору і висунули твердження, що метафора є в першу чергу ментальним явищем, ключем до мисленневих процесів.

Новий підхід до тлумачення метафори, а саме з позицій когнітивної лінгвістики, вимагає більш глибокого та багатогранного її вивчення, в першу чергу чіткого осмислення самого терміна «концептуальна метафора» та опису характерних ознак данного поняття як з теоретичної точки зору, так і через аналіз прикладів різних видів концептуальної метафори.

В когнітивній лінгвістиці *метафора* трактується перш за все як розумова операція над концептами, як засіб концептуалізації, який дозволяє осмислити ту чи іншу область реальності. Первинні концепти початково складаються на базі досвіду, отриманого в інших областях. При цьому відбувається перенесення не просто ізольованого імені, а цілісної концептуальної структури (схеми, фрейма, моделі, сценарію), яка активується певним словом (фокусом метафори). Таку метафору Дж. Лакофф та М. Джонсон [2, с. 129] називають *концептуальною метафорою*, що є одним з основних типів когнітивної моделі як механізму мислення та створення концептуальної сфери.

Зараз метафора в когнітивній лінгвістиці – це спосіб пізнання, спосіб первинної та вторинної концептуалізації дійсності, семантико-когнітивний механізм, що дозволяє знаходити спільність у різних денотатів на основі образно-асоціативних комплексів, які існують у свідомості носіїв мови [3, с. 120]. Це вербально-ментальний конструкт, який позначає певний клас об'єктів, але використовується для характеристики або найменування іншого класу об'єктів. Це зумовлене їх співставленням на основі аналогії або схожості між ними. За допомогою метафори ми переносимо ознаки однієї сфери досвіду, вже відомою нам, на ще невідому сферу досвіду, пояснюючи її. [4, с. 50].

Лінгвіст М. Блек [5, с. 17] вважає, що «механізм концептуальної метафори в тому, що до головного суб'єкта додається система «асоціативних імплікацій», пов'язаних з допоміжним суб'єктом. Метафора відбирає, організовує одні, цілком певні характеристики головного суб'єкта, і усуває інші».

У сучасній лінгвістиці визначальною є класифікація концептуальних метафор, запропонована Дж. Лакофф та М. Джонсоном [2]:

- *структурні* метафори – метафоричне впорядкування одного поняття в термінах іншого,

- **просторові** або **орієнтаційні** – концептуалізація предметів чи явищ в категоріях простору;

- **онтологічні** – трактування емоцій, подій як матеріальних сутностей та речей.

Дана класифікація відображає, як метафори впорядковують понятійну систему, яка є основою мислення людини. Система понять впорядковує сприйняття реальності, категоризує її певним чином. При цьому, хоча наша понятійна система грає центральну роль у визначенні повсякденної реальності, вона далеко не завжди усвідомлюється нами. У повсякденній реальності ми часто думаємо схематично, відповідно до певних моделей. Результати нашої взаємодії із навколишнім середовищем фіксуються у мові, тобто, можна говорити про емпіричну основу метафор.

Прикладом **структурної метафори** є BUSINESS IS A GAME – БІЗНЕС – ЦЕ ГРА: *Getting Rich is a Team Sport. If you are not keeping score it is highly unlikely that you will find a way to win. Business is a Team Sport – Choose Games That Build a Team. Avoid games that are divisive – where someone wins and someone loses. Celebrate every win – no matter how small.*

Ми не лише говоримо про бізнес у понятійних термінах гри, ми дійсно осмислюємо свої дії у веденні бізнесу за допомогою понять гри: робітники є командою професіоналів, ми захищаємо власні позиції, сводимо рахунки, програємо конкурентам чи забиваємо їм голи, святкуємо перемогу тощо. Сутність метафори заключається у сприйнятті й переосмисленні явищ одного роду у термінах іншого.

Іншим метафоричним поняттям зі сфери бізнесу є TIME IS MONEY. ЧАС – ГРОШІ: *You are wasting my time. I've invested a lot of time in it. I can't spare time for that. You saved my time! You need to budget your time.*

В усьому світі час цінується все більше, темп життя зростає. Таке розуміння часу відображається у мові: час може бути витрачено, розраховано, «інвестовано», вкладено не/розумно, заощаджено тощо. Ми переносимо наш досвід операцій із грошима на наше сприйняття часу, формуючи таким чином метафоричний концепт ЧАС – ГРОШІ. Даний концепт знайшов досить цікаве вираження у кінокартині «In Time» («Час» – фантастичний триллер Ендрю Ніккола, 2011), яка швидко стала широковідомою серед глядачів усього світу через актуальність покладеної в основу фільму ідеї: час сприймається як грошова одиниця. Час став єдиною валютою в світі, якою, крім того, вимірювалося життя людини.

Орієнтаційні метафори включають в себе організацію цілої системи понять за зразком іншої системи і отримали таку назву оскільки більшість подібних понять пов'язано з просторовою орієнтацією, з протиставленнями «верх-низ», «всередині-зовні», «передня сторона-задня сторона», «центральний-периферійний». Підставою подібних орієнтаційних протиставлень є те, що наше тіло функціонує в оточуючому фізичному світі. Орієнтаційні метафори надають поняттю

просторову орієнтацію, наприклад, HAPPY IS UP; SAD IS DOWN. Фізична основа: сумні думки змушують людину опускати голову, а позитивні емоції змушують підняти голову і розпрямити плечі: *I am in high spirits. Thinking about her always gives me a lift. Business is down.*

MORE IS UP; LESS IS DOWN. Фізична основа: якщо ви додаєте об'єкти або речовину в певний об'єм, то рівень вміста підвищується.

The number of businesses opened each year keeps going up. The amount of business activity in this state has gone down in the past year. Don't underestimate his experience in this sphere.

Досвід людини, пов'язаний із фізичними об'єктами (зокрема з тілом і його положенням серед інших об'єктів), складає основу для різноманіття **онтологічних метафор**, тобто, способів трактування дій, подій, абстрактних явищ, емоцій, ідей як предметів і речовин фізичного світу. Якщо об'єкти є недискретними або не мають фізичних вимірів, вони все одно мисляться в певних категоріях фізичного світу.

Візьмемо таке явище, як підвищення цін, яке можна метафорично осмислити як сутність, предмет і позначити терміном «інфляція»: **ІНФЛЯЦІЯ Є СУТНІСТЬ**: *Inflation is lowering our standard of living. Inflation is backing us into a corner. Inflation is taking its toll at the checkout counter and the gas pump.*

Ми можемо розглядати інфляцію як певну сутність, дискутувати на її тему, виокремлювати той чи інший аспект тощо. Подібні онтологічні метафори є необхідними для раціонального поводження з даними нашого досвіду.

В житті ми постійно зустрічаємося із онтологічними метафорами, але звичайно не усвідомлюємо їх метафоричність. Можна виокремити:

- спосіб позначення: *My fear of unemployment is **driving me crazy**. We are **working towards recycling**.*

- кількісна характеристика: *He needs **a lot of ambitiousness** to apply for this job.*

- виокремлення аспектів: *The **brutality of business** dehumanizes us all. I can't keep up with the **pace of modern life**.*

- визначення причин: *The **pressure of his responsibilities** caused his breakdown. He did it **out of anger**.*

Подібні онтологічні метафори є дуже природними і настільки глибоко вкорінилися у нашому мисленні, що часто сприймаються як щось, що само собою розуміється. Вони є невід'ємною частиною моделі внутрішнього світу, властивій нашій культурі, саме в термінах моделі більшість з нас діє і мислить.

Дж. Лакофф [2, с. 154] стверджує, що наша понятійна система є переважно метафоричного характеру. За допомогою метафори ми переосмислюємо досвід, який є результатом нашої щоденної взаємодії із навколишньою реальністю, та виражаємо одне явище в поняттях іншого явища на основі можливих паралелей.

Емпірична основа зв'язності та системності метафоричних понять дозволяє дійти певних висновків. Кожна просторова метафора володіє внутрішньою системністю. Наприклад, HAPPY IS UP визначає певну зв'язну систему, а не ряд розрізнених та випадкових метафор (Інакше «*I'm feeling up*» могло б значити «*Я почувуюся щасливим*», а «*My spirits rose*» – «*Я в депресії*»). Різні орієнтаційні метафори поєднує загальна система, яка узгоджує їх між собою. Метафора ГАРНЕ – ВЕРХ задає орієнтацію ВЕРХ для всього приемного для людини, і вся орієнтація узгоджується з окремими випадками типу ЩАСТЯ – ВЕРХ, КОНТРОЛЬ – ВЕРХ, ЖИВЕ – ВЕРХ. Часто навіть суто інтелектуальні поняття, наприклад, у науковій теорії, базуються на метафорах, які мають фізичну або культурну основу. *High* у вираженні *high-energy particles* (частки високих енергій) базуються на метафорі MORE IS UP. *High* у фразі *high-level functions* базується на метафорі RATIONAL IS UP. Слово *low* в *low-level phonology* (фонологія низького рівня – фонологія, яка займається детальними фонетичними аспектами звукових систем в природніх мовах) базується на метафорі MUNDANE REALITY IS LOW «ПРИЗЕМЛЕНА РЕАЛЬНІСТЬ – НИЗ».

Орієнтаційні метафори містяться як у фізичному, так і в культурному досвіді, їх використання не є випадковим. Метафора демонструє, як ми осмислюємо те чи інше поняття, завдяки його емпіричній основі. Виокремлення фізичної та культурної основи метафори є дуже складною задачею, тому виокремлення однієї конкретної фізичної основи серед багатьох має узгоджуватися із загальним культурним фоном. Іншими словами, формування тієї чи іншої метафори може варіюватися в межах різних культур, оскільки в метафоричній номінації відбиваються особливості концептуалізації дійсності певним етносом. Сукупність метафор представника етносу складає його метафоричну картину світу. Вона є результатом ментально-образної діяльності, відображенням уявлень про оточуючу дійсність у метафориці висловлень [6, с. 169].

Список використаної літератури

- 1. Балли Ш.** Общая лингвистика и вопросы французского языка / Шарль Балли [пер. с фр. К. А. Долинина]. – М. : Изд-во иностранной лры, 1955. – 416 с.
- 2. Lakoff G.** *Metaphors We Live By* / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago : University of Chicago Press, 1980. – 242 p.
- 3. Боженкова Р. К.** Понимание текста как лингвокультурологическая категория / Р. К. Боженкова. – Курск : Изд-во КГТУ, 2000. – 180 с.
- 4. Кузьмина М. А.** Метафора как элемент методологии современного научного познания / М. А. Кузьмина // Социологические исследования. – 2006. – № 2. – С. 42 – 51.
- 5. Блэк М.** Метафора / М. Блэк // Теория метафоры: Сборник: Пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. – М. : Прогресс, 1990. – С. 5 – 32.
- 6. Кравцова Ю. В.** Метафорическое

моделирование мира: поэзия и проза: монография / Ю. В. Кравцова. – К. : Изд-во НПУ им. М.П. Драгоманова, 2011. – 360 с.

Ткачик О. В. Концептуальна метафора як спосіб пізнання дійсності

З позицій когнітивної лінгвістики метафора розглядається не як стилістичний прийом і виражальний засіб, а як спосіб пізнання і категоризації дійсності, спосіб моделювання мовних і позамовних явищ. Концептуальна метафора за соєю природою є ментальним, розумовим конструктом. Крім того, формування метафоричних номінацій відображає особливості концептуалізації дійсності певним етносом. Також в статті аналізуються види концептуальної метафори: структурна, просторова, або орієнтаційна, та онтологічна на прикладах з ділової англійської мови.

Ключові слова: концептуальна метафора; структурні, просторові та онтологічні метафори.

Ткачик Е. В. Концептуальная метафора как способ познания действительности

С позиций когнитивной лингвистики метафора рассматривается не как стилистический прием и выразительное средство языка, а как способ познания и категоризации действительности, способ моделирования языковых и внеязыковых явлений. Концептуальная метафора по своей природе является ментальным, умственным конструктом. Формирование метафорических номинаций отображает особенности концептуализации действительности определенным этносом. Также в статье анализируются виды концептуальной метафоры (структурные, пространственные, онтологические) на языковом материале из сферы бизнеса.

Ключевые слова: концептуальная (когнитивная) метафора, структурные, пространственные, онтологические метафоры.

Tkachyk O. V. Conceptual Metaphor As a Means of Cognition

Cognitive linguistics treats metaphor not as a stylistic device and an expressive means of a language but as a means of cognition and categorization of reality, a way of creation patterns or models of linguistic and extralinguistic phenomenon. Conceptual metaphor by nature is a mental, intellectual construct. Formation of metaphorical nominations displays certain features of the specific ethnic group way of conceptualization. Also in the article we analyse the types of conceptual metaphor on the Business English language material: structural – metaphorical ordering of one concept in terms of another («business is a game», «time is money»), spatial – conceptualization of objects or phenomena in terms of space («business is up») and ontological – interpretation of emotions and events as material beings and things («Inflation is lowering our standard of living»). Cognitive linguistics proves that

conceptual system is largely metaphorical in character. Interest to the study of complex mechanisms of the way metaphors reflect the reality is due to a desire to understand the nature of human thinking process, its personal, national and universal features.

Key words: conceptual (cognitive) metaphor, structural, oriental and ontological metaphor.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Захарова Л. М.

УДК 81'22:81'27

Л. В. Чайка

МОВНА ПАРАДИГМАТИКА У ВЕРБАЛЬНОМУ КОНФЛІКТІ

Поняття вербального конфлікту як такого порушення процесу людського спілкування за допомогою природної мови, за якого один із комунікантів не повністю або взагалі не розуміє іншого, негативно ставиться до його манери мовленнєвої поведінки, вербально-когнітивної бази або до знаків, використовуваних в акті комунікації, надає можливість узагальнити та теоретично осмислити весь комплекс подібних явищ мовленнєвої інтеракції, які раніше досліджувалися спорадично, уривчасто або взагалі не включалися до ряду лінгвістичних об'єктів, а той факт, що дослідження вербальних конфліктів мають базуватися на матеріалі природних мов та входити до компетенції теорії мовленнєвої діяльності або соціопсихології мови/мовлення, не викликає сумнівів.

Це, у свою чергу, вимагає передусім питання вибору самого терміна на позначення описуваного феномена, оскільки власне поняття конфлікту належить як пересічній свідомості, так і науковим побудовам, у яких наділяється специфічним значенням. Походячи від лат. *conflictus*, слово «конфлікт» майже незмінно з графічного боку входить до інших європейських мов (англ. *conflict*, нім. *Konflikt*, рос. *конфликт*, укр. *конфлікт*, фр. *conflit*). Широке коло явищ, позначуване словом «конфлікт» у пересічному мовленні, - від протистояння соціальних груп, спільнот, класів до службових чи подружніх суперечок – свідчить про наявність у його смислі значної кількості градуйованих та неградуйованих відтінків. Так, аналіз визначень конфлікту, прийнятих у різних сучасних англомовних нефахових енциклопедичних виданнях, дозволяє стверджувати про їхню подібність: 1) стан відкритої, нерідко затяжної боротьби; або війна; 2) стан дисгармонії у відносинах між людьми, ідеями або інтересами; зіткнення протилежностей; 3) психічна

боротьба, що виникає як результат одночасного функціонування взаємовиключних імпульсів, бажань або тенденцій; 4) протистояння характерів або сил у літературному чи драматургічному творі, головна опозиція, на якій будується сюжет; 5) емоційна напруга (хвилювання, занепокоєння), що виникає через зіткнення протилежних імпульсів або через нездатність погодити, примирити внутрішні імпульси з реальністю чи моральними обмеженнями. Загальний синонімічний ряд до слова *conflict* виглядає так: *conflict* «конфлікт», «суперечка», *contest* «суперництво (як дружні перегони, так і боротьба за досягнення цілей)», *combat* «єдиноборство (збройний конфлікт)», *fight* «боротьба (індивідуальне зіткнення суперників)», *affray* «скандал (публічне зіткнення)». Подальший опис контекстуального вживання членів цього синонімічного ряду свідчить, що *conflict* використовується у випадку гострих розбіжностей, зіткнення інтересів або ідей і скоріше підкреслює процес, ніж результат; *fight* «боротьба» – найбільш загальне слово на позначення будь-якої суперечки (*contest*), боротьби (*struggle*) або сварки (*quarrel*), що передбачає фізичне або рукопашне єдиноборство; *struggle* «боротьба» вимагає здійснення значних зусиль або твердих виявів фізичного чи духовного характеру (наприклад, «*struggle for peace*» «боротьба за мир», «*struggle for existence*» «боротьба за існування»); *contention* «суперечка, сварка» зазвичай використовується у випадку вербальних суперечок, дискусій, диспутів; *contest* «суперництво» вживається на позначення боротьби – як дружньої, так і ворожої – за перемогу або перевагу в будь-якій справі. Як антоніми пропонуються такі одиниці, як *accord* «згода», *harmony* «гармонія», іноді – *consensus* «консенсус».

Аналіз розглянутих значень та синонімічних рядів наявно демонструє, що практично незмінним компонентом концепту **конфлікт** у пересічній свідомості є зіткнення двох чи більше протиставлених начал. Очевидно, що для опису границь проблемного поля конфліктних явищ цієї гранично загальної ознаки недостатньо. Тому в гуманітарних науках (насамперед у психології та теорії комунікації) відомі спроби сформулювати більш-менш універсальне визначення конфлікту. Конфлікт дефінується як «важко розв'язуване протиріччя, пов'язане з гострими емоційними переживаннями»; «найбільш гострий спосіб вирішення значущих суперечностей, які виникають у процесі взаємодії, що полягає в протидії суб'єктів конфлікту, і супроводжується негативними емоціями»; «актуалізоване протиріччя, тобто втілені у взаємодії конфронтативні цінності, установки, мотиви, що мають неодмінно втілитися в зіткнення дій». Тобто, автори більшості наявних соціально-психологічних визначень конфлікту сходяться щодо *зіткнення*, що лежить у його основі (як синоніми можуть використовуватись також одиниці *несумісність*, *негаразд*, *розбіжності*, *боротьба* тощо). Від загального визначення деякі дослідники переходять до деталізації, формулюючи особливості *комунікативного* конфлікту як

«певної неузгодженості між системою уявлень особистості та її знаннями про уявлення й поведінку інших учасників спілкування, між системами уявлень різних людей»

У межах лінгвістики дослідженням комунікативних ситуацій з ознаками конфліктної інтеракції займалися багато вітчизняних й закордонних лінгвістів (Б. Ю. Городецький, Н. Д. Арутюнова, О. В. Падучева, В. З. Дем'янков, О. А. Романов, І. М. Кобозева, Л. П. Семененко, О. М. Мартинова, Дж. Остін, Дж. Сьорль, Т. ван Дейк, Дж. Ліч, Г. П. Грайс та ін.). Що стосується феномена вербального конфлікту й конфліктного типу мовленнєвої взаємодії взагалі, то нам зустрілося кілька робіт лінгвістів, присвячених дослідженню лише деяких аспектів цього матеріалу, значна ж кількість робіт з подібної тематики написана соціологами й психологами (Н. В. Гришина, У. Мастенбрук, Е. Берн та ін.).

Інтралінгвістичні знакові деформації – конфліктогенні чинники, що маркують мовними засобами позамовні ознаки комунікантів, виконуючи завдання вербалізації соціолінгвістичних та психолінгвістичних причин породження вербальних конфліктів: невідповідність конструктивного засобу, обраного адресантом, очікуванню адресата сприймається останнім як знакова деформація та потенційно здатна до генерування вербального конфлікту. Слід розрізнити: 1) деформації, що відбуваються по лінії знакової системи в цілому (різні види змішань форм існування мови, соціальних та територіальних діалектів; міжмовні змішання – індивідуальна міжмовна інтерференція); 2) синхронічні знакові деформації: а) експонентні: помилки артикуляції – акцент; змішання фонемних опозицій; силабічні трансформації; акцентологічні помилки; паронімічна атракція; порушення тонічної структури слова та складу; б) семантичні: неоднозначність семантичного диференціала слів; змішання прямого та непрямого значень слова; змішання омонімів 3) парадигматичні (синхронічні) – деформації в уживанні граматичних категорій – та синтагматичні (синхронічні) – референційні конфлікти; порушення правил ускладнення висловлень/речень; помилкова чи така, що ускладнює розуміння, інверсія; деформації цілісності та зв'язності мовленнєвого утворення як іконічної єдності; 4) діахронічні – такі випадки нерозуміння або негативної оцінки, які пов'язані зі сприйняттям мовленнєвих утворень, що виникли у більш ранній відрізок розвитку мови, ніж той, у якому існує адресат мовлення; 5) деформації письмових знаків: неписьменність або недбалість; утруднення зорового сприйняття тексту; помилкове ототожнення графем; індивідуальні переваги та упередження адресанта й адресата, у тому числі й ті, що пов'язані з особливими станами їх свідомості.

Розглянемо парадигматичні деформації, пов'язані з сукупністю знакових відносин у самій мовній системі, як вони уявляються комунікантами, що перебувають у ситуації вербального конфлікту. Так, у

парадигматиці можуть деформуватися граматичні категорії. Спогади про О. О. Реформатського зберегли такий випадок: «Як приклад плутанини іменника з дієсловом наводився курйоз з історії укладання в давнину тлумачного словника: *Балерина танцюєт «минуєт» – сиречь никого не задеваєт»* [1, с. 187]. У даній ілюстрації наявна підміна лексико-граматичних розрядів слів, викликана неправомірним ототожненням дієслівної флексії III особи однини з фіналлю іменника: «*менуєт»*– «*менуєт»*. Інший варіант знакової деформації виникає, якщо граматична форма утворюється невідповідно до літературної норми або припускає варіабельність у мовному чи соціальному плані, у цьому зв'язку можна пригадати оповідання М. М. Зоценка «Кочерга» [2].

Нерозуміння з реакцією метамовного контролю над висловленням [3] спостерігаємо у випадку нерозрізнення роду англійських іменників (і розрізнення в займенників): *When Sean asked her to the pictures she said no, that since she was having a friend from Dublin. She had to stay at home on Saturday and get things ready.*

«A friend from Dublin!» Sean sniffed. «And might we know her name?» - «It's a him, not a her», Benny said mulishly. (M. Binchy)

Нерозрізнення роду іменників в англійській мові є чинником вербального конфлікту в діалогічній інтеракції, наведеній М. Планиці в оповіданні «*Equal Rites*»

«Highly irregular,» said the priest.

«The diocese allows them,» replied on of the men.

Overcoming a visceral dislike of same-sex unions, the priest agreed to hold the ceremony quietly. There was a harpist. Both men wore tuxedos. But the priest, even while donning her vestments, still wondered if she was doing the right thing.

До вербального конфлікту призводить і незнання правил вживання граматичної структури речення:

«I did not quite understand your letter to me, Mr. Ridgeway. You seemed to be under the impression that the late Mrs. Harter's will was in our keeping.»

Charles stared at him.

«But surely – I've heard my aunt say as much.»

«Oh, quite so, quite so. It was in our keeping.»

«Was?»

«That is what I said. Mrs. Harter wrote to us, asking that it might be forwarded to her on Tuesday last» (A. Christie).

Тенденція до граматичного спрощення, притаманна носіям англійської мови в Америці, є основною причиною того, що британці вважають їх недбалими стосовно мови. Так, американці використовують часові форми дієслова групи *Simple* («*Indefinite*»), забуваючи про *Perfect*, принаймні у розмовному мовленні, частіше вживають віддієслівні конверсиви (*to research - a research*), форма *shall* стає виключно модальним дієсловом і має своїми заміниками *will* або *gonna* (знову ж таки скорочення від *going to*), відповідно більшість *irregular verbs* стають

правильними дієсловами (наприклад, *to spoil*), прислівники *slowly* й *really* скорочуються до *slow* и *real*.

Список використаної літератури

1. **Язык** и личность / Отв. ред. Д. Н. Шмелев. – М. : Наука, 1989. – 211 с. 2. **Зощенко М. М.** Избранное / Михаил Зощенко. – М. : Художественная литература, 1979. – 423 с. 3. **Piantadosi S. T.** The Communicative Function of Ambiguity in Language / S. T. Piantadosi, H. Tily, E. Gibson // *Cognition*. – 2012. – Vol. 122 (3). – P. 280 – 291.

Чайка Л. В. Мовна парадигматика у вербальному конфлікті

Стаття присвячена розгляду інтралінгвістичних конфліктогенних чинників вербального конфлікту. Описуються й аналізуються комунікативні деформації парадигматичних мовних категорій в ситуації породження вербального конфлікту, зокрема, деформації в уживанні граматичних категорій – нерозрізнення роду англійських іменників, незнання правил вживання граматичної структури речення, граматична недбалість.

Ключові слова: інтралінгвістичні чинники, парадигматичні категорії, вербальний конфлікт.

Чайка Л. В. Языковая парадигматика в вербальном конфликте

Статья посвящена рассмотрению интралингвистических факторов вербального конфликта. В ней описываются и анализируются коммуникативные деформации языковых категорий в парадигматике в ситуации порождения вербального конфликта, в частности, деформации в употреблении грамматических категорий – неразличение рода английских существительных, нарушение правил составления грамматической структуры предложения, грамматическая неопрятность.

Ключевые слова: интралингвистические факторы, парадигматические категории, вербальный конфликт.

Chayka L. V. Linguistic Paradigmatics in Verbal Conflict

Intralinguistic sign deformations are conflictogenic factors marking extralinguistic properties of communicators by the language means, they fulfil the task of verbalization of sociolinguistic and psycholinguistic reasons of verbal conflict generation, namely: disparity of the structural means selected by an addressant to expectations of an addressee is perceived by the latter as a sign deformation and is potentially able to generate a verbal conflict.

One should distinguish: 1) deformations which take place along the line of the sign systems; the interlingual mixtures as individual interlanguage interference); 2) synchronic sign deformations: a) exponential deformations; b) semantic deformations; 3) paradigmatic (synchronic) deformations; deformations of the text integrity and coherence; 4) diachronic deformations;

5) graphic signs' deformations; individual prejudices of the addressant and the addressee, including those related to the special states of their consciousness.

The current article describes and analyses communicative deformations of linguistic categories in paradigmatics in the situation of the verbal conflict generation, in particular, deformations in using grammatical categories such as: inability to distinguish the English nouns' gender, breaking the rules of making a sentence grammar structure, grammatical negligence.

Key words: intralinguistic factors, paradigmatic categories, verbal conflict.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Зірка В. В.

ЕТНОЛІНГВІСТИКА ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ. ІНТЕРЛІНГВІСТИКА

УДК 811.111:81'25

О. В. Зосімова

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ КІНОТЕРМІНОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Останнім часом проблемі перекладу термінів приділяє увагу багато українських дослідників, зокрема Т. Балабан [1], Л. Бардіна та Н. Назаренко [2], Л. Вергун [3], В. Карабан [4], Т. Кияк [5], І. Кучман [6], О. Скрипніченко [7] та ін. Учені розглядають питання запозичення термінів, пошуку еквівалентної лексики, а в разі відсутності еквівалента в системі мови-реципієнта – його створення в процесі перекладу за допомогою транслітерації, калькування, експлікації та інших способів. Однак на сьогодні багато проблем передачі значень спеціальної лексики засобами іншої мови залишаються актуальними й не вирішеними остаточно. Зокрема, сучасне перекладознавство здебільшого оминає увагою проблему відтворення значень важливого шару термінологічної системи будь-якої мови, а саме кінотермінології.

Стрімкий розвиток світової кіноіндустрії, постійне розширення й оновлення термінів цієї сфери передусім у межах англійської мови, а також нагальна потреба у впорядкуванні терміносистеми української фахової лексики сфери кіно зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета студії – визначити основні проблеми перекладу кінотермінології на матеріалі англійської й української мов та окреслити способи адекватного відтворення значень цих мовних одиниць у процесі роботи перекладача. Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких конкретних завдань: окреслити чільні способи перекладу кінотермінів; визначити основні проблеми перекладу фахової лексики сфери кіно; розглянути можливі шляхи їх подолання.

З огляду на розвиток радянського кіно, наявність великих кіностудій, зокрема в Києві, Одесі та ін. та незважаючи на політику русифікації, український кінематограф виробив власну, досить розгалужену терміносистему цієї галузі. Велику кількість одиниць, пов'язаних із процесом кінозйомки, базовим технічним оснащенням, жанрами фільмів, професіями та ін., складають лексеми, створені за допомогою дериваційних засобів української мови або ґрунтуються на адаптації іншомовних запозичень тощо. Відтак еквівалентний переклад широко використовується при передачі значень термінів сфери кіно, наприклад: *director* – режисер; *dissolve* – наплив (зйомка напливом); *editing* – монтаж; *screenwriter* – сценарист; *shot* – кадр; *extra* – статист; *extras* – масовка; *crowd* – масова сцена, масовка; *close-up* – великий

(крупний) план; *lighting* – освітлення; *costume designer* – художник по костюмах; *flashback (s)* – ретроспективний (зворотний) кадр тощо.

Однак, у зв'язку зі стрімким розвитком кіноіндустрії останніх десятиліть, появою на вітчизняному ринку кінопродукції численної кількості англомовних фільмів, насамперед американських, постає нагальна потреба в перекладі термінів, що не мають відповідників в українській мові. У таких випадках доводиться використовувати специфічні прийоми перекладу, що вимагають певних лексико-семантичних та лексико-граматичних трансформацій мовних одиниць.

Чимало термінів кіногалузі перекладають за допомогою транслітерації: *cameo* – *камео* (епізодична роль будь-якого відомого актора або іншої знаменитості [8, с. 19]); *casting director* – *кастинг-директор* (завідувач акторським відділом кіностудії); *animator* – *аніматор* (художник-мультиплікатор) та ін.

Значно частіше кінотерміни перекладають за допомогою прийому транскрипції: *action* – *екшн*; *sequel* – *сіквел*; *blockbuster* – *блокбастер*; *biopic* – *байопік*; *boom* – *бум* («мікрофонний журавель» [8, с. 304]); *multiplex* – *малтплекс* та ін. Поширеною тенденцією на сьогодні можна вважати використання транскрипції, що частково зберігає англійські літери, насамперед абрєвіатури: *VFX supervisor* – *VFX супервайзер* (порівняймо: *PR-менеджер* та ін.).

Подекуди транскодований термін може стати основою нової лексеми, доповненої словотворчими засобами української мови: англійське дієслово *to film* (*знімати/зняти, вести кінозйомку*) – український термін *фільмувати* (*зафільмувати; фільмування*), що стає наразі дедалі популярнішим.

Досить часто при перекладі кінотермінів застосовують калькування: *sound track* – звукова доріжка; *soap opera* – мильна опера; *model shot* – макетна зйомка; *combined shot* – комбінована зйомка; *film star* – кінозірка; *side light* – бічне світло; *background noise* – фоновий шум.

До калькування може додаватися прийом інверсії – зміни порядку слів при перекладі відповідно до граматичних норм української мови, наприклад: *negative cutting* – монтаж негативу; *situation comedy* – комедія ситуацій.

Перекладаючи новітні авторські терміни-неологізми, часто доводиться доповнювати кальку експлікацією (описом значення) певної невідомої термінологічної одиниці, як-от: *rain effect* – «ефект дощу»; подряпини поздовжні [8, с. 312]. При цьому калькований переклад подають у лапках.

Прийом калькування насамперед застосовують при перекладі термінів, що складаються з кількох слів або дериваційних основ: *slow motion effect* – ефект уповільненого руху, *fairy-tale film* – фільм-казка.

Чимало англійських термінів сфери кіно потребують опису значення при перекладі: *cue* – позначка на кіноплівці; *stand-in* – дублер актора для установки світла та інших підготовчих робіт; *cat-walk* –

освітлювальне риштування підвісне; *dailies* – матеріал знімального дня; *dolly shot* – кадр, що знято в русі; *zoom lens* – об'єктив зі змінною фокусною відстанню; *continuity girl* – помічник режисера, яка веде запис зйомки.

Іноді при перекладі кінотермінів застосовують прийом генералізації вихідного значення, наприклад, лексеми *key grip* (механік із пересування камери [9]) та *focus puller* (перший асистент оператора, який відповідає за фокусування, різкість зображення [10]) можна перекласти більш загальною українською термінологічною одиницею «*помічник (асистент) оператора*».

Перекладаючи термін, необхідно користуватися однією назвою в усьому тексті. Аби належно підібрати перекладний відповідник, слід враховувати вмотивованість терміна й точність передавання позначуваного поняття. Невдалі назви можуть стати причиною спотворення змісту, неправильного розуміння сутності явища тощо.

Слід також зважати на немінучих «фальшивих (хибних) друзів» перекладача – переважно інтернаціональні слова, що мають схожу форму у двох (кількох) мовах, але різні значення. Наприклад, термін *episode* в англійській кінотермінології позначає насамперед окрему серію (частину) у багатосерійному фільмі (серіалі, програмі) [11, с. 526], в українській мові *епізод* – «сюжетно завершена частина оповідання, фільму, картини, що має відносно самостійне значення» [12, с. 245] (англійською в цьому значенні – здебільшого *scene* [11, с. 1464]).

Досить часто вузькоспеціалізовані терміни сфери кіно або терміни-архаїзми не мають усталеного перекладу та функціонують у різних варіантах: від транскрипції («*спагетти-хорор*» – англ. *spaghetti horror*) – до кальки («макаронний фільм жахів») та опису значення: «італійські фільми жахів, розповсюджені наприкінці 60-х рр.» [8, с. 117].

Так само неусталеність термінології спостерігаємо при пошуку відповідника досить поширеної англійської лексеми *editor*. Якщо раніше чітко фіксованим терміном вважалося слово *монтажер* [8, с. 229], то в сучасних перекладах спостерігаємо хаотичне нагромадження варіантів (при цьому, не завжди граматично правильних щодо норм української мови, не досить вдалих з погляду фонетики тощо): *режисер по монтажу*, *режисер-монтажер* [13; 14; 15], *монтажер* [16, с. 146] тощо. Найбільш адекватним варіантом перекладу цієї мовної одиниці є, на нашу думку, термін *режисер монтажу*, який починає домінувати в титрах сучасних кінофільмів та телепрограм.

Не завжди доречним є також транскрибування певних термінологічних одиниць, зокрема *гамблінг пікче* (англ. *gambling picture* – кіно про азартних гравців) – «фільми, у яких азартні ігри складають основу інтриги, невизначеності та гумору» [8, с. 146]. Невідповідність фонетичним нормам української мови, незрозумілість значення цього словосполучення для пересічного мовця ставлять під сумнів доречність цього терміна.

Загалом, недоліком транскодування як прийому перекладу є так зване «змішування» мов, тобто витіснення іноземними словами рідних, українських. Сьогодні все частіше ми вживаємо такі терміни, як *екшн*, *арт-директор*, *мейк-ап* тощо, хоча в українській мові існує достатньо еквівалентів, наприклад: *хорор*, *горор* (англ. *horror*, *horror film*, *horror movie*) – фільм жахів; *мейк-ап* (англ. *make-up*) – грим; *екшн* (англ. *action*) – бойовик; *слоу-моушен*, *слоумо* (англ. *slow motion*, *slowmo*) – уповільнена зйомка; *арт-директор* (англ. *art director*) – художник фільму, художник-постановник; *аніматор* (англ. *animator*) – художник-мультиплікатор, – особливо, з огляду на багатозначність більшості цих слів.

Зокрема, переобтяженою саме такою термінологією є мова популярного сайту «Кіно-Театр.уа»: навіть касові збори фігурують тут як *бокс-офіс* (від англ. *box-office*) [13]. Портал «Кінострічка.com» [14] зловживає такими транслітерованими термінами, як *лонг-лист* (*long list*) та *шорт-лист* (*short list*) – повний та скорочений переліки фільмів, номінованих на Оскар чи іншу кінопремію [10]. Забагато подібних «термінів» також у «Кінословнику» В. Н. Миславського [8], наприклад: *адвертайзінг* (*advertising*), *скрипт-гёрл* (*script girl*), *панід* (*rapid*), *меджерс* (*Majors*), *копродукція* (*co-production*) та ін.

Невиправдано широко застосовуються частково транскодовані терміни та напівкальки тощо: *VFX supervisor* – *VFX супервайзер* (керівник відділу візуальних ефектів); *CG animation* – *CG анімація* (де *CG* (*computer graphics*) – комп'ютерна графіка).

Давно усталені одиниці української терміносистеми сфери кіно на догоду модним тенденціям замінюють англо-американською кінотермінологією, наприклад: *location (on location)* – *локація* замість *натура* (*зйомка на натурі*); *poster* – *постер* замість *афіша*, *плакат*; *animation (animated film/cartoon)* – *анімація* (*анімаційний фільм*) замість *мультиплікація* (*мультифільм*); *close-up* – *близький план* замість *великий* (*крупний*) *план* (зокрема, саме цей термін уживають як інтерв'юер, так і режисер серіалу «Украдене щастя» (телеканал «1+1») Андрій Дончик в інтерв'ю, розміщеному на україномовному веб-сайті порталу «KINO-KOLO», квітень 2004) [15]. На нашу думку, транслітерувати чи калькувати іноземні терміни слід лише в тому разі, коли вони справді не мають доречних відповідників в українській мові, зокрема, при перекладі реалій – назв професій, яких донедавна не існувало в кіноіндустрії нашої країни (*producer* – *продюсер* тощо), новітнього обладнання (*steadicam* – *стедикам* та ін.), хоча, можливо, навіть у цих випадках не слід нехтувати ресурсами рідної мови й спробувати знайти в ній адекватні відповідники іншомовних кінотермінів.

Проблема перекладу англійської кінотермінології українською мовою безпосередньо пов'язана з упорядкуванням відповідної національної терміносистеми, яка досі перебуває на етапі становлення, адже представники кіноіндустрії та продукція вітчизняного кінематографу, незважаючи на певні зрушення в цьому питанні,

переважно є російськомовними, а великий шар української спеціальної лексики сфери кіно – недостатньо розроблений і досліджений.

Отже, за умови відсутності в мові-реципієнті еквівалентів термінологічної лексики галузі кіно, що, у зв'язку зі стрімким розвитком кіноіндустрії, постійно розширюється за рахунок неологізмів, переклад відповідних термінів найчастіше передбачає використання таких основних прийомів, як транслітерація й транскрипція, опис значення та калькування. При цьому, застосування прийому транскодування, а відтак – запозичення іншомовних лексем зі сфери кінематографу, має бути виправданим і доречним. Наразі ж часто спостерігаємо зловживання транслітерованими термінами на догоду модним тенденціям, перенасичення мови ЗМІ англіцизмами на позначення понять, що вже давно мають в українській терміносистемі сфери кіно свої усталені відповідники.

Отримані результати не вичерпують проблематики, порушеної в цьому дослідженні. Перспективи роботи вбачаємо у впорядкуванні способів перекладу англійської кінотермінології українською мовою, визначенні чітких критеріїв доцільності запозичення іншомовних термінів, що сприятиме становленню української терміносистеми сфери кіно.

Список використаної літератури

- 1. Балабан Т.** Дещо про транскрипцію, транслітерацію і переклади американо-англійських термінів / Т. Балабан // Проблеми української термінології : матеріали 5-ї Міжнар. наук. конф. – Львів : НУ «Львівська політехніка», 1998. – С. 105 – 107.
- 2. Бардіна Л.** Актуальні аспекти сучасного адекватного перекладу спортивних термінів ігрових видів спорту / Л. Бардіна, Н. Назаренко // Актуальні проблеми фізичної культури і спорту. – 2005. – № 8 – 9. – С. 25 – 33.
- 3. Вергун Л. І.** Перекладознавчий контрастивний аналіз лексико-семантичного поля «освіта» в англійській та українській мовах / Л. І. Вергун // Мовні і концептуальні картини світу. – К., 2003. – № 10. – С. 62 – 67.
- 4. Карабан В. І.** Переклад англійської наукової і технічної літератури [навч. посібник] / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2001. – 303 с.
- 5. Кияк Т. Р.** Функції та переклад термінів у фахових текстах / Т. Р. Кияк // Вісник Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2007. – № 32. – С. 104 – 108.
- 6. Кучман І. М.** Переклад англійських термінів у галузі комп'ютерних технологій / І. М. Кучман // Вісник Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2005. – № 23. – С. 164 – 166.
- 7. Скрипніченко О. С.** Проблеми перекладу спортивних термінів / О. С. Скрипніченко // Вісник СумДУ. – 2006. – № 11 (95). – Том 2. – С. 166 – 170.
- 8. Миславський В. Н.** Кінословник. Терміни, визначення, жаргонізми / В. Н. Миславський. – Харків, 2007. – 328 с.
- 9. The Internet Movie Database's online film glossary** [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imdb.com/Glossary>.
- 10. Film Terms Glossary** (illustrated)

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.filmsite.org/filmterms.html>. **11. Longman Dictionary of Contemporary English.** – Harlow : Pearson Longman, 2007. – 1951 p. **12. Словник** іншомовних слів /за ред. О. С. Мельничука. – 2-е вид., випр. і доп. – К. : УРЕ, 1985 – 966 с. **13. Національний** кінопортал «Кіно-Театр.ua» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kino-teatr.ua/uk>. **14. Національний** кінопортал «Кінострічка.com» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kinostrichka.com>. **15. Національний** кінопортал «KINO-КОЛО» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kinokolo.ua>. **16. Великий** англо-український словник : понад 112 000 слів / упоряд. М. Г. Зубков. – Харків : Фоліо, 2006. – 790 с.

Зосімова О. В. Особливості перекладу англійської кінотермінології українською мовою

У статті розглянуто особливості перекладу кінотермінології на матеріалі англійської та української мов, визначено основні способи відтворення значень цих мовних одиниць, а саме: транскодування (транскрипція і транслітерація), калькування, еквівалентний та описовий переклад, прийом генералізації тощо. Підкреслюється, що проблема перекладу англійської спеціальної лексики сфери кіно українською мовою безпосередньо пов'язана з упорядкуванням відповідної національної терміносистеми, яка досі перебуває на етапі становлення.

Ключові слова: термін, кінотермінологія, переклад.

Зосімова О. В. Особенности перевода английской кинотерминологии на украинский язык

В статье проанализированы особенности перевода кинотерминологии на материале английского и украинского языков, определены основные способы передачи значения этих языковых единиц, а именно: транскодирование (транскрипция и транслитерация), калькирование, эквивалентный и описательный перевод, прием генерализации и т. п. Подчеркивается, что проблема перевода английской специальной лексики сферы кино на украинский язык непосредственно связана с упорядочением соответствующей национальной терминотерминологии, которая до сих пор находится на этапе формирования.

Ключевые слова: термин, кинотерминология, перевод.

Zosimova O. V. Peculiarities of the English Film Terminology Translation into Ukrainian

The article deals with the peculiarities of film terminology translation on the material of the English and Ukrainian languages, the main ways of conveying the meaning of these language units in particular. Despite the existence of many equivalents of English film terms in the Ukrainian language, a great number of them have to be translated with the help of

specific techniques, namely different types of transcoding, loan translation (calques), description (explication) and generalization, etc.

One of the main problems in the field of movie terminology translation nowadays is the overuse of transcription and transliteration. To follow the current fashion, we picked up the habit of transcoding English film terms, or borrowing them, instead of using fixed Ukrainian equivalents. This tendency is typical of the language of Ukrainian movie web-sites and other media. From the author's point of view, in the process of film terms translation, as well as terms from any other sphere of science, technology and art, the use of transcription and transliteration should be reasonably limited to the cases when there is no equivalent in the target language or other ways of translation can't be employed. Otherwise, the lexical and word-building resources of Ukrainian mustn't be neglected.

It is emphasized that the problem of the English film terms translation into Ukrainian is closely connected with streamlining the corresponding national terminological system that is still in the process of formation.

Key words: term, film terminology, translation.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. пед. н., проф. Коваленко О. А.

УДК 811. 111'25: 81'272: 81'276: 32

Л. О. Калужська

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИРАЖЕННЯ МОВНОЇ ОЦІНКИ У ПЕРЕКЛАДІ МЕТАФОРИЧНИХ ТА АЛЮЗИВНИХ ОДИНИЦЬ

Категорія оцінності є основним стилетвірним фактором політичного тексту та культуроспецифічною категорією у зв'язку з тим, що оцінка формується на певних ідеологічних засадах. Політична лінгвістика вивчає особливості функціонування категорії оцінності в політичних текстах [1; 2; 3]. У сучасному перекладознавстві досліджено певні аспекти перекладу політичних текстів, а саме: засади застосування адаптації у перекладі [4], способи перекладу метафори [5; 6], відтворення конотативного потенціалу на матеріалі текстів мас-медіа [7]. Але політична метафора як засіб вираження оцінки не отримала комплексного перекладознавчого дослідження. Метою дослідження є визначення особливостей трансформації вираження мовної оцінки, що відбувається при перекладі метафоричних та алюзивних одиниць політичного тексту. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

- визначити перекладацькі трансформації, що змінюють мовне вираження структури оцінки у перекладі;
- визначити компоненти структури мовної оцінки, вираження яких можуть змінюватися у перекладі;
- окреслити механізм зміни мовного вираження структури оцінки у перекладі.

Для перекладу політичного тексту обов'язковим є збереження структури мовної оцінки. Суб'єкт, об'єкт, підстава та характер оцінки мають збігатися у вихідному та цільовому текстах. Переклад оцінно маркованих одиниць змінює вираження певних компонентів структури мовної оцінки. Залежно від трансформації, використаної у перекладі, вираження може повністю зберігатися згідно оригіналу або змінюватися. Прямий переклад зазвичай зберігає вираження структури мовної оцінки або є потенційним носієм оцінки у випадках створення перекладацьких неологізмів. Наступний приклад демонструє створення перекладацького неологізму у прямому перекладі літературної алюзії.

«Сьогодні вже субота, а коаліційний віз, як бачимо, і нині там» [День 6.10. 2007].

«Today is Saturday [the day this article was written – Ed.] and the coalition wagon is still there» [The Day Weekly Digest 9.10. 2007].

Автор статті як суб'єкт оцінювання не змінюється. Об'єкт оцінювання позначений в оригіналі та перекладі непрямими засобами *віз / wagon*, але прямий переклад метонімічного епітету *коаліційний / the coalition* надає інформацію про референта – процес створення коаліції. Характер оцінки (негативний) та підстава (утилітарність) зберігаються при прямому перекладі образу *і нині там / is still there*.

Способи перекладу, що поєднує відтворення стилістичного маркування із орієнтацією на реципієнта вторинного тексту, не змінюють вираження структури мовної оцінки. До таких способів відносяться генералізація, модуляція, заміна образу. Наступний приклад демонструє збереження вираження структури мовної оцінки при відтворенні позитивно маркованої метафори, що міститься в тексті другої інавгураційної промови Л. Кучми. Метафора представляє концептуалізацію державної політики щодо відродження української культури в образах взаємодії людини та природи.

«Маючи на увазі і те, що культура – один з найточніших індикаторів розвиненості суспільства, його прихильності до загальнолюдських цінностей, високої моральності. Ми повинні постійно, старанно і любовно обробляти цю ниву». [Кучма 30.11.1999]

У перекладі частина «агротехнічної» метафори замінюється метафорою пересування у просторі.

«One should take into account the fact that culture is one of the more precise indicators of the extent of societal development, its adherence to general human values, high morality. We must constantly, with love and care, strive in this direction» [Kuchma 30.11.1999].

У перекладі зберігається суб'єкт оцінювання – автор висловлювання. Політика уряду як об'єкт оцінювання позначена в контексті в оригіналі та у перекладі. Позитивний характер оцінки та підстава (етичність, утилітарність, нормативність) у перекладі зберігаються за допомогою позитивно маркованої метафори *strive in this direction*.

Прямий переклад, який супроводжується експлікацією певних елементів аксіологеми, не змінює вираження основних компонентів структури мовної оцінки. Наступний приклад демонструє збереження вираження суб'єкту (президент), об'єкту (нелегальні економічні дії), підстави оцінювання (нормативність) та негативного характеру оцінки. У вихідному тексті фразеологізм *відмивати гроші* модифіковано додаванням метафоричного епітету *брудних*.

«I тут йдеться не лише про боротьбу з легалізацією і відмиванням брудних грошей, хоча у цьому контексті я неодноразово наголошував, що ми маємо дякувати міжнародній спільноті, і насамперед ФАТФ, за жорстку позицію по відношенню до України» [Кучма 16.04.2003].

При перекладі метафоричний епітет відтворено за допомогою описового перекладу, який вводить неекспресивний, семантично надлишковий елемент *illegally obtained*. Сема «незаконність придбання» є диференційною для економічного терміну-метафори *laundering money* [8, с. 232]. Фразеологізм відтворено прямим перекладом, що зберігає непрямий спосіб вираження оцінки.

«The matter concerns not only fight against legalization and laundering of illegally obtained money, although in this context I have repeatedly emphasized that we should thank the world community, and, in the first place, the FATF for its firm position towards Ukraine» [Kuchma 16.04.2003].

При прямому перекладі з додаванням інформації зазвичай експлікується походження стилістично маркованої одиниці або сутність образу. Такий переклад допомагає зрозуміти конотативну семантику і не змінює непряме вираження оцінки, представлене в оригіналі. Так, при відтворенні алюзії надається інформація про її інтертекстуальність, яка дозволяє позначити стилістичне маркування одиниці. Непряме вираження негативної оцінки зберігається у перекладі. Політичний процес як об'єкт оцінювання позначений у контексті.

«А чи не зробити нам також свій тіньовий кабінет міністрів? А чи не замахнутися нам, друзі, на Вільяма нашого, на Шекспіра!» [День 14.10. 2006]

«So why not form a shadow cabinet of our own? As a character in a popular film once said, what about challenging our William Shakespeare?» [The Day Weekly Digest 17.10. 2006]

Прямий переклад із вилученням певних елементів також зберігає непрямий спосіб вираження мовної оцінки. Назва статті про політичні

події в очікуванні фінансової кризи 2008 року в Україні містить модифіковану алюзію *Під небом грозовим* до пісні «Місто золоте».

Під небом грозовим [ДТ 1.11. – 8.11.2008]

Under Thunder [ZN 1.11. – 8.11.2008]

У перекладі збережено образ грози та вилучено метафоричний елемент *небо*. Потенційна референція до пісні втрачається, але зберігається образ грози, який дозволяє генерувати негативні імплікації тривоги, руйнування. Суб'єкт оцінювання (журналіст) зберігається у перекладі. Економічна ситуація та політичні події як об'єкт представлено в тексті статті.

Експлікація змінює вираження структури мовної оцінки. Есплікується, уточнюється за допомогою прямих мовних засобів, об'єкт оцінювання. Наступний приклад демонструє точне позначення політичної події (*ignored* – знали, але не приділили уваги) при експлікації фразеологізму *винесли за дужки*.

На Банковій на гнівні пасажі голови Кабміну відреагували оперативно й різко. Проте бюджетне питання в СП винесли за дужки, акцентувавши увагу на іншому моменті [День 19.07. 2008].

Bankova Street issued a swift and sharp reaction to the irate statements of the head of the Cabinet of Ministers. But the Presidential Secretariat ignored the budget question and instead emphasized something else [The Day Weekly Digest 22.07.2008]. Негативна оцінка, суб'єкт і підстава (нормативність, утилітарність) оцінювання зберігаються.

При експлікації метафоричних епітетів прямими засобами позначається оцінний предикат, пов'язаний із підставою оцінки.

Як завжди, туманною є позиція блоку Литвина, хоч цей «туман» останнім часом дедалі більше має антипрезидентське забарвлення [День 13.02. 2008]

As usual, Lytvyn's bloc has taken an ambiguous stand, although this ambiguity increasingly often reveals antipresidential contours [The Day Weekly Digest 19.02. 2008].

У перекладі метафора *туманною* експлікована одиницею *ambiguous*, що має диференційну сему відсутності чіткості та однозначності і безпосередньо вказує на етичність як підставу оцінювання.

Характер оцінки, який може змінюватися при експлікації, зазвичай підтримується у найближчому контексті. Наступний приклад демонструє нівелювання негативної оцінки у перекладі заголовку частини статті, яка присвячена формуванню бюджету. Висловлювання представлено алюзією до української народної пісні про відносини хлопця та дівчини.

«...Ти ж мене підманула»

Отже, як поділили 30,4 млрд. гривень додаткових доходів між «їдцями»? [ДТ 12.07.2008-18.07.2008]

About new amendments to the 2008 state budget

It was quite hard to distribute an additional UAH 30.4 billion between hungry «mouths» [ZN 12.07.2008-18.07.2008].

У перекладі експліковано об'єкт оцінювання *new amendments to the 2008 state budget*. Негативна оцінка процесу виражена у контексті одиницями *hard to distribute, hungry «mouths»*.

Прямий переклад, генералізація, модуляція, заміна образу та комбінування прямого перекладу із експлікацією або вилученням зберігають структуру оцінки та її непряме вираження. Експлікація змінює спосіб вираження мовної оцінки і прямими засобами позначає об'єкт оцінювання та оцінний предикат. Можливе нівелювання характеру оцінки має бути компенсовано у близькому контексті.

Результати проведеного дослідження стимулюють подальше вивчення перекладознавчого аспекту різних засобів вираження оцінного компонента у політичному дискурсі: метонімічних одиниць, реалій.

Список використаної літератури

- 1. Зяцькова Л. Я.** Суб'єктивна модальність політичного дискурса : (на матеріалі рос., британ. и амер. печат. СМИ) : автореф. дис. на соискание уч. степ. канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Л. Я. Зяцькова. – Екатеринбург, 2003. – 25 с.
- 2. Стрельников А. М.** Метафорическая оценка политического лидера в дискурсе кампании по выборам президента в США и России : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / А. М. Стрельников. – Екатеринбург, 2005. – 17 с.
- 3. Яковлева А. С.** Категория оценки в публичных политических речах П. А. Столыпина и Отто фон Бисмарка (на материале русского и немецкого языков) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / А. С. Яковлева. – Тюмень, 2006. – 24 с.
- 4. Демецька В. В.** Теорія адаптації в перекладі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук: спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / В. В. Демецька. – К., 2008. – 36 с.
- 5. Старцева Г. А.** Проблемы перевода метафор в политическом дискурсе / Г. А. Старцева // Университетское переводоведение: матер. III Междунар. науч. конф. по переводоведению «Фёдоровские чтения», Вып. 3. – СПб.: Филолог. фак.-т СПбГУ, 2002.– С. 472 – 477.
- 6. Schäffner C.** Metaphor and translation: some implications of a cognitive approach / Cristina Schäffner // Journal of pragmatics. – 2004. –No. 36. – P. 1253 – 1269.
- 7. Грачев Г. В.** К вопросу о передаче национально-культурных коннотаций при переводе общественно-политических текстов / Г. В. Грачев // Университетское переводоведение: матер. VII Междунар. науч. конф. по переводоведению «Фёдоровские чтения», Вып. 7. – СПб. : Филолог. фак.-т СПбГУ, 2006.– С. 143 – 149.
- 8. Oxford**

Dictionary of Finance and Banking. – 3rd ed. – Oxford, New York: Oxford University Press, 2005. – 378 p.

Калужська Л. О. Трансформація вираження мовної оцінки у перекладі метафоричних та алюзивних одиниць

Стаття присвячена трансформації мовної оцінки в англomовному перекладі метафоричних і алюзивних аксіологем українського політичного дискурсу. Переклад метафор і алюзій позначений облігаторністю відтворення компоненту оцінності як стилетвірного фактору політичного тексту. При перекладі політичного тексту має зберігатися структура мовної оцінки: суб'єкт, об'єкт, підстава та характер. Дослідження демонструє, що при збереженні структури може мати місце зміна мовного вираження певних компонентів. Непрямі способи вираження об'єкту та оцінного предикату замінюються прямими при експлікації метафоричної аксіологеми.

Ключові слова: політичний дискурс, метафоричні і алюзивні аксіологеми, переклад, оцінність.

Калужская Л. О. Трансформация выражения языковой оценки при переводе метафорических та аллюзивных единиц

Статья посвящена трансформации языковой оценки при англоязычной передаче метафорических и аллюзивных аксиологем украинского политического дискурса. Перевод метафорических и аллюзивных аксиологем подчинен облигаторности передачи компонента оценочности как стилиобразующего фактора политического текста. При переводе политического текста должна сохраняться структура языковой оценки: субъект, объект, основание и характер. Исследование показывает, что при сохранении структуры может изменяться языковое выражение некоторых компонентов. Непрямые способы выражения объекта и оценочного предиката заменяются прямыми при экспликации метафорических единиц.

Ключевые слова: политический дискурс, метафорические и аллюзивные аксиологеми, перевод, оценочность.

Kaluzhska L. O. Transformation of Expression of Evaluation in Translation of Metaphors and Allusions

The research aims at providing a comprehensive analysis of English translation techniques of the metaphoric and allusive axiologems of the Ukrainian political discourse. Translation of the metaphors and allusions strives to preserve evaluation as one of the significant features of political communication. Evaluation influences the choice of translation devices. The structure of evaluation (the subject, object, predicate and character) should be preserved. The article considers translation techniques from the point of view of the structure of evaluation preservation. Direct translation preserves the structure of evaluation or creates translation neologisms, which are potential

bearers of evaluation. Using of some oblique translation techniques shows the change of expression of some components of the structure of evaluation. Generalization, modulation and replacing the image in the source text with a target language image retain the structure of evaluation. Indirect ways of expressing of object or predicate of evaluation are changed by direct when metaphors are indirectly translated by means of explicitation. The destruction of the character of evaluation is compensated in the context.

Key words: political discourse, metaphoric and allusive axiologems, translation, evaluation.

Стаття надійшла до редакції 09.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – к. філол. н. Лобода Ю. А.

УДК 811.111'373.611'24

О. Л. Клименко

СЕМАНТИКА ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНИХ АФІКСІВ У СКЛАДІ АНГЛОМОВНИХ ІННОВАЦІЙ

В останнє десятиліття спостерігається тенденція зростання питомої ваги афіксальних неологізмів. За підрахунками вчених майже 31% нових одиниць, які з'явилися в англійській мові наприкінці ХХ – початку ХХІ століття внаслідок словотворчих процесів, було створено шляхом афіксації. Більше половини афіксальних новотворів було створено за допомогою нових (за формою або за змістом) дериваційних елементів [1; 2].

Зазначимо, що майже всі нові префікси і значна частина суфіксів мають інтернаціональний характер, оскільки більшість таких елементів грецького походження і в інших мовах мали досить довгу історію функціонування у складі термінології, а нові значення швидко розповсюджувалися у зв'язку з запозиченням або частковим копіюванням (калькуванням) неологізмів, які були створені в різних мовах. Об'єктом даного дослідження є семантична еволюція інтернаціональних афіксів у складі англомовних інновацій. Ми ставимо за мету виявлення особливостей функціонування найбільш продуктивних інтернаціональних афіксів та дослідження механізму модифікації їх значення при утворенні неологізмів англійської мови.

Зауважимо, що поняття «інтернаціональний афікс» часто перехрещується з поняттям «іншомовний афікс», яким слід вважати словотворчу морфему, що виділилася зі складу словоформи запозиченого слова і має словотворче значення. Для позначення словотворчих елементів, що утворилися на базі запозичених лексичних одиниць в

різних мовах, вчені-лінгвісти пропонують вживати терміни «інтернаціональний афікс» [1; 2]. Яскравими зразками інтернаціональних афіксів є словотворчі елементи, що були виділені зі складу лексичних одиниць, запозичених з давньогрецької та латинської мов. Деякі з них в результаті функціонування в мові-реципієнті набули нових значень. Інтернаціональні афікси, які виступають в нових «семантичних ролях» в сучасній англійській мові будуть розглянуті в даній статті.

Інтернаціональний суфікс *-ism* утворював в англійській мові похідні для позначення «доктрини, теорії, вчення» (*entryism, foodism, nimbyism, ramboism, short-termism*). В останні десятиліття він досить активно реалізує новий семантико-словотворчий варіант, утворюючи іменники, які позначають «дискримінацію, спрямовану на певну категорію людей» (*ablelism, ageism, fattyism, handicappism, heightism, heterosexism, geneism, racism, sexism, smokeism*). Останнім часом новотворення з суфіксом *-ism* позначають також «мову народу, нації, країни» (*jihadism, Islamism, anti-Americanism*), «приналежність або схожість з кимось або чимось» (*clintonism, warlordism, entrepreneurialism, multiculturalism*).

Інтернаціональний суфікс *-ist*, відповідно, також набув нового значення і може створювати похідні, пов'язані як з дискримінацією певної категорії людей (*agiest, disableist, fattist, sexist*), так і з позначенням участі людей у певних політичних рухах чи організаціях (*collectivist, jihadist, triumphalist*). Цей афікс приєднується до основ іменників і прикметників та характеризується наявністю агентивного значення, тобто позначає діючу особу (*biotechnologist, glossologist, horticulturist, technologist*) та кваліфікативного значення, позначаючи послідовника теорій, поглядів (*Wahhabist, paradigmaticist, triumphalist, Islamist, collectivist, jihadist, hedonimetrist, Islamofacism, globalist, Maoist, rejectionist, Sadrism*). Слід зазначити, що суфікси *-ism* та *-ist* вживаються у наш час з пейоративним відтінком в окремих новоутвореннях. Іронічний ефект досягається завдяки додаванню цих суфіксів до слів, які відбивають побутово-буденні поняття чи приєднуються до сумнозвісних прізвищ, наприклад: *heightism, adultism, parachutist, electoralism*.

Інтернаціональний префікс *mega-* походить від грецького слова *meGas* (первинне значення «мільйон») і функціонував у складі наукової термінології (*megadalton, megaflops, megawatt thruster*). Але в останні десятиріччя він став широко вживатися в загальнолітературній і навіть у розмовній мові в новому значенні «дуже великий, гігантський», вступаючи в сполучення з германськими та романськими основами для утворення похідних «нетехнічного характеру». Частіше цей префікс утворює похідні-іменники (*mega-airline, mega-attraction, mega-bank, megabid, megabookstore, megabrain, megabrand, megabucks, megabudget, megacarrier, megacelebrity, megacity, mega-competition, megaconcert, megachurch, megadealer, megaego, mega-earthquake, megaempire, megafarm, megahit, megahotel, mega-landlord, megalobbyist, megaloss,*

megamacho, megamerger, megamess, megamogul, megaeseller, megastardom, mega-theme-park, megatrial, megaunion), рідше прикметники (*megahyped, megamotivated, megarich, megasuccessful, megatrendy, megaviolent*). Можна спостерігати і випадки похідних з цим префіксом, які демонструють і чисто нумеристичне підвищення значення елемента **mega-** у порівнянні з етимомом. У багатьох випадках даний префікс виконує рекламно-гіперболічну функцію (*megavitamins, megabucks, megameals*).

Створення рекламних «мегаслів» продовжується і сьогодні. Елемент **mega-** існує і в формі повнозначного слова – прикметника в значенні «надзвичайно великий, надзвичайно потужний», про що свідчить виникнення неологізму *megathon* [2, с. 170]. Таке функціонування демонструє явище «біфункціональності» інтернаціональних елементів, які є за походженням грецькими словами (коренями), що є досить поширеним явищем для англійської мови. Воно охоплює не тільки словотворчі елементи у стадії формування, але й одиниці, які вже довгий час виконують роль афіксів.

Інтернаціональний префікс **hyper-** походить від грецького слова *hyper* (первісне значення «вище, більше»), а останнім часом надає дериватам значення «занадто, дуже; дуже великий» і часто створює гіперболічний ефект (*hyperaggressive, hypercompetitive, hyperconscientious, hyperconnected, hyperdemocratic, hyperdrive, hyperspace*). Новий семантичний варіант префіксу **hyper-** бере участь у створенні як похідних іменників (*hypercar, hypercommercialisation, hyperfiction, hyperenergy, hypergrowth, hyperinflation, hyperintelligence, hypermarket, hyperpartisanship, hyperpower*), так і прикметників (*hyper-masculine, hypermobile, hyperpaced, hyper-realistic, hyperspectral, hyper-urbane*). Слід відзначити, що префікс **hyper-** може нести не тільки позитивне, але й негативне значення і, можна зауважити, що протягом часу воно починає превалювати, наприклад: *hyper-commercialization, hyperinflation, hypercompetitive, hyper-masculine*.

Інтернаціональний префікс **eco-** (скорочення слів *ecology, ecological*) почав з'являтися у складі англомовної наукової термінології для позначення «сукупності організмів, які вивчаються екологією». В останні десятиріччя у зв'язку зі зростанням екологічної свідомості людства в загальнолітературній мові став розповсюдженим новий семантичний варіант цього префіксу, який позначає «різні зв'язки з навколишнім середовищем, екологічну політику». Слід зауважити, що префікс **eco-** бере участь у створенні практично тільки іменників (*eco-alarmist, eco-alignment, eco-bandwaggon, eco-city, eco-footprint, eco-freak, eco-fringe, eco-guerrilla, eco-imperialism, ecologism, ecogloasnost, eco-labelling, eco-mania, eco-menu, eco-park, eco-polis, eco-refugee, eco-resort, eco-saboteur, eco-shopping, eco-socialism, ecosystems, eco-sound, eco-speak, ecotage, ecotastrophe, eco-theologian, eco-terrorism, eco-threat*,

ecotoxicology, eco-tourists, eco-travel, eco-vigilante, eco-warriors) та інколи прикметників (*eco-aware, eco-conscious, eco-friendly, eco-radical, eco-tech*).

Інтернаціональний префікс **bio-**, що походить від грецького слова *bios* (первісне значення «життя, живі організми»), останнім часом фактично здобув нового значення «натуральний, біологічний» (*biohome, bioyoghurt, bioceramics, biodiesel, biofanatic, biofuel, biogas, bioglass, biohouse, biomaterial, biopolymer, biopirate, biosurgery*). Крім того, виділилися його нові семантичні варіанти – «біотехнологія; пов'язаний з біотехнологією» (*biocomputer, biodemocracy, bioeconomy, bioethics, bioflight, biohacker, bioimperialism, bioindustry, bioinformatics, biomanufacturing, bioprospecting, biopreneur, bioremediation, biorobot, biosteel, biotech, biotechnology, bioterrorism, biowar*). Префікс **bio-** бере участь у створенні переважно іменників (*biodiversity, biocontainment, bioethics, biofundamentalist, bioinformation, bioinformatics, biomarkers, biomimetics, bionomics, bioprospecting, bioregionalism, bioremediation, biosafety, biosecurity, biosimulation, biosoftware, biotherm,*) та рідше прикметників (*biodegradable, bio-friendly, bioelectric, biohacking, biohazard, biomedical, biotech*).

Інтернаціональний префікс **nano-** був запозичений з грецької мови опосередковано через латинську (первісне етимологічне значення «карлик»). У творах наукової фантастики він набув нового значення «мікроскопічних розмірів», яке останнім часом стало широко поширеним у зв'язку зі створенням машин, приладів, машин, інструментів, речей мікроскопічних розмірів (*nano-assembly, nano-bacteria, nano-computer, nano-electronics, nanofabrication, nano-inch, nano-machine, nanobot (nanorobot), nanonugget, nano-particle, nanosat, nano-scale, nanosecond, nano-size, nanotechnology, nano-tube*). Науковці зауважують, що наприкінці 2000 року близько 43 сайтів в Інтернеті було присвячено «нанотехнологіям», виділяється, навіть, окрема галузь «наномедицина» (*nanomedicine*), яку останнім часом називають також «нанобіотехнологією» (*nanobiotechnology*), а XXI століття – «нановіком» (*nanoege*) [2, с. 168].

Інтернаціональний префікс **giga-**, етимомом якого служить грецьке слово *gigas* (первісне значення «мільярд»), функціонував довгий час у мові науки (математиці, фізиці) для утворення слів, що означають «великі числа та величини». У складі комп'ютерних термінів семантика даного елемента трансформувалася у бік узагальнення та абстрагізації (*gigadisk, gigaflop, gigachip*). Саме в цьому широкому, абстрактному значенні «надзвичайно великий, потужний» даний елемент і перейшов з вузькоспеціальної мовної системи до загально мовної (*gigabucks, gigaburger, gigachip, giga-links, gigapeople, gigastore, gigaworld*).

Інтернаціональний префікс **info-**, запозичений з латинської мови опосередковано через французьку, мав первинне значення «зображувати, розповідати». В англійській мові сформувався новий семантичний варіант цього словотворчого елемента, який підкреслює релевантність об'єктів номінації до інформаційної техніки і надає похідним стандартно,

типізоване, узагальнене значення «той, що має відношення до інформаційної техніки» (*info-age, infonaut, info-bahn, info-heist, infoglut, infomediary, infomercial, infomonger, infopreneur, inforevolution, infostructure, infotainment, infotech, infoworld*).

Інтернаціональний префікс **techno-** має у сучасній англійській мові два семантичних варіанти. За його участю створюються неологізми, які мають значення «пов'язаний з сучасною, особливо комп'ютерною технікою» (*technodemocracy, technofreak, technogeek, technoguru, technonilliterate, techno-journalist, technoliteracy, techno-Luddite, technomanager, technomedia, techno-myth, technonerd, technopreneur, technorealism, technostress, technostrike, technothriller, technotycoon, technoutipia, tecnoyuppie, technoworld*). Окрім, головного значення, цей елемент має ще один семантичний варіант – «пов'язаний з музичним стилем «техно». Таку назву отримав напрямок у сучасній популярній музиці, оснований на використанні синтезаторів та різних «технічних» ефектів при виконанні музичних творів (*technofunk, technopop, technorap, technorock, technotourist, technotourism*).

Інтернаціональний префікс **cyber-** походить від грецького слова *kubernetes* (первісне значення «керуючий, спрямовуючий») і до 90-х років функціонував в англійській мові лише у складі невеликої кількості слів вузькоспеціального характеру в значенні «пов'язаний із комп'ютерною та іншою інформаційною технікою». Інновації з цим елементом стали особливо популярними після створення міжнародної комп'ютерної мережі Інтернет. Саме «світ» Інтернету почали називати кіберпростором – *cyberspace*, а сучасний етап науково-технічного прогресу – *cyberage*. Останнім часом елемент *cyber-* частіше всього вживається в новому більш вузькому значенні «пов'язаний з Інтернетом, здійснюваний через міжнародну інформаційну комп'ютерну мережу» (*cyberaddress, cyberattack, cyberbanking, cyber-broking, cyberbuff, cyberbusiness, cybercash, cybercasino, cybercast, cyberchurch, cybercitizen, cyberclinic, cybergafe, cybercollege, cybercommerse, cybercommuter, cybercurrency, cyber-czar, cyberdating, cyberdemocracy, cyberdoctor, cybereducation, cyber-entrepreneur, cyberfuture, cyberhead, cyberhippy, cyberintellectual, cyberinvesting, cybergeneration, cyber-guru, cyberize, cyberlag, cybermogul, cyberpirate, cyberplague, cybersale, cyberserf, cyberservant, cybersickness, cyberstalking, cyber-terms, cyberville*).

Таким чином, за результатами проведеного дослідження можна виділити кілька типових процесів семантичної еволюції інтернаціональних афіксів при формуванні англомовних інновацій:

- а) звуження та спеціалізація значення (*bio-, eco-, cyber-, info-, techno-*)
- б) перенос значення (*-ism, -ist, giga-, mega-, hyper-, nano-*).

Список використаної літератури

1. Єнікєєва С. М. Системність і розвиток словотвору сучасної англійської мови : Монографія / С. М. Єнікєєва. – Запоріжжя : ЗНУ, 2006.

– 303 с. 2. **Зацний Ю. А.** Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу / Ю. А. Зацний. – Львів : ПАІС, 2007. – 228 с.

Клименко О. Л. Семантика інтернаціональних афіксів у складі англомовних інновацій

В статті розглядаються особливості функціонування інтернаціональних афіксів у складі англомовних інновацій, досліджуються семантичні процеси та модифікації їх значення при утворенні неологізмів англійської мови. Аналіз продуктивних інтернаціональних афіксів латинського та давньогрецького походження показав, що в сучасній англійській мові вони утворюють нові семантичні варіанти внаслідок семантичних процесів звуження (спеціалізації) та переносу значення.

Ключові слова: інтернаціональний афікс, суфікс, префікс, інновація.

Клименко О. Л. Семантика интернациональных аффиксов в англоязычных инновациях

В статье рассматриваются особенности функционирования интернациональных аффиксов в составе англоязычных инноваций, изучаются семантические модификации их значения при образовании неологизмов английского языка. Анализ продуктивных интернациональных аффиксов латинского и древнегреческого происхождения показал, что в современном английском языке они образуют новые семантические варианты в результате семантических процессов сужения (специализации) и переноса значения.

Ключевые слова: интернациональный аффикс, суфикс, префикс, инновация.

Klymenko O. L. Semantic Evolution of International Affixes in New-Created English Words

The article focuses on functioning of international affixes as new word-building elements and their semantic evolution in Modern English. It reveals the activity of certain word-formation types and mechanisms, which led to the formation of new productive derivation elements on the basis of Latin and Greek words. It determines the ways of formation of international affixes, the mechanisms and types of their semantic development and functional change, studies the semantic peculiarities of productive international affixes in Modern English. The productive international affixes of Latin and Greek origin and their role in formation of English neologisms are analyzed. Special attention is paid to semantic evolution and types of semantic modifications of meaning of productive international affixes in new-created English words. According to our research results many international affixes, which had been primarily formed on the basis of Latin and Greek words, then became productive word-building terminological elements and nowadays have new semantic variants in

Standard and Colloquial English. The main mechanisms and types of semantic evolution of international affixes in Modern English are narrowing (specialization) and transference of meaning.

Key words: international affix, suffix, prefix, innovation, neologism.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., доц. Єнікєєва С. М.

УДК 811.111:81'371

М. В. Котов

КОНСТРУЮВАННЯ СМISЛУ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ НАСТАНОВИ «НАВЧАННЯ» У МІЖКУЛЬТУРНОМУ ДИСКУРСІ

Серед комплексу проблем, що пов'язані із феноменом міжкультурної комунікації, актуальними через свою малодослідженість залишаються процеси конструювання смислу у ситуації спілкування представників різних культур. Мета цього дослідження полягає у з'ясуванні особливостей вибудови та інтерналізації смислу у контексті міжкультурного спілкування, яке відбувається англійською мовою між представниками різних культур у специфічній ситуації – при реалізації настанови «навчання».

За І. Кечкешем, у ситуації міжкультурного спілкування смисл вибудовується через функціонування підсистем «конструювання» (meaning construction) та «підказування» (meaning prompting) і реалізується у динамічній моделі значення [1]. Динамічна модель значення (ДМЗ) демонструє, як різні сторони контексту і перспективи мовця і слухача пов'язуються і змагаються в процесі комунікації. Особистий контекст мовця, який закодовано у лексичних одиницях і оформлено у висловленні, продукується в актуальному ситуативному контексті. Результат цього процесу – висловлення, що має актуальне комунікативне значення (смисл). З іншого боку, актуальне комунікативне значення (смисл) виражається таким чином: особистий контекст мовця інтерналізується слухачем і змагається з його особистими контекстами. Актуальне комунікативне значення (смисл) виникає в результаті зіткнення особистого контексту мовця і особистого контексту слухача в актуальному ситуативному контексті. При чому в комунікативному акті відбувається зіткнення старого з актуальним. Актуальне комунікативне значення (смисл) породжується внаслідок зіткнення закодованих в лексичних одиницях «старих», попередніх контекстів і актуального ситуативного контексту, в якому це висловлення вживається [1; 2; 3; 4;]. Таке розмежування при вибудові смислу дозволяє нам вести мову про

наявність двох рівноправних систем – системи смислотворення із підсистемами «конструювання» і «підказування» та системи смисловираження, яка представлена ДМЗ.

У рамках міжкультурного спілкування комунікант реалізує себе як полікультурну дискурсивну особистість (ПДО), себто формує чи вже має сформовану полікультурну компетенцію, володіє можливістю реалізувати себе в діалозі представників двох чи більше культур, при цьому послуговуючись різними семіотичними кодами (вербальним, невербальним). У своєму розвитку ПДО проходить два етапи – етноцентризму та етнорелятивізму. Перший характеризує початкову стадію набуття комунікативної компетенції при міжкультурному спілкуванні. На етапі етнорелятивізму завершується оволодіння комунікативними репертуарами, а відтак завершується й адаптація мовця до «чужого».

Для успішного застосування комунікативного репертуару, як продуцент, так і реципієнт повинні виконувати ряд настанов (настанову розуміємо як вказівку або пораду діяти певним чином [5]), однією з яких є настанова «навчання».

Відтак, об'єктом нашого дослідження виступають дискурсивні фрагменти діалогічної взаємодії представників англomовних та неанглomовних культур у контексті міжкультурної комунікації.

Предметом дослідження є особливості функціонування систем смислотворення та смисловираження під час реалізації настанови «навчання» при мовленнєвій адаптації полікультурної дискурсивної особистості у ситуації міжкультурного спілкування між представниками англomовних та неанглomовних культур, яке відбувається англійською мовою.

Реалізація настанови «навчання» передбачає цілеспрямовану діяльність комуніканта по вмотивованому пошуку, розпізнаванню, інтерпретації та засвоєнню інформації про інші культури.

При реалізації настанови «навчання» у міжкультурному дискурсі комуніканти можуть перебирати на себе соціальні ролі відповідно «вчителя» і «учня», що, в свою чергу, визначає особливості смислотворення та смисловираження при спробі передати нове знання (вибудувати й виразити смисл) та засвоїти або відторгнути його. В останньому випадку, випадку відторгнення, мова може йти як про відторгнення через несприйняття інформації, так і через неможливість вибудувати смисл – через нерозуміння.

Соціальна роль «вчителя» при реалізації настанови «навчання» у міжкультурному дискурсі вимагає від комуніканта наявності авторитету в очах «учня», що підкреслював би вищий статус першого, роблячи відтак інформацію, яка передається «учневі» продуцентом-вчителем, достовірною, автентичною. Такий авторитет можливий через зазвичай більшу інформованість «вчителя» щодо культурних реалій, звичаїв, традицій, законів, норм поведінки і т. д., що може бути викликано, перш

за все, культурною приналежністю «вчителя» або ж його більшим досвідом:

1) *BOND: Tania... TANIA: Um-mm? BOND: We'd better get dressed now. TANIA: Why? BOND: It's almost six. TANIA: So? BOND: Well, it's, uh... it's tea time. TANIA: We'll have it in here. We'll have all our meals here. BOND: Yeah, that would be splendid. But I've arranged to meet Kerim in the restaurant car. TANIA: Mmm, you go alone. I will stay here. Bond takes her cigarette, rises and walks to the window which is covered with the blind. BOND: My dear Mrs. Somerset, we're supposed to be a respectable English couple. (he pulls on the blind) We would certainly have tea in the restaurant car.* [6].

Із розмови росіянки з представником англійської лінгвокультури чітко видно, що роль «вчителя» в даному разі перебирає на себе англієць, який пояснює росіянці, чому саме близько шостої необхідно із кимось зустрічатись та чому це треба зробити їм разом. Варто відзначити, що якщо в першому випадку англієць лише дещо дивується, даючи пояснення, що виражається вигуком (*uh...*), то в другому випадку вдається до відчутно більш офіційного стилю із формальним звертанням (*My dear Mrs. Somerset*) та дієслова у пасивному стані, що представляє разом із іменною частиною, що виражена займенником, граматичну конструкцію – складений підмет із інфінітивом (*we're supposed to be*).

Надмірне бажання завоювати авторитет може стати причиною прояву вимушеної авторитарності, безапеляційності з боку «вчителя» при реалізації настанови «навчання» у міжкультурному дискурсі (приклади 2, 3):

2) *At Dover I was met off the boat by Vulk, waving a bit of card with my name on it – Irina Blazkho. Typical-he'd got the spelling wrong. He was the type Mother would describe as a person of minimum culture, wearing a horrible black fake-leather jacket, like a comic-strip gangster-what a koshmar!-it creaked as he walked. All he needed was a gun. He greeted me with a grunt. «Hrr. You heff passport? Peppers?» His voice was deep and sludgy, with a nasty whiff of cigarette smoke and tooth decay. This gangster-type should brush his teeth. I fumbled in my bag, and before I could say anything he grabbed my passport and Seasonal Agricultural Worker papers and stowed them in the breast pocket of his koshmar jacket. «I keep for you. Is many bed people in England. Can stealing from you.»* [7].

3) *«Little flower, the expense vill be first to pay, and then you vill be pay. Nothing to be discuss. No problema.» «And you will give me back my passport?» «Exact. You verk, you get passport. You no verk, you no passport. Someone mekka visit in you mamma in Kiev, say Irina no good verk, is mek big problem for her». «I have heard that in England...» «England is a change, little flower. Now England is land of possibility. England is not like in you school book». I thought of dashing Mr Brown from Let's Talk English-if only he were here!* [7].

Українка спілкується із представником слов'янської культури. Перше враження, отримане через надвербальні та невербальні комунікативні компоненти, призводить до того, що в її очах співрозмовник не видається авторитетним джерелом нової інформації про «чуже». Перше враження детермінує і характер подальшої вибудови смислів в актуальному ситуативному контексті українкою. Українка вже не здатна сприймати свого співрозмовника як «вчителя».

Отже, через неможливість вибудувати смисл таким чином, щоб українка, інтерналізувавши його в актуальному ситуативному контексті, сприймала співрозмовника як авторитет та підкорилася вимогам, змушує комуніканта вдатися до авторитарного стилю, який тим не менш, виявляється успішним (приклад 3).

Окрім вимушеної авторитарності, до якої комунікант-продуцент може вдаватися при реалізації настанови «навчання», може мати місце авторитарність навмисна, при якій нова інформація подається для інтерналізації одразу у безапеляційній формі, формі залякування:

4) *When he had gone, a waiter, another Italian, thrust a fierce, fuzzy head into the doorway and looked down at me. «English, eh?» he said. «Well, I'm in charge here. If you work well» – he made the motion of up-ending a bottle and sucked noisily. «If you don't» – he gave the doorpost several vigorous kicks. «To me, twisting your neck would be no more than spitting on the floor. And if there's any trouble, they'll believe me, not you. So be careful»* [8, p. 64 – 65).

Спілкуючись із представником італійської культури, англієць, перебуваючи у стані підлеглого, дізнається про правила роботи у колективі. Цікаво, що і в першому, і у другому випадку підрядну клаузу умови італієць промовляє, в той час, як значення головної клаузи передається шляхом кінесичних невербальних компонентів комунікації, що додає переконливості, наочності як можливого заохоченню, так і покаранню, та свідчить про відому виняткову емотивність представників італійської культури.

Розглядаючи особливості смислотворення та смисловираження при реалізації настанови «навчання» з точки зору одного із учасників комунікативного процесу – «вчителя», не можливо не звернути увагу на таке явище, як формальне несприйняття авторитету, що детермінує актуальний ситуативний контекст:

5) *«Deductions – what is this mean?» she asks Geta, who is standing nearby, also counting her wages, which look considerably more than Yola's, even though she does nothing but strut around and stick her nose into everything. At least when Yola was a supervisor she set an example through her own hard work. «Deductions is everything what you paying,» squawks Geta in her appalling English. «See – transports, accommodations, taxes, superannuations, Nis.» «Nis?» «In England, everybody paying. Is law.» «And this one – TR. What is this?» «This is mean trenning ret. You no skill you must hewa trenning.» «Trenning? What is it?» «Trenning is learn. You*

must learn how to do this job.» «This job every idiot can do. How I am learn?» «I teach, you learn. I teach you to put chicken on tray.» [7].

Реалізуючи настанову «навчання», комунікант, який перебрав на себе роль «вчителя» вимушений вдаватись до трансляції смислів через стереотипичні висловлення, щоб продемонструвати свою обізнаність, підвищивши тим самим власний авторитет в рамках актуального ситуативного контексту:

6) About halfway along the first leg, Andriy and Emanuel come across the Bulgarian lad who sold Andriy the fish. He introduces his two friends, who are Romanian and Moldovan. «Usually two or three of us here,» says the Bulgarian. «Next few metres is Baltics. Fish fryers. Up there» – he points for Andriy's benefit – «Ukrainians and Byelorussians. Beetroot-eaters. Over there» – he points for Emanuel's benefit – «we even have Africa. God knows what they eat. Down that end are Balkans-Serbs, Croats, Albanians. Best steer clear of those. Too much fighting». «And Angliski fishermen?» The Bulgarian lad points at the end of the pier. «That's where all Angliskis go. Right up to end. Past Balkans. You can tell which is Angliski. Every one wears woollen hat. Even women. Pulled down over ears. Even in summer. Very good at fishing». [7].

Болгарин, розповідаючи про місцезнаходження під час рибальства представників різних культур українцеві та африканцю, вдається до їх характеристики. По суті, характеристики, які дає «вчитель»-джерело нової інформації, представляють собою екзостереотипи щодо поведінки представників тих чи інших культур: «*Baltics – Fish fryers; Ukrainians and Byelorussians – Beetroot-eaters; Africa – God knows what they eat; Balkans-Serbs, Croats, Albanians. – Best steer clear of those. Too much fighting; Angliski. Every one wears woollen hat.*»

З точки зору активності позиції іншого учасника комунікативного процесу при реалізації настанови «навчання» у міжкультурному дискурсі, який отримує нове знання – активності позиції «учня», можна виділити такі актуальні фактори, що впливають як на формування актуального ситуативного контексту, так і на смислотворення та смисловираження взагалі: а) погодження із новою інформацією – за умови вдалої інтерналізації трансльованого смислу в актуальному ситуативному контексті, при відповідному комунікативному досвіді «учня», необхідному ступені адаптованості до міжкультурного спілкування – відповідній стадії розвитку полікультурної дискурсивної особистості (7); б) непогодження та відхід (8) – при збої в інтерналізації трансльованого смислу, чи, замість відходу можливе в) непогодження та конфронтація (9).

7) «Oh, by the way, sir. You were asking why so many Russians use the word "convenient".» <...> «The word they're thinking of is "udobno"». It means convenient but it also means proper, which must be a bit confusing sometimes. I mean it's one thing not to be convenient. It's another not to be proper.» «It is indeed», Barley agreed after long thought while he sipped his Scotch. [9].

8) *While Katya spread out the picnic, she explained the mystical importance of lapta to the development of Western culture. «Matvey assures me it is the origin of American baseball and your English cricket. He believes it was introduced to you by Russian immigrants. I am sure he also believes that it was invented by Peter the Great.» «If it's true, it's the death of the Empire,» said Barley gravely [9].*

9) *«You know why I came tonight?» Andrey asked. «Tell me.» <...> «In order to wear my fine clothes for you. We Russians know each other's tricks too well, We need your Western mirror. You come here, you depart again with our best images reflected in you and we feel noble. If you have published my first novel, it is only logical that you publish my second.» «Not if the first one didn't make any money, it isn't, Andrey,» said Barley with rare firmness. [9].*

Непогодження може також бути викликаним неможливістю інтерналізувати смисл через банальне нерозуміння, незнання культурних реалій, звичаїв, традицій. Продуцент-вчитель, зважаючи на маркери нерозуміння реципієнта, в залежності від власних цілей, може послуговуватись як власним авторитетом (10), так і вдаватись до авторитарного стилю (11):

10) *We went over toward Rinaldi and Miss Ferguson. «You love Italy?» Rinaldi asked Miss Ferguson in English. «Quite well.» «No understand,» Rinaldi shook his head. «Abbastanza bene,» I translated. He shook his head. «That is not good. You love England?» «Not too well. I'm Scotch, you see.» Rinaldi looked at me blankly. «She's Scotch, so she loves Scotland better than England,» I said in Italian. «But Scotland is England.» I translated this for Miss Ferguson. «Pas encore,» said Miss Ferguson. [10, p. 8-9].*

Через низький рівень адаптованості до міжкультурного діалогу італієць вимушений спілкуватись із представницею шотландської культури здебільшого через перекладача-американця. У даному випадку саме перекладач, на наш погляд, частково перебирає на себе роль «вчителя» і робить це в авторитетній манері, що дозволяє італійцеві належним чином інтерналізувати трансльовані смисли, зважаючи на особливість ситуації залицяння.

11) *He spoke slowly and very loudly, as though I was deaf as well as stupid, waving his hands about. «NO GOOD. NO BLOODY GOOD. YOU'VE GOT TO PICK FASTER. ALL FILL UP. FULL. FULL.» He swept his arms wide, as if to embrace all his pathetic punnets. «DO YOU UNDERSTAND?» No, I didn't understand – the shouting was flustering me. <...> «OH! FORGET IT!» He slammed my tray onto the pallet, dismissing me with both his hands in a way that was quite uncivilised. I could feel tears pricking at the back of my eyes, but I certainly wasn't going to let him see that [7].*

Авторитарна стилістика подання «нового» з боку «вчителя», виражена як вербальною (NO GOOD. NO BLOODY GOOD. YOU'VE GOT TO PICK FASTER. ALL FILL UP. FULL. FULL), так і невербальною

(кінесичні НВК – «*He swept his arms wide, as if to embrace all his pathetic punnets*»; «*slammed my tray onto the pallet, dismissing me with both his hands in a way that was quite uncivilised*»; просодія – «*the shouting*») складовою з боку продуцента призводить до того, що реципієнт перестає інтерналізувати трансльовані смисли з огляду на умови актуального ситуативного контексту. Такий авторитарний стиль, як бачимо, не виявляється продуктивним.

Отже, в рамках реалізації настанови «навчання» у міжкультурному дискурсі доцільно вести мову про наявність двох сторін учасників комунікативного процесу – «вчителя»-джерела нових знань, нової інформації, та «учня»-реципієнта «нового». Під час формування актуального ситуативного контексту зокрема і разом із тим реалізації процесів смислотворення та смисловираження, комунікант, який перебрав на себе роль «вчителя», може як послуговуватись власним авторитетом, так і вдаватись до авторитарного стилю подачі «нового» в рамках міжкультурного діалогу у стереотипічних комунікативних ситуаціях. Активна включеність «учня» у комунікативний процес зумовлює вибудову відносин між ним та «вчителем», статус якого може як визнаватись, так і нівелюватись, а нова інформація – прийматись або ж відкидатись, через незгоду чи нерозуміння. Це свідчить відповідно про вдалу інтерналізацію трансльованих смислів в рамках актуального ситуативного контексту, чи, навпаки, неузгодженість актуального смислу із власним комунікативним досвідом, а відтак – відторгнення, або ж нездатність інтерналізувати смисл через лакуни у власному комунікативному досвіді.

Перспективним видається подальше визначення особливостей функціонування систем смислотворення та смисловираження під час мовленнєвої адаптації у міжкультурному середовищі при симетричному та асиметричному спілкуванні.

Список використаної літератури

- 1. Kecskes I.** Lexical merging, conceptual blending and cultural crossing / I. Kecskes // *Intercultural Pragmatics*, 2004. – №1 (1) – P. 1 – 21.
- 2. Kecskes I.** Situation-Bound Utterances in L1 and L2 / I. Kecskes. – Berlin/NY. : Mouton de Gruyter, 2003. – 228 p.
- 3. Kecskes I.** The state of L1 knowledge in foreign language learners / I. Kecskes // *WORD*, 1998. – №49(3) – P. 321 – 340.
- 4. Kecskes I.** Foreign Language and Mother Tongue / I. Kecskes, T. Papp – Mahwah : Lawrence Erlbaum., 2000. – 176 p.
- 5. Бусел В. Т.** Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. Т. Бусел. – Київ, Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
- 6. Maibaum R.** From Russia with Love [Електронний ресурс] / R. Maibaum. – Режим доступу : www.universalexports.net/scripts/frwl.pdf.
- 7. Lewycka M.** Two Caravans [Електронний ресурс] / M. Lewycka. – Режим доступу : <http://www.e-reading.org.ua/book.php?book=143198>
- 8. Orwell G.** Down and Out in Paris and London [Електронний ресурс] / J. Orwell. – Режим доступу :

<http://www.uztranslations.com>. 9. Le Carre J. The Russia House [Електронний ресурс] / J. Le Carre. – Режим доступу : <http://tululu.ru/read8778/>. 10. Hemingway E. Farewell to Arms. [Електронний ресурс] / E. Hemingway – Режим доступу : <http://englishtips.org>.

Котов М. В. Конструювання смислу при реалізації настанови «навчання» у міжкультурному дискурсі

У статті розглядаються особливості функціонування систем смислотворення та смисловираження при реалізації настанови «навчання» під час мовленнєвої адаптації дискурсивної особистості у міжкультурному дискурсі. Встановлено, що при реалізації настанови «навчання» у міжкультурному дискурсі комуніканти можуть перебирати на себе соціальні ролі відповідно «вчителя» і «учня», що, в свою чергу, визначає особливості смислотворення та смисловираження при спробі передати нове знання (вбудувати й виразити смисл) та засвоїти або відторгнути його.

Ключові слова: полікультурна дискурсивна особистість, міжкультурний дискурс, смислотворення, смисловираження, динамічна модель значення.

Котов М. В. Конструирование смысла при реализации установки «обучение» в межкультурном дискурсе

В статье рассматриваются особенности функционирования систем смыслообразования и смысловыражения при реализации установки «обучение» при речевой адаптации дискурсивной личности в межкультурном дискурсе. Реализуя установку «обучение» коммуниканты перенимают социальные роли соответственно «учителя» и «ученика», что, в свою очередь, определяет особенности смыслообразования и смысловыражения при попытке передать новое знание, усвоить или отторгнуть его.

Ключевые слова: поликультурная дискурсивная личность, межкультурный дискурс, смыслообразование, смысловыражение, динамическая модель значения.

Kotov M. V. Meaning Construction when Realising «Knowledge Discovery» Guideline in Intercultural Discourse

The article discusses the specificity of functioning of meaning construction and meaning expression systems when realising «knowledge discovery» guideline during discursive personality's speech adaptation within the framework of intercultural discourse. We argue that within the process of realisation of the abovementioned guideline communicants acquire social roles of correspondingly a «teacher» and a «pupil». These roles determine the functioning of the meaning construction and meaning expression systems when trying to transmit, assimilate or reject any new knowledge. A communicant, having acquired the social role of a «teacher», uses authority or

authoritativeness to transmit new knowledge. A «pupil's» active participation in the process of communication manifests itself through accepting or rejecting a «teacher's» status, sharing or rejecting new knowledge. The latter happens due to disagreement or failure to understand. Depending on the level of adaptation of both communicants, transmission takes place with the help of non-verbal or both verbal and non-verbal codes. Interpretation in the case takes place with regard to the actual situational context on the basis of previous communicative experience.

Key words: polycultural discursive personality, intercultural discourse, meaning construction, meaning expression, dynamic model of meaning.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., доц. Солощук Л. В.

УДК 811.111+81'38

І. А. Редька

ФУНКЦІЇ СЛОВЕСНОЇ СИНЕСТЕЗІЇ У РІЗНИХ ТИПАХ АНГЛОМОВНОГО ДИСКУРСУ

Явище синестезії (гр. *συναίσθησις* – «одночасне відчуття») цікавить учених із прадавніх часів. І хоча сам термін «синестезія» з'являється лише у XIX столітті [1, с. 17; 2], над поясненням природи міжмодальної взаємодії працювали вчені-філософи ще в античні часи і протягом подальших епох науковці не залишали поза увагою цей феномен. Так, наразі досліджується нейрофізіологічна природа синестезії (В. Рамачандран, Р. Сайтович, Е. Хуббард), художнє призначення синестезійних образів (Б. М. Галлеєв, Л. П. Прокоф'єва), лінгвокогнітивні механізми створення синестезії (І. А. Редька). Втім недостатньо висвітленим залишається функціональний бік типологічних різновидів словесної синестезії у різних типах дискурсу. Тож завданням цієї статті є з'ясування основних функцій різновидів словесної синестезії у дискурсивному просторі.

Непоетична словесна синестезія є засобом первинної номінації, що виражає усвідомлену взаємодію різнорідних образів відчуття людини. Такий різновид словесної синестезії зафіксований в автобіографічному есе американської поетеси XX ст. Елізабет Бішоп «Primer Class» [10, с. 3]: «*Every time I see long columns of numbers, handwritten in a certain way, a strange sensation or shudder, partly aesthetic, partly painful, goes through my diaphragm*». Ці рядки ілюструють супроводження зорового образу *long columns of numbers* специфічним внутрішнім відчуттям у ділянці діафрагми авторки *painful sensation or shudder [in her] diaphragm*.

Другим різновидом словесної синестезії є *словесно-поетична синестезія (СПС)*, що визначається як троп, де референтом і корелятом виступають різномодальні або різнорідні образи відчуття людини. Формуючись у поетичному тексті, такий образ є концентрованим виразом загального психічного стану автора [11, с. 611], в якому взаємодіє низка відчуттів. СПС у свою чергу має два підвиди: міметичний та дієгетичний. Вони беруть назву за реалізацією автором творчих стратегій – мімезисом: творчості як наслідування дійсності [12, с. 646] або дієгезисом: творчості як формування нової моделі світу [13, с. 36; 14, с. 131].

Міметична СПС є тропом, у межах якого референт і корелят представлені одночасно сприйнятими автором образами відчуття, що наділяє таку СПС об'єктивними характеристиками своєрідного «фотографічного» образу. Прикладом міметичної СПС є епітет із вірша американської поетеси ХІХ ст. Е. Дікінсон «There came a wind like a bugle» [15, с. 197] (за відсутністю автентичних назв віршів Е. Дікінсон та А. Річ, для зручності у якості назви вважаємо перший рядок твору. – *I. P.*) «*green chill upon the heat*». Сформовані зоровим *green* (зелена) та температурно-дотиковим *chill* (прохолода) аналізаторами сенсорні образи, що знайшли втілення у цьому художньому вислові, постають як сприйняті авторкою одночасно. Дослівним тлумаченням цієї СПС є прохолода у спекотний день, створена зеленим (рослинним) затишком. Позначення одним сенсорним образом (зелена) іншого (спека), що є із ним суміжним, передає повну концентрацію уваги авторки на своїй тілесності, абстрагування від деталей довкілля та занурення у світ відчуттів.

Дієгетична СПС – це троп, у якому референтом і корелятом виступають образи різнорідних відчуттів, сприйняті автором у різні проміжки часу, а спільною ознакою для їх порівняння постає образ певної емоції. Для прикладу представимо епітет із вірша сучасної американської поетеси А. Річ «A View of the Terrace» [16, с. 12]. «*The gilt and scalloped laughter*», де звуковий образ *smix* (*laughter*) осмислюється авторкою крізь призму як зорового *позолочений* (*gilt*), так і дотикового *хвилястий, черепашковий* (*scalloped*) образів. Різномодальні образи відчуття авторки: зоровий – *золотистий* та слуховий – *смiх* супроводжуються аналогічними позитивними за характером емоціями. У цьому випадку слуховий образ є об'єктом авторського осмислення: він наповнює простір, дарує присутнім цінні позитивні враження, піднімає настрій. З огляду на те, що в англійській мові не існує лексеми, яка б передавала комплекс пережитих авторкою приємних внутрішніх відчуттів під впливом слухового образу, що характеризується певним рівнем абстрактності, вона вдається до його порівняння із більш конкретним зоровим образом, який викликає подібні емоційні враження. Отже, приємні враження від почутого сміху поетеса передає у термінах осяйного образу – все залито сміхом, як приємним золотистим сяйвом. Для передачі специфічної звукової характеристики сміху – *уривчастості*

поетеса вдається до осмислення його звучання в термінах дотикового образу *хвилястої поверхні*. Таким чином у поетичному тексті авторка створює новий різномодальний сенсорний образ – *позолочений черепашковий сміх*, не даний безпосередньо в її відчуттях.

У різних типах дискурсу словесна синестезія виконує різні функції, серед яких виділяються: 1) компенсаторна, 2) естетична, 3) екстеріоризуюча, 4) сугестивна, 5) атрактивна. Варто зазначити, що основною функцією синестезії є компенсаторна, оскільки суть цього феномену полягає у відшкодуванні відсутнього або втраченого відчуття людини асоціативними процесами, які відбуваються у її свідомості. Щодо інших згаданих функцій, вони рідко зустрічаються самостійно і найчастіше їх можна спостерігати у комплексній взаємодії.

Компенсаторна функція словесної синестезії зумовлена самою природою феномена синестезії (відшкодування недоліку функціонування певної сенсорної системи людини) і полягає в осмисленні та вербальній репрезентації одного сенсорного образу в термінах іншого. Особливості цієї функції описали ще на початку XVIII ст. у своїх філософських трактатах Дж. Локк та Г. В. Лейбніц. Розглядаючи історію сліпця, який урозумів червоний колір шляхом асоціювання його сугестивних характеристик із звуком музичної труби, вчені припустилися думки, що в основі такого твердження лежить асоціативна уява людини [17, с. 299-300; 18, с. 482–483]. Пояснення згаданої історії сліпця зустрічається також у філософському трактаті Е. Б. Кондільяка «О системах» [19]. Заперечуючи повноцінну можливість пізнання кольорів через звуки, філософ запропонував варіант алгоритму формування синестезійного образу в сучасному розумінні змісту цього терміна: «У звуці труби я маю ідею яскравої та блискучої речі, червоний колір – це яскрава й блискуча річ, відповідно у звуці труби я маю ідею червоного кольору» [19, с. 27].

Естетична функція словесної синестезії найчастіше простежується у поетичному та рекламному дискурсах. Вона полягає у задоволенні естетичного смаку адресата, тобто пробудженні в нього захоплення красою певного явища доквілля або рекламованого товару. У поетичному дискурсі, де мовні одиниці стають образними одиницями, які несуть не лише раціональну інформацію, але й виражають неозорий спектр емоцій автора [20] та передають тонкощі сприйняття і осмислення ним явищ доквілля, можна простежити усі із згаданих вище функцій словесної синестезії, серед яких домінує естетична. Прикладом СПС, яка виконує у поетичному тексті естетичну функцію, може слугувати художнє порівняння з вірша А. Річ «Miracle Ice Cream» [21]: «*Miracle's truck comes down the little avenue, / Scott Joplin ragtime strewn behind it like pearls*». У наведеному синестезійному порівнянні слуховий образ звучання регтайму (*Scott Joplin ragtime*) осмислюється авторкою крізь призму динамічного зорового образу розсипання перлин (*pearls strewing*). Відомо, що музична творчість є найабстрактнішим видом мистецтва [22, с. 298]. Тому для передачі фрагменту слухового досвіду – художньо оформленого звучання

із притаманною йому ритмікою стаккато – авторка відшукує йому аналоговий зоровий відповідник: динамічний образ падіння перлин, який також підкреслює і красу сприйнятого образу. Тож словесна синестезія є художнім елементом тексту, що збагачує його тканину естетичними рисами та покликана будити у читача почуття прекрасного.

У рекламному дискурсі, що спрямований на «привернення уваги споживача до одного з багатьох, як правило, однакових товарів, створення йому довготривалого позитивного іміджу» [17], є досить розповсюдженою практика подачі інформації крізь мереживо сенсорних образів. Словесна синестезія тут найчастіше виконує естетичну, сугестивну та атрактивну функції. При цьому зазначимо, що останні дві є основними. *Атрактивна функція* синестезії полягає у приверненні уваги адресата до подаваної інформації, а *сугестивна* – у здійсненні програмового впливу на потенційного споживача шляхом навіювання йому певного уявлення чи настрою. Розглянемо словесну синестезію із рекламного тексту парфумів «Rose Absolute» торгівельної марки Yves Rocher: «*Dewy flesh, a velvet gift, since the beginning of man, a legend, the incarnation of femininity. Symbol of love and self abandon, the rose, like a woman, is a caress and a bite, innocence and hypnosis. It is softness and excess, mystery and revelation. Fascinating, enveloping, Rose Absolute spreads its generosity like a shawls on a woman's shoulders. Rose and woman become one*» [24]. Наведений синестезійний образ апелює до тактильного аналізатора реципієнта. Його позначуване – теплі квіткові ноти рекламованих парфумів – осмислюється крізь призму дотикового образу шалі, яка огортає тіло та несе комфорт. Поєднання у межах такого рекламного образу поняття комфорту із асоціативними характеристиками образу троянди: грації, краси, загадковості, чарівності є потужним засобом маніпуляції свідомістю потенційного споживача-жінки, яка задля досягнення мети бути неперевершеною повинна здійснити покупку рекламованого товару. В цьому випадку словесна синестезія виконує як атрактивну функцію (привертає увагу до незвичного образу), так і сугестивну (навіювання споживачеві бажання бути чарівною). Тож словесна синестезія уводить до реклами мотиви задоволення, робить їх зрозумілими, доступними та переконливими для споживача.

У газетному дискурсі, який тлумачиться як ситуативно зумовлена інституціональним контекстом друкованих видань комунікація [15, с. 8], словесна синестезія використовується як маніпулятивний засіб. Найчастіше вона використовується у стилістично сильній позиції (заголовок газетної статті) і виконує атрактивну функцію, що полягає у приверненні уваги читача до змісту газетної статті. Так, наприклад, синестезійний оксиморон у газетному заголовку «*Rihanna, Icy Hot and Steely-Strong*» [26] слугує засобом привернення уваги адресата до парадоксальних рис виконання пісень співачки: у статті йдеться про холоднокровну, агресивну манеру подачі нею свого ліричного репертуару. У газетному дискурсі частими є випадки використання

квасисинестезії, тобто вислову, який за своїми формальними ознаками нагадує словесну синестезію, однак у процесі прочитання статті стратегія декодування вислову як «синестезійного» змінюється. Прикладом може слугувати газетний заголовок «*A Sad Green Story*» [27]. Кольоризм *зелений* використовується не на позначення певної емоції, яку ймовірно викликає історія, а в якості лексикалізованої метонімії, пов'язаної з екологічними проблемами.

У медичному дискурсі словесна синестезія виконує найчастіше *екстеріоризуючу функцію*. Її особливість полягає в осмисленні та вербальній репрезентації больових відчуттів, дифузних внутрішніх відчуттів, емоцій та станів за допомогою сенсорних образів, що апелюють до однієї чи більше сенсорних модальностей індивіда. Частими є випадки опису пацієнтами болю у термінах зовнішніх відчуттів, наприклад: «[I] see the pain of hitting my thumb with a hammer would be dark purple and shaped like a triangle with rounded corners» [28]. Наведений приклад словесної синестезії не є класичним на відміну від звичних виразів *гострий біль / тупий біль*. Гострота болю в ньому передається шляхом його порівняння із геометричною фігурою – *трикутником*, а поступово стихаюча інтенсивність болю – за допомогою кольоропозначення *темно-пурпурний*. Цей кольоризм згідно з теорією Г. Клара тлумачиться як такий, що позначає зниження чуттєвості [29, с. 139], а значить і больового синдрому.

Словесна синестезія значно розширює звичні для реципієнта межі сенсорного досвіду. Вносить до висловлювань несподівані елементи, які здатні викликати позитивне очуднення. Механізми створення непоетичної та поетичної словесної синестезії є одними й тими ж, втім в різних типах дискурсу цей вербальний засіб виконує специфічні функції. У перспективі залишається дослідження функцій словесної синестезії у гендерній площині.

Список використаної літератури

- 1. Ramachandran V. S.** Hearing Colors, Tasting Shapes / V. S. Ramachandran, E. M. Hubbard // *Scientific American: Mind*. – 2005. – [Vol. 16, № 3]. – P. 17 – 23.
- 2. Кастеллано Ш.** Вспоминая серебряный век: синестезия и апокалипсис в романе А. Белого «Петербург» [Електронний ресурс] / Ш. Кастеллано. – Режим доступу до статті : http://www.nivestnik.ru/2001_3/2.shtml.
- 3. Cytowic R.** Synaesthesia. The Union of the Senses / Richard Cytowic. – [2nd ed.] – Cambridge : Massachusetts Institute of Technology, 2002. – 394 p.
- 4. Галлеев Б. М.** Был ли Скрябин синестетом? – [Електронний ресурс]. / Б. М. Галлеев. – Режим доступу до статті : <http://www.prometheus.kai.ru>.
- 5. Ванечкина И. Л.** «Дети рисуют музыку»: эксперименты для школы будущего – [Електронний ресурс] / И. Л. Ванечкина. – Режим доступу до статті: <http://www.prometheus.kai.ru>.
- 6. Блинов И. И.** К вопросу о синестезии в поэзии русских поэтов-символистов : [матер. докладов

Всесоюзной школы молодых ученых и специалистов [«Свет и музыка»], (Казань, 24 июня – 4 июля 1979 г.). / И. И. Блинов. – Казань : КАИ, 1979. – С. 101 – 102. **7. Психологический словарь** / [Под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова]. – [2-е изд.]. – М. : Педагогика-Пресс, 1996. – 440 с. **8. Рубинштейн С. Л.** Основы общей психологии / Сергей Леонидович Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2000. – 720 с. **9. Психологический словарь** [Электронный ресурс] – Режим доступа до словника : <http://www.mtu-net.ru/psi/index.htm>. **10. Bishop E.** Primer Class: [essay] // The collected Prose / E. Bishop [ed., with an introduction by R. Giroux]. – N.Y. : Farrar, Straus, Giroux, 1984. – 278 p. **11. Юнг К. Г.** Психологические типы / Карл Густав Юнг; [пер. с нем. и ред. В. В. Зеленского]. – СПб. : Азбука, 2001. – 736 с. **12. Аристотель.** Поэтика / Аристотель; [пер. с древнегреч.]. – М.: Мысль, 1983– . – (Сочинения: в 4 т. / Аристотель; Т. 4. [под общ. ред. А. И. Доватура]). – С. 645 – 680. **13. Наратологічний словник** / [упор.: О. М. Ткачук]. – Тернопіль : Астон, 2002. – 173 с. **14. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія** / [Селіванова О. О.]. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с. **15. Dickinson E.** Selected Poems and Letters of Emily Dickinson: [Ed. by Linscott, R. N.]. – N.Y. : Doubleday, 1959. – 343 p. **16. Rich A.** Collected Early Poems 1950-1970 / A. Rich. – N. Y. : W. W. Norton & Company, inc., 1955. – 435 p. **17. Лейбниц Г. В.** О названиях простых идей / Г. В. Лейбниц; [пер. с франц. П. С. Юшкевича]. – М.: Мысль, 1983– . – (Сочинения: в 4 т. / Г. В. Лейбниц; т. 2. [под ред. И. С. Нарского]). – С. 297 – 302. **18. Локк Дж.** Об именах простых идей / Джон Локк; [пер. з англ. А. Н. Савина]. – М. : Мысль, 1985. – С. 478–486. **19. Кондильяк Э.** Трактат о системах / Э. Кондильяк; [пер. с франц. П. С. Юшкевича]. – М.: Мысль, 1982– . – (Сочинения: в 3 т. / Э. Кондильяк; т. 2. [под ред. В. М. Богуславского]). – С. 5 – 188. **20. Чумак-Жунь И. И.** «Дискурсивное пространство поэтического текста: образное слово в русской лирике конца XVIII – начала XXI веков» [Электронный ресурс] / И. И. Чумак-Жунь. – Режим доступа до статті : <http://www.famous-scientists.ru/list/1245>. **21. Rich A.** Selected Poems [Электронный ресурс] / A. Rich. – Режим доступа : <http://www.poets.org/search.php/fs/1/prmAuthor/Adrienne+Rich>. **22. Боров Ю. Б.** Эстетика / Юрий Борисович Боров. – [4-е изд., доп.]. – М. : Политиздат, 1988. – 496 с. **23. Типи дискурсів** [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.infoworks.com.ua/referats/sociologia/1053.html>. **24. Rose Absolute Yves Rocher Commercial** [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.yvesrocher.ca/control/product/~category_id=3450/~pc/. **25. Сальтевська М. Ю.** Метафоричне втілення концепту *криза* у сучасному англомовному газетному дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / М. Ю. Сальтевська. – Харків, 2011. – 22 с. **26. Caramanica J.** Rihanna, Icy Hot and Steely-Strong [Электронный ресурс] // The New York Times. – Режим доступа до газетних матеріалів : [http://www.nytimes.com/2012/11/21/arts/music/rihannas-album-unapologetic-](http://www.nytimes.com/2012/11/21/arts/music/rihannas-album-unapologetic)

makes-most-of-her-talent.html?_r=0. 27. **Brooks D.** A Sad Green Story / [Електронний ресурс] // The New York Times. – Режим доступу : <http://query.nytimes.com/search/sitesearch/#/A+Sad+Green+Story>.

28. **Synaesthesia** [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://synaesthesia.fws1.com/main.html>. 29. **Клар Г.** Тест Люшера. Психология цвета / Г. Клар // Цветовой личностный тест: [практ. пособ.] / Под. ред. В. В. Драгунского. – Минск : Харвест, 2004. – С. 127 – 171.

Редька І. А. Функції словесної синестезії у різних типах англомовного дискурсу

Запропоновану статтю присвячено дослідженню типологічних різновидів словесної синестезії та їх функцій у різних типах англомовного дискурсу. З'ясовано, що словесна синестезія може бути непоетичною та поетичною, а поетична – міметичною та дієгетичною. Виявлено основні функції словесної синестезії: компенсаторну, естетичну, сугестивну, екстеріоризуючу та атрактивну.

Ключові слова: словесна синестезія, непоетична/поетична словесна синестезія, функції словесної синестезії.

Редька І. А. Функции словесной синестезии в разных типах англоязычного дискурса

В статье рассматриваются типологические разновидности словесной синестезии, а также их функции в разных типах англоязычного дискурса. Выяснено, что словесная синестезия может быть непоэтической и поэтической, а поэтическая – миметической и диєгетической. Исследованы основные функции словесной синестезии: компенсаторная, эстетическая, суггестивная, экстеріоризирующая и атрактивная.

Ключевые слова: словесная синестезия, непоэтическая/поэтическая словесная синестезия, функции словесной синестезии.

Redka I. A. Functions of Verbal Synaesthesia in Different Types of English Discourse

The article probes into the verbal synaesthesia typology and its functions in different types of English discourse. The types of verbal synaesthesia (non poetic and poetic, which in its turn can be mimetic and diegetic) are defined. Non poetic is a type of synaesthesia which finds its manifestation in speech of a person as it is experienced by him/her: an image of one sensory modality triggers another sensory image. Poetic synaesthesia is defined as a mechanism of cognizing an image of one sensory modality in terms of another one. Mimetic type of poetic synaesthesia represents a «photographic» image within which a sensory image being part of a complex multisensory image substitutes the complex image. Diegetic type of poetic synaesthesia is defined as a unique image construed by an individual. Within diegetic synaesthesia an image of one sensory modality is described in terms

of another one the basis of similar emotive features. The main functions of verbal synaesthesia (compensating, aesthetic, suggestive, exteriorising and attention getting) are considered in the article.

Key words: verbal synaesthesia, verbal non-poetic/poetic synaesthesia, functions of verbal synaesthesia.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Чеснокова Г. В.

УДК 811.133.1'255.4

Н. М. Сопилюк

СИСТЕМНІ РОЗБІЖНОСТІ МІЖ МОВАМИ ЯК ЧИННИК ЗАСТОСУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ АДАПТАЦІЇ У МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Попри великий інтерес дослідників минулого та сучасності до проблем перекладознавства і незважаючи на велику кількість праць, що їм присвячено, багато питань цієї галузі науки залишається ще не з'ясованими остаточно.

Серед найбільш дискусійних питань сучасного перекладознавства виокремлюється своєю глобальністю та науковою значущістю проблема адаптації оригіналу до особливостей норм цільової мови та культури.

Аналітичний огляд різних трактувань термінологічного поняття «адаптація» засвідчує, що більш модерним й, відповідно, найбільш поширеним у сучасній перекладознавчій науці є тлумачення адаптації як важливого творчого складника перекладацької діяльності, спрямованого на забезпечення функціонально-повноцінної заміни вихідного тексту. Подібні перекладацькі дії, які мають на меті досягнення адекватності перекладу через нейтралізацію мовно-культурного бар'єра текстів оригіналу та перекладу іменують «прагматичною» [1; 2; 3; 4; 5], або «лінгвокультурною» адаптацією вихідного тексту [6].

Враховуючи всі труднощі перекладацького процесу, пов'язані з інтеграцією художнього твору в нову лінгвокультурну спільноту, для позначення сукупності прийомів адекватного відтворення психологічної прози М. Пруста послуговуємося терміном «лінгвокультурна адаптація» [7].

Лінгвокультурна адаптація, у нашому розумінні, – необхідний творчий складник перекладу як міжмовної та міжкультурної комунікації, спрямований на збереження авторської концепції першотвору та досягнення адекватності перекладу [7, с. 28]. Лінгвокультурна адаптація детермінується мовними та культурними розбіжностями між одержувачами оригіналу та перекладу.

Розглянемо детальніше мовні чинники застосування лінгвокультурної адаптації, зумовлені системними розбіжностями між вихідною та цільовою мовами.

Ідеться насамперед про відмінності в лексичній та граматичній будові вихідної та цільової мов: відсутність відповідного елемента лексичного чи граматичного рівнів. Наприклад, для французької мови, на відміну від української, характерне вживання дієслівних перифраз – сполучення дієслова в особовій формі з інфінітивом, в яких дієслово в особовій формі частково втрачає або змінює своє лексичне значення, надаючи нового специфічного значення всій конструкції. Так, сполучення *paraître* (здаватися) + *infinitif* виражає непевність, припущення. В українській мові для передачі думки про можливість, імовірність чого-небудь перекладач вживає прислівник *мабуть*: *les dernières oeuvres de Vinteuil m'avaient paru synthétiser* [8, с. 221] – *усе те, що, мабуть, уміли в собі останні Вентейлеві опуси* [9, с. 160].

Сприяє мовні розбіжності й той факт, що елементи двох мов різняться своєю синтагматичною комбінаторикою. Наприклад: *il a reçu et il est mort pour sa fille, sans avoir reçu son salaire* [10, с. 108] – *він жив задля рідної дочки і вмер через неї, не діставши віддяки за свою любов* [11, с. 132].

Лексико-семантичні поняття, що збігаються, можуть мати також різний обсяг значень. Порівняймо українські слова *рука* чи *нога* та їхні французькі відповідники *bras/main* та *jambe/pied*, що позначають більш конкретні поняття. Французьке *paquet*, на відміну від українського слова *пакет*, може означати ще *пакунок*, *пачка*, *купка*, *вузол*, *клунок*. Сполучення цього іменника з дієприкметником *ficelé* (*перев'язаний*), що трапляється у прустівському тексті, відтворено в українському перекладі іменником *коробочка*: *un paquet tout ficelé* [10, с. 79] – *навхрест перев'язану шпагатом коробочку* [11, с. 49]. Аналогічні приклади яскраво демонструють, що лексичні елементи у своїх значеннях відображають різне предметне членування навколишньої дійсності.

Незважаючи на те, що відтворення вихідного повідомлення здійснюється на багатьох рівнях одночасно, відповідно до рівнів мовної системи, яка під час перекладацького процесу адаптується до системи іншої мови, виокремлюємо фонетичну, морфологічну, лексико-семантичну та синтаксичну адаптацію.

- Фонетичну адаптацію спостерігаємо при використанні прийому транскрипції, що найбільш характерно при відтворенні ідеофонів та ономастичних реалій, правильний переклад яких вимагає умінь правильної передачі букв та буквосполучень вихідної мови, тобто знань системи транскрипції *Dumont d'Urville* [10, с. 331] – *Дюмон д'Юрвіль* [11, с. 283].

- Морфологічна адаптація відзначається обмеженим характером і застосовують її лише тоді, коли одиницею перекладу виступає морфема.

Це можливе при калькуванні вихідного мовного елемента: *clubmen* [10, с. 43] – *клубмен* [11, с. 17].

- Лексико-семантична адаптація необхідна для адекватної передачі значень слів оригіналу: *Une visite, qui cela peut être?* [10 с. 39] – *Госми? Кого ж це несе* [11, с. 13].

- За допомогою синтаксичної адаптації перекладач передає конструкції та словосполучення, відсутні в цільовій мові, відповідно до норм мови перекладу, правил її функціонування та вимог інформаційно-комунікативної структури висловлювання: *je n'avais pas cessé en dormant de faire des réflexions sur ce que je venais de lire* [10, с. 29] – *вві сні я не переставав обмірковувати прочитане* [11, с. 5].

Інший чинник, що впливає на процес породження текст – мовна норма. Ідеться про сукупність стабільних й уніфікованих мовних засобів і правил їх уживання, що фіксують у процесі суспільної комунікації. Так, нормативна граматики французької мови для позначення минулої дії, що відбулася безпосередньо перед іншою минулою дією, використовує *Passé immédiat dans le passé (plus-que-parfait immédiat)* – час, який не має прямого відповідника в українській мові. Тому для досягнення семантико-граматичної еквівалентності перекладач використовує лексичні засоби: *la félicité que je venais d'éprouver* [10, с. 220] – *блаженство, відчуте в цю мить* [11, с. 160]. В українському перекладі, поряд із заміною активного стану на пасивний, спостерігаємо додавання конструкції *в цю мить*, що заповнює лакуну згаданої граматичної форми.

До нормативних чинників зараховують також стилістичні особливості, тому що відмінності в стилях двох мов зумовлені саме загальноприйнятими нормами мови.

На цьому етапі міркувань про мовну норму, яка визначає процес перекладу, вважаємо за доцільне зробити невеликий коментар щодо стилістичних особливостей перекладу. Відповідно до жанрово-стилістичної класифікації перекладу теоретики цієї галузі розрізняють два функціональні види перекладу: художній та спеціальний (інформативний). Виокремлення таких видів перекладу ґрунтується на відмінності основних функцій, які виконують ці тексти.

Для художніх текстів домінантною є художньо-естетична або поетична функція, яка реалізовується за допомогою використання великої кількості різноманітних мовних засобів. Основна функція текстів інформативного характеру полягає у повідомленні окремих відомостей, інформуванні.

Деякі перекладознавці, крім художнього та спеціального, вирізняють ще й суспільно-політичний переклад, який має риси як художнього, так і спеціального перекладу.

Необхідно зауважити, що, крім цих універсальних властивостей текстів того чи іншого жанрово-стилістичного різновиду, існують й окремі, специфічні риси, зумовлені авторською концепцією та належністю тексту до іншого лінгвокультурного ареалу, що необхідно

враховувати у процесі перекладу. Інакше кажучи, підбір лексичних і граматичних засобів повинен визначатися, з одного боку, жанрово-стилістичною приналежністю оригіналу, а з іншого – дотриманням стилістичних норм, характерних для відповідного різновиду текстів у мові перекладу. Іншими словами, перекладацький процес детермінують також стилістичні норми цільової мови.

Аналогічна нормативна специфіка текстів різних жанрово-стилістичних різновидів зумовлює необхідність застосування стилістичної адаптації, що вимагає від перекладача високого рівня стилістичної компетенції вихідної та цільової мов.

Таким чином, можна зробити висновок, що системні та нормативні відмінності між мовами оригіналу та перекладу зумовлюють фонетичну, морфологічну, лексико-семантичну, синтаксичну та стилістичну адаптацію першотвору до особливостей цільової мови.

Перспективним, на наш погляд, є дослідження детермінованості лінгвокультурної адаптації узуальними розбіжностями між вихідною та цільовою мовами.

Список використаної літератури

- 1. Зайцев А. Б.** Основы письменного перевода / А. Б. Зайцев. – М. : Книжный дом «Либроком», 2010. – 128 с.
- 2. Комиссаров В. Н.** Современное переводоведение : учебн. пособие / В. Н. Комиссаров. – М. : ЭТС, 2002. – 424 с.
- 3. Чередниченко А. И.** Языковая вариативность и перевод / А. И. Чередниченко // Теорія та практика перекладу. – 1980. – Вип. 4. – С. 46 – 53.
- 4. Чередниченко О. І.** Проблема адаптації у світлі Кочурової концепції перекладу [Електронний ресурс] / О. І. Чередниченко // Всесвіт. – 2009. – № 78. – С. 185 – 191. – Режим доступу : www.philolog.univ.kiev.ua/conf/zvit2010f.pdf
- 5. Tcherednychenko O.** Théorie et pratique de la traduction. Le français / O. Tcherednychenko, Y. Koval. – Kyiv : Lybid, 1995. – 320 p.
- 6. Алексеева И. С.** Введение в переводоведение : учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений / И. С. Алексеева. – 3-е изд., испр. и доп. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ; М. : Академия, 2008. – 368 с.
- 7. Сопилюк Н. М.** Лінгвокультурна адаптація психологічної прози М. Пруста в українському художньому перекладі: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 / Сопилюк Наталія Михайлівна. – Ч., 2012. – 274 с.
- 8. Proust M.** À la recherche du temps perdu / M. Proust. – Paris : Gallimard, 1954. – Vol. 8. Le temps retrouvé. – 448 p.
- 9. Пруст М.** У пошуках втраченого часу / М. Пруст ; пер. із фр. А. Перепаді // Твори : у 7 т. – К. : Юніверс, 2002. – Т. 7 : Віднайдений час. – 384 с.
- 10. Proust M.** À la recherche du temps perdu / M. Proust. – М. : Progrès, 1970. – Vol. 1 : Du Côté de chez Swann. – 436 p.
- 11. Пруст М.** У пошуках втраченого часу / М. Пруст ; пер. із фр. А. Перепаді // Твори : у 7 т. – К. : Юніверс, 1997. – Т. 1 : На Сваннову сторону. – 368 с.

Сопилук Н. М. Системні розбіжності між мовами як чинник застосування лінгвокультурної адаптації у міжкультурній комунікації

Обґрунтовано положення, що лінгвокультурна адаптація – необхідний складник перекладу як міжмовної та міжкультурної комунікації, спрямований на збереження авторської концепції першотвору та досягнення адекватності перекладеного тексту. Проаналізовано мовні чинники застосування лінгвокультурної адаптації, зумовлені системними розбіжностями між вихідною та цільовою мовами. Виокремлено різновиди лінгвокультурної адаптації. Розглянуто фонетичну, морфологічну, лексико-семантичну та синтаксичну адаптацію.

Ключові слова: лінгвокультурна адаптація, адекватність перекладу, мовні розбіжності.

Сопылук Н. М. Системные различия языков как фактор применения лингвокультурной адаптации в межкультурной коммуникации

Обосновано положение о том, что лингвокультурная адаптация – необходимая творческая составляющая перевода как межъязыковой и межкультурной коммуникации, направленной на сохранение авторской концепции первоисточника и достижение адекватности текста перевода. Выделены разновидности лингвокультурной адаптации. Проанализированы системные отличия языков как фактор применения лингвокультурной адаптации при переводе. Рассмотрено фонетическую, морфологическую, лексико-семантическую и синтаксическую адаптацию.

Ключевые слова: лингвокультурная адаптация, адекватность перевода, языковые отличия.

Sopyliuk N. M. System Language Differences As a Factor Determining Lingo-Cultural Adaptation in Intercultural Communication

The article is dedicated to translation adaptation, one of the most important and controversial translation studies points. The special attention is paid to lingo-cultural adaptation in Ukrainian translation of M. Proust's psychological prose. The author proves that lingo-cultural adaptation is an important creative component of interlingual and intercultural communication. Lingo-cultural adaptation aims to recreate author's conception and to provide adequate translation and functionally equivalent substitution of source text. Lingo-cultural adaptation is determined by lingo-cultural original and translation reader's dissimilarities. The author analyzes system language differences as a factor determining lingo-cultural adaptation in translation, namely: peculiarities in the lexical and grammatical structure of source and target languages; different language combinatorial power of original and translation language and «slipperiness» of word meaning. The different kinds of adaptation (phonetic, morphological, lexico-semantic and syntactical) promote source text adaptation to translation language norms; equivalent

rendering of original words meaning and adequacy of translation as a result.

Key words: linguo-cultural adaptation, adequate translation, language differences.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Попович М. М.

УДК 81.42

Н. В. Сулейманова

К ВОПРОСУ О ПРОБЛЕМЕ УПОТРЕБЛЕНИЯ РЕЧЕВЫХ АКТОВ

Реальное употребление слов в речи, реальное речепроизводство в значительной степени определяется знанием социальной и культурной жизни говорящего на данном языке речевого коллектива. В коммуникативном поведении русской и английской языковой личности отражаются особенности национального характера русских и англичан. Соответственно, и употребление речевых актов похвалы/комплимента в русской и английской коммуникативных культурах в значительной степени определяются культурными особенностями двух этнических общностей.

Проблематика речевого акта и речеобразования рассматривается в лингвистических концепциях Ш. Балли, М. Бахтина, В. Гумбольдта, С. Карцера и др.

Проблемы межкультурной коммуникации, помимо языковых барьеров, создаются национально-специфическими компонентами культур. Как отмечают в своем исследовании И. Ю. Марковина и Ю. А. Сорокина, «к компонентам культуры, несущим национально-специфическую окраску, можно отнести как минимум следующие:

а) традиции (или устойчивые элементы культуры), а также обычаи (определяемые как традиции в «соционормативной» сфере культуры) и обряды (выполняющие функцию неосознанного приобщения к господствующим в данной системе нормативным требованиям);

б) бытовую культуру, тесно связанную с традициями, вследствие чего ее нередко называют традиционно-бытовой культурой;

в) повседневное поведение (привычки представителей некоторой культуры, принятые в некотором социуме нормы общения), а также связанные с ним мимический и пантомимический коды, используемые носителями некоторой лингвокультурной общности;

г) «национальные картины мира», отражающие специфику восприятия окружающего мира, национальные особенности мышления представителей той или иной культуры;

д) художественную культуру, отражающую культурные традиции того или иного этноса» [1, с. 77].

В межкультурном общении необходимо учитывать особенности национального характера коммуникантов, специфику их эмоционального склада, национально-специфические особенности мышления» [2, с. 77].

Индивидуальными особенностями обладает и сам носитель национального языка и культуры. Изучение национального характера и культуры носителей языка направлено на то, чтобы помочь понять особенности речепотребления, дополнительные смысловые нагрузки, политические, культурные, исторические и тому подобные коннотации единиц языка и речи. Особое внимание уделяется реалиям, поскольку глубокое знание реалий необходимо для правильного понимания явлений и фактов, относящихся к повседневной действительности народов, говорящих на данном языке.

Окружающий человека мир представлен в трех формах:

1) Реальная картина мира – объективная внечеловеческая данность; мир, окружающий человека.

2) Культурная (понятийная) картина мира – отражение реальной картины через призму понятий, сформированных на основе представлений человека, полученных с помощью органов чувств и прошедших через его сознание, как коллективное, так и индивидуальное. Культурная картина мира специфична и различается у разных народов. Это обусловлено целым рядом факторов: географией, климатом, природными условиями, историей, социальным устройством, верованиями, традициями, образом жизни и т.д.

3) Языковая картина мира отражает реальность через культурную картину мира [2, с. 77].

Идея существования национально-специфических языковых картин мира зародилась в немецкой филологии конца XVIII – начала XIX в. (И. Гердер, В. Гумбольдт, И. Михаэлис). Речь идет, во-первых, о том, что язык как идеальная, объективно существующая структура подчиняет себе, организует восприятие мира его носителями. А во-вторых, о том, что язык образует собственный мир, как бы «наклеенный» на мир действительности [2, с. 75].

Все попытки разных лингвистических школ оторвать язык от реальности потерпели неудачу по простой и очевидной причине: необходимо принимать во внимание не только языковую форму, но и содержание – таков единственно возможный путь всестороннего исследования любого явления.

Содержание, семантика, значение языковых единиц, в первую очередь слова, – это соотношенность некоего звукового (или графического) комплекса с предметом или явлением реального мира. Языковая семантика открывает путь из мира собственно языка в мир реальности. «Эта ниточка, связывающая два мира, опутана культурными представлениями о предметах и явлениях культурного мира,

свойственных данному речевому коллективу в целом и индивидуальному носителю языка в частности», - пишет С. Тер-Минасова [3, с. 231].

Разумеется, национальная культурная картина мира первична по отношению к языковой. Она полнее, богаче и глубже, чем соответствующая языковая. Однако именно язык реализует, вербализует национальную культурную картину мира, хранит ее и передает из поколения в поколение. Язык фиксирует далеко не все, что есть в национальном видении мира, но способен описать все.

С. Тер-Минасова утверждает: «Язык навязывает человеку определенное видение мира. Усваивая родной язык, англоязычный ребенок видит два предмета: foot и leg там, где русскоязычный видит только один – ногу, но при этом говорящий по-английски не различает цветов (голубой и синий), в отличие от говорящего по-русски, и видит только blue» [3, с. 231].

Путь от реальности к слову (через понятие) сложен. Усваивая чужой, новый язык, человек одновременно усваивает чужой, новый мир. С новым иностранным словом изучающий иностранный язык как бы транспонирует в свое сознание, в свой мир понятие из другого мира, из другой культуры. Именно эта необходимость перестройки мышления, перекраивания собственной, привычной, родной картины мира по чужому, непривычному образцу и представляет собой одну из главных трудностей (в том числе и психологическую) овладения иностранным языком.

А. Вежбицкая, отмечая национальную специфичность любого языка, предлагает «выявлять свойства национального характера» [4]. Но что же такое национальный характер? Понятие характера в психологии употребляется для обозначения совокупности устойчивых индивидуальных черт личности, которые проявляются в ее деятельности и общении.

Национальный характер, если понимать под ним совокупность свойств личности, типичных для всех или «большинства» представителей какого-либо народа, не существует. Нет каких-то неизменных на протяжении веков генетически заданных психических и нравственных черт нации. Однако национальный характер существует, если понимать его как устойчивый комплекс специфических для данной культуры ценностей, установок, поведенческих норм. Так, в русских международных анекдотах англичане обычно подчеркнута пунктуальны, немногословны, прагматичны, сдержанны, любят сигары, виски, конный спорт и т. п. Немцы практичны, дисциплинированы, организованы, помешаны на порядке и потому ограничены. Французы – легкомысленные гуляки, эпикурейцы, думающие только о женщинах, вине и гастрономических удовольствиях. Американцы - богатые, щедрые, самоуверенные, прагматичные, знамениты хорошими дорогими машинами. Русские - бесшабашные рубахи-парни, неприхотливые, алкоголики, драчуны, открытые, неотесанные, любят водку и драки. В русских международных анекдотах все они ведут себя соответственно этим стереотипам» [3, с. 349].

Разумеется, эти источники сведений о национальных характерах могут быть использованы с оговорками и с большой осторожностью.

С. Тер-Минасова утверждает, что «Последним по порядку, но отнюдь не по значению, самым надежным и научно приемлемым свидетельством существования национального характера является национальный язык. Язык и отражает, и формирует характер своего носителя, это самый объективный показатель народного характера» [3, с. 406]. Таким образом, национальный характер следует рассматривать через призму языка.

Очевидно, что основную культурную нагрузку несет лексика - слова и словосочетания. Из них складывается языковая картина мира, определяющая восприятие мира носителями данного языка. Особенно наглядно и ярко этот аспект представлен устойчивыми выражениями, фразеологизмами, идиомами, пословицами, поговорками – то есть тем слоем языка, в котором непосредственно сосредоточена народная мудрость или, точнее, результаты культурного опыта народа.

Итак, на характер речевого поведения самым непосредственным образом влияют принятые нормы и условности общественной жизни. В любом обществе одни речевые действия допускаются, другие – не допускаются. Но в любом случае говорящий пытается не оскорблять другого человека, не унижать его достоинство, а, напротив, выражать ему уважение, проявлять доброжелательность. То есть участники межкультурной коммуникации должны проявлять межкультурную компетенцию, «которую можно понимать как интеграцию речевых поступков и внеязыковых знаний, и которая включает в себя языковую и – шире – коммуникативную компетенцию, знание чужой культуры» [5, с. 263]. Успешно реализована, по мнению А. С. Недобух, она может быть только при условии толерантности, открытости и готовности к общению с носителем иностранного языка. При этом способность коммуницировать не сводится только к определённым областям культуры. В центре внимания находятся прагматические умения, включающие в себя способность самостоятельно устанавливать контакт, вступать в речевое общение, поддерживать и завершать его, соблюдать социальные нормы и речевой этикет носителей чужой культуры. Отсутствие этих знаний и умений может привести к коммуникативным неудачам в общении с собеседником-иностранцем [5, с. 75].

Использующий иностранный язык должен научиться понимать, почему люди другой культуры поступают определённым образом в каждой конкретной коммуникативной ситуации. Чем обширнее знания о чужой культуре, тем меньше возможность появления коммуникативных неудач с носителями языка в будущем.

Особенности национального характера и культурные традиции непосредственно влияют на коммуникативное поведение английской и русской языковой личности. Одни и те же речевые акты в одних и тех же коммуникативных ситуациях реализуются ими зачастую по-разному, с

использованием разных языковых средств. Соответственно, для двух рассматриваемых коммуникативных культур по-разному могут пониматься коммуникативная целесообразность и правильность речи. Знание особенностей национального характера и оценочного сознания языкового коллектива является одной из составляющих межкультурной компетенции и способствует более эффективной межкультурной коммуникации.

Список использованной литературы

1. Абрамова Т. В. Диалогизм в прагмалингвистике и изучение речевого этикета / Т. В. Абрамова. – СПб. : Наука, 2003. – 243 с. **2. Текст как явление культуры** / [Антипов Г. А., Донских О. А., Марковина И. Ю., Сорокин Ю. А.]. – Новосибирск : Наука, 1989. – 196 с. **3. Тер-Минасова С. Г.** Язык и межкультурная коммуникация : учеб. пособ. / С. Г. Тер-Минасова. – М. : Слово/Slovo, 2000. – 624 с. **4. Вежбицкая А.** Речевые акты / А. Вежбицкая // Новое в зарубежной лингвистике: лингвистическая прагматика. – Вып. XVI. – М., 1985. – С. 251 – 275. **5. Недобух А. С.** Формирование межкультурной компетенции / А. С. Недобух // Лингвистический вестник. – Вып. 1. – Ижевск, 1999. – С. 70 – 76.

Сулейманова Н. В. До питання о проблемі використання мовних актів

У статті розглядається російський і англійський національний характер як основа комунікативної поведінки двох етносів, розглядається проблематика мовного акту в російських та англійських комунікативних культурах. Особлива увага приділяється вивченню саме національного характеру. Під національним характером розуміється стійкий комплекс специфічних для певної культури цінностей, установок, поведінкових норм. Мова відображає і формує характер свого носія. Було визначено, що національний характер слід розглядати через призму мови.

Ключові слова: національний характер, міжкультурна комунікація, комунікативна поведінка, мовний акт.

Сулейманова Н. В. К вопросу о проблеме употребления речевых актов

В статье рассматривается русский и английский национальный характеры как основа коммуникативного поведения двух этносов, рассматривается проблематика речевого акта в русских и английских коммуникативных культурах. Особое внимание уделяется изучению именно национального характера. Под национальным характером понимается устойчивый комплекс специфических для определенной культуры ценностей, установок, поведенческих норм. Язык отражает и формирует характер своего носителя. Было определено, что национальный характер следует рассматривать через призму языка.

Ключевые слова: национальный характер, межкультурная коммуникация, коммуникативное поведение, речевой акт.

Suleimanova N. V. Some Questions about National Specifics of Culture and Speech Dialogue

Russian and English national characters as a basis of communicative behavior of two ethnos are considered in the article. The problem of the speech act in Russian and English communicative cultures is also considered in the given article. Particular attention is paid to the study of national character. Under the national character refers to a stable set of a certain culture-specific values, attitudes, behavioral norms. Language reflects and forms the character of its native speaker. It was determined that the national character should be viewed through the prism of language. Features of national character and cultural traditions have a direct impact on the communicative behavior of the English and Russian language person. The same speech acts in the same communicative situations are often implemented in different ways, using different language means. Respectively, for the two considered communicative cultures in different ways can be understood as a communicative appropriateness and correctness of speech. Knowledge of the national character features and assessment of a linguistic community is one of the components of intercultural competence and contributes to more effective cross-cultural communication.

Key words: national character, intercultural communication, communicative behavior, speech act.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Дербеньова Л. В.

УДК 811.111'27

O. G. Taranenko

GENDER FACTOR AND ITS INFLUENCE ON MILITARY WOMEN'S SPEECH IN URBAN SOCIETY

Nowadays the gender problem is very acute due to increasing influence woman's role in the modern society. Women obtain male professions, reactions, elements of behavior or even parts of garment. Especially it concerns the USA and Great Britain where women fight for their right very actively.

Our community requires being strong for survival, so it became female's obligation to be vital and powerful. So we can observe in our country the tendency of women to become more independent and ready to master the field that traditionally was presumed to be males' only – military service. But nevertheless females have many peculiar traits of character, behavior, attitudes in comparison with men. The main objective of this article is to analyze the

reasons why women's speech becomes manlike in urban society and to indicate the acquiring by the women who are involved in the military service the definite traits of male discourse and speech.

By the problem of gender issues were concerned many researchers such as L. McClure [1], A. Mitchell, J. Coates [2], B. Reardon, R. Lakoff [3].

Laura McClure puts the emphasis that several ancient Greek sources suggest that men understood women to speak differently. Aristophanes offers two well-known examples in his *Thesmophoriazusae* and *Ecclesiazusae*, two comedies that hinge on scenes of cross-dressing and verbal impersonation.

Presumably he refers not to the pitch of the voice, but to the oaths, case endings, and other linguistic features appropriate to women's speech [1].

Three main methodological approaches have influenced these studies: sociolinguistics, discourse analysis, and comparative ethnographic studies of verbal genres.

Robin Lakoff first argued that special vocabularies, such as color terms related to women's social roles («mauve» instead of «pink»), intensification («so» and «such»), restriction of negative emotion, avoidance of obscenity, diminutives, tag questions, and hedging, typically characterize women's speech [2]. The author speculated that these linguistic features, because they may convey uncertainty and deference, reflect the secondary social status of women in the United States. Other studies have identified women's speech as linguistically conservative, tending toward prestige forms, and have argued that men's speech shows a greater amount of linguistic innovation [3; 4]. As for the masculine preference for the vernacular vocabulary – it is good enough to use these words for males but not for the females. In the majority of cultures for women this linguistic layer is presumed to be completely forbidden. Women who use obscenities in speech are considered as low class and badly bred. Also many ethnographic studies indicate that while men and women participate in both public and private spheres, women tend not to use the speech practices and discourses of public life. Among the Kuna Indians of Central America, for example, public verbal genres like ritual and traditional forms of speech, are the domain of men only, while women, who spend most of their time in the home, are responsible for private genres such as lullabies.

This historic examples show us that the situation has changed and for the women who feel like serve in the army it is quite natural to acquire some elements of males speech in their discourse. This is an inevitable process because the specific work as military service requires many masculine habits and readiness to take male speech model as the example first at work, then – in the out-of-work sphere. Let's analyze such phenomena as army slang. Being created in the atmosphere of constant alarm and danger, also taking in account the male's discourse peculiarities, we can reveal such elements as tending to abbreviations, wide usage of obscenities and taboo words, simple structure of sentence, pidgin elements (while fighting on the enemy's territory), professionalism connected with army routine, the frequent usage of imperative constructions. Here a few examples to illustrate this:

Arty n: Artillery:

Ball game n:

1. A military operation.
2. A particular condition, situation, or set of circumstances. [5].

Balls n:

- a. The testicles.
- b. Courage, especially when reckless.
- c. Great presumptuousness [5].

Can n:

1. A jail or prison.
2. A toilet or restroom.
3. The buttocks.
4. A naval destroyer. [5].

canned, canning, cans To put a stop to; quit: Let's can the chatter.

sack out v: To sleep.

saddle up v: To put on one's pack and get ready to march.

set n: A party. [5].

So, we can see the common features – use of taboo words, brevity, tendency for abbreviation, irony, great amount of abstract nouns, and extremely high level of connotation. In general in our country realities women in the army don't obtain high ranks or important positions – they help men and have the work involving technical and paper issues or where women's traits of character are needed the most. For example, many women-investigators in the police are responsible for the cases connected with children and teenagers' criminal offences, rapes and fraud. They are more successful in this sphere than men due to their ability for compassion and patience. Moreover, in some way it is prestigious to obtain the military ranks for women and to serve in police or intelligence service. It is considered as the stable job with social privileges. So, being surrounded by men, military women try to acquire males' behavior stereotypes and it influences their speech enormously. In their lexicon prevail male way of speaking. The features that were described as women's speech markers like high emotivity, expressiveness, usage of many interjections, the tendency for positive evaluation in the speech of military women begin to transform into the discourse close to male way of speaking. This process is inevitable in the conditions of urban society where woman plays important role and can find self-fulfillment in the professions that during decades were considered masculine only.

References

1. **MaClure L.** Spoken Like a Woman: Speech and Gender in Athenian Drama / Laura MaClure. – Princeton, 1999. – 230 p. 2. **Coates J.** Language and gender: A Reader / J. Coates. – Oxford : Blackwell Publishers, 1999. – 513 p. 3. **Lakoff R.** Language and Woman's Place / R. Lakoff. – Cambridge : Cambridge University Press, 2004. – 320 p. 4. **Оснoвы гендерных исследований** : Хрестоматия / Отв. ред. О. А. Воронина. –

М. : МЦГІ-МВШСЭН, 2000. – 395 с. 5. **Slang search** [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.slangsearch.com/army.html>.

Тараненко О. Г. Вплив гендерного фактору на мову жінок-військових в умовах урбаністичного соціуму

У пропонованій статті розглянуто проблеми впливу служби у військових структурах на мову жінок у сучасному соціумі. Жінки-військові у своїй мовній поведінці нерідко спираються на чоловічі стандарти та використовують їх у своїй мові. До таких рис можна віднести стислість викладення, іронію, вживання зниженої та ненормативної лексики. Ця тенденція доволі розповсюджена завдяки зростанню інтересу жінок до військової кар'єри та посилення ролі жінки в урбаністичному соціумі.

Ключові слова: соціальна лінгвістика, військова служба, армійський сленг, жіноча мовна поведінка, чоловіча мовна поведінка.

Тараненко О. Г. Влияние гендерного фактора на речь женщин-военных в городском социуме

В данной статье рассматриваются проблемы влияния службы в военных структурах на речь женщин в современном социуме. Женщины, которые проходят военную службу, нередко в своем речевом поведении опираются на мужские стандарты и активно их экстраполируют на собственную речь. К таким характерным чертам можно отнести краткость изложения, иронию, широкое употребление сниженной и ненормативной лексики. Эта тенденция получила широкое распространение в связи с возросшим интересом у женщин к военной карьере и усилением активной роли женщины в городском социуме.

Ключевые слова: социальная лингвистика, военная служба, армейский сленг, женское речевое поведение, мужское речевое поведение.

Taranenko O. G. Gender Factor and Its Influence Military Women's Speech in Urban Society

In the above article are considered the problems of military women's speech peculiarities due to serving in the male surrounding. Women who serve in the military structures very often use speech constructions that are more appropriate to males' behavior. In general the majority of women acquire the masculine features not only in their everyday speech, but the model of behavior either. As these features we can identify such as simple structure of sentence, brevity of speech, professionalisms connected with army routine, the frequent usage of imperative constructions, wide usage of irony and jokes, usage of colloquial and non-standard words and even obscenities and taboo words. Generally the gender issue is very important to analyze and develop due to increasing influence woman's role in the urban society. The features that were described as women's speech markers like high emotivity, expressiveness, usage of many interjections, tendency for positive evaluation

in the speech of military women begin to transform into the discourse close to male way of speaking. This process is inevitable in the conditions of urban society where woman plays important role as we have shown above.

Key words: social linguistic, military, gender, army slang, women discourse, men discourse.

Стаття надійшла до редакції 18.12.2012 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Зеленько А. С.

УДК 811.112.2'25(075)

А. С. Гофтул, М. М. Літвінова

ЛІНГВОКУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА НІМЕЦЬКИХ НАРОДНИХ КАЗОК

Актуальність статті зумовлена тим, що слова та вислови, які зустрічаються в текстах німецьких народних казок не тільки віддзеркалюють національні особливості фольклорної традиції, викликаючи цілий ряд емоційно-образних асоціацій, а й характеризують етнічний менталітет. На сьогоднішній день проблематика відтворення національно-культурної специфіки у таких текстах привертає увагу багатьох науковців.

Виходячи з цього, метою статті є визначення мовних засобів, які відображають національно-культурну специфіку народу у тексті німецької народної казки.

По-перше, треба зазначити, що казка – це епічний, переважно прозаїчний художній твір авантюрного, народного або побутового характеру в більшості своїй з установкою на вигадку. Даний жанр найбільш відомий в середовищі широкого кола читачів.

Етнокультурну специфіку колективної мовної особистості німецького народу у повній мірі відображено у текстах німецьких народних казок. Це знаходить вираження у змісті казки та її композиції, вербальних характеристиках, у єдності мотиваційно-когнітивно-вербальної етноспецифіки німецької колективної мовної особистості.

Змістові вимоги німецької народної казки зумовлюють цілу низку характерних лігвостилістичних засобів, основними серед яких є переважне використання поетичних формул-кліше; «дослівного мовлення», тобто висловів з експліцитним смислом, у діалогах; частотне використання паратаксису; віршовані вставки, які, як правило, маркують своєрідні «шви» між цим і потойбічним світами; віддання переваги позначенням чисел, кольорів, матеріальних предметів; підкреслення різких контрастів [1, с. 109].

«Пошуків дому», звичних для текстів російських та українських народних казок в німецькій народній казці немає. Тут зазвичай йде пошук себе – свого місця в житті, своєї ідентичності і самотності. Отже, німецька казка – це пошук себе у своєму, єдино реальному світі.

Національна специфіка німецьких народних казок знаходить відображення і в образах героїв. У німецьких казках існує два типи персонажів Баби-Яги: «Нехе» (в буквальному перекладі з німецької звучить як «Відьма») і «Undine» («Ундіна»). Німецькі відьми, на відміну від наших, живуть в охайних, симпатичних будиночках, які, як правило, зроблені з печива, пирогів і цукру. «... *Es war aber ein kleines Gärtchen an dem verwünschten Häuschen, darin standen zwölf Lilien Blumen*» [2]. Тобто ми бачимо, що використання зменшувально-пестливої форми *ein kleines Gärtchen, an dem Häuschen* вказує на охайність та бережливість персонажу. Німецькі чаклунки досить часто – передбачувані, послідовні і, звичайно, відповідальні особи, в їхньому будинку завжди чисто, затишно, все має своє місце. Така характеристика цього персонажу казки дає нам чітке уявлення про менталітет і національний характер німців, тому що у всьому світі відома їх послідовність, точність і акуратність: «*Ordnung muss sein*», «*Ordnung ist das halbe Leben*» [2].

Герої німецьких казок відрізняються тим, що завжди перебувають у стані активності, вони, як правило, енергійні, діяльні й ініціативні, рішучі і сміливі. Порівняємо початок казок «Братец и сестрица» та «Brüderchen und Schwesterchen».

Російський варіант: «*Взял братец сестрицу за руку и говорит: С той поры, как мать у нас умерла, нету нам на свете радости: каждый день нас мачеха бьет, а когда мы к ней подходим, толкает нас ногами. И едим мы одни лишь сухие корки, что от стола остаются; собачонке и то под столом лучше живется – ей бросит она иной раз хороший кусок. Боже мой, если б узнала о том наша мать! Давай уйдем вместе с тобой, куда глаза глядят, будем бродить по свету*» [3]. Німецький варіант: «*Brüderchen nahm sein Schwesterchen an der Hand und sprach: «Seit die Mutter tot ist, haben wir keine gute Stunde mehr; die Stiefmutter schlägt uns alle Tage und stößt uns mit den Füßen fort. Die harten Brotkrusten, die übrigbleiben, sind unsere Speise, und dem Hündchen unter dem Tisch geht's besser, dem wirft sie doch manchmal einen guten Bissen zu. Daß Gott erbarm, wenn das unsere Mutter wüßte! Komm, wir wollen miteinander in die weite Welt gehen*» [2].

У тексті німецької казки експліковано активний характер героїв, прагнення позбутися гнітючих обставин (*Komm, wir wollen miteinander in die weite Welt gehen.*), в той час як в російській казці очевидний вимушений характер вчинків героїв, їх фаталістична обумовленість, залежність від обставин. Відносна бездіяльність, пасивність російських героїв неодноразово підкреслюється в текстах казок і втілюється в сюжетних лініях. Порівняємо казку «Сім Симеонів» і «Четверо

майстерних братів». І в тій, і в іншій казці оспівуються народні таланти, майстерність. Головна ідея однакова: це прославлення праці, високого ступеня професіоналізму. Однак, майстерність російських героїв носить чарівний характер, в той час як німецькі герої отримали свої вміння навчаючись.

У долях героїв російських казок велику роль відіграє випадок, німецькі ж герої більше покладаються на себе, хоча залежність їх від об'єктивної необхідності також не виключена [4, с. 394–395].

Німецькі казки виділяються, в першу чергу, детальною розробкою опису інтер'єру, навколишнього оточення, велика увага приділяється предметам побуту, затишку, комфорту, що не характерно для російської казки. Так, в німецькому варіанті казки про вовка і козенят герої ховалися під стіл, на ліжко, на піч, в кухню, в шафу, під умивальник і навіть у футляр настінного годинника.

Німецька народна казка характеризується вживанням традиційних формул та лексичних маркерів (ініціальних: *Es war..., Es war einmal..., Es hatte...*; фінальних: *...und lebten vergnügt bis an ihr Ende*; часових: *einmal, bald, einige Tage später, nach einigen Jahren*; просторових: *nicht weit von, gegenüber, hinten, unter, über, daneben*; підсумкових: *da, damit, dazu, darob, danach, darauf, also, und, als*) [5, с. 5–7].

Такий зачин-формула, що повторюється з казки в казку, стає однією з важливих дискурсивних характеристик казкового жанру і тягне за собою певну граматику. Так, речення містять лише загальні відомості про героя або предмет, тому тут, як правило, зустрічаються, загальні іменники з невизначеним артиклем, іноді з декількома прикметниками-визначеннями, що дають читачу перше уявлення про головного героя казки.

Час дії казки також звичайно визначається в її зачині. Важливо відзначити, що в німецьких народних казках майже не зустрічаються вказівки на час і місце, усе надзвичайно невиразно. Таким чином, зачин казки підкреслює невизначеність, віддаленість часу подій казки від моменту повідомлення про них, характеризує неквапливу манеру розповіді оповідача. В такому зачині використовуються дискурсивні формули невизначеності (*einmal* – колись, одного разу), а також сигнали «розтягнутого» часу,

Основними рисами героїв німецьких казок є їх діяльність, активність, прагнення до самоствердження в житті, незалежність від обставин зовнішнього світу і оточуючих, працьовитість, хазяйновитість, прагматичність, раціональність, побожність.

Національний колорит героя німецької народної побутової казки складається з наступних компонентів: 1) типи героїв за характером здійснюваних дій; 2) атрибутивні характеристики героя; 3) належність до одного зі світів; 4) герой як втілення певної моральної ідеї; 5) локалізація героя; 6) мотиви, що лежать в основі певних дій героя; 7) типи героїв за розвитком тем. Кожен з компонентів співвідноситься з лінгвокультурними символами. Компонент «локалізація» втілюється у символі «дім» (*Haus*);

«моральна ідея», «характер дій» та «мотиви, що лежать в основі дій героя» є складовими змісту таких символів, як «порядок» (*Ordnung*), «праця» (*Arbeit*) та «ощадливість» (*Sparsamkeit*). Символи «добро» (*das Gute*) та «зло» (*das Böse*) знаходять вираження у компонентах «атрибутивні характеристики» та «приналежність до одного зі світів» [5, с. 9–15].

У народній казці найбільш частотними виступають прикметники на позначення кольору, серед яких основним є «чорний». У даному випадку негативні конотації «чорного» зумовлені сюжетом казок, однак навіть «за межами» казки «schwarz» асоціюється з негативними характерологічними якостями (*schwarze Gedanken*), чарами (*schwarze Kunst*), злими чарівниками та трауром. «Білий» не утворює прямого протиставлення «чорному», але дуже часто біла тварина – це чарівна тварина, що приносить удачу, а білий одяг зазвичай вказує на моральну чистоту людини («*Das gute Mädchen freute sich über die weiße Schlange ... und nahm auch wahr, dass, seit sie dieselbe mit Milch tränkte, ihres Herrn Kühe sichtbarlich gediehen, viel mehr Milch gaben...*», «*... er blickte auf und sah eine holde Gestalt in weißem Kleide, gleich einem Engel...*») [6, с. 165–168].

Для характеристик локалізації найчастотнішими є «*nah*» та «*weit*». У групі «характеристики часу» найпоширенішими є ті, що позначають тривалість (*lang, ewig*). Прикметники динамічно-просторового переміщення використовуються для позначення швидкості (*schnell, geschwind, plötzlich*). Цікаво, що «швидкий» або «швидко» супроводжує переважно героя чоловічої статі, героїні діють швидко у небагатьох випадках [6, с. 167]. А такі характеристики свідчать про заделегіть прийняту героїчність героя саме чоловічої статі.

Молодий герой – зазвичай веселий, сильний, вихований, позитивно ставиться до оточуючих людей та світу загалом. Для молодої ж дівчини достатньо бути привабливою та добродісною. «Старий» та «молодий» час від часу протиставляються, наприклад, коли старий батько-король виступає проти рішення молодого принца одружитися з бідною дівчиною («*Siebenschön*»), молодий герой / героїня зустрічається зі старим чаклуном / чарівницею.

У полі емоцій спостерігається значне переважання позитивних прикметників (*lustig, froh, zufrieden etc.*), що забезпечує загалом світлу атмосферу. Найповніше заповнені парадигми «раціонального інтелекту», де характеристика «розумний» – однозначно позитивна, адже у німецьких народних казках робиться акцент саме на те, що у складних ситуаціях розум та винахідливість важать іноді більше, ніж сила та відважність. Важливість розуму, розважливості повсякчас підкреслюється тривалими сентенціями з вуст розсудливих героїв казок («*Da sprach Sambar, das kluge Mäuslein... ein Weiser strebt nur zu erlangen das, was möglich ist, und unweise gilt, der das Unmögliche erringen will*»).

Серед «характеристик ставлення до інших» також переважають позитивні прикметники (*gut, gnädig, barmherzig*). Звертає на себе увагу досить часто вживання прикметників зі значенням «дружній» (*freundlich, befreundet*). Важливість дружби неодноразово підкреслюється у текстах німецьких народних казок через численні повчання з вуст окремих героїв [6, с. 168].

Таким чином, можна зробити висновок, що кожне слово в тексті німецької народної казки має неабияке смислове та культурне навантаження. Аналіз лінгвокультурних засобів тексту допомагає у вивченні культурного середовища та метальності народу-творця казки.

Список використаної літератури

1. Романенко Ю. М. Німецька літературна казка у світлі жанрової проблематики / Ю. М. Романенко // Вісник СумДУ. – 2006. – №11 (95) – С. 109. **2. Німецькі народні казки** [Електроний ресурс] – Режим доступу : <http://www.maerchen.com>. **3. Російські народні казки** [Електроний ресурс] – Режим доступу : <http://lukoshko.net/storyList/russkie-narodnye-skazki.htm>. **4. Вавилина Т.** Отображення картини мира в русских и немецких народных сказках / Т. Вавилина // Rossica Olomucensia – 2004. – Т.2. – №1. – С. 393 – 397. **5. Давиденко Г. В.** Німецька побутова казка: тематичні, структурно-композиційні та лінгвокультурні характеристики : авторефер. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Давиденко Ганна Віталіївна. – К., 2008. – 20 с. **6. Мельник О. В.** Мовна картина світу німецьких народних казок / О. В. Мельник // Вісник Житомирського держ. ун-ту. – 2011. – Вип. 58 – С. 167 – 169.

Тофтул А. С., Літвінова М. М. Лінгвокультурна специфіка німецьких народних казок

Стаття висвітлює особливості відображення національно-культурної інформації у текстах німецьких народних казок. Особлива увага приділяється виокремленню характерних особливостей на лексичному та синтаксичному рівні, а також визначенню компонентів національного колориту героїв як головного засобу відображення національного характеру. В статті наведено приклади використання в текстах німецьких народних казок різних частин мови, таких як дієслово, прикметник та цілих синтаксичних конструкцій, які несуть в собі не тільки лінгвістичне, але й культурологічне навантаження.

Ключові слова: народна казка, національно-культурна специфіка, лінгвістичні засоби, лексичні маркери, композиція.

Тофтул А. С., Литвинова М. М. Лингвокультурная специфика немецких народных сказок

Статья посвящена особенностям отображения национально-культурной информации в текстах немецких народных сказок. Особое внимание уделяется выявлению характерных особенностей немецкой

народной сказки на лексическом и синтаксическом уровне. Образ героя рассматривается как один из главных путей отображения национального характера. В статье приведены примеры употребления в текстах немецких народных сказок различных частей речи, таких как глагол, прилагательное и синтаксических конструкций, которые имеют не только лингвистическую, но и культурологическую ценность.

Ключевые слова: народная сказка, национально-культурная специфика, лингвистические средства, лексические маркеры, композиция.

Toftul A. S. Litvinova M. M. Linguocultural Specificity in the Texts of German Folk Tales

The article highlights the representation of national-cultural specificity in the texts of German folk tales and gives examples of using in these texts such parts of speech as verb, adjective and whole syntactic structures, which have not only linguistic, but also culturological value. Particular attention is paid to the finding of characteristic features in the texts of German folk tales on lexical and syntactic level, as well as to the definition of characters as the main way to describe the national specificity. The article explains preferential using of poetic clichés, «literal language», expressions with explicit meaning in the dialogues, frequent using of parataxis and preference for such motives as numbers, colors, sharp contrasts. Words and phrases, which are used in the texts of German folk tales, reflect the national characteristics of folk tradition and characterize ethnic mentality. They are represented in the characters of German folk tales. National colour of characters consists of such components as attributive characteristics of the characters, their belonging to the one of the worlds, statement, that their character is a personification of their moral ideas. German characters are different from Russian because of their activity and boldness. German folk tales are characterized by the using of traditional formulas and lexical markers. Adjectives in such folk tales serve for indication of color, location, time characteristics and emotional sphere.

Key words: folk tale, national and cultural specificity, linguistic means, lexical markers, composition.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – к. пед. н., доц. Сурженко О. П.

УДК [811.111+811.161.2]’373.7

А. О. Шестаков

**ЕТНОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФЛОРНОМЕНА «МАК»
ТА ЙОГО ЕКВІВАЛЕНТІВ В УКРАЇНСЬКІЙ,
АНГЛІЙСЬКІЙ ТА ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВАХ**

Мова як суспільне явище є не тільки засобом спілкування, вона також здатна виконувати кумулятивну функцію (термін Є. М. Верещагіна та В. Г. Костомарова), тобто бути сховищем колективного досвіду, що накопичується впродовж років. Саме тому в різних мовах наявна значна кількість національно-культурних маркованих одиниць, тобто одиниць, семантика яких відображає матеріальні умови життєдіяльності етнічного колективу, його морально-етичні та естетичні принципи, звичаї та традиції, вірування та іншу інформацію культурологічного характеру. Проте найбільш яскраво ця інформація зафіксована у фразеологізмах. Як справедливо зазначає Б. М. Ажнюк, «одиниці фразеологічної системи більшою мірою, ніж одиниці будь-якого іншого структурного рівня мови, наділені національним колоритом. Вони є носіями не тільки предметно-логічного значення, у їх формі відображені, «фотографовані» характерні риси етнокультурного обличчя цього народу» [1, с. 3].

Фразеологічні одиниці (ФО), що мають у своєму складі назви рослинного світу (флорномени), є важливими структурними частинами біоморфного коду культури, тому вони впливають на позначення інших культурних кодів та на формування мовної картини світу різних етносів. Флорномени є своєрідною лексичною групою, аналіз якої дозволяє виявити закодовану в ній інформацію про архаїчні вірування й бачення навколишньої дійсності представниками певного етносу. Дослідження фразеологізмів з компонентом-флорноменом крізь призму їхнього етнокультурного змісту здійснювалося в роботах таких авторів, як О. А. Куцик, Н. Д. Петрова, І. Е. Подолян, В. Д. Ужченко та ін.

Вивчення ФО з компонентом-флорноменом як одиниць, що впливають на створення мовної картини світу (МКС) представляє цінність для виявлення особливостей культури і світобачення конкретної лінгвокультурної спільноти. Однак, існують флорномени, які мають особливу значущість у когнітивному просторі і в культурі окремого етносу. Подібною базовою одиницею української фразеології, на наш погляд, є флорномен *мак*. Мак є однією із знакових рослин в картині світу українців, тому вивчення цього флорномена в аспекті зіставлення з еквівалентними йому флорноменами *poppy* (англ.) та *pavot* (фр.) становить незаперечний мовознавчий та культурологічний інтерес.

Метою цієї статті є комплексний етнокультурний аналіз флорномена *мак/poppy/pavot* як національно-маркованої одиниці МКС

українців та особливості його функціонування у фразеологічних системах англійської та французької мов. Проблема вивчення флорономену *мак/porry/pavot* з точки зору етнокультурології, яка розглядається в цій статті, є актуальною з огляду на те, що в сучасній лінгвістиці велику увагу приділяють дослідженню мови у сфері її взаємозв'язків із ментальністю, культурою, історією, звичаями й традиціями народу.

Предметом дослідження стали національно-культурні особливості семантики ФО з флористичним компонентом *мак/porry/pavot*.

Об'єктом дослідження є флорономен *мак/porry/pavot* як носій етнокультурної інформації у складі стійких сполучень слів української, англійської та французької мов.

У тлумачних словниках лексема *мак* має такі значення: 1. Трав'яниста рослина з довгим стеблом і великими квітками (переважно червоного кольору), що дає кулястий плід, наповнений дрібним насінням; вирощується як лікарська та олійна культура, а також як декоративна рослина. 2. Насіння цієї рослини [2, с. 601]. Схожі визначення дають і французькі та англійські словники. Але у англійській дефініції флорономена *porry* трапляється вказівка на цю квітку як символ пам'яті про загиблих воїнів: *an artificial red porry flower worn to mark Remembrance Sunday* – «штучна квітка маку, яку носять на День пам'яті» [3, с. 145].

У різні часи у різних народів ця проста і в той же час розкішна квітка була багатогранним символом, який залежно від обставин міг мати різноманітні інтерпретації. Про мак склали легенди та міфи, його використовували у медицині та присвячували богам. «Сліпий удар» та «слабка голова» – це теж про мак, бо його концентрований запах викликає мігрень, а колір пелюсток (особливо на сонці) застилає очі.

У міфопоетичній традиції мак пов'язаний зі сном та смертю. В грецькій міфології мак є атрибутом Гіпноса, брата-близнюка смерті (Танатоса). Гіпнос за допомогою маку приносить усім солодке заспокоєння, навіть Зевсу [4, с. 170]. У древніх римлян мак втілював скорботу богині Церери за своєю дочкою Прозерпиною, яку Плутон забрав до царства мертвих. Церера ходила по землі, не маючи спокою та відпочинку, і за кожним її кроком виростала вогниста квітка. Зібравши букет маків, богиня, нарешті, засинала [5, с. 365]. Тобто можна зробити висновок, що сноподібні властивості маку були відомі вже за часів Стародавньої Греції та Риму. У стародавніх медичних рукописах згадується про те, що маковий сік використовували як напій, що занурював людину в глибокий сон під час хірургічних операцій. Тому дві макові квітки прикрашають герб Асоціації анестезіологів Великої Британії та Ірландії [6, с. 20]. Символіку сна відображено у таких французьких стійких виразах, як *pavots du sommeil, les pavots de Morphee* – (букв. *маки сну, маки Морфея*) «сон». Серед українського народу також були відомі сноподібні властивості маку, напр., як *після маківки (маку) спати, заснути* – «міцно», «сильно спати». Сон часто виступає символом смерті, тому в

багатьох українських ФО мак пов'язується зі смертю, нетривалістю людського життя: напр., *маку наївся* – «очманів»; *на мак розбити* – «вщент»; *маком сісти* – «загинути», *стерти на мак* – «знищити».

Із розповсюдженням християнства поширився мотив про те, що маки ростуть на крові розіп'ятого Ісуса Христа. Так за маком закріпилися символіка безневинно пролитої крові. Своє найяскравіше відтворення ця символіка знайшла у англійській МКС. Існувало повір'я, що на полях бою не випадково росте так багато червоних маків – це нібито кров померлих солдатів. Підставою для такого судження звичайно стало криваво-червоне забарвлення макових пелюсток. Особливо достовірно це повір'я виглядало після Першої світової війни, коли після поховання вбитих поля у Фландрії неочікувано стали червоними від маків. З точки зору ботаніки все пояснюється доволі раціонально: у стані спокою макове сім'я може пролежати в землі досить довго, але варто перекопати землю, як квітка «оживає», до того ж на таких полях зазвичай не пасуть худобу, що також сприяє розпоширенню маку. Це несподіване цвітіння підштовхнуло канадського військового лікаря Джона Маккрея в 1915 році написати вірші, що облетіли весь світ: *У полі Фландрії поміж хрестами Гойдає вітер мак рядами, Щоб знали місце, де ми є...* (пер. Наталії Безсонової).

Ці вірші міцно закріпили у свідомості людей мак та пролиту кров.

У Великій Британії мак став символом усіх полеглих у військових конфліктах воїнів. Квітка також є емблемою Британського королівського легіону – організації, яка захищає інтереси всіх, хто служив та служить у лавах британської армії. Щороку ця організація проводить благодійну акцію під назвою *Poppy Appeal* (букв. *Поклик Маків*), коли в обмін на монету в один фунт чи іншу суму ветерани дають вам кілька червоних паперових маків для кожного члена родини. Зібрані таким чином кошти йдуть на допомогу постраждалим під час війни людям. Сьогодні мак став загальносвітовим символом Дня Перемир'я (11 листопада), який у країнах Співдружності націй називають *Poppy Day* (букв. *День Маків*).

У Франції ще з часів Середньовіччя маками прикрашали церкви на день зішестя Святого Духа. «Квіти янголів», як мак називають у Провансі, під час процесії несли маленькі діти, переодягнені херувимчиками, та розкидали червоні пелюстки – далі йшов священник зі Святими дарами. Іще одне застосування: мак використовують у французьких дитячих розвагах. Діти відгинають пелюстки маку донизу та зв'язують травинкою, таким чином утворюється лялька у червоній сукенці з круглою маковою голівкою. Зазвичай таку ляльку називають *enfant du coeur*, тобто хлопчик-служка, тому що у римо-католицькій церкві служки носять одяг червоного кольору. Також у Франції мак використовують у грі «Півничок або курочка?», де треба вгадати колір пелюсток у маковому бутоні. Білі означають курочку, а червоні – півничка. Відгадати це доволі складно, адже іноді пелюстки у бутоні бувають білими, хоча згодом усі стають однаково червоними [7, с. 367].

У французькій мові флорономен *pavot* (син. *coquelicot*) в основному представлений у ботанічній термінології: *pavot ornamental* – декоративний мак; *pavot a graines noires* – чорний перець; *pavot a opium* – опійний мак; *pavot blanc* – снодійний мак; *pavot porte-soies* – мак щетінконосний. Щодо функціонування цього флорономена у фразеологічній системі французької мови, то найбільш уживаним є стійке сполучення *comme un coquelicot* – *червоний як мак*, де щоби людини за аналогією з кольором квітки мають таке ж червоне забарвлення. Таку саму аналогію використано і в українських ФО *червоний як мак*; *почервоніти, наче мак*; *зашарітися, мов мак*.

В англійській мові флорономен *poppy* також найчастіше вживають для опису зовнішнього вигляду людини, перш за все, кольору обличчя: *(as) red as a poppy* – «червоний як мак»; *turn red as a poppy* – «зашарітися», «почервоніти як мак». Фразеологічна система англійської мови включає і такі сталі сполучення, як *tall poppy* (досл. *високий мак*) – «явно успішна людина, особливо така, якій заздять вороги», *tall poppy syndrome* (досл. *синдром високого маку*) – «тенденція до дискредитації явно успішних людей» та *cut down the tall poppies* (досл. *зрізати високі макі*) – «критикувати людей, які виділяються з натовпу», у яких відображене негативне оціночне ставлення до «вискочнів».

Проте найширший спектр символічних значень мак має в українській культурній традиції, асоціюючись в народі з безмежною плодючістю та безкінечним простором Всесвіту. Зовнішній вигляд квітки та її ознаки знайшли своє вербалізоване вираження в усній народній творчості українського народу. Про мак існує багато загадок, напр., *стебельце – шорстка дробинка, у серединці – чорна вуглинка; стоїть дуб, повен круп, шапочкою прикритий, цвяшком прибитий; стоїть півень на току у червонім ковпаку; стоїть при дорозі на одній нозі, голова мала, а в ній – тьма; стоїть тичка, на тичці – капличка, без вікон, без дверей, повна хата людей; стоїть стебло коло села, а на стеблі – сімсот і два*.

Мак оспівували у веснянках: *мак, мак, маківочка, золотая голівочка; при долині мак, при широкій мак* та в жартівливих піснях: *чоловік сіє жито, жінка каже: мак, мак, нехай так, нехай так, нехай з жита буде мак* [8, с. 787].

Мак займав важливе місце і в язичницьких релігійних обрядах наших предків. Їхній відгомін – відома українська хороводна гра «Мак», що відтворювала обряд сіяння маку чи взагалі усієї городини, її подальшого росту, визрівання та збору. Вона являла собою щось на зразок заклинання, мета якого – одержати добрий врожай. Побравшись за руки, діти ставали у коло. В середину сідала одна дівчинка, навколо неї ходили і співали: *Ой на горі мак, Під горою так; Маки ж мої, маківочки, Золотії голівочки, Станьте ви так, Як на горі мак!*

Проспівавши раз, питали у дівчинки: «Козачок, чи виорав ти мачок?». Дівчинка одмовляла: «Виорав». Тоді знову ходили навколо і співали те саме, але кожного разу питали, чи мак вже посходив, зацвів і

т. д. Дівчинка в колі, вдаючись до міміки і жестів, ілюструвала останні слова кожної строфи пісні. Коли мак потрібно було збирати, усі гуртом кидалися, трусили ту дівчинку, в вуха турчали; дівчинка пручалася, поки не розривала чийхось рук і не втікала з кола [9, с. 81].

Коли ранньою весною сіяли мак, то за звичаєм носили з собою спечені з пшеничного борошна «хрести» з маком, при цьому примовляли й співали: *Мак чистий, головистий; Головочки, як ріпочки; Молодії молодочки завивали головочки. Буде мак тут! Буде мак тут!*

Висіваючи мак, треба було почухати голову і приказати: «Щоб головки в моїм маку були такі великі, як моя голова, і щоб маку було так багато, як багацько на голові волосся» [10, с. 437]. Сіяти потрібно було у спокійну безвітряну погоду, цей факт закріпився в українській фразеології: *хоч мак (маком) сій* – «дуже тихо».

Українці споконвіків ставилися до маку як до оберега. На думку О. Братко-Кутинського, символ магічного маку на Україні є одним із найдавніших. «Макові зерна, – вказує він, – як символ безмежності зоряного світу і його астральної сили й досі зберігають своє значення. І досі мак освячують двічі на рік – на Маковея і на Спаса. Найяскравіше таке значення символу виявляється у різдвяному обряді приготування ритуальної страви – куті, де макові зернята символізують безконечну множинність зірок Всесвіту» [11, с. 38]. Мак має чарівну силу, яка захищає від усякого зла. Зокрема мак-видюк (мак, освячений на свято Маковія) бачить усі злі сили й має властивість не допускати їх до хати й на обійстя. Існує повір'я, що на обсіпане таким маком обійстя нечиста сила зможе зайти лише тоді, коли визбирає і порухає всі до одної мачини. Щоб відьма не відібрала у корови молоко, її обсіпали освяченим у церкві маком, промовляючи замовляння: «Коли цей мак збереш, тоді від моєї корови молоко відбереш» [12, с. 229].

Магічною, захисною силою наділявся мак і у весільних звичаях та обрядах. Його згадують у піснях, що супроводять шлюбні церемонії. Так, гості на весіллі співали: *Хоть роди чорний мак, Хоть не роди, Аби нам родила калина, Аби нам була весела родина.*

Весільний коровай посипали маком, щоб передати молодцям здоров'я та красу квітки [6, с. 20].

Є така прикмета, коли довго нема дощу, треба піти до кринички, посипати там маком – то буде дрібний дощ. А коли чарівниці всі разом сипнуть у криницю жменею – то буде злива [10, с. 437]. За думкою деяких дослідників, персоніфікацією маку можна вважати міфічного Макара або Макарку, до якого зверталися з проханням про дарування дощу: «Макарку, синку, вилазь з води, розлий сльози по святій землі» [13, с. 101].

Колір квітки, форма плодів, лікувальні властивості рослини знайшли відображення у відомих ФО, пов'язаних із світоглядом та традиціями наших предків [14, с. 350]. Флорономен *мак* в українській мові найчастіше пов'язаний з ідеєю молодості, краси взагалі та жіночої вроди зокрема, напр.: *гарний, як маків цвіт, гарна, як мак городній, гарна*

дівка, як маківка; цвіте, як маківка, як мак процвітає. Червоний цвіт маку був символом дівочої чистоти, його вплітали у віночки.

Мак є символом родючості та плодючості через те, що в одній маковій коробочці іноді нараховується до тридцяти тисяч насінин. Ним обсіпали «всяку новопримножену тварину», приказуючи: «Щоб було у господарстві стільки тварин, як у маківці зернин». Така плодючість маку знайшла своє відображення і у ФО, напр., *як маку, як за гріш маку – «багато», мак-маком – «часто», «густо».*

Українці використовували мак як смачну начинку до пирогів та вареників, додавали до каші. З макового сім'я робили олію, при цьому не гидували й відходами – макухою, яку теж вживали в їжу. Завдяки цьому в українській мові з'явилися такі приказки: *дурниця – з маком паляниця; горе навчить калачі з маком їсти; сім рік маку не родило, проте голоду не було; сім літ мак не родив і голоду не робив* та ФО: *дуля з маком – «зовсім нічого», з медом та маком – «облесливо (говорити)», не з маком – «важко, погано», з маком і з таким – «по різному».*

Водночас недозрілий мак дурманить голову, тому виступає символом низьких розумових здібностей людини та її недоречних вчинків: *їж, дурню, бо це (то) з маком; це мак росте (сходить) у голові; вискочити як голий з маку; висунутись як голий з маку; вихопивсь, як голий з маку; вискочити як голий козак з маку; вискочити як козак з маку; вискочити як козак Кузьма з маку; висунутись як голий козак з маку; висунутись як козак з маку.*

Часто навколишній світ, оселя зіставлялися саме з маком: *сей світ, як маків цвіт, збудуй мені світлоньку з макового цвітоньку* [15, с. 392]. Цвіт і голівка маку виступає символом родини: *нема в світі цвіту цвітішого над маківочки; нема ж і роду ріднішого над матіночки*, тут зафіксовано відгомін стародавніх часів, коли мати була головою роду, його маківкою.

Отже, традиція шанування маку виникла в Україні за давніх часів, зробивши цю тендітну квітку справжнім символом нашого народу. Флорономен *мак* у складі українських ФО виступає носієм етнокультурної специфіки та є одним із складників, у яких закодована мовна картина світу українського народу [16, с. 7]. Порівнюючи символіку флорономена *мак* з еквівалентними йому лексемами *porru* та *ravot*, ми можемо спостерігати, як і тотожність, схожість, так і часткову або повну розбіжність символічних значень, що активізуються у флорономенах досліджуваних мов. Наявність індивідуальних і загальних конотацій ФО у досліджуваних мовах пов'язана з етнокультурною специфікою та історією українського, англійського та французького народів. Як справедливо відзначає Н. Д. Петрова, подібні розбіжності у символіці однієї і тієї ж рослини зумовлені різним сприйняттям дійсності та різноманітням етнокультур різних народів [17, с. 34]. Можна зазначити, що українська символіка флорономену *мак* є більш різноплановою, що,

мабуть, пов'язано з тим, що мак є давнім і важливим фактором творення естетичної картини світу української мовної спільноти.

Список використаної літератури

- 1. Ажнюк Б. М.** Англійська фразеологія у культурно-етнічному висвітленні / Б. М. Ажнюк. – К. : Наук. думка, 1989. – 136 с.
- 2. Словник української мови** : в 11 томах. – Том 4. – К. : Наук. думка, 1973. – 840 с.
- 3. Collins English Dictionary** : Complete and Unabridged. – 8th ed. – Glasgow : HarperCollins Publishers, 2006. – 1888 р.
- 4. Мифы** народов мира. Энциклопедия: В двух томах. – Том 2. – М. : Советская энциклопедия, 1980. – 720 с.
- 5. Мифологический словарь** / Гл. ред. Е. М. Мелетинский. – М. : Советская энциклопедия. – 1991. – 736 с.
- 6. Символы, знаки, эмблемы** : Энциклопедия / [авт.-сост. В. Э. Багдасарян, И. Б. Орлов, В. Л. Телицын]; под общ. ред. В. Л. Телицына. – М. : РИПОЛ-классик, 2005. – 494 с.
- 7. Золотницкий Н. Ф.** Цветы в легендах и преданиях / Николай Федорович Золотницкий. – М. : Экономическая газета, 2009. – 544 с.
- 8. Жартівливі пісні** (родинно-побутові) / [упорядники О. І. Дей, М. Г. Марченко, А. І. Гуменюк]. – К. : Наук. думка, 1967. – 800 с.
- 9. Горохова скриня** : Українські народні ігри: для дошкільного та молодшого шкільного віку / [упоряд. В. І. Пепа]. – К. : Веселка, 1993. – 96 с.
- 10. Войтович В. М.** Українська міфологія / В. М. Войтович – К. : Либідь, 2002. – 664 с.
- 11. Братко-Кутинський О.** Символіка світобудови. / О. Братко-Кутинський // Людина і світ. – 1991.– №11. – С. 31 – 38
- 12. Українська** минушина : Ілюстрований етнографічний довідник / За редакцією А. Пономарьова. – К. : Либідь, 1994. – 256 с.
- 13. Толстой Н. И.** Заметки по славянскому язычеству. Вызывание дождя в Полесье / Н. И. и С. М. Толстые // Славянский и балканский фольклор: Генезис. Архаика. Традиции. – М. : Наука, 1978. – 268 с.
- 14. Жайворонок В. В.** Знаки української етнокультури / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
- 15. Словник української мови** / [за ред. Б. Грінченка]. – К., 1958. – Т.2. – 578 с.
- 16. Назаренко О. В.** Українська фразеологія як вираження національного менталітету : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16. «Перекладознавство» / О. В. Назаренко – Дніпропетровськ, 2001. – 18 с.
- 17. Петрова Н. Д.** Лінгво-гносеологічні основи динаміки фразеологічної номінації (на матеріалі англійської фразеології живої природи) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.16. «Перекладознавство» / Н. Д. Петрова. – К., 1996. – 55 с.

Шестаков А. О. Етнокультурні особливості флорономена «мак» та його еквівалентів в українській, англійській та французькій мовах

У статті розглянуто особливості флорономена мак та його еквівалентів в українській, англійській та французьких мовах як носія етнокультурної інформації. Також приділено особливу увагу

історичному розвитку спектра символічних значень флорономена мак з часів античної міфології до сьогодення; продемонстровано загальні та індивідуальні для кожної з мов символічні значення, які виявляються у функціонуванні флорономена мак у фразеологічних системах української, англійської та французької мов.

Ключові слова: флорономен, фразеологічна одиниця, еквівалент, національно-культурна специфіка, мовна картина світу.

Шестаков А. А. Этнокультурные особенности флорономена «мак» и его эквивалентов в украинском, английском и французском языках

В статье рассмотрены особенности функционирования флорономена мак и его эквивалентов в украинском, английском и французском языках как носителя этнокультурной информации. Особое внимание также уделено историческому развитию спектра символических значений флорономена мак со времен античной мифологии до наших дней; продемонстрированы общие и индивидуальные для каждого из языков символические значения, которые обнаруживаются в функционировании флорономена мак в фразеологических системах украинского, английского и французского языков.

Ключевые слова: флорономен, фразеологическая единица, эквивалент, национально-культурная специфика, языковая картина мира.

Shestakov A. A. Ethnocultural Peculiarities of the Phytonym «Poppy» and Its Equivalents in Ukrainian, English and French Languages

The peculiarities of functioning of phytonym poppy and its equivalents in Ukrainian, English and French languages are revealed. National and cultural interpretations of the floristic component poppy and equivalent lexemes *poppy* and *pavot* in set expressions are analyzed. Also the special attention was paid to the historical development of spectrum of the symbolical meanings of the phytonym poppy since the antiquity till nowadays. The common and individual meanings for each language which can be revealed due to the functioning of the phytonym poppy in the phraseological systems of Ukrainian, English and French languages are presented. The most peculiar national, ethnic and cultural features which are fixed in the national traditions and arts of Ukraine, England and France are revealed. The phytonym's importance is described as the basic unit of the Ukrainian phraseology. The ancient important factor which makes a great influence on the creation of the aesthetic picture of the world of Ukrainian language community is also presented here.

Key words: phytonym, phraseological unit, equivalent, national and cultural identity, language picture of the world.

Стаття надійшла до редакції 6.03.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Глуховцева К. Д.

КОНЦЕПТ В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ТА ЙОГО РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ В СУЧАСНОМУ ДИСКУРСІ

УДК 811.111'373

Л. О. Глухова

ВАРІАНТИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ФРЕЙМУ «АКАДЕМІЧНИЙ ПІДРОЗДІЛ ВНЗ» ЯК СКЛАДОВОЇ КОНЦЕПТУ «ОСВІТНІЙ МЕНЕДЖМЕНТ» В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

На сьогоднішній день дуже важко уявити успішну людину без належного рівня освіти. Процес розвитку та реформування цієї галузі людського життя є майже безперервним. Як наслідок, відбуваються зміни і в поняттєвому апараті освіти: з'являються нові мовні форми для нових понять, а існуючі поняття набувають нових мовних оболонок.

Для того, щоб надати людині відповідний рівень знань, вищий навчальний заклад повинен мати добре організовану структуру, продуману та чітку організацію навчального процесу та висококваліфікований персонал, який в своїй роботі використовує провідні методики викладання та найсучасніший матеріал. Ці проблеми входять до кола інтересів освітнього менеджменту – доволі молодій галузі наукового знання.

Варто зазначити, що в останні декілька десятиліть ведуться активні дослідження галузі освітнього менеджменту. Деякі з них сконцентровані на його педагогічних та психологічних складових (роботи Ф. Декера, М. Певзнера та ін.), інші стосуються його соціальних та маркетингових аспектів (дослідження П. Друкера, В. Смолей та ін.), в третіх, ключовим аспектом є маркетингові питання та питання менеджменту (розробки А. Барановського, Х. Гайслера та ін.). Однак жодне з досліджень не присвячено ані лінгвістичним аспектам освітнього менеджменту, ані його лінгвокогнитивним особливостям. Саме цей факт пояснює актуальність нашої наукової розробки.

Аналіз наукової літератури, яка присвячена дослідженню поняття «освітній менеджмент», дозволяє стверджувати, що воно містить в собі такі складові як апарат керування, методи керування, адміністрування, фінансова діяльність, міжнародне співробітництво та ін. Всі ці аспекти, ми вважаємо, формують концепт «освітній менеджмент», а кожен з них можемо розглядати як окремий фрейм, який є невід'ємною складовою концепту.

Слід наголосити, що «*концепт*» – це складне ментальне утворення, яке є мінімальною складовою концептуальної картини світу будь-якого цивілізованого суспільства. Крім того, концепт є ключовим елементом процесу *концептуалізації*, результатом якого є створення концептуальної системи – системи концептів в свідомості індивіда або

колективній свідомості етносу, який відтворює у вигляді структурованих та впорядкованих знань уявлення про світ, дійсність та результати внутрішнього рефлексивного досвіду [1, с. 298].

Наукові роботи, які присвячені дослідженню поняття «концепт», відрізняються широтою поглядів на це багатоаспектне явище. Як наслідок, складність та багатовимірність поняття «концепт» викликає розбіжності в розумінні його визначень. Подібна диференціація спричинена кількома різними підходами до його природи: лінгвокультурологічним (В. Карасик, Г. Слишкін), в рамках якого концепт розуміють як результат зіткнення значення слова з особистим та етнічним культурним досвідом людини; культурологічним (Ю. Степанов), коли концепт трактують як основну ланку культури в ментальному світі людини; лінгвістичним (А. Бабушкін, С. Воркачов), що ґрунтується на розумінні семантики мовного знаку як засобу формування змісту концепту, та лінгвокогнітивним (О. Кубрякова, В. Попова, Й. Стернін,), представники якого аналізують концепт з семантико-семасіологічного погляду, який зумовлює пошук мовних реалізацій цього ментального утворення.

Саме останній погляд на поняття «концепт» ми використовуємо в якості ключового для досягнення мети нашої наукової розробки: виявити особливості вербалізації концепту «освітній менеджмент» та показати, які саме мовні засоби слугують репрезентантами фрейму «академічний підрозділ ВНЗ» як однієї зі складових структури зазначеного концепту, а також окреслити основні когнітивні ознаки, що його формують. Предметом статті є лексичні одиниці, які об'єктивують концептуальні ознаки концепту «освітній менеджмент», зокрема однієї з його складових – фрейму «академічний підрозділ ВНЗ». Завдання наукової розробки – виявити засоби вербалізації фрейму «академічний підрозділ ВНЗ» в сучасній англійській мові на основі понятійного апарату освітнього менеджменту.

Що стосується методологічного інструментарію, який використовують для дослідження найбільш значимих для суспільства концептів, він відзначений своєю різноманітністю.

Метод, який використовуємо ми в нашому дослідженні, є метод фреймового аналізу, тому що він, на нашу думку, дозволяє якнайглибше та детальніше розглянути концепт «освітній менеджмент». З точки зору Ч. Філмора [2], фрейм являє собою систему концептів, які співвідносяться так, що для розуміння будь-якого з них треба осягнути всю структуру, до якої входить цей концепт: якщо хоча б один концепт цієї структури вводиться в текст або мовлення, то решта автоматично стають доступними [3, с. 162]. Щодо його структури, фрейм складається з верховинних вузлів, які містять завжди актуальну для наведеної ситуації інформацію, та термінальних вузлів, або слотів, які заповнюються інформацією з конкретної ситуації та являють собою субфрейми [4, с. 289–290].

В якості фактичного матеріалу було відібрано лексичні одиниці, які вербалізують поняття освітнього менеджменту в провідних вищих навчальних закладах. На основі рейтингу 2011-2012 рр., представленим рейтинговою системою The Times Higher Education [5], було відібрано три передових вищих навчальних заклади Великої Британії (*University of Oxford, University of Cambridge, Imperial College London*), три провідних вищих навчальних заклади Сполучених Штатів Америки (*California Institute of Technology, Stanford University, Harvard University*) та три кращих вищих навчальних заклади Європи (*ETH Zürich – Swiss Federal Institute of Technology (Швейцарія), École Polytechnique Fédérale de Lausanne (Швейцарія), Karolinska Institutet (Швеція)*). Лексичні одиниці було взято з офіційних веб-сайтів представлених ВНЗ. Фактичний матеріал, який було виділено з понятійного апарату представлених вищих навчальних закладів, дозволив визначити особливості вербалізації та когнітивного усвідомлення концепту «освітній менеджмент», зокрема фрейму «академічний підрозділ ВНЗ», представниками різних країн, які говорять однією мовою – англійською, яка в останні роки все більше і більше набуває в Європі статусу *lingua franca* [6].

В ході дослідження ми виявили, що в англійській картині світу фрейм «академічний підрозділ ВНЗ» вербалізується за допомогою десяти лексичних одиниць: *faculty, department, (research) centre, unit, institute, laboratory, school, academic division, college, section*.

Більшість цих лексем (сім) є характерними для всіх трьох варіантів сучасної англійської мови – британського, американського та європейського: *faculty, department, school, college, (research) centre, institute, laboratory*.

Варто зазначити, що дві з сімох зазначених лексем (*faculty, department*) вербалізують поняття базисного підрозділу вищого навчального закладу. Так, наприклад, в лексемі *faculty* закладено поняття *група підрозділів університету (кафедр), які об'єднані однією широкою галуззю наукового знання*, в цьому значенні її використовують в усіх проаналізованих британських вищих навчальних закладах, двох європейських та одному американському вищому навчальному закладу (Harvard University). Вербалізація цього поняття в інших вищих навчальних закладах, що розглядаються в нашій роботі, являє собою особливий інтерес. Так, у вищих навчальних закладах Karolinska Institutet (Швеція) та Stanford University (США) з цією ж метою використовують лексичну одиницю *school*, а в університеті *California Institute of Technology* в цьому ж значенні використовують лексему *academic division*. Це свідчить про деякі відмінності у вербалізації одного й того самого поняття представниками різних варіантів англійської мови, а також про деякі когнітивні відмінності в процесі пошуку належного значення для певної лексичної одиниці. Крім того, можемо припустити, що цей факт також може свідчити про різний рівень впливу британського та американського варіантів англійської мови на становлення того

англомовного поняттєвого апарату освітнього менеджменту, яким на сьогодні користуються в Європі. Як бачимо з наведених прикладів, домінуючим є британський варіант англійської мови.

Що стосується лексичної одиниці *department*, то вона є характерною для всіх вищих навчальних закладів, що аналізуються, та містить значення *однієї з секцій факультету (кафедри)*.

Інші три лексеми (*(research) centre, institute, laboratory*) є також характерними для всіх дев'яти вищих навчальних закладів, поняттєвий апарат освітнього менеджменту яких слугує фактичним матеріалом для даної наукової розробки. Вони мають дещо вужче значення та асоціюються в когнітивній свідомості носіїв та користувачів сучасної англійської мови саме з науковою діяльністю. В цьому контексті розуміння значення лексем *(research) centre* та *laboratory* пов'язано більше з практичними дослідженнями. При цьому *(research) centre* є набагато більшою структурою, аніж *laboratory*. Крім того, в лексичній одиниці *(research) centre* закладена ще сема *самостійність*, тобто *дослідницький центр* є самостійною організацією в структурі вищого навчального закладу, де проводяться практичні наукові дослідження, в той час як *лабораторія* є лише частиною, або просто окремим приміщенням, якогось підрозділу, в якій проводиться практична діяльність.

Лексична одиниця *institute* в поняттєвому апараті освітнього менеджменту вищих навчальних закладів, що аналізуються, більше асоціюється в свідомості носіїв та користувачів сучасної англійської мови з теоретичною діяльністю, та означає *підрозділ, який направлений на досягнення певної наукової або освітньої мети*.

Отже, аналіз структури фрейму «академічний підрозділ ВНЗ» як однієї зі складових концепту «освітній менеджмент» показав, що він актуалізується в сучасній англійській мові за допомогою значної кількості лексичних одиниць. Що стосується англомовного поняттєвого апарату освітнього менеджменту вищих навчальних закладів Європи, тут більше простежується британська традиція, але результати американського впливу на той варіант англійської мови, який функціонує в Європі, теж помітні. На нашу думку, дослідження структури концепту «освітній менеджмент», особливостей семантики його ключових понять, їх когнітивного сприйняття людьми, що є носіями або користувачами англійської мови, а також вербальної репрезентації цих понять все ще потребує подальшої уваги.

Список використаної літератури

- 1. Селіванова О. О.** Лінгвістична енциклопедія [Текст] / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2011. – 844 с.
- 2. Филлмор Ч.** Фреймы и семантика понимания / Ч. Филлмор // Новое в зарубежной лингвистике. Выпуск XXIII. Когнитивные аспекты языка. – М. : Прогресс, 1988. – С. 52 – 59.
- 3. Полюжин М. М.** Функціональний і

когнітивний аспекти англійського словотворення : монографія / М. М. Полюжин. – Ужгород : Зкарпаття, 1999. – 240 с. **4. Дейк ван Т. А.** Язык, познание, коммуникация [Текст] / Т. А. ван Дейк. – М. : Прогресс, 1989. – 311 с. **5. Top Universities in Europe** [Електронний ресурс] : [Режим доступу] : www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings/. **6. Анисимова А. И.** Становление европейского английского [EuroE] (на материале вербализации концепта «глава университета») / А. И. Анисимова // Англистика та американістика : [зб. наук. пр.]. – Д., 2012. – Вип. 9. – 224с. – С. 8 – 12.

Глухова Л. О. Варіанти вербалізації фрейму «академічний підрозділ ВНЗ» як складової концепту «освітній менеджмент» в сучасній англійській мові

У статті розглядаються особливості мовної репрезентації фрейму «академічний підрозділ ВНЗ» як однієї зі складових концепту «освітній менеджмент» в сучасній англійській мові. Визначено поняття «концепт», «концептуалізація», «освітній менеджмент», «фрейм». Представлено основні лексичні одиниці, що вербалізують фрейм, який аналізується. Показано, чим викликана різниця у використанні лексичних засобів для вербалізації понять освітнього менеджменту в сучасній англійській мові.

Ключові слова: концепт, фрейм, вербалізація, когнітивне сприйняття.

Глухова Л. А. Варианты вербализации фрейма «академическое подразделение ВУЗа» как составляющей концепта «образовательный менеджмент» в современном английском языке

В статье рассматриваются особенности языковой репрезентации фрейма «академическое подразделение ВУЗа» как составляющей концепта «образовательный менеджмент» в современном английском языке. Определены понятия «концепт», «концептуализация», «образовательный менеджмент», «фрейм». Представлены основные лексические единицы, которые вербализуют анализируемый фрейм. Показано, чем вызвана разница в использовании лексических средств для вербализации понятий образовательного менеджмента в современном английском языке.

Ключевые слова: концепт, фрейм, вербализация, когнитивное восприятие.

Glukhova L. O. Variants of Verbalization of the Frame «Academic Unit of Higher Educational Establishment» As One of the Components of the Concept «Educational Management» in the Modern English Language

The article deals with the peculiarities of verbal representation of the frame «academic unit of higher educational establishment» as one of the components of the concept «educational management» in the modern English language. Such notions as «concept», «conceptualization», «educational

management», «frame» have been defined. The methodology of frame analysis is used because it allows making a full and detailed analysis of the analyzed concept. The lexical units which verbalize the analyzed frame in three variants of the modern English language (British, American and European) are shown. The research is conducted on the basis of the lexemes which verbalize the notions of modern educational management, particularly the ones that represent the frame «academic unit of higher educational establishment», in three leading universities of Great Britain, three leading universities of Europe and three leading universities of the United States of America. It is explained what the difference in usage of lexical units for verbalizing the notions of educational management in different variants of the modern English language is caused by.

Key words: concept, frame, verbalization, cognitive perception.

Стаття надійшла до редакції 31.01.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., проф. Анісімова А. І.

УДК 811.1'373.7(045)

В. С. Дорменєв

**КОНЦЕПТ «ПУНКТУАЛЬНІСТЬ» У ФРАЗЕОЛОГІЧНІЙ
СИСТЕМІ НІМЕЦЬКОЇ Й УКРАЇНСЬКОЇ МОВ
(спроба семантичного аналізу)**

Незважаючи на свою відносну молодість, фразеологія посіла гідне місце в колі мовознавчих наук і вже тривалий час є однією з найбільш плідних галузей, що розробляються лінгвістами. Фразеологією цікавляться представники різних лінгвістичних шкіл, напрямків і течій, про що свідчить величезна кількість досліджень, ґрунтовно проаналізованих у праці, зокрема, [1; 2; 3].

Фразеологія є важливою для вивчення семантичних процесів, пов'язаних з розвитком системи значень слів, народженням нових знаків, процесів, що сприяють удосконалюванню нашої компетенції при вивченні функціонування мовної системи, що свідчить про необхідність дослідження цієї частини лексикону.

Починаючи з 90-х років ХХ століття стало можливим вивчати мову і культуру в їх взаємозв'язку, а на наукових теренах з'явилась нова лінгвістична галузь – лінгвокультурологія, яку можна кваліфікувати як самостійний напрям лінгвістики. В центрі лінгвокультурології знаходиться людина з усіма притаманними їй характеристиками, яка розглядається як носій певної мови та культури.

Відомо, що одним із найважливіших напрямків проблемного пошуку лінгвокультурології є дослідження концептів. Концепт – оперативна змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку, всієї картини світу, відображеної в людській психіці [4, с. 31]. Категоріальний апарат лінгвокультурології повинен бути направлений на вивчення структури та специфічних властивостей концептів, на їх форми в залежності від області існування.

Отже, актуальність проблеми дослідження пояснюється, по-перше, антропоцентричною спрямованістю сучасної лінгвістичної науки; по-друге, тенденцією сучасної лінгвістичної науки до інтеграції різних, часто навіть далеких один від одного, напрямків; по-третє, необхідністю ґрунтовного зіставного дослідження ФО. А новий ракурс наукового пошуку, зокрема, в лінгвістиці, як відомо, дозволяє розглянути вже існуючі проблеми під новим кутом зору.

Сказане повною мірою стосується лінгвокультурної специфіки концепту «пунктуальність» у мовній свідомості німецького та українського народів, відтвореного, зокрема, засобами фразеології.

Таким чином, предмет дослідження становить спроба аналізу семантичних особливостей ФО з ментальним концептом «пунктуальність» у німецькій та українській лінгвокультурах.

Матеріалом для лінгвістичного аналізу послужили ФО німецької та української мов загальною кількістю біля 200 з кожної мови, дібрані шляхом суцільної вибірки з лексикографічних і фразеологічних джерел [5; 6; 7].

У розумінні сучасної людини пунктуальність – це, перш за все, норма поведінки, вироблена суспільством і закладена в культурі. Пунктуальність є необхідною якістю з точки зору бізнесу та ділових стосунків у сучасному суспільстві, нормою корпоративної культури.

Під пунктуальністю розуміють зазвичай точність, охайність, надзвичайну акуратність, систематичність, невідступне дотримання будь-яких правил, умов [8, с. 12], а також *справний, ретельний, старанний, педантичний, скрупульозний, делікатний, вимогливий, коректний, істинний, правдивий* тощо (детальний аналіз словникових дефініцій досліджуваного концепту в німецькій та українській словниковій традиції див. у статті [9]).

Під час аналізу концепту «пунктуальність» засобами фразеології дуже важливого значення набуває семантика компонентів тієї чи іншої ФО. Безпосередньо сам концепт «Pünktlichkeit» і похідний «pünktlich» зустрічаються у матеріалі німецьких ФО тільки у таких виразах: *Pünktlichkeit ist die Höflichkeit der Könige – пунктуальність – ввічливість королів; fünf Minuten vor der Zeit, ist des Soldaten Pünktlichkeit – дуже точно; pünktlich sein auf die Minute – хвилина у хвилину; übertriebene Pünktlichkeit – перебільшена точність (пунктуальність); auf Pünktlichkeit Wert legen – високо цінувати точність (надавати велике значення).*

В українській мові концепт «пунктуальність» безпосередньо

зустрічається тільки в еквівалентах до ФО німецької мови: *пунктуальність – ввічливість королів*. Адже лексема «пунктуальний» не є споконвічним українським словом, вона запозичена через російське і польське посередництво із середньолатинської мови. Цікавим є фразеологічний зворот *pünktlich sein wie der Maurer*, що розмовній німецькій мові означає *sehr pünktlich sein*. Його існування свідчить про особливу цінність цього моменту для німців (укр. *закінчити роботу точно за годинником*).

Завдяки аналізу ФО зі значенням «зробити щось вчасно, у строк», «встигнути», розуміємо, що цей критерій є складовою успіху. Прикладами в німецькій мові слугують найчастіше ФО з лексемою «Zeit» і похідними від неї словами: *es ist die höchste Zeit zu + inf – вже давно час (щось робити)*; *es (für) an der Zeit halten – щось є своєчасним*; *zu gelegener Zeit – вчасно, rechtzeitig – вчасно*. Близькими до цих ФО за значенням можна назвати нім. *fristgemäß – в строк; fahrplanmäßig – за розкладом*, укр. *до речі, саме в час*, а також *nicht zu früh und nicht zu spät – не зарано та не запізно*, нейтральний за значенням.

Якщо мова йде про поняття «передчасно», «заздалегідь», у німецькому мовленні вживаються такі ФО (переважно із лексемою «Zeit»): *beizeiten – завчасно, besser eine Stunde zu früh, als eine Minute zu spät, vor der Zeit – передчасно*. Якщо вже немає сенсу робити щось, тому що вийшов час, німці кажуть *Der Film ist (ab)gelaufen – вже пізно щось робити* (дослівно «фільм вже закінчився»).

Але виконана робота цінується не тільки тим, що зроблена в строк, але й тим, що її зроблено точно, так, як треба. Для вираження точності у виконанні праці або взагалі виконанні чого-небудь у строк існує безліч ФО як у німецькій, так і в українській мові: *без промаху, в акурат, mit militärischer Pünktlichkeit – з військовою точністю*; *es mit (etw.) sehr genau nehmen – бути надзвичайно точним, педантичним* тощо. В німецьких ФО точність співвідноситься з поняттями «крапка», «цяточка», «кома»: *auf Punkt und Komma – досконало, до подробиць*; *etw bis aufs i-Tüpfelchen erledigen – зробити щось дуже точно*; *bis zum Punkt über dem «i» – з великою точністю*. Слід зауважити, що в українській мові є схожий вираз *розставити всі крапки над «і»*, але ця ФО має дещо інший змістовий відтінок, а саме: *остаточно все вирішити, розібратися у ситуації, прийняти остаточне рішення*. Точність в українській лінгвокультурі також передається за допомогою лексеми «точка», наприклад, *до точки, точка в точку*. Для вираження точності нерідко застосовують соматизми, наприклад, «око» або «волосся»: нім. *stimmt aufs Haar*; укр. *як (мов, ніби і т. ін.) в око вліпити; як в око впасти*.

Порушення точності в часі неодмінно пов'язано з поняттям поспіху, тобто безпосередньо із поняттям «Eile» або «eilen»: нім. *wer Eile hat, der gehe langsam – укр. поволи їдь – далі заїдеи*; нім. *es eilt mit der Sache – укр. справа не терпить зволікання*. Варто звернути увагу на ФО із лексемами «Gott», «Teufel»: нім. *Die Eile ist vom Teufel, die Ruhe von*

Gott; Gott hat die Zeit geschaffen, doch von Eile hat er nichts gesagt. Це наводить на думку, що поспіх і спокій дуже важливі для життя людини, тому їм приписують властивості вищих сил. Коли людина поспішає, часто вона діє не роздумуючи, і не зважає уваги на те, що і як вона робить. У таких випадках кажуть: укр. *пороти гарячку, на галь-паль, п'яте (хоч) через десяте.*

В українській та німецькій лінгвокультурах є багато еквівалентних ФО зі значенням поспіху, що мають оцінну конотацію ставлення до цього явища. Наприклад, нім. *eile mit Weile* має в українській мові два варіанти: *поспішай повільно* та *не поспішай, бо встигнеш*. Еквівалентами до укр. *помалу їдь, то далі будеш* (або *прудко гониш – голову зловиш*) є нім. *fährt man langsamer, kommt man weiter; wer Eile hat, der gehe langsam; wer zu sehr eilt, wird langsam fertig.* Українці передають ступінь спішки людини за допомогою, наприклад, ФО *біжить, наче до каші*. В німецькій лінгвокультурі поспіх може здійснювати поганий вплив на людину: *der Schleicher kommt mit dem Eiler – лицемірство приходить разом з поспіхом.*

Результатом поспіху є неохайність, неакуратність, неякісна робота. ФО обох досліджуваних мов відображають негативне ставлення до поспіху: укр. *не питають, чи хутко, але питають, чи добре (стук-грюк, аби з рук)* – нім. *wie die Mache, so die Sache.* Людина повинна думати, перед тим, як робити щось: нім. *Hitz' im Rat, Eil' in der Tat bringt nichts als Schad; schneller Entschluß bringt oft Verdruss; Irrtum ist der Übereilung Sohn.* І як результат – неповага до такої людини висміювання: *eilen macht oft heulen – скорий поспіх – людям посміх; eilt man zu sehr, lässt man die Leute lachen – поспішили – людей насмішили.*

Інколи причиною невдач може бути неухайність, безвідповідальність: нім. *den Spatzen nachschauen* – укр. *ловити гави (купувати витрішки)*. В українській мові також, якщо людина щось забула, кажуть *ротом дивиться – нічого не бачити; забудьків наївся.*

Протилежністю поспіху є повільність, зволікання, нерішучість, що не схвалюється як в слов'янській, так і в німецькій, культурах. Тому виникають ФО, що відображають відношення суспільства до такого типу поведінки: нім. *wie eine lahme Ente laufen [fahren]* – укр. *повзти як черепаха*; нім. *den Lahmfuß kannst du da nicht hinschicken, der kommt vor Morgen früh nicht mehr zurück* – укр. *тільки за смертю посилати*. Цікавими є також українські ФО *тертися та м'ятися; тягти (тягнути) сірка (кота, куцога) за хвіст (за хвоста); за комір не капає*. Сенс останньої ФО можна також трактувати як виявлення лінощів. Слід зазначити, що в обох лінгвокультурах не схвалюється така звичка, як довго спати, яку також можна вважати проявленням зволікання: нім. *der frühe Vogel fängt den Wurm* – укр. *рання пташка росу оббиває*; нім. *früh auf, gut Lauf* – укр. *хто рано підводиться, за тим і діло водиться*. В німецькій лінгвокультурі вважається, що рано почавши роботу, людина

не тільки все встигає, але й подовжує своє життя: *früh nieder und früh auf, verlängert den Lebenslauf*.

З іншого боку, відсутність поспіху, повільність, часто буває доречною, що знаходить відображення у таких ФО: нім. *das kann warten* – це не горить; нім. *das hat noch Zeit* – укр. *поспішати нема чого*; нім. *fährt man langsamer, kommt man weiter* – укр. *поволі їдеш – далі будеш*; нім. *gönnen Sie sich Zeit!* – укр. *не поспішайте!*

Таким чином, прислів'я і приказки закликають до того, що не потрібно зволікати, але і не треба квапитися. Все повинно траплятися вчасно: нім. *man muß das Eisen schmieden, solange es heiß ist* – укр. *залізо треба кувати, допоки воно гаряче*; нім. *nicht zu früh und nicht zu spät*; укр. *дорога ложка до обіду*.

Запорукою якості виконаної справи є прийняття обміркованих рішень. Ця ідея відтворена у таких ФО: нім. *erst wägen, dann wagen* – укр. *сім разів відміряй, один – відріж*. В німецькій мові існує кілька синонімічних ФО, наприклад, нім. *erst prob's, dann lob's; erst denken, dann lenken; erst die Last, dann die Rast*. Окрім того, у фразеологічному фонді є ФО, що попереджають про недоцільність передчасних висновків: нім. *rufe nicht «Hase» bis du ihn im Sacke hast* – укр. *не перескочивши річки, не кажи гон* (або *не скуби гуску, поки не зловиш; не продавай вовка, поки не вбив*).

Відомо, що старанність і ретельність є запорукою позитивного результату. Отже, чесна, сумлінна праця схвалюється як німецькою, так і українською лінгвокультурами, наприклад, нім. *das Werk lobt den Meister* (або *Übung macht den Meister*) – *діло майстра величає*. Дуже важливим є любов до праці, до свого діла: нім. *Lust und Liebe zum Ding macht alle Arbeit gering* – укр. *коли є до чого жагота, то кипить в руках робота*. Цікавою особливістю німецької лінгвокультури є те, що хороший план роботи – це половина успіху: нім. *ein guter Plan ist halb getan; wohl begonnen ist halb gewonnen*.

Протилежністю працьовитості є лінощі, до чого виявляється негативне ставлення в обох лінгвокультурах. Ця семантична група ФО опосередковано висловлює думку про пунктуальність. Адже лінива людина завжди запізнюється, ніколи не встигає зробити щось вчасно. У фразеологічному масиві німецької та української мов є достатньо прикладів для відтворення такого стану, наприклад: нім. *auf der Bärenhaut liegen* – укр. *байдики (байди) бити*. В німецькомовній лінгвокультурі вважається, що лінощі є причиною голоду, хвороби: нім. *faul kriegt wenig ins Maul; Arbeit bringt Brot, Faulenzen Hungersnot; Nach Faulheit folgt Krankheit*.

Дослідивши ФО німецької та української мов із концептом «пунктуальність», ми дійшли висновку, що всі ФО можна поділити на дві значні за обсягом групи: 1) ФО, значення яких полягає у точності в плані виконання дій, роботи; 2) ФО, які у своєму значенні мають точність відносно до часу, тобто здатність вчасно приходити або запізнюватись, і пов'язане з цим чекання.

Прислів'я і приказки із ознакою чекання найчастіше соромлять людину, яка запізнюється, і засуджують таку властивість характеру, тобто відображають негативну оцінку: нім. *den Letzten beißen die Hunde* – укр. *прийти на потрушені груші*; нім. *wer versäumt, der löffelt Wasser* – укр. *прийти, прибігти в порожній слід*. Наприклад, фразеологізм нім. *da kannst du warten bis du schwarz wirst* – укр. *будеш чекати до другого пришестья* висловлює співчуття мовця до того, хто чекає, який є жертвою обставин. Для того, щоб дочекатися, потрібно мати терпіння, адже *Geduld bringt Rosen* – укр. *терпи козак, отаманом будеш*. Якщо мова йде про даремне чекання, то кажуть укр. *ждати (чекати, виглядати, сподіватися) з (біля) моря погоди* – нім. *die Hände in den Schoß legen*. Якщо вже немає сил чекати, вживають нім. *die Geduld geht mir aus (mir reißt die Geduld)* – укр. *терпець урвався (терпіння нема)*.

Як в українських, так і в німецьких прислів'ях і приказках порівнюються поняття *не з'явитися взагалі і запізнитися*. Відповіддю служить укр. *краще пізно, ніж ніколи* – нім. *besser spät, als nie*. Але ввічлива та культурна людина завжди приходиться вчасно або передчасно. Це виражається у таких ФО: нім. *pünktlich sein auf die Minute* – укр. *хвилину у хвилину*; *vor der Zeit* – укр. *передчасно*; *zum Abschnappen*. В останній ФО лексема *Abschnappen* має значення *закритися, замкнутися*. В українській мові ФО *zum Abschnappen* має еквівалент *в останню мить*. Протилежними ФО із негативним значенням, пов'язані з поняттям запізнення, несвоечасності, є ФО із нейтральним забарвленням: нім. *zur unrechten Zeit* – укр. *невчасно*; *nach der Zeit kommen* – укр. *прийти із запізненням*.

Отже, бачимо, що в німецькій та українській лінгвокультурах концепт «пунктуальність» тісно пов'язаний із такими поняттями, як точність, час, чекання, поспіх, запізнення, що досить яскраво представлено фразеологічним фондом обох досліджуваних мов.

Список використаної літератури

1. Баран Я. А. Фразеологія: знакові величини: навч. посіб. [для студ. фак.-тів іноз. мов / Я. А. Баран, М. І. Зимомря, О. М. Білоус, І. М. Зимомря. – Вінниця : Нова Книга, 2008. – 256 с. **2. Гамзюк М. В.** Емотивний компонент значення у процесі створення фразеологічних одиниць / М. В. Гамзюк. – К. : Вид. центр КДЛУ, 2000. – 256 с. **3. Мізін К. І.** Порівняння у фразеології / К. І. Мізін. – Вінниця : Нова Книга, 2009. – 240 с. **4. Маслова В. А.** Когнитивная лингвистика : учеб. пособ. / В. А. Маслова. – Мн. : ТетраСистемс, 2004. – 356 с. **5. Словник фразеологізмів української мови** / [уклад. В. М. Білоноженко та ін.] – К. : Наук. думка, 2003. – 1104 с. **6. Deutsches Wörterbuch** von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm. 16 Bde. [in 32 Teilbänden]. Leipzig : S. Hirzel 1854-1960. – Quellenverzeichnis 1971. <http://germazope.uni-trier.de/Projects/WBB/woerterbuecher/dwb/> **7. Duden.** Deutsches Universalwörterbuch, 4, neu, bearbeitete und erweiterte Auflage –

Dudenverlag: Mannheim – Wien – Zürich, 1989. S. 1196. **8. Неретина С. С.** Слово и текст в средневековой культуре. Концептуализм Абеяра / С. С. Неретина. – М. : Лабиринт, 1999. – 264 с. **9. Дорменев В. С.** Концептосфера «пунктуальність» та її складові в німецькій та українській лінгвокультурах / В. С. Дорменев // Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2011. – № 51. – С. 211 – 215.

Дорменев В. С. Концепт «пунктуальність» у фразеологічній системі німецької й української мов (спроба семантичного аналізу)

Стаття є спробою виявлення семантичних особливостей фразеологічних одиниць (ФО) німецької та української мов, що входять до складу ментального концепту «пунктуальність». Семантичний аналіз довів, що ФО досліджуваних мов можна поділити на дві значні за обсягом групи. Більш детальна класифікація показала, що в німецькій та українській лінгвокультурах концепт «пунктуальність» тісно пов'язаний із такими поняттями, як точність, час, чекання, запізнення, а також опосередкованими якостями (неохайність, безвідповідальність, зволікання, лінощі).

Ключові слова: фразеологія, фразеологічні одиниці, лінгвокультурологія, концепт «пунктуальність», німецька/українська лінгвокультура.

Дорменев В. С. Концепт «пунктуальность» во фразеологической системе немецкого и украинского языков (попытка семантического анализа)

Статья представляет попытку изучения семантических особенностей фразеологических единиц (ФЕ) немецкого и украинского языков в составе ментального концепта «пунктуальность». Семантический анализ показал, что ФЕ исследуемых языков можно разделить на две значительные по объему группы. Более детальная классификация показала, что в немецкой и украинской лингвокультурах концепт «пунктуальность» тесно связан с такими понятиями, как точность, время, ожидание, опоздание, а также опосредованными качествами (неопрятность, безответственность, медлительность, лень).

Ключевые слова: фразеология, фразеологические единицы, лингвокультурологія, концепт «пунктуальность», немецкая/украинская лингвокультура.

Dormenew V. S. The Concept of «Punctuality» in Phraseological System of German and Ukrainian Languages (an Attempt of Semantic Analysis)

The article is an attempt of studying the semantic peculiarities of phraseological units (PhUs) in the German and the Ukrainian languages within the mental concept of «punctuality». The investigation has been carried out in the field of one of the latest directions of the modern linguistics called

language and culture studies, which has made it actual. The semantic analysis shows that the PhUs of the languages under consideration can be divided into two big groups, such, as 1) the PhUs, whose meanings consist in precision of doing various acts or work; 2) the PhUs, which contain in their meanings precision in terms of time and the expectation involved. A more detailed classification shows that both in the German and the Ukrainian lingual cultures, the concept of «punctuality» is closely connected with such concepts as precision, time, expectation, haste, being late as well as with a number of accompanying qualities (such as negligence, irresponsibility, sluggishness, laze). Thus the attempt of the revelation of the concept's «punctuality» specifics in language cognition of German and Ukrainian people created, particularly, by means of phraseology has been undertaken.

Key words: phraseology, phraseological units, lingual and cultural studies, concept of «punctuality», German/Ukrainian lingual culture.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Морєва Г. Г.

УДК 81'373.612.2:398.4

К. В. Кіреєнко

КОНЦЕПТУАЛЬНА МЕТАФОРА КОХАННЯ ↔ ХВОРОБА В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ ФОЛЬКЛОРНО-МАГІЧНИХ КАРТИНАХ СВІТУ

Метафора є найпродуктивнішим креативним засобом збагачення мови, виявом мовної економії, семіотичною закономірністю, що виявляється у використанні знаків однієї концептуальної сфери на позначення іншої, уподібненої до неї в якомусь відношенні. У когнітивній лінгвістиці найбільш поширеною є діяльнісна теорія концептуальної метафори, розроблена американськими мовознавцями Дж. Лакоффом і М. Джонсоном в аспекті постульованої ними досвідної (експірієнталістської) парадигми. Згідно з їхньою теорією, метафора притаманна повсякденній мові й мисленню людини, а не лише художньому дискурсу, і керується набутим у процесі спільної діяльності етносу досвідом [1, с. 97–101]. Пропонована розвідка є частиною комплексного лінгвістичного дослідження і має на меті виявити когнітивні ознаки концепту КОХАННЯ в українській та англійській фольклорно-магічних картинах світу, які реалізують концептуальну метафору КОХАННЯ ↔ ХВОРОБА. Матеріалом аналізу послужили тексти збірок замовлянь «*Ви, зорі-зоричі...: Українська народна магічна поезія: (Замовляння)*», «*Словесна магія українців*», «*Українські*

замовляння», «*Love: Spells and Rituals for Love and Relationships*» [2; 3; 4; 5].

Насамперед звернемося до опису концепту КОХАННЯ в науковій картині світу. Серед теорій виникнення кохання і сексуального потягу особливе місце належить біологічній концепції американського психіатра Майкла Лейбовіца, яка ґрунтується на засадах психофізіології. Згідно з нею в мозковій структурі (гіпоталамусі) виробляються молекули фенілетаміну (ФЕА), які викликають відчуття ейфорії, піднесеності та радості. Коли людина відчуває статевий потяг, цими молекулами насичуються нейрони лімбічної системи, що стимулює емоційну активність. У закоханих настає стан, подібний до стану після вживання наркотиків. Партнери відчувають піднесення життєвих сил, жвавість, безрозсудність, легкодумство, оптимізм. Розірвання в цей час стосунків може викликати страждання, депресивний стан [6, с. 147–148]. Автор «песимістичної» моделі кохання Л. Каслер констатує, що кохання як емоція не має специфічних, властивих лише йому фізіологічних проявів. Воно постає сукупністю різних емоцій, серед яких домінуючу роль відіграє страх, зокрема страх втратити джерело задоволення своїх потреб. Таким чином, закоханість у когось (постійний страх втратити його) робить людину підневільною, залежною, тривожною, заважає її особистісному розвитку. Закохана людина ставиться до об'єкта свого кохання вкрай амбівалентно. Вона одночасно відчуває до нього й позитивні почуття, наприклад вдячність як до джерела життєво важливих благ (перш за все психологічних), і негативні – ненавидить його як того, хто має над нею владу й може у будь-який момент припинити підкріплення. Дійсно вільна людина, на думку Л. Каслера, – це людина, яка не відчуває кохання [7, с. 11]. Американський соціолог Джон-Алан Лі, модифікувавши давньогрецьку класифікацію, виокремлює шість типів кохання, одним з яких є манія – потужна пристрастність закоханих, ненаситність у володінні один одним. Людина, яка маніакально кохає, або піднімається на пік екстазу, або скочується у безодню відчаю. Почуття злету і падіння породжує запаморочення свідомості, збуджує душу, а в певні моменти вселяє почуття завмирання [6, с. 142–143].

Проаналізувавши любовні замовляння, ми виявили такі когнітивні ознаки (семи) концепту КОХАННЯ, що реалізують концептуальну метафору КОХАННЯ ↔ ХВОРОБА в українській та англійській фольклорно-магічних картинах світу:

1) Сема «**кохання та вірність внаслідок оп'яніння**»:

Я свого чоловіка золотим замком замикала, срібні ключі поховала, одварівкою напоїла, щоб нас друга не розлучила [3, с. 77–78].

2) Сема «**печаль**»:

Ви, зорі-зоряниці/зірниці, вас на небі три сестриці: одна нудна, друга привітна, а третя печальна [4, с. 39].

3) Сема «**томління, ловлення**»:

Полети ж ти, огнений бугало, до козака у двір. Де ти його спобіжиши, де ти його заскочиши: чи в лузі, чи в дорозі, чи в наїдках, чи в напитках, чи у вечері, чи у постелі, - учепися ти йому за серце, **затоми ти його**, зануди, запали ти його; щоб він трясся і трепетався душею і тілом за мною, народженою, хрещеною, молитвяною дівчиною Марією, щоб він мене не запив, не заїв і з іншими не загуляв, усе мене на помислах мав [4, с. 41–42].

4) Сема «**нудьга, апатія, тужіння за об'єктом кохання**»:

Місяцю молодий, ти як серп золотий! Хай тобі буде на підлов'я. А мені – на здоров'я! Є у тебе три сестриці: Запека, **зануда**, заvara. Ти запеку запечи, **Ти зануду зануди**, Ти завару завари, А до мене милого, коханого приведи! [2, с. 222].

For you I yearn, for me you burn [5, с. 12].

(За тобою я **тужу**, за мною ти палаєш.)

5) Сема «**неспокій (неможливість лежати, сидіти спокійно)**»:

Нехай (ім'я чоловіка) без (ім'я жінки), родженої, хрещеної, молитвенної, не зможе ні пити, ні їсти, **ні лягти, ні сісти. Як спить – розбудить, лежить – підніміть, до (ім'я жінки) приведить.** Як (ім'я чоловіка) не обійдеться без ніг, без очей, без рук, без рум'яного лиця, без щирого серця, так щоб (ім'я чоловіка) не обходився без (ім'я жінки), щоб він до (ім'я жінки) біг і кохав [3, с. 76–77].

Let her neither rest nor sleep until she turns to me [5, с. 19]. (**Не дайте їй ні спокою, ні сна**, доки вона не повернеться до мене.)

6) Сема «**відсутність апетиту й спраги**»:

Беріть голки і шпильки, гордове каміння, бийте його і печіть, паліть і нудить; не дайте йому ні спати, ні лежати, **ні їсти, ні пити** – других любить [4, с. 39].

7) Сема «**безсоння**»:

Як голубу без очей, так би тобі, раба Божя Марія, **за мною без ночей** [4, с. 46].

Let her neither rest nor sleep until she turns to me! [5, с. 19]. (**Не дайте їй ні спокою, ні сна**, доки вона не повернеться до мене.)

8) Сема «**трясіння (трясіння й трепет душі й тіла, трясіння нечистою силою)**»:

Трясу, трясу кладкою, кладка водою, а вода купиною, а купина чортами, а чорти козаком Іваном, щоб його трясли, трясли та й до мене принесли, до народженої, хрещеної, молитвяної раби Божої дівчини Марії [4, с. 48].

9) Сема «**сухість**»:

А ви, зорі-зоряниці, ви три сестриці. Ваш возик золотенький, коник вороненький, по всім світу проїжджали, всіх мужиків чарували, чаруйте родженого, хрещеного, молитвенного (ім'я). Єдна зоря – зануда, друга зоря – **засуха**, третя – **запека** [3, с. 77–78].

10) Сема «**печія, вар, палання**»:

Щоб тебе за мною так пекло, як пече вогонь той віск [4, с. 47].

Як сесь ся мід пече у керечуні, так би тебе, (Іване) пекло серце за мною [2, с. 227].

Hot he / she is. Passion he / she cannot deny. Hot without knowing the reason why [5, с. 15]. (Гарячий він. Пристрасть не може заперечити. Збуджений, не знаючи причини.)

11) Сема «біль»:

Беріть голки і шпильки, гордове каміння, бийте його і печіть, паліть і нудить; не дайте йому ні спать, ні лежать, ні їсти, ні пить – других любить [4, с. 39].

Needle in the flame, needle of fire pierce his thoughts, make him writhe and agonize, till his heart turns back to me [5, с. 25].

(Голка у полум'ї, голка вогню пронизує його думки, примушує його корчитися, судомити, мучитися в агонії, аж поки його серце знову не повернеться до мене.)

12) Сема «страждання, тяжкість, тиск за відсутності об'єкта кохання поблизу»:

Як тій сорочці тяжко під тим тяском, так би тобі (Іване) тяжко було без мене [2, с. 225].

13) Сема «божевілля»:

Щоб ти день і ніч думав про мене, з ума зіходив, умірав за мною, як риба за водою (назвати тричі на імення). Викликаю тебе, ібо духом мервець я, зізду з небес, очаровую тебе (знов тричі назват на імення). Щоб ти і їжею не заїв, і водою не запив, і сном не заснув, та все думав про мене (назва дівчачого імені) вовік віка [2, с. 234].

14) Сема «невиліковність»:

Щоб пив – не запив, щоб спав – недоспав. Рождений, хрещений, молитвенний (ім'я) до родженої, хрещеної, молитвеної (ім'я) прилітав [3, с. 77–78].

15) Сема «неможливість забути об'єкт кохання з іншою людиною, полюбити іншу людину»:

«Добрий вечір тобі на вечорино». – «Здорова, народженна, молитвенна, хрещена». – «У тебе кінь Халамин, у мене син Саламин. Візьми коня Халамина, та посади Саламина; меч йому дай у руки, пошли його на села, на города та на болота, на усякі міста; де його спобіжиши, де його заскочиши, там його січи, там його нуди, там йому не дай ні спать, ні лежать, ні нити, ні їсти, ні пить, ні інших любить. Щоб в цей час і минуту до мене прибув народжений, хрещений і молитвований Іван до дівчини Марії» [4, с. 43].

16) Сема «смерть»:

Щоб ти день і ніч думав про мене, з ума зіходив, умірав за мною, як риба за водою (назвати тричі на імення). Викликаю тебе, ібо духом мервець я, зізду з небес, очаровую тебе (знов тричі назват на імення). Щоб ти і їжею не заїв, і водою не запив, і сном не заснув, та все думав про мене (назва дівчачого імені) вовік віка [2, с. 234].

Як дуже зілля кипить, – милий поверх дерева летить; як не дуже – о половині дерева, і так поб'єця [2, с. 230].

Отже, в українській фольклорно-магічній картині світу концептуальну метафору КОХАННЯ ↔ ХВОРОБА актуалізують 16 сем концепту КОХАННЯ, у той час коли в семантичній структурі концепту LOVE сем-реалізаторів досліджуваної метафори лише 5.

Список використаної літератури

- 1. Селіванова О. О.** Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : підручник / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с. **2. Ви, зорі-зориці...** : Українська народна магічна поезія : (Замовляння) / [упоряд. М. Г. Василенко, Т. М. Шевчук]. – К. : Молодь, 1991. – 336 с. **3. Словесна магія українців** [Текст] / упоряд. В. П. Фісун. – К. : Бібліотека українця, 1998. – 104 с. **4. Українські замовляння** / [упоряд. М. Н. Москаленко ; авт. передм. М. О. Новикова]. – К. : Дніпро, 1993. – 309 с. **5. Love : Spells & Rituals for Love & Relationships / Talismagick : Magick for a Modern World** [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scribd.com/doc/2976889/Book-of-Love-Spells>. **6. Діденко С. В.** Психологія сексуальності : підруч. / С. В. Діденко, О. С. Козлова. – К. : Академвидав, 2009. – 304 с. (Серія «Альма-матер»). **7. Целуйко В. М.** Психология нетрадиционной любви : Как разобраться в своем сексуальном поведении / Валентина Целуйко. – Екатеринбург : У-Фактория ; М. : АСТ МОСКВА, 2008. – 320 с. – (Семья, Психолог и Я).

Кіреєнко К. В. Концептуальна метафора кохання ↔ хвороба в українській та англійській фольклорно-магічних картинах світу

Стаття присвячена когнітивному аналізу українських та англійських любовних замовлянь з метою виявлення ознак концепту «кохання», які реалізують концептуальну метафору кохання ↔ хвороба у сакральних текстах вербальної магічної традиції. Автор статті, проаналізувавши існуючі психологічні концепції кохання і тексти замовлянь, доходить висновку, що в українській фольклорно-магічній картині світу досліджувану метафору актуалізують 16 сем концепту «кохання», у той час коли в англійській – лише 5.

Ключові слова: вербальна магія, замовляння, фольклор, картина світу, концептуальний аналіз, концептуальна метафора.

Киреєнко Е. В. Концептуальная метафора любовь ↔ болезнь в украинской и английской фольклорно-магических картинах мира

Статья посвящена когнитивному анализу украинских и английских любовных заговоров с целью определения признаков концепта «любовь», которые реализуют концептуальную метафору любовь ↔ болезнь в сакральных текстах вербальной магической традиции. Автор статьи, проанализировав существующие психологические концепции любви и тексты заговоров, приходит к

выводу, що в українській фольклорно-магічній картині світу досліджувану метафору актуалізують 16 сем концепта «любов», в той час як в англійській – лише 5.

Ключевые слова: вербальна магія, заговори, фольклор, картина світу, концептуальний аналіз, концептуальна метафора.

Kireienko K. V. Conceptual Metaphor Love ↔ Illness in the Ukrainian and English Folklore-Magical World Models

The article focuses on the cognitive analysis of the Ukrainian and English love spells for the purpose of determination of conceptual features of «love» that realize the conceptual metaphor love ↔ illness in the sacred texts of the verbal magic tradition. The existing psychological theories of love and the love charms themselves are analyzed. The manic love theory of the American scientist John Lee finds its greatest manifestation in love spells. Manic lovers speak of their partners in possessives and superlatives and feel the need for their partners. They are often anxious and insecure, and can be extremely jealous. Sex for them is a reassurance of love. The author of the article concludes that in the Ukrainian folklore and magical world model 16 semes of the concept of «love» actualize the conceptual metaphor love ↔ illness, namely intoxication, sadness, languor, apathy, restlessness, absence of appetite and thirst, insomnia, trembling, dryness, fever, pain, heaviness, madness, incurability, inability to forget the object of love with other person, inability to fall in love with other person, and death. In the English folklore and magical world model only 5 semes of the concept LOVE actualize the conceptual metaphor love ↔ illness, namely apathy, restlessness, insomnia, fever, and pain.

Key words: verbal magic, spells, folklore, world model, conceptual analysis, conceptual metaphor.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Зеленько А. С.

УДК 811.111'42

С. О. Краціло

**РЕАЛІЗАЦІЯ СКРИПТУ «ШЛЮБ»
(на матеріалі роману Ентоні Троллопа «Як ми тепер живемо»)**

Як дитина під час онтогенезу, так і людство під час свого розвитку, усвідомлює та осмислює дійсність. Концептуалізація дійсності полягає в тому, що свідомість людини, виділяючи в об'єктивній чи суб'єктивній (мисленнєвій) діяльності певну окрему область, осмислює її, виділяючи її відмінні ознаки і підводячи її під певний клас явищ [1, с. 121].

Хоча природа стосунків між думкою та мовою цікавила людство ще з часів давніх філософів, в рамках сучасної лінгвістики ця ідея найчастіше асоціюється з працею Едварда Сапіра та Бенджаміна Лі Уорфа. Гіпотеза Сапіра-Уорфа складається з двох частин: лінгвістичного детермінізму (ідея про те, що мова детермінує не-лінгвістичну думку) та лінгвістичної відносності (ідея про те, що носії різних мов думатимуть по-різному). [2, с. 95–96].

Варто погодитися з «слабкою», нео-Уорфіанською версією цієї теорії, за якою мова певним чином впливає на певні когнітивні процеси. Отож, мова не лише відображає концептуальні структури, але також може впливати на процес концептуалізації.

Позиція, прийнята в когнітивній лінгвістиці полягає в тому, що існують спільні риси між тим як люди переживають та сприймають явища світу і тим як вони думають та вживають мову [2, с. 101].

Мета статті полягає у реконструкції скрипту про стосунки чоловіка та жінки, що ведуть до шлюбу та їхній подальший розвиток на матеріалі англomовного художнього дискурсу другої половини ХІХ століття.

Предметом дослідження є вивчення та аналіз реалізації скрипту про стосунки чоловіка та жінки, що ведуть до шлюбу.

Об'єктом роботи є мовна референція реалізації скрипту про стосунки чоловіка та жінки, що ведуть до шлюбу у романі британського автора роману Ентоні Троллопа (Anthony Trollope) «Як ми тепер живемо» («The Way We Live Now»).

Наукова новизна полягає в тому, що в ній уперше змодельовано скрипт розвитку стосунків чоловіка та жінки, що ведуть до шлюбу на основі британської художньої прози кінця ХІХ століття.

Від природи, людям притаманні однакові концептуалізуючі здібності, які розвиваються в прямій залежності від концептосфери певного народу, етнічної групи.

Уся сукупність концептів становить концептосферу, термін, що був введений в науковий обіг Д. С. Лихачовим, слідуючи схемі утворення термінів В. Я. Вернадським: ноосфера, біосфера та інші.

Чи не єдиним найефективнішим способом дослідження концептосфери народу, яка є водночас і відображальним і формотворчим чинником мислення та мовлення, є через вивчення лінгвістичного матеріалу, зокрема, художніх текстів.

Не існує обмеження у формі вербалізації концептів: це можуть бути і окремі лексеми, фразеологізми, синтаксичні конструкції і т.д., а, оскільки концепти – це ментальні уявлення, то можливі і випадки відсутності можливості чіткої об'єктивізації того чи іншого концепту, що становить певну проблему в побудові чіткої класифікації та критеріїв приналежності до того чи іншого класу.

Науковці Попова С. Д. та Стернін І. А., що представляють семантико-когнітивний підхід в когнітивній лінгвістиці, який

сформувався в останнє десятиліття в рамках наукової теоретико-лінгвістичної школи Воронежського університету, вважають, що найдоцільніше розрізняти концепти за тим типом знання, відображення дійсності, яке вони закріплюють, оскільки саме від цього залежать методи виділення та описання концептів [1, с. 117].

За визначенням вищезгаданих науковців, за змістом концепти можуть ділитися на наступні когнітивні структури: уявлення, схеми, поняття, фрейми, сценарії (скрипти) а також гештальти [1, с. 117–119].

Різняться ці структури між собою ступенем абстракції та об'ємності, кожен наступний різновид концептів презентує вищий ступінь організації.

Як стверджує Бабушкін А. П., скрипт відрізняється від фрейму вирішальним фактором часового виміру. Скрип складається з декількох актів чи епізодів, кожен з яких дрібниться на зручніші одиниці, а їх значення, в свою чергу, залежать від культурних та соціальних факторів [3, с. 26].

Сценарій, або скрипт – це послідовність деяких епізодів в часі, стереотипні епізоди з ознакою руху, розвитку. Фактично, це фрейми, які розгортаються в часі та просторі як послідовність окремих епізодів, етапів, елементів, як, наприклад, відвідування ресторану, бійка, екскурсія [1, с. 119], а їхнє значення, в свою чергу, залежить від культурних та соціальних факторів [3, с. 26].

Так, наприклад, у певних народів скрипт стосунків, що ведуть до шлюбу буде зовсім відмінним, передбачатиме відсутність певних елементів, так як сам концепт «*marriage*» існує лише як «*plural marriage*», «*group marriage*», «*communal marriage*» [4, с. 181].

На основі роману Ентоні Троллопа (Anthony Trollope) «Як ми тепер живемо» («*The Way We Live Now*») ми змоделювали реконструкцію об'єктивації скрипту уявлення британців II половини XIX століття про стосунки чоловіка та жінки, що ведуть до шлюбу та їх подальший розвиток, також виділили динамічні та статичні елементи.

Проаналізувавши вищеназваний художній текст, нами було виділено два ключових мікросценарії: *engagement* та *marriage*, останній при цьому є також кульмінацією усього сценарію. Кожен період (дошлюбний, шлюб, розлучення/вдівство) є окремими сценаріями, які містять мікросценарії (або скрипти), та, в свою чергу, входять як складові у макросценарій «шлюб».

Насамперед, обов'язковими елементами можливості здійснення сценарію є наявність двох ключових персонажів: *lady* (може об'єктивуватися контекстуальними синонімами *girl*, *young girl*, *young woman*, *spinster*) та *gentleman* (*boy*, *young man*, *bachelor*), які можуть бути широкого спектру вікової категорії, хоча простежується вища частотність реалізації сценарію в молодому віці. Щодо вікового співвідношення, то ідеальною є «розумна» різниця у віці, де *Lady* (L) є молодшою від *Gentleman* (G), а випадки вікової переваги жінки

викликають здивування та певний осуд у суспільстві: «*And he's five years younger than she! And he's got nothing but his curacy! And he's a celibate!*» [5, с. 724].

Для успішного втілення сценарію важливою умовою для обох є *single, unmarried state*, де L може бути *widow*, G відповідно *widower*. «Зав'язкою» у сценарії є прояв симпатії з боку чоловіка ([G] *settles his heart on [L]*), і подальшими кроками є пропозиція руки та серця ([G] *asks somebody [L] to be a wife, [G] gives promises to [L]*). Якщо це повторна спроба, то [G] *renews offer to [L]*. L в свою чергу може або *refuse*, або *accept offer*. Якщо L приймає пропозицію, дія набуває статусу *engagement*, і L та G заручаються (*get engaged*). Якщо L відмовляється (*refuses*), G або ж поновлює пропозицію (*renews offer*), або припиняє залицяння (*abandons the suit*): «*But Roger declared that he by no means intended to abandon his suit. In truth he verily loved the girl...*» [5, с. 44].

Далі сценарій може розвиватися двома шляхами: а) [L, G] *goes back from engagement* або б) [L] [and] [G] *get married (go to the altar, tie up)*, сам акт одруження є фреймовою ситуацією *marriage (espousal)*. Уможливорює шлюб згода батьків, проте за її відсутності, наречені можуть втекти (*elope*) і повінчатися таємно.

Під час реалізації фреймової ситуації *marriage (ceremony)* персонажі набувають, відповідно, статусу *bride* та *bridesgroom*, а після шлюбної церемонії молодий та молода стають *wife* та *husband*, а їхні батьки, відповідно, *father-in-law* та *mother-in-law*.

Проте, знаки симпатії можуть проявлятися не лише з боку представника чоловічої статі, так «полювання за нареченим» є навіть своєрідною кар'єрою для представниці прекрасної статі, а шлюб з титулованим представником є способом успішно влаштуватися в житті: «*She wanted to be settled in life. She had meant, when she first started on her career, to have a lord; – but lords are scarce*» [5, с. 242].

Подружнє життя Е. Троллопом порівнюється з метафоричним образом дороги, і жити в подружжі є наче мандрувати однією дорогою: «*For myself», he said, putting out his hand and making a slight vain effort to get hold of hers, «I have only one wish in the world; and that is, to travel the same road with you...*» [5, с. 60].

Життєві реалії свідчать, що не всі подружні пари є вірними шлюбним обітницям, і під час подружнього життя трапляються відступи від традиційно прийнятних рамок суспільної моралі: зрада, невірність (*adultery, infidelity*): «*Guilty! guilty always! Adultery, murder, treason, and all the rest of it*» [5, с. 4].

За таких обставин, переважно, чоловік та дружина не розривають шлюбних вузів, але в окремих випадках це може привести до сепарації чи розлучення (*separation, divorce*): «*She certainly had declared him to be, – not separated, or even divorced, – but dead*» [5, с. 289].

Якщо трапляється смерть одного з подружжя, то *husband* та *wife* набувають статусу *widow* та *widower*, а стан, у який переходить *wife*

висвітлюється лексемою *widowhood*. В соціумі *widows* поряд з дітьми трактуються як найменш захищені соціальні верстви і часто зустрічаються в іменних конструкціях *widow and children*: «...*He had swallowed up the property of all who had come in contact with him, that he was fed with the blood of widows and children* [5, с. 57]; *We mustn't ruin widows and children, Mr Montague*» [5 с. 307], а вдовство сприймається як певна покута, каяття. Проте, не всі згодні змиритися з традиційно прийнятим устроєм життя вдовиць: «*Now Lady Carbury, when she was released from her thralldom at the age of forty, had no idea at all of passing her future life amidst the ordinary penances of widowhood*» [5, с. 13].

Після *death* чи *separation* чоловік і жінка мають змогу знову одружитися (*marry again*), що передбачає повторення шлюбних обітниць (*repetition of marriage vows*): «*Though Felix was a tyrant after a kind, he was not a tyrant who could bid her do this or that. A repetition of marriage vows did not of itself recommend itself to her*» [5, с. 239].

Даний аналіз дає змогу зробити висновки, що реалізація скрипту передшлюбних та шлюбних стосунків підлягає певним стандартизованим етапам-мікроскриптам, обов'язковою є присутність двох учасників, які пройшовши певний етап, набувають іншого статусу з тими чи іншими правами та обов'язками («правилами гри») і можливими подальшими кроками дій, що вербалізується відповідними лексемами-концептами. Так, розвиток сценарію можна розділити на два етапи: дошлюбний та шлюбний. Дошлюбний період включає такі мікросценарії (або скрипти): знайомство, симпатія, залицяння, пропозиція руки, заручини. Шлюбний період, відповідно, містить шлюбну церемонію, буденне подружнє життя, в деяких випадках сепарацію чи розлучення, і за неминучими законами природи, смерть (переважно, спершу одного із) подружжя. Перспективою подальшого дослідження є діахронічний аналіз і порівняння еволюції та репрезентації даного скрипту на основі британської художньої прози.

Список використаної літератури

- 1. Попова З. Д.** Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М. : АСТ: Восток – Запад, 2007. – 314 с.
- 2. Evans V.** Cognitive Linguistics. An Introduction / Evans V., Green M. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. – 830 p.
- 3. Бабушкин А.П.** Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка / А. П. Бабушкин. – Воронеж : Изд-во Ворон. ун-та, 1996. – 104 с.
- 4. New English Dictionary on Historical Principles** / [Ed. By James A. H. Murray]. – Oxford : At the Clarendon Press. v.6, 1908. – p. 181.
- 5. Trollope A.** The Way We Live Now / Trollope A. – Edition : Wordsworth Classics, 2001. – 776 p.

Крацило С. О. Реалізація скрипту «шлюб» (на матеріалі роману Ентоні Троллопа «Як ми тепер живемо»)

У статті розглядається об'єктивація скрипту про стосунки чоловіка та жінки, що ведуть до шлюбу. Дослідження виконано на матеріалі роману «Як ми тепер живемо» британського автора Е. Троллопа. Виділено макроскрипт та мікроскрипти, можливість розвитку ситуації за певним алгоритмом, а також агентів, наведено приклади із роману, проведено когнітивний аналіз отриманих результатів. Встановлено, що двома основними етапами сценарію є періоди: 1) дошлюбний (знайомство, симпатія, залицяння, пропозиція руки, заручини); та 2) шлюбний (шлюбна церемонія, буденне подружнє життя, в деяких випадках сепарація чи розлучення).

Ключові слова: когнітивний, концепт, скрипт, концептуалізація.

Крацило С. О. Реализация скрипта «брак» (на материале романа Энтони Троллопа «Как мы теперь живем»)

В статье рассматривается объективация скрипта об отношениях мужчины и женщины, ведущие к браку. Исследование выполнено на материале романа «Как мы теперь живем» британского автора Е. Троллопа. Выделено макроскрипт и микроскрипты, возможность развития ситуации по определенному алгоритму, а также агентов, приведены примеры из романа, проведено когнитивный анализ полученных результатов. Установлено, что двумя основными этапами сценария являются периоды: 1) добрачный (знакомство, симпатия, ухаживания, предложение руки, помолвка); и 2) брачный (бракосочетание, обыденная супружеская жизнь, в некоторых случаях сепарація или развод).

Ключевые слова: когнитивный, концепт, скрипт, концептуализация.

Kratsylo S. O. Objectivation of the Script «marriage» (Based on the Novel «The Way We Live Now» by Anthony Trollope)

The article analyses the representation of the script about the relationship between a woman and a man that lead to marriage. The survey has been based on the novel «The Way We Live Now» by A. Trollope. Macro and micro scripts, ways of situation development and agents have been singled out. The study results have undergone cognitive analysis.

For the implementation of a script «*marriage*» it is necessary to have two participants: *lady* (could be objectivised with contextual synonyms such as *girl, young girl, young woman, spinster*) and *gentleman* (*boy, young man, bachelor*). For a successful implementation of the script in the British environment it is essential that both participants are *single (unmarried state)*, while *lady* ([L]) could be *widow* and *gentlemen* ([G]) *widower*. Inciting incident is when [G] *settles his heart on* [L], during the rising action [G] *asks somebody* [L] *to be a wife*, [G] *gives promises to* [L]. L is free either to *refuse*,

or to *accept offer*. In the latter case the whole event could be referred to as an *engagement*. The climax of the script is *marriage ceremony (espousal)*, during which L and G are *bride* and *bridesgroom*, and after it *wife* and *husband*.

Key words: cognitive, concept, script, conceptualisation.

Стаття надійшла до редакції 08.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Петрик Т. В.

УДК 811. 111'42

А. Э. Левицкий

КОНЦЕПТ «МЕЧТА» В АМЕРИКАНСКОЙ ЛИНГВОКУЛЬТУРЕ

Современный человек не мыслит себя без осознания не только своего настоящего и прошлого, но и будущего. Стремление преобразовать настоящее тесно связано с мечтами, в которых мы видим «желаемые фрагменты будущего». Данная способность человека объясняется тем, что, достигнув высочайшего уровня в своем эволюционном развитии, он стоит у границы, за которой находится мир воображаемый. В его понимание входят ситуации, которые мы представляем и желаем, чтобы они произошли [1]. Это стремление отражается не только в планировании действий, но и в принятии «власти судьбы» [2, с. 9]. Мечта как «игра с будущим» со стороны человека, желающего реализовать свои устремления, имеет свои конвенции. Целью представления данной статьи выступает анализ вербализации концепта «мечта» в американской лингвокультуре.

Вымышленный мир в мечтаниях выдаётся за реальный мир. Причём его конструирование становится возможным лишь с опорой на мир реальный [3, с. 85], т. е. у всего вымышленного есть свои реальные истоки. Речь идет об активном взаимодействии различных миров, которые находятся в смежных плоскостях. Данное положение применимо и к трактовке виртуальной реальности как «параллельной реальности» [4, с. 14], т. е. возможное имеет непосредственную референцию к реальному миру, добавляя к нему новые черты. Следовательно, в мечтах невозможное становится возможным. Иными словами, «вымышленный мир» является воплощением возможного с позиций объективной реальности.

Как в реальности, так и в ходе конструирования вымышленного мира человек, прежде всего, отображает предметы, явления, события, состояния, действия на фоне самого себя. Сначала восприятие происходит в направлении «я – окружающий мир», а уже затем отображается сам объект. Именуется не столько сама вещь, сколько

концепт, созданный человеком по поводу этой вещи. Сознание человека, антропоцентричное по своей природе, организует мир своих мечтаний по аналогии с пространством и временем мира, данного человеку в непосредственных ощущениях.

Физическая ориентация в окружающем мире служит основой для описания мира, которое закрепляется в языке. Внешние признаки предметов оцениваются носителями языка, в том числе, и по сравнению с собой как вертикально ориентированным существом. Динамичность же отражаемого мира бросает вызов сознанию и позволяет людям познавать новые предметы, явления, действия и именовать их максимально адекватно нашему восприятию, основанному на жизненном опыте и бытующих этнокультурных и социальных стереотипах, т. е. подводить новые знания под старые (уже существующие) категории. Механизм категоризации новой сущности основывается на ассоциативном восприятии окружающего мира и «работает» в направлении поиска некоего прототипа, наиболее полно соответствующего ключевым параметрам рассматриваемого свойства, выводя из «фокуса внимания» [5] несущественные. Речемыслительные процессы отражают не только знания, но и фиксируют распространенные в обществе нормы сравнения.

Появление у известных предметов, явлений и т. д. новых свойств, равно, как и создание новых ставит перед человеком две проблемы: ментальную (под какую категорию подвести новую сущность) и, связанную с ней, вербальную (в какой языковой форме закрепить результат операции категоризации). Возможны случаи, когда полученные новые знания изменяют бытовавшие ранее представления о членах определённой категории, что приводит к необходимости перекатегоризации, т. е. мыслительной операции, в результате которой изменяются контуры мира, в котором мы живём. Такие изменения размывают категориальные границы, заставляя нас задумываться о выделении новых категорий, поскольку, «естественные категории объединяют такие единицы, признаки которых, повторяясь попарно, не повторяются по своему полному набору у каждого из их членов» [6, с. 310].

Вместе с тем, вымышленный мир может выступать и как мир ирреальный, т. е. включающий ирреальные объекты или явления. В таких мечтаниях мы переносим наши наблюдения, оценки, суждения по поводу реальности на художественную основу. Если использовать теорию прототипов Э. Рош [7] к таким сущностям, то они не соответствуют прототипическим представлениям о человеке. Так, растиражированный американской массовой культурой вампир является особым гибридным, непрототипическим образованием нашей фантазии. Однако, данная непрототипичность является прототипической, т. е. вампир имеет черты, отличающие его от иных вымышленных существ, которые могут присутствовать в наших мечтах и фантазиях. В данном ментальном образовании на наивысшем уровне абстракции взаимодействуют

концепты ЧЕЛОВЕК, СМЕРТЬ, ЗЛОЙ ДУХ и НЕРЕАЛЬНОСТЬ. Именно их объединение создаёт концепт ВАМПИР.

Итак, для продуцирования параметров вымышленного мира опора на объективную реальность играет важную роль. Однако весомой оказывается и субъективность восприятия окружающего мира, существующая вне зависимости от конкретного индивида. Деятельность воображения, таким образом, выступает одновременно творческой и познавательной, своеобразной «высшей формой мышления» [8, с. 12], благодаря которой реализуется искушение познать мир. В результате вымысел позволяет заглянуть туда, где реальность бессильна, [9, с. 243]. Человек определяет сконструированные миры как подобие реальности, которая вербализуется с помощью семантики естественного языка [10].

Существенное значение для развития теории «возможных миров» имели теоретические и практические результаты исследования картин мира, которые являются отображением в психике человека мира вещей и процессов, в нем происходящих [11, с. 16]. Если рассматривать картину мира как «концептосферу человека», то можно выделить, по меньшей мере, три особенности, которые ее характеризуют.

Во-первых, это ментальная (или рефлексивная) деятельность, отображающая природу картины мира. Нужно различать объективный мир, то есть мир реальный, мир вещей, источник знаний, и мир, которым его воспринимает ментальная структура, то есть мир отображенный [10, с. 28-29].

Другая особенность картины мира – это ее открытый, личностный, изменчивый характер. Вполне понятно, что «картина мира, которая отображается в сознании человека, чрезвычайно вариативна» [12, с. 6].

В-третьих, специфика картины мира определяет семантические особенности языка. «Общая картина мира и разнообразия миров представлены в семантике языка, а в первую очередь – в лексике» [13, с. 111]. Человек определяет свои сконструированные миры как подобие реальности [10]. Иными словами, семантика возможных миров «различна – как по сущности, так и по способам ее воплощения в языке» [13, с. 109].

МЕЧТА рассматривается нами как элемент квазиреальности, указывающей на то, что вербализованный фрагмент мира и наши знания о нем частично или абсолютно ложно отражают действительность. При этом субъективность восприятия окружающего мира оказывается в данном случае более весомой, нежели объективная реальность, поскольку отражает желания и устремления индивида. Таким образом, МЕЧТА в значительной степени больше иных концептов вербализует то, что относится одновременно к сфере сознательного и подсознательного.

Концепт МЕЧТА в английском языковом сознании обозначает чувства, образы или фантазии, которые приходят к нам во сне; сам процесс, когда это происходит; видение, мечта, образ, который мы видим

или чувствуем сознательно или подсознательно, когда не спим; очень красивая, удивительная или приятная вещь или личность; нечто, что мы очень хотим и к чему стремимся; объект, который мы видим в видении. Итак, МЕЧТА имеет два значения: 1) мысли и чувства, которые присущи человеку во время сна; 2) большое желание.

В американском варианте современного английского языка именно данный концепт получает новое значение, не представленное в других региональных вариантах. Оно стало решающим для определения современного концепта AMERICANISM, который рассматривается иммигрантами как очевидный контраст между характерным для людей образом жизни на прежней родине и тем, что можно было достичь в Америке. Следовательно, концепт МЕЧТА имеет ценностные признаки, предопределенные историей, традициями единой американской нации, ее духовно-психологической направленностью. Он воплощает представление человека о возможности достижения успеха в новой стране независимо от своего социального статуса и финансового состояния.

Место МЕЧТЫ в ценностной картине мира носителей американского варианта современного английского языка существенно. Он не только составляет основу сугубо национального концепта АМЕРИКАНИЗМ, но и другого – не менее значимого – АМЕРИКАНСКИЙ ОБРАЗ ЖИЗНИ. Их объединяют НАДЕЖДА, СВОБОДА, УСПЕХ, ДОСТАТОК, ЕДИНСТВО, БЛАГОТВОРИТЕЛЬНОСТЬ. Если же МЕЧТА выделяет эти слоты в качестве перспективы и маркирует будущее, т. е. определяет приоритеты членов данного этносоциума, то АМЕРИКАНИЗМ фиксирует их наличие и важность для объединения нации. Что же касается концепта АМЕРИКАНСКИЙ ОБРАЗ ЖИЗНИ, то он определяет своеобразный результат деятельности индивида, достижение им желанной цели – полной интеграции в американское общество. Неоспоримой остаётся и аксиологическая значимость рассмотренных концептов. В американской картине мира они обладают лишь положительной коннотацией.

В случае же полного или частичного невыполнения поставленных целей активируются отрицательно маркированные слоты РЕЗЕРВАЦИЯ (для коренных жителей США); ЗАГРЯЗНЕНИЕ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ (для всех жителей государства); РАЗОЧАРОВАНИЕ, ЖИЗНЬ В КРЕДИТ.

В то же время, для американцев МЕЧТА является, по выражению Дж. Стейнбека, далёкой и недостижимой, как для нас в своё время был КОММУНИЗМ [14, с. 7]. Данный факт свидетельствует в пользу идеологической направленности рассматриваемого концепта. Действительно, концепт РАВЕНСТВО пронизывает публичные выступления А. Линкольна и Мартина Лютера Кинга. НЕЗАВИСИМОСТЬ, ПАТРИОТИЗМ также выступают сущностными для данных концептов.

Американская идеология, основанная на единении ВОЗВЫШЕННОГО и ЗЕМНОГО, открывает широкие перспективы для вербальной репрезентации концепта МЕЧТА в современном газетно-журнальном дискурсе. В целом, апелляция к МЕЧТЕ традиционно является характерным приёмом в современной американской публицистике: «*Bombay Dreams*» («*Newsweek*», 4/5/05), «*Vatican's "Dream Man"*» («*Newsweek*», 5/22/00), «*The End of a Dream*» («*Newsweek*», 8/22/05), «*Georgian Dream*» («*History Today*», 9/09), «*Mexico's New Dream Equity Product Has ABS Accent*» («*Asset Securitization Report*» 10/09), «*Magid Abraham's American Dream*» («*Marketing News*», 9/30/09), «*The Residential Mortgage and the American Dream*» («*Journal of Financial Service Professionals*», 9/09) и т. п. Так, активно на передний план выдвигается концепт ГЛАМУР, возникший в результате взаимодействия ментальных структур более высокого уровня абстракции – УСПЕХ, СОВЕРШЕНСТВО, РОСКОШЬ, ВОСХИЩЕНИЕ. Он позволил по-новому «рассказать» сказку о Золушке (Cinderella myth), основанной на возможности реализации самой несбыточной мечты. В современном мире ГЛАМУР играет важную роль рекламы АМЕРИКАНСКОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ и МЕЧТЫ по-американски с глобализационным подтекстом, призванным путём распространения по миру сделать притягательными, заложенные в них идеалы.

Кроме того, в последнее время в самих США стала остро ощущаться потребность скорректировать МЕЧТУ и для «внутреннего пользования». Это прежде всего связано с избранием Президентом Барака Обамы, что немедленно отразилось в заглавиях ряда газет и журналов: «*Dictator of My Dreams*» («*Time*», 10/12/09), «*Obama's Dream Team*» («*Time*», 10/5/09), «*Dream Team*» («*Finweek*», 9/10/09), «*Dreams of a Different World*» («*Economist*», 9/19/09), «*Barack and Michelle, the Millennial Generation's Dream Couple*» («*Newsweek*», 2/23/09), «*The American Dream Redefined*» («*Advisor Today*», 9/09), «*Keeping the Dream Alive*» («*Family Business*», Autumn, 09), «*Achieving the Dream*» («*Bank Investment Consultant*», 10/09) и др. Хотя всё же значительное количество упоминаний мечты в современном американском газетно-журнальном дискурсе связано с реализацией бытовой составляющей концепта МЕЧТА (см., напр., название журнала «*American Dream Homes*»; статей: «*Baby's Dream Cube converts from crib to two full beds*» («*Kids Today*», 9/09), «*2009 Woodward Dream Cruise2* – «*AutoWeek*», 9/7/09).

Неслучайно, даже на карте США можно встретить широкий спектр топонимов, отражающих ценности американского общества. Это – базовые для общества *Empire, Freedom, Liberty, Union, Unity, Republic, Independence, Concord, Liberal, Alliance, Industrial, Justice, Man*, важные для существования человека в обществе *Friendship, Friendly, Welcome, Pride, Champion, Success, Power, Blessing, Energy, Veteran, Telephone, Telegraph, Village*, указывающие перспективу *Paradise, Pioneer, Hope*,

Eden, Winner, Ideal, Happy, Enterprise, Endeavor, сугубо личные *Eros, Surprise, Trade, Art, Loving, Comfort*.

Кроме того, для американцев МЕЧТА имеет глобализационный характер. Обратим внимание, например, на названия городов этой страны – среди топонимов есть значительное количество единиц с компонентом *New* (новый), что по сути доказывает, с одной стороны, ностальгию переселенцев по родному городу, а с другой – свидетельствует о стремлении американцев сделать свой город лучше: ср. *York :: New York, Orleans :: New Orleans, Brighton :: New Brighton, London :: New London, Prague :: New Prague, Florence :: New Florence, Berlin :: New Berlin, Troy :: New Troy* или даже «улучшить» целую страну (*New Sweden, New Germany, New Holland*).

Обратим также внимание и на то, что на названия ряда городов этой страны свидетельствуют о желании новых американцев реализовать свою мечту – вернуться не только в родной и /или любимый город, но и посетить отдельные наиболее значимые для них места (*Kremlin, Versailles, Westminster, Hyde Park*), местности или административные единицы (*Livonia, Transylvania, Brittany, Normandy, Riviera, Westphalia, Lothian, Kent, Marlborough, Yorkshire, Cashmere*), реки (*Volga, Danube, Severn, Avon, Jordan*), озера (*Balaton*), горы (*Ararat, Etna, Vesuvius, Atlas*), острова (*Isle of Wright, Jersey, Java, Corsica, Cecilia*).

Топонимы могут также содержать мечту о целой стране (*Lebanon, Russia, Angola, Panama, Mexico, China, Denmark, Holland, Poland, Norway, Scotland, Jamaica, Wales, Finland, Cuba, Haiti, Malta, Egypt, Italy, Ireland, Belgium*) или еще более обширной территории (*Iberia, Scandinavia, Palestine*), доводя мечту о «глобализации» до всемирного (*Earth*) и вселенского масштаба (*Altair*).

Подводя итоги вышесказанному, отметим, что подобный ракурс исследования позволяет выявить сущностные ориентиры жизни американского народа, отраженные в концептуальной картине мира, а также вскрыть причины современного подхода к глобализации. Таким образом, представляется возможным по-новому подойти к анализу концептуализации мира. Перспективы данного подхода основываются на постулатах современной когнитивной лингвистики, активно занимающейся вопросами ословливания окружающего мира (см., напр., [15; 16]). Следовательно, язык может рассматриваться не только как инструмент проникновения в ментальность, но и как ключ к этнической, культурной и социальной группе, к которой принадлежит индивид. Язык при этом не просто отражает духовный мир человека и его культуру, а активно участвует в их формировании. Язык и культура одновременно, но с разных позиций влияют на мышление и мировосприятие, присущее определенному этносу. Подобные изменения особенно характерны современности – эпохи высоких информационных технологий, быстрого развития науки и техники, что способствует активизации глобализационных процессов в жизни человеческого общества.

Итак, анализ вербальных репрезентантов концепта МЕЧТА с помощью средств современного английского языка дает новые сведения о конфигурации квазиреального мира как желанного в представлении американского народа. МЕЧТА имеет позитивное наполнение. Если же что-то человек видит в мечтаниях, то это значит, что он не отрицает возможности осуществления мечты и предпринимает шаги для ее реализации. Таким образом, МЕЧТА, существующая как параллельная реальность, воспринимается как нечто приятное, ожидаемое для индивида желание, поддерживающееся верой в будущее.

Список использованной литературы

- 1. Radden G.** Cognitive English Grammar / G. Radden. – N. Y. : John Benjamins Publishing Company, 2007. – 374 p.
- 2. Арутюнова Н. Д.** Будущее в языке / Н. Д. Арутюнова // Логический анализ языка. Лингвофутуризм. Взгляд в будущее. – М. : Индрик, 2011. – С. 6 – 11.
- 3. Ильинова Е. Ю.** Концептология вымысла в тексте авторской сказки / Е. Ю. Ильинова // Филологические науки. – 2007. – № 1. – С. 85 – 93.
- 4. Нікульшина Т. М.** Ірреальний світ англійською та українською мовами / Т. М. Нікульшина. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2010. – 186 с.
- 5. Ирисханова О. К.** Концептуальный анализ и процессы дефокусирования / О. К. Ирисханова // Концептуальный анализ языка: современные направления исследования. – М.-Калуга : Эйдос, 2007. – С. 69 – 80.
- 6. Кубрякова Е. С.** Язык и знание: На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения / Е. С. Кубрякова // Роль языка в познании мира / Институт языкознания РАН. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 555 с.
- 7. Rosch E.** Principles of Categorization / E. Rosch // Cognition & Categorization. – Hillsdale, N. J. : L. Erlbaum Associates, 1978. – P. 27 – 48.
- 8. Голосовкер Я. Э.** Логика мифа / Я. Э. Голосовкер. – М. : Наука, 1987. – 218 с.
- 9. Rescher N.** Imagining Reality: A study of unreal possibilities / N. Rescher. – N.Y. : Open Court Publishing, 2003. – 298 p.
- 10. Jackendoff R. S.** Patterns in the Mind, Language and Human Nature / R. S. Jackendoff. – N.Y. : Basic Books, 1994. – 246 p.
- 11. Леонтьев А. Н.** Избранные психологические произведения / А. Н. Леонтьев. – Т. II. – М. : Педагогика, 1983. – 318 с.
- 12. Вежбицкая А.** Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая. – М. : Русские словари, 1996. – 416 с.
- 13. Черемисина Н. В.** Семантика возможных миров и лексико-семантические законы / Н. В. Черемисина // Филологические науки. – 1992. – № 4. – С. 111 – 117.
- 14. Steinhart E.** Ch. The Logic of Metaphor: Analogous part of possible worlds / E. Steinhart. – Dordrecht : Kluwer Academic, 2001. – 261 p.
- 15. Steinbeck J.** Paradox & Dream / J. Steinbeck // American Dream: Advanced Readings in English / Eds. Hochmard G., Sheram K. A., Sommers M., Wolff H. – Paris : Longman, 1982. – P. 6 – 7.
- 15. Кубрякова Е. С.** Образы мира в сознании человека и словообразовательные категории как их составляющие / Е. С. Кубрякова // Известия РАН. Сер. литературы и языка. – 2006. – Т. 65, № 2. – С. 3–13.

16. Степанов Ю. С. «Понятие», «Концепт», «Антиконцепт». Векторные явления в семантике / Ю. С. Степанов // Концептуальный анализ языка: современные направления исследования. – М.-Калуга, 2007. – С. 19 – 26.

Левицький А. Е. Концепт «мрія» в американській лінгвокультурі

В даній статті розглядаються сутнісні орієнтири життя американського народу, що відображуються в концептуальній картині світу, а також розкриваються причини сучасного підходу до глобалізації. Перспективи цього підходу засновані на постулатах сучасної когнітивної лінгвістики, яка активно займається питаннями ословлювання оточуючого світу. Аналіз вербальних репрезентантів концепту «мрія» за допомогою засобів сучасної англійської мови дає нові відомості про конфігурації квазіреального світу як бажаного у представленні американського народу. «Мрія» має позитивне наповнення.

Ключові слова: концепт, концептуальна картина світу, глобалізація, квазіреальний світ, мрія.

Левицкий А. Э. Концепт «мечта» в американской лингвокультуре

В данной статье рассматриваются сущностные ориентиры жизни американского народа, отраженные в концептуальной картине мира, а также вскрыты причины современного подхода к глобализации. Перспективы данного подхода основываются на постулатах современной когнитивной лингвистики, активно занимающейся вопросами ословливания окружающего мира. Анализ вербальных репрезентантов концепта «мечта» с помощью средств современного английского языка дает новые сведения о конфигурации квазіреального мира как желанного в представлении американского народа. «Мечта» имеет позитивное наполнение.

Ключевые слова: концепт, концептуальная картина мира, глобализация, квазіреальный мир, мечта.

Levytsky A E. Concept «Dream» in American Linguistic Culture

In the given article the intrinsic entities of the American people's life that are reflected in the conceptual picture of the world are being viewed and the reasons of modern approach to globalization are being opened. The prospects of this approach are based on the postulates of the modern cognitive linguistics which is actively dealing with the issues of verbalizing process of the world around. The analysis of the verbal presentations of the concept «dream» with the help of the Modern English means gives us some new data about the quasi-actual world as the desired one in the American people's presentations. «Dream» has a positive intentional filling. If the person sees something in his dreams, it means that he doesn't deny the possibility of the dream implementation and he takes some steps for its realization. Thus,

«dream» that exists as the parallel reality is perceived as something pleasant, as the expected individual desire, that is supported by some future beliefs.

Key words: concept, conceptual world picture, globalisation, quasi-actual world, dream.

Стаття надійшла до редакції 28.04.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Потапенко С. І.

УДК 811.111'373.612.2

Л. О. Сандига

КОНЦЕПТУАЛЬНІ МЕТАФОРИ НА ПОЗНАЧЕННЯ СМЕРТІ У АНГЛОМОВНИХ ІНТЕРНЕТ-ЛИСТАХ РОДИЧІВ ПОМЕРЛИХ

Евфемія належить до пріоритетних напрямів лінгвістичних розвідок, щоправда, евфемізми, які вербалізують концепт DEATH, були досліджені лише частково К. Аланом, К. Баррідж, Дж. Лео, О. Б. Янушем, Л. В. Порохницькою та іншими. У вітчизняній лінгвістиці досі не вивчалися дискурсивні особливості евфемізмів на позначення концепту DEATH на матеріалі текстів англомовних некрологів, надгробних промов та Інтернет-листів родичів та друзів померлих.

Відносно новою формою спілкування у мережі Інтернет є листи, в яких родичі померлих розповідають про втрату близької людини. У порівнянні з суміжними жанрами, а саме некрологами та надгробними промовами, Інтернет-листи родичів та друзів померлих та їх розповіді про останніх є максимально емоційними та відвертими. На противагу некрологам, в яких у більшості випадків смерть ніяк не метафоризується, а передається буквально, розповіді у Інтернет-листах рясніють метафоричними прикладами того, що стається з померлими після смерті. У порівнянні з надгробними промовами, такі листи-розповіді є ще більш персональними, адже певним чином виконують функцію сповідання, вивільнення усіх переживань у повній мірі, коли видима аудиторія зрештою відсутня.

У розглянутих англомовних Інтернет-листах, чия кількість становить 100 одиниць, зафіксовано 580 випадків сповіщань про смерть. Вербальне вивільнення власних переживань через дію античного принципу катарсису, яке стоїть на першому місці для адресанта повідомлення, пояснює більшу частотність використання не-евфемістичних виразів – 56%. Частотність метафоричних повідомлень про смерть складає 44% від загальної кількості випадків називання смерті. Отже, з одного боку, близькі померлих вербально вивільняють

власні переживання за допомогою не-евфемістичних виразів, з іншого – заспокоюють себе за допомогою евфемізмів.

У досліджених листах смерть вербалізується крізь призму 11 концептуальних метафор, проте з огляду на неможливість представлення усіх метафор у межах даної роботи, розглянемо найбільш частотні з них, а саме DEATH IS A JOURNEY та DEATH IS A LOSS. Дані метафори охоплюють 149 прикладів евфемістичної вербалізації смерті (~58% від загальної кількості випадків метафоричного називання смерті).

Безумовним лідером за кількістю прикладів, які її вербалізують, є концептуальна метафора, яка вважає смерть подорожжю – 80 прикладів, які складають 31% загальної вибірки.

У 36 випадках для позначення такої подорожі вжито дієслово *to go* у різних граматичних формах, наприклад: *Just like that, he was gone. No warning, no chance to say good-bye, no last hug or I love you, just gone. But emotionally I am hanging on so tightly that he will never really be gone* [1].

У чотирьох випадках із 36 відбувається уточнення: людина пішла навіки, наприклад: *We were and are so proud of him and He's just gone, forever* [2]; *I could not bear the idea that she was gone forever* [3].

Напрямок подорожі людини може бути невідомим: *Then she developed an infection and slipped away* [4]; *She left this world two Christmas' ago after a 3 year battle with lung cancer* [5]; *All I have to remember is a few deep breaths he took as he entered and left this world* [6].

Християнській мотив подорожі до раю втілено авторами листів 12 разів, наприклад: *Mon, 10th June was the day for our Nigel to go to Heaven* [7]; *Kenny went into a coma on Saturday, July 16 and woke up in Heaven with a new body on July 17, 1994* [8]; *You were an angel here on earth, no wonder your wings are shining now with our everlasting and merciful father in the high heavenly places* [9].

В одному прикладі спостерігаємо поєднання мотиву подорожі із мотивом возз'єднання: *I know some day when I die and I am entering heaven I will hear this little voice call out «Mommy» [...]* [10].

У трьох випадках про те, що небіжчик подорожує на небеса, не говориться буквально, проте виконувані ним дії переконливо свідчать про це. У перших двох прикладах померлі відлітають: *How perfect they were, these two tiny angels I'd just given flight to* [11]; *So, soar Tom, soar! // Fly high above the clouds! [...] So soar like an eagle! // Fly like the wind!* [12], у третьому – йдуть до своєї справжньої домівки: *That morning, we had them turn off his respirator, and we let him go to his real home* [13].

Людина може також здійснити обмін своїх земних скарбів на небесні, райські: *Noah has now traded his earthly treasures for heavenly ones [...]* [14].

Дієслова *to pass* та *to pass away* входять до складу семи прикладів вибірки, в яких смерть представлена як подорож, серед них: *She was writing to inform me that Staci had passed away last Friday* [15]; *We arrived 5 minutes after she passed away* [16].

У шести прикладах вибірки про смерть людини як подорож сповіщають за допомогою лексеми *passing*, наприклад: *My life has changed so much since his **passing** [...] [17]; I [...] came to peace with his [my son's] **passing** [18].*

У п'яти прикладах подорож небіжчика стає можливою завдяки тому, що Всевишній забирає його до себе, наприклад: *Then bullets fired in anger ended his life, out of season, // **God took him home**, and left me a life with no reason [19]; I thank God for every moment we had together and I praise him for **taking her** quickly and for choosing me to be her mother [20].*

У чотирьох промовах віддзеркалено вірування англосмовної спільноти в те, що Бог кличе людину до себе, коли та помирає, наприклад: *I looked into her face when **God called her back home** and I held her hand to say good-bye [21]; As Angels came forward, I thought it a crime // **God called you to heaven, to // be with him there** [22].*

В одному листі, який написано у формі вірша, наявні відразу п'ять прикладів бачення смерті як подорожі: виїзда з готелю, потрапляння до раю на непотрапляння до пекла: *you just **checked out** // no forwarding address except **heaven** // no matter what others say // i believe you **are in heaven** // you were a good person // good people **don't go to hell** // i want you to know that i miss you // life won't ever be the same now that **you're gone** [23].*

Популярність опису смерті як втрати в Інтернет-листах родичів та близьких померлих не є дивною, адже дозволяє виразити смерть із позиції людей, які вимушені пережити таке горе. Не будучи втіленою у розмаїтті форм, концептуальна метафора DEATH IS A LOSS, тим не менш, потрапила до 69 прикладів вибірки (~27% вибірки).

Смерть як втрату представлено виключно дієсловом *to lose* у різних граматичних формах, зокрема герундієм *losing*, та іменником *loss*.

Дієслово *to lose* трапляється у 26 прикладах вибірки, серед них: *I **lost** my little girl and I thought I forgot what love was [21]; I've **lost** my friend, my son, and my love [24].*

У шести прикладах вибірки використовується герундій *losing*, наприклад: ***Losing** a child as someone once told me «is a parent's worst nightmare», well they were right [25]; After **losing** Brandon I thought I had so few good memories to comfort me, but as time passes, I find many memories providing comfort [26].*

Іменник *loss* увійшов до складу 36 прикладів, серед них: *I would have never thought it possible, but many good things have come from **the loss** of our son [27]; It seems everyone concentrates on **the loss** of a child, spouse or parent, but not **the loss** of a sibling [28].*

При цьому, можливі варіації. Втрата може бути:

а) **великою**: *I just wish that people would realize that we are not taboo nor do we have a contagious disease, we are just people who have suffered **a great loss** [25];*

б) **трагічною**: *A choice we had made years before, to be organ donors, provided us with a way to cope with her **tragic loss*** [21];

в) **руйнівною**: *My personal belief was that something good would come from this **devastating loss*** [29];

г) **новознайденою**: *As we struggled trying to deal with our **newfound loss**, we also realized we now had no one to leave our pictures, cherished treasures and keepsakes to* [30];

г) **неминучою**: *The past four years, a period of her physical decline, have in part prepared me for **the impending loss*** [31].

Отже, у англomовних Інтернет-листах про смерть близьких сповіщають буквально у 56%, метафорично – у 44% випадків називання смерті. Центральними концептуальними метафорами у даному дискурсивному жанрі є DEATH IS A JOURNEY та DEATH IS A LOSS.

Список використаної літератури

- 1. Kate.** We miss you, Scott [Electronic resource] / Kate. – Access mode : <http://www.webhealing.com/hon/kate.html>. – Title from the screen.
- 2. Johnson S.** Tribute to Ted Jimenez [Electronic resource] / S. Johnson. – Access mode : <http://www.webhealing.com/hon/sandi.html>. – Title from the screen.
- 3. Oliveira J.** My daughter my love, my friend [Electronic resource] / J. Oliveira. – 1996. – Access mode : <http://www.webhealing.com/hon/jorge.html>. – Title from the screen.
- 4. Grimes S.** The life and death of Haven, our beloved daughter [Electronic resource] / S. Grimes. – Access mode : <http://www.webhealing.com/hon/sara.html>. – Title from the screen.
- 5. Hejna S.** Remembering my sister [Electronic resource] / S. Hejna. – Access mode : <http://www.webhealing.com/hon/sharon.html>. – Title from the screen.
- 6. Gibbs J.** A mother with no babies to hold [Electronic resource] / J. Gibbs. – Access mode : <http://www.webhealing.com/hon/jamie.html>. – Title from the screen.
- 7. Farrugia J.** Nigel – a gift from God [Electronic resource] / J. Farrugia. – 1997. – Access mode : <http://www.webhealing.com/hon/josf.html>. – Title from the screen.
- 8. Thomson R.** Afghanistan: soldiers' deaths eulogy [Electronic resource] / R. Thomson. – 2009. – Access mode : <http://www.telegraph.co.uk/news/newstopics/onthefrontline/5805438/Afghanistan-soldiers-deaths-eulogy.html>. – Title from the screen.
- 9. Bravo J.** In Memory of Michael R. Galaviz – 11/17/52-3/30/95 [Electronic resource] / J. Bravo. – Access mode : <http://www.webhealing.com/hon/julia.html>. – Title from the screen.
- 10. Bender A.** Our Son Jordan Gregory [Electronic resource] / A. Bender. – 1997. – Access mode : <http://www.webhealing.com/hon/aprib.html>. – Title from the screen.
- 11. Acceptance** [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.webhealing.com/hon/aprilm.html>. – Title from the screen.
- 12. Moore D.** Will forever miss you [Electronic resource] / D. Moore. – Access mode : <http://www.webhealing.com/hon/deb.html>. – Title from the screen.
- 13. Wray J.** Jason's rose [Electronic resource] / J. Wray. – Access

mode : <http://www.webhealing.com/hon/jeri.html>. – Title from the screen.

14. Collins G. Thoughts of Noah [Electronic resource] / G. Collins. – Access mode : <http://www.webhealing.com/hon/gary.html>. – Title from the screen.

15. Smith M. A. My dear friend Staci [Electronic resource] / M. A. Smith. – Access mode : <http://www.webhealing.com/hon/michs.html>. – Title from the screen.

16. McDonald M. M. Our baby, our story [Electronic resource] / M. M. McDonald. – Access mode : <http://www.webhealing.com/hon/mcdon.html>. – Title from the screen.

17. Potter S. The Renaissance man: Steven DeAngelis [Electronic resource] / S. Potter. – Access mode : <http://www.webhealing.com/hon/stu.html>. – Title from the screen.

18. Siler L. In Loving Memory of Christopher Stephen Keli'i Kahau [Electronic resource] / L. Siler. – Access mode : <http://www.webhealing.com/hon/lynne.html>. – Title from the screen.

19. Lynch K. In memory of Timothy Lynch [Electronic resource] / K. Lynch. – 1996. – Access mode : <http://www.webhealing.com/hon/kare.html>. – Title from the screen.

20. McCullough D. Honey – my world [Electronic resource] / D. McCullough. – Access mode : <http://www.webhealing.com/hon/dody.html>. – Title from the screen.

21. Reichert R. A. After the rain comes the rainbow [Electronic resource] / R. A. Reichert. – 1995. – Access mode : <http://www.webhealing.com/hon/rae.html>. – Title from the screen.

22. Downen K. So many plans [Electronic resource] / K. Downen. – Access mode : <http://www.webhealing.com/hon/vickh.html>. – Title from the screen.

23. Harris K. Why, why, why [Electronic resource] / K. Harris. – Access mode : <http://www.webhealing.com/hon/kiva.html>. – Title from the screen.

24. Jonsson B. My beautiful son Mattias [Electronic resource] / B. Jonsson. – Access mode : <http://www.webhealing.com/hon/bo.html>. – Title from the screen.

25. Blando M. Thomas Edward Blando – My son, my soul mate [Electronic resource] / M. Blando. – Access mode : <http://www.webhealing.com/hon/mary.html>. – Title from the screen.

26. Michelin D. If love alone could have saved you [Electronic resource] / D. Michelin. – Access mode : <http://www.webhealing.com/hon/deli.html>. – Title from the screen.

27. Muller C. Paul [Electronic resource] / C. Muller. – Access mode : <http://www.webhealing.com/hon/cher.html>. – Title from the screen.

28. Burgess C. Sudden separation [Electronic resource] / C. Burgess. – Access mode : <http://www.webhealing.com/hon/coll.html>. – Title from the screen.

29. Palumbo D. Learning from loss [Electronic resource] / D. Palumbo. – 1997. – Access mode : <http://www.webhealing.com/hon/dorip.html>. – Title from the screen.

30. Viar C. The loss of our only child [Electronic resource] / C. Viar. – Access mode : <http://www.webhealing.com/hon/cindy.html>. – Title from the screen.

31. Fish P. Grieving at a distance from close family [Electronic resource] / P. Fish. – Access mode: <http://www.webhealing.com/hon/paul.html> – Title from the screen.

Сандига Л. О. Концептуальні метафори на позначення смерті у англомовних Інтернет-листах родичів померлих

Стаття присвячена дослідженню концептуальних метафор, які представляють концепт «death» у англомовних Інтернет-листах родичів померлих. Аналізуються відмінності у вживанні концептуальних метафор у різних видах дискурсу, а саме Інтернет-листах, некрологах та надгробних промовах. Загальна кількість концептуальних метафор, які передають концепт «death» у Інтернет-листах родичів померлих, дорівнює 11, проте найбільш частотними у даному виді дискурсу є концептуальні метафори «death is a journey» та «death is a loss».

Ключові слова: Інтернет-листи родичів померлих, концептуальна метафора, евфемізм.

Сандыга Л. А. Концептуальные метафоры, обозначающие смерть, в англоязычных Интернет-письмах родственников умерших

Статья посвящена исследованию концептуальных метафор, представляющих концепт «death» в англоязычных Интернет-письмах родственников умерших. Анализируются различия в использовании концептуальных метафор в разных видах дискурса, а именно Интернет-письмах, некрологах и надгробных речах. Общее количество концептуальных метафор, передающих концепт «death», составляет 11, однако наиболее частотными в данном виде дискурса являются концептуальные метафоры «death is a journey» и «death is a loss».

Ключевые слова: Интернет-письма родственников умерших, концептуальная метафора, эвфемизм.

Sandyga L. O. Conceptual Metaphors Denoting Death in English Internet Letters of the Bereaved

In the worldview of the English-speaking community «death» is represented through conceptual metaphors, verbalized by euphemistic expressions, since «death» is usually a taboo subject. The article focuses on the representation of the concept of «death» in the English Internet letters of the bereaved. The peculiarities of the latter are compared with those of obituaries and eulogies.

In contrast to obituaries, Internet letters of the relatives of the deceased are more emotional and frank. They are more personal than eulogies as their main purpose is to relieve the sufferings of the bereaved. On the other hand, the usage of direct nomination of «death» by the bereaved (56% of all the examples) is explained by the principle of catharsis, i.e. purification through suffering. The total number of conceptual metaphors representing «death» in the Internet letters of relatives of the deceased stands at 11, however the most frequent metaphors in this type of discourse are «death is a journey» and «death is a loss». They account for 58% of the

examples of metaphoric representation of «death», namely «death is a journey» represents 31% of the examples and «death is a loss» – 27%.

Key words: Internet letters of the bereaved, conceptual metaphor, euphemism.

Стаття надійшла до редакції 31.01.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Алексеева І. О.

УДК 811.111'373.72

Т. В. Свиридюк

**МЕТАФОРИЧНА СЕМАНТИКА ІДІОМАТИЧНИХ ОДИНИЦЬ
(на матеріалі промов британських прем'єр-міністрів)**

Із моменту зародження фразеології як науки відзначається зв'язок семантики ідіоматичних засобів із метафоричністю, яка відображає істотні загальні властивості і стосунки явищ дійсності і пізнання з урахуванням асоціативних зв'язків між ними [1, с. 168; 2, с. 78; 3, с. 89]. Метафоричність розглядається як ключовий фактор при відмежуванні вільних сполучень від фразеологічних, серед яких найбільший рівень переосмислення вбачають у фразеологічних сполучень. Водночас метафору, на якій ґрунтується значення фразеологічних зрощень, вважають малозрозумілою [1, с. 144–147].

Дослідження ідіом зазвичай спираються на образну метафору, яка розвиває ідею Аристотеля про порівняння, похідне від здатності людини помічати подібність завдяки поширенню однієї ознаки на весь об'єкт [4, с. 276]. Більш глибоко значення ідіоматичних засобів пояснює концептуальна метафора, яку вважають засобом осмислення будь-яких явищ [5, с. 31].

Завдяки працям Дж. Лакоффа і М. Джонсона у концептуальній метафорі вбачають ключ до розуміння основ мислення й процесів створення не тільки національно-специфічного бачення світу, але й його універсального образу. Входячи до фундаменту існуючих систем мислення, концептуальна метафора описує людське розуміння подій, фактів, способів дії, визначаючи характер і неметафоричних засобів, які люди використовують у процесі спілкування й взаємодії [5, с. 31].

Концептуальна метафора – це когнітивний процес, що виражає й формує нові поняття, без якого неможливо отримати нові знання [5, с. 203]. Завдяки концептуальній метафорі інформація з більш знайомої сфери-джерела проектується на розуміння більш абстрактної сфери-мети, яку необхідно зрозуміти, тобто метафори визначають спосіб

мислення й особливості вербалізації того, що раніше не мало словесного вираження [5, с. 23].

Теорія концептуальної метафори пояснює способи формування семантики ідіоматичних засобів, які розглядаються як продукт мислення, а не лише як мовний факт [6, с. 37–38]. Ідіоетнізм – це не просто вираз, загальне значення якого відрізняється від семантики його компонентів. Його семантика зумовлена загальними знаннями про світ, представлений у концептуальній системі, а внутрішня форма ідіоетнізма базується на концептуальній метафорі [7, с. 417–418]. Носії мови намагаються відшукати зв'язок між буквальним розумінням ідіоетнізмів і їх смислом, навіть якщо він «прозорий» для них лише частково. Розуміння ідіоматичного засобу базується на несвідомому сприйнятті концептуальних метафор, які лежать в основі його внутрішньої форми [7, с. 430].

Для аналізу метафоричної сутності фразеологічних єдностей залучаємо різновиди метафор, виокремлені Дж. Лакоффом і М. Джонсоном: орієнтаційну та онтологічну, що складаються з «джерела» (source) певних знань та уявлень, і «мішені», або «мети» (target) [5, с. 26]. Фразеологічні єдності, засновані на орієнтаційній метафорі, концептуалізують навколишнє середовище людини стосовно координат «верх-низ» і «спереду-позаду», апелюючи до її повсякденного досвіду діяльності у світі. Із онтологічною метафорою пов'язане значення фразеологічних єдностей, яке ґрунтується на понятті ВМІСТИЩА й відношеннях ЦІЛІСНОСТІ, що відображає непошкоджений об'єкт, та РЕЗУЛЬТАТУ [8, с. 45].

Водночас, семантика фразеологічних єдностей виявляє інші різновиди відношень, базовим серед яких є порівняння, з якого почнемо аналіз метафоричної семантики ідіоматичних одиниць у цій розвідці.

Порівняння безпосередньо вказує на схожі ознаки, а метафора їх імплікує [9, с. 6]. Для порівняння ці ознаки є епізодичними, а для метафори постійними, іманентними, тобто порівняння ближче до емпіричної дійсності, а метафора – до ментальної [10, с. 153; 9, с. 5]. На відміну від метафори, результат порівняння не становить єдиного поняттєвого комплексу або нового значення [10, с. 155; 9, с. 9].

У виступах британських політиків порівняння обумовлює семантику фразеологічних єдностей, які зіставляють людину з іншими особами, напр., *to be as a servant* – «бути прислужником», або з тваринами, напр., *to make a goose of oneself* «пошитися в дурні», *fat cat* «багата людина, яка має численні привілеї», *wild-cat strikes* «несанкціоновані мітинги».

У фразеологічній єдності *to make a goose of oneself* зі значенням «пошитися в дурні», область джерела представлена гускою, яка сприймається як дурна птаха [11], а область мети – людиною, що поводить нерозумно, напр., *Had that officer sat here even for the lifetime of a single Parliament, and rubbed shoulders with everyone, as we do, in the lobbies and elsewhere? He would never have made such a goose of himself*

[12, с. 71–72]. Наведений приклад демонструє використання фразеологічної єдності *to make a goose of oneself* для порівняння урядовця з гусаком, тобто вказує на нерозумні дії людини.

У фразеологічній єдності *wild-cat strikes* зі значенням «несанкціоновані мітинги» область джерела представлена дикою кішкою, яка зображалася на банкнотах збанкрутілого американського банку [13], а область мети пов'язана з необдумано сформованими, спекулятивними, нелегальними акціями та заходами. Використовуючи вказану фразеологічну єдність, Гарольд Вільсон говорить про нелегальні мітинги, які ні в якому разі не можна дозволити: *Old-fashioned restrictionist ideas have no place in our expansionist Britain, whether it is monopoly practices or insistence on overmanning a job, or the temptation to indulge in wild-cat strikes. We simply cannot afford any of these* [14, с. 8].

Стан людини представлений фразеологічними єдностями *fat cat* і *to be as a servant*. Фразеологічна єдність *fat cat* виникла на початку двадцятого сторіччя (1920 р.) і мала негативне значення «багата, наділена владою людина, статок якої зароблений нечесним шляхом», тому що жирні коти символізували глибоко корумповану фінансову систему [11]. У семантиці цієї одиниці область джерела представлена жирними котами, які піклуються тільки про наповнення свого шлунку, а область мети – багатіями, котрі турбуються лише про свій статок [11]. Проте у сучасній англійській мові ціль попереднього джерела перетворилася у наступну ціль, яка має більш м'яке значення – «багата людина, яка має численні привілеї» [11]. Сполучення вказаної фразеологічної єдності з запереченням зображає у наступному прикладі бенефіціарів (осіб, що мають доходи від свого майна, переданого в управління іншій особі) як найбільш бідний клас Британії, протиставлений багатіям: *Specialist schools, denounced at the time, have performed better than traditional comprehensives. Fact. City Academies are massively oversubscribed. Fact. And the beneficiaries are not fat cats. They are some of the poorest families in the poorest parts of Britain* [15].

Концептуалізація стану особи за рахунок порівняння здійснюється фразеологічною єдністю *to be as a servant* – «бути прислужником», у складі якої іменник *servant* вказує на слугу, тобто низький статус особи в області джерела зберігається в царині мети, напр., *I stress the word «service» to industry, because the role of finance must be as a servant and never as a master* [14, с. 18]. У наведеному прикладі фразеологічна єдність *to be as a servant*, з одного боку, протиставлена іменнику *service*, який позначає слугу, а з іншого, іменнику *master*, який вказує на хазяїна. Повторення одиниць одного кореня (*service* і *servant*) підкреслює скромну роль прибутків.

Отже, порівняння як базовий різновид відношень слугує для утворення фразеологічних єдностей, які у виступах британських політиків зіставляють людину з іншими особами або з тваринами.

Проведене дослідження дозволяє продовжити та поглибити аналіз шляхів формування семантики ідіом із залученням орієнтаційної та онтологічної метафор.

Список використаної літератури

1. **Виноградов В. В.** Избранные труды. Лексикология и лексикография / Виктор Владимирович Виноградов. – М. : Наука, 1977. – С. 140 – 161.
2. **Кунин А. В.** Фразеология современного английского языка / Александр Владимирович Кунин. – М. : Изд-во Международ. отношения, 1972. – 288 с.
3. **Телия В. Н.** Типы языковых значений. Связанное значение слова в языке / Вероника Николаевна Телия. – М. : Наука, 1981. – 269 с.
4. **Аристотель.** Риторика / Аристотель. – М. : Лабиринт, 2000. – 224 с.
5. **Лакофф Дж.** Метафоры, которыми мы живем / Джордж Лакофф, Марк Джонсон. – М. : Эдиториал УРСС, 2004. – 256 с.
6. **Glucksberg S.** Understanding Figurative Language: From Metaphors to Idioms / S. Glucksberg. – Oxford : Oxford University Press, 2001. – 134 p.
7. **Gibbs R. W.** Psycholinguistic studies on the conceptual basis of idiomaticity / R. W. Gibbs // *Cognitive Linguistics*. – 1990. – Vol. 1. – №. 4. – P. 417 – 451.
8. **Свиридюк Т. В.** Ідіоматика англомовного публічного виступу в епоху глобалізації: лінгвориторичний аспект (на матеріалі промов британських прем'єр-міністрів): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Тетяна Володимирівна Свиридюк. – Донецьк, 2011. – 208 с.
9. **Єщенко Т. А.** Метафора в українській поезії 90-х років ХХ століття: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Тетяна Анатоліївна Єщенко. – Донецьк, 2001. – 337 с.
10. **Блэк М.** Метафора / М. Блэк; [пер. с англ. М. А. Дмитровской] // *Теория метафоры*. – М. : Прогресс, 1990. – С. 153 – 172.
11. **Free Dictionary** [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://idioms.thefreedictionary.com>.
12. **Churchill W. S.** The Unrelenting Struggle: War Speeches / W. S. Churchill. – Vol. 2. – L. : Cassel, 1943. – 349 p.
13. **Flexner S.** Listening to America [Електронний ресурс] / S. Flexner. – Режим доступу : <http://www.phrases.org.uk/bulletinboard/21/messages/12.html>.
14. **Wilson H.** Purpose in Power / H. Wilson. – Lnd. : Weidenfeld and Nicolson, 1966. – 194 p.
15. **Blair T.** Conference speech [Електронний ресурс] / Т. Blair. – Режим доступу : <http://www.guardian.co.uk/uk/2005/sep/27/labourconference.speeches>.

Свиридюк Т. В. Метафорична семантика ідіоматичних одиниць (на матеріалі промов британських прем'єр-міністрів)

Статтю присвячено дослідженню ідіоматичних одиниць у промовах британських прем'єр-міністрів. Встановлено, що значення фразеологічних єдностей спирається на три різновиди метафоричних відношень – порівняння, яке обумовлює семантику ідіоматичних одиниць через співставлення людини з іншими особами або тваринами; орієнтування, що концептуалізує навколишнє середовище відносно координат «верх-низ» або «спереду-позаду»; онтологію, яка включає поняття «вмістища», як

тривимірного простору; «цілісності», що відбиває непошкоджений стан об'єкта; «результату», котрий вказує на наслідки діяльності.

Ключові слова: фразеологічна єдність, порівняння, орієнтаційна метафора, онтологічна метафора.

Свиридюк Т. В. Метафорическая семантика идиоматических единиц (на материале выступлений британских премьер-министров)

Статья посвящена исследованию значения идиоматических единиц, употребляемых в речах британских премьер-министров. Установлено, что значение фразеологических единств опирается на три разновидности метафорических отношений – сравнение, определяющее значение идиоматических единиц через сопоставление человека с другими лицами или животными; ориентирование, концептуализирующее окружающую среду относительно координат «верх-низ» или «спереди-сзади»; онтологию, включающую понятия «вместилища», представляющего трехмерное пространство; «целостности», отражающей невредимость объекта; «результата», указывающего на итог деятельности.

Ключевые слова: фразеологическое единство, сравнение, ориентационная метафора, онтологическая метафора.

Svyrydiuk T. V. Metaphorical Semantics of Idiomatic Units (a Case of British Prime Ministers' Addresses)

The article explores the role of comparison in forming the meaning of idiomatic units used in the speeches of British prime ministers. It is proved that metaphor reflects both universal characteristics and relations between reality phenomena and cognition taking into account their associative nature. Metaphor is regarded as a key factor that distinguishes free collocations from idioms. It is revealed that the meaning of phraseological unities is based on three types of metaphorical relations: comparison, orientation and ontology. In such a way metaphors determine the mode of thought and the peculiarities of verbalizing different phenomena that have not been expressed in words previously. Comparison determines the semantics of idiomatic units by matching a person to people or animals. Orientation conceptualizes environment according to coordinates «up-down» or «front-back». Ontology includes concept «container» representing three-dimensional space, «integrity» denoting safety of an object, «result» pointing at the consequences of activities.

Key words: phraseological unities, comparison, orientational metaphor, ontological metaphor.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., ст. викл. Мосієнко О. В.

УДК 81'373.234

Ю. В. Святюк

**КОНЦЕПТ «ИНОСТРАНЕЦ» В СЕМАНТИЧЕСКОМ
ПРОСТРАНСТВЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА**

Современная лингвистика характеризуется возрастанием роли антропоцентрического, когнитивного и культурологического подходов к изучению языка, выступающего источником сведений о концептуальных структурах сознания. Целью данного исследования является выявление этнокультурной специфики и моделирование смысловой структуры концепта ИНОСТРАНЕЦ в английском языке, для чего применяется метод концептуального анализа.

Актуальность настоящего исследования определяется тем, что в настоящее время в мире остро стоят проблемы национализма и ксенофобии. Наблюдается противоречие между декларированием принципов толерантности и политической корректности и нарастанием агрессии по отношению к представителям иной страны, нации, расы. Данное явление характеризуется распространением уничижительных прозвищ [1; 2; 3], умаляющих достоинство представителей других этнических групп.

Понимание языка как когнитивного процесса на современном этапе развития лингвистики получает новое преломление при исследовании таких языковых феноменов, как значения языковых единиц, их категоризация и использование в актах номинации. Особый интерес как объект номинации по-прежнему представляет собой человек. Одной из причин этого внимания является, по мнению Н. Д. Арутюновой, то что «меняя свои роли, следуя разным моделям поведения, совершая множество разнообразных действий и поступков, человек в своих разнонаправленных проявлениях становится референтом многих функциональных, реляционных и других имен» [4, с. 179].

Вопросы формирования, передачи, использования и соотношения структур знаний, которые образуются в сознании человека, со значением языковых средств, продолжают привлекать внимание лингвистов [см., например, 5; 6; 7; 8]. Приоритетным заданием когнитивной лингвистики является выявление продуктов концептуализации человеком окружающего мира, существующих в нем объектов, действий, состояний, связей и отношений между ними, которые получили название концептов.

В современной лингвистике при определении термина концепт большинство ученых соглашаются с тем, что концепт является ментальной, идеальной сущностью, которая формируется в сознании человека [5, с. 23; 9, с. 2; 10, с. 23]. Объектом концептуального анализа выступают смыслы, передаваемые отдельными словами, фразами,

текстами или даже целыми произведениями. Предметом когнитивной лингвистики является изучение языковых средств, которые представляют в языке и речи определенные концепты [7, с. 20]. Лингвокогнитивный анализ ментальной единицы ИНОСТРАНЕЦ, выявление концептообразующих элементов и построение общей модели данного концепта становится возможным благодаря изучению семантики единиц современного английского языка, которые вербализируют этот концепт.

В когнитивной лингвистике анализируются компоненты концепта в семантическом пространстве языка (то есть те, которые вошли в его семантику, стали семемами и семемами лингвистических единиц) [7, с. 20]. Таким образом, семантика единиц, которые представляют концепт ИНОСТРАНЕЦ в языке, является предметом лингвокогнитивного исследования структуры данного концепта.

Для выявления смыслового наполнения концепта ИНОСТРАНЕЦ обратимся к лексикографическому представлению языковых средств, объективирующих данную ментальную сущность. Словарные дефиниции лексической единицы «**foreigner**» являются следующими:

- a person who comes from another country [11, с. 549].
- a person from a foreign country; alien
- an outsider or interloper [12, с. 607]
- a person born in or coming from a country other than one's own.
- (informal) a person not belonging to a particular place or group; a stranger or outsider [13, с. 630].

Соответственно, основными компонентами концепта ИНОСТРАНЕЦ, которые эксплицируются в семантике приведенной лексической единицы, являются «*a person*», то есть человек как представитель определенного социума, и «*from another country*» – указание гражданства, проживания на территории определенной страны. В семантической структуре концепта ИНОСТРАНЕЦ можно выделить кроме составляющих «*a person*» и «*from another country*» общий концептообразующий компонент, выражающий оппозицию «свой – чужой» и представленный лексемами «*an alien*», «*an outsider*», «*a stranger*», «*an interloper*». Данный компонент представляет бинарную ментальную оппозицию «свй» – «чужой» и относит человека к определенному сообществу (свой – чужой, знакомый – незнакомый, соотечественник – чужестранец, близкий – посторонний).

Ярким и социально значимым признаком лиц является, по нашему мнению, семантический признак «чужой/иностранец», выступающий как часть бинарной оппозиции «свй» – «чужой». Эта оппозиция относится к ряду важнейших, она строит мир вокруг человека, общество, в котором он живет, и играет существенную роль в изучении и моделировании той группы наименований лица, которые обозначают национальную принадлежность, происхождение людей. В зависимости от того, какой коллектив исследуется, в нем выделяется особенное, но четкое

разграничение «свои» – «чужие», что является основой ментальной единицы, представленной концептом ИНОСТРАНЕЦ.

Однако, как правило, концепт соотносится более чем с одной лексической единицей и репрезентируется в языке с помощью различных синонимических единиц. Семантическая плотность, то есть наличие у слова большого числа синонимов, признается концептологически значимой характеристикой. Синонимический ряд лексемы «*foreigner*» представлен следующими единицами: *alien*, *stranger*, *immigrant*, *migrant*, *emigrant*, *incomer*, *newcomer*, *outlander*, *outsider*, *refugee*.

В значении «иностранец» абсолютными синонимами понятия *foreigner* являются *stranger* и *alien*. Вместе с тем, между ними наблюдается ряд существенных различий. Лексема *stranger* обозначает незнакомого человека, а также индивида, не принадлежащего конкретной группе (социальной, профессиональной, религиозной или национальной), сближаясь со значением слова *outsider*. *Alien*, являясь термином официальных документов, акцентирует внимание на правовом различии граждан и не-граждан данного государства. Синонимами лексемы *foreigner*, обозначающими различные явления миграционного процесса, выступают слова *immigrant*, *emigrant*, *migrant*, имеющие в своей основе глагол *to migrate – to move from one place to another* [12, с. 783].

Концепт как любая дискретная единица коллективного сознания отражает предмет реального или идеального мира, сохраняется в национальной памяти носителей языка и занимает соответствующую нишу в национально-обусловленной концептосфере. Характерно, что некоторые общечеловеческие концепты, среди которых мы выделяем концепт ИНОСТРАНЕЦ, по-разному вербализируются в разных ситуациях в зависимости от собственно лингвистических, прагматических и культурологических факторов.

Как показывает исследование языкового материала, в ситуации использования номинативных единиц для обозначения иностранцев в современном английском языке идет речь, как о месте жительства, так и о национальной принадлежности.

Предположим, что в структуру концепта ИНОСТРАНЕЦ в современном английском языке кроме компонента «*a person who comes from another country*» входит не менее важный и существенный – «*nationality, nation*». В лексикографических источниках «**nation**» определяется, как:

– a country, esp. when thought of as a large group of people living in one area with their own government, language, traditions, etc.;

– a large group of people of the same race who share the same language, traditions and history, but who might not all live in one area [11, с. 938].

Существует и другое определение лексемы «**nation**»:

– an aggregation of people or peoples of one or more cultures, races, etc., organized into a single state;

– *a community of persons not constituting a state but bound by common descent, language, history, etc.;*

– *a federation of tribes; the territory occupied by such a federation* [11, с. 1038–1039].

Приведенные определения демонстрируют, что в семантической структуре лексической единицы «**nation**», кроме выделенных в первом определении сем и семем «*страна, территория страны*», «*группа людей*», «*раса*», «*язык*», «*правительство страны*», «*традиции*», «*история*», присутствуют не менее значимые элементы «*культура*», «*общее происхождение*», «*конгломерат, объединение, союз людей/народов*».

Отдельно отметим специфику и важность при объективации концепта ИНОСТРАНЕЦ компонента «*common descent*» / «*общее происхождение*». Если проанализировать конкретные случаи определения национальной принадлежности при двойном гражданстве, то решающим оказывается именно происхождение лица, а не только территория проживания и другие признаки, связанные с проживанием в конкретной стране.

Развитие следующего компонента «*nationality*»/«*национальность*» привносит еще один элемент в структуру концепта ИНОСТРАНЕЦ современного английского языка. Определение соответствующей лексической единицы «**nationality**» доказывает, что для идентификации национальной принадлежности существенным является не только отнесение индивида к некоторой группе людей одной расы, с общими традициями, которые не всегда проживают в политически независимой стране, но и определение религии, вероисповедования индивида:

– *a group of people of the same race, religion, traditions, etc. but not always from politically independent country* [11, с. 938].

При назывании людей по вероисповеданию (преимущественно в неофициальной речи) автоматически актуализируются семы «свій» – «чужой». «Своими», например, русский или украинец будет соответственно считать христиан, православных, «чужими» – нехристиан, мусульман, иногда католиков. Для англичанина же, человек, который исповедует индуизм, является представителем группы «чужих», даже без уточнения его национальности.

Содержание концепта постоянно насыщается, а его объем увеличивается за счет новых концептуальных характеристик [14, с. 46], или благодаря освещению и выходу на первый план уже существующих элементов. Таким образом, целесообразным оказывается специальный анализ возможной модификации и дополнения концепта ИНОСТРАНЕЦ в современном английском языке за счет актуализации компонента «*race*» [15, с. 450]. Основными элементами в семантической структуре лексической единицы «**race**» в английском языке выступают:

– *a group, esp. of people, with particular similar physical characteristics, who are considered as belonging to the same type, or the fact of belonging to a particular such group;*

– *a group of people who share the same language, history, characteristics, etc.* [11, с. 1165].

Таким образом, при условии актуализации составляющего компонента «*race*», смысловая структура концепта ИНОСТРАНЕЦ обогащается и уточняется благодаря семе «*наличие особых физических признаков*», что зафиксировано словарными дефинициями: *a group of people of common ancestry, distinguished from others by physical characteristics, such as hair type, colour of eyes and skin, stature, etc.* [12, с. 1276].

В ходе проведенного исследования выявлено семантическую структуру концепта ИНОСТРАНЕЦ современного английского языка. В семантической структуре данного концепта присутствуют обязательные компоненты, указывающие на страну или место проживания индивида, на принадлежность к определенной этнической группе. Концептообразующими элементами исследуемой ментальной единицы являются «человек» (чужестранец, незнакомец, посторонний), «страна/территория», «нация», «национальность», «группа / объединение людей с определенными характеристиками» (раса, традиции, культура, язык, происхождение, история, религия и т.п.).

Концепт ИНОСТРАНЕЦ фиксируется в языке и в речевом поведении людей, являясь вариантом бинарной оппозиции «свйй» – «чужой». Исследование данного концепта важно для описания языковой картины мира, так как представляет универсальную для любого человеческого сообщества оппозицию, которая выступает одной из основных для познания, описания, членения и изучения окружающего мира.

Список использованной литературы

- 1. Allatson P.** Key Terms of Immigration Law Text / P. Allatson. – Blackwell Publishing, 2006. – 314 p.
- 2. Allen I. L.** The Language of Ethnic Conflict / I. L. Allen. – N.Y. : Columbia University Press, 1983. – 275 p.
- 3. Маруневич О. В.** Концепт иностранец: лингвокогнитивный и аксиологический аспекты (на материале русского и английского языков): дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.20 / Маруневич Оксана Викторовна. – Пятигорск, 2009. – 249 с.
- 4. Арутюнова Н. Д.** Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1998. – 896 с.
- 5. Болдырев Н. Н.** Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии / Н. Н. Болдырев. – Тамбов : Изд-во Тамб. ун-та, 2000. – 123 с.
- 6. Вежбицкая А.** Понимание культур через посредство ключевых слов / А. Вежбицкая. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – 288 с.
- 7. Попова З. Д.** Очерки по когнитивной лингвистике / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Истоки, 2001. – 191 с.
- 8. Fauconnier G.** Mappings in Thought and Language / G. Fauconnier. – Cambridge :

Cambridge University Press, 1997. – 205 p. **9. Фрумкина Р. М.** Концептуальный анализ с точки зрения лингвиста и психолога / Р. М. Фрумкина // Научно-техническая информация. Серия 2. Информационные процессы и системы. – 1992. – №3. – С. 1 – 8. **10. Fodor J. A.** Concepts. Where Cognitive Went Wrong / J. A. Fodor. – Cambridge : The MIT Press, 1983. – 320 p. **11. Cambridge** International Dictionary of English. – Cambridge : Cambridge University Press, 1995. – 1774 p. **12. Collins** Cobuild English Language Dictionary – London : Harper Collins Publishers, 1993. – 1703 p. **13. Longman** Dictionary of English Language and Culture. – London : Longman, 1992. – 1528 p. **14. Степанов Ю. С.** Константы. Словарь русской культуры / Ю. С. Степанов. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с. **15. Hardimon M. O.** The Ordinary Concept of Race / M. O. Hardimon // The Journal of Philosophy. – 2003. – Vol. 1, №9. – P. 437 – 455.

Святюк Ю. В. Концепт «іноземець» у семантичному просторі англійської мови

У статті представлено семантичну структуру концепту «іноземець». В основі даної ментальної одиниці лежить семантична ознака «чужий/інший», яка є частиною бінарної опозиції «свій – чужий». У семантичній структурі даного концепту присутні такі обов'язкові компоненти як «людина», «країна», «нація», «національність». Актуалізація таких елементів як «група / об'єднання людей з певними характеристиками» (раса, традиції, культура, мова, походження, історія, релігія) також є достатньою для об'єктивізації концепту «іноземець».

Ключові слова: концепт, іноземець, національність, опозиція «свій – чужий».

Святюк Ю. В. Концепт «иностранец» в семантическом пространстве английского языка

В статье представлена семантическая структура концепта «иностранец». В основе данной ментальной единицы лежит семантический признак «чужой/другой», выступающий как часть бинарной оппозиции «свой» – «чужой». В семантической структуре исследуемого концепта присутствуют такие обязательные компоненты как «человек», «страна», «нация», «национальность». Актуализация таких элементов как «група / объединение людей с определенными характеристиками» (раса, традиции, культура, язык, происхождение, история, религия) также обеспечивает объективацию концепта «иностранец».

Ключевые слова: концепт, иностранец, национальность, оппозиция «свой – чужой».

Svyatyuk J. V. Semantic Structure of the Concept «Foreigner» in English

The article highlights the role of the language in presenting different formats of knowledge viewed as cognitive process. Conceptual and culturological analysis is applied to expose the content of the concept «foreigner» and ways of reflecting it in language picture of the world. The article distinguishes the semantic structure of the concept «foreigner» in English. This concept as mental essence contains the semantic feature «others/stranger», which represents the opposition «we – others». The study considers the role of this mental opposition in perception of the multinational world and the influence of ethnic stereotypes, political correctness and tolerance on cross-cultural communication. The semantic structure of the concept «foreigner» includes such elements as «person», «country of origin», «nation», «nationality». The content of the concept can expand due to emergence of new features or due to development and actualisation of the existing elements. The study also revealed the optional constituents of the cognitive phenomenon «foreigner» in English: «group/community of people with specific characteristics» (race, traditions, culture, language, common descent, history, religion etc.). Therefore, the analyzed conceptual structure can be objectivised by any of components listed above.

Key words: concept, foreigner, nationality, opposition «we – others».

Стаття надійшла до редакції 10.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Борисенко О. А.

ЛЕКСИКОГРАФІЯ ТА ТЕРМІНОЗНАВСТВО

УДК 811.111'374

О. О. Каліберда

АНГЛІЙСЬКА ЛЕКСИКОГРАФІЯ РАНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Гене́за англійської лінгвістичної лексикографії свідчить про те, що тлумачний словник не був першим типом словника, що сформувався в її історії. Його появі передувало укладання одномовних латино-латинських, двомовних англо-латинських або латино-англійських глосаріїв та словників «важких слів». Отже, об'єктом нашого дослідження є англійська лінгвістична лексикографічна парадигма. Предметом дослідження виступають лінгвістичні словники англійської мови. Мета статті полягає у виявленні принципів формування англійських лінгвістичних словників періоду раннього середньовіччя. У відповідності до поставленої мети вирішуються завдання: описати генезу англійської лінгвістичної лексикографії раннього середньовіччя, з'ясувати типологічні та структурні особливості лексикографічних довідників цього періоду.

В історії англійської лінгвістичної лексикографії виділяють чотири етапи: 1) глосаризації; 2) словників «важких слів»; 3) донауковий або прескриптивний; 4) науковий або історичний [1, с. 6-7; 2, с. 113]. Увага даної статті сконцентрована саме на періоді глосаризації. Західноєвропейська традиція тлумачення слів та укладання глосаріїв походить від відповідних творів класичної Греції та давнього Риму. Перші відомі глосарії (V-IV ст. ст. до н. е.) уклалися давніми греками та присвячувалися переважно тлумаченню важких слів у роботах одного автора – Гомера, оскільки його поеми містили елементи різних діалектів та посідали основне місце в освіті давніх греків [3, с. 216]. Глоси та глосарії виконували дидактичну функцію, тобто інтерлінарні глоси прискорювали розуміння та вивчення культурно значущих текстів.

Мінімальною одиницею коментування тексту виступала глоса. Грецький термін «глоса» спочатку витлумачувався як «мова», а пізніше – як «мовлення» або «діалект». Поступово «глоса» стала інтерпретуватися як застаріле, іноземне, діалектне слово або технічний термін [4, с. 6]. Отже, глоса – це семантизація незрозумілої лексичної одиниці або висловлення в тексті книги з тлумаченням, що розміщувалося безпосередньо над лексичною одиницею (інтерлінарна глоса), або поряд на полях (маргінальна глоса) [5, с. 221].

Велику кількість інтерлінарних глос містять латиномовні документи, що дійшли до нас від давньоанглійського періоду, а це свідчить про те, що глосаризація була важливою складовою для успішного розуміння латинських текстів. Пізніше глоси стали

об'єднувати в збірки тлумачень, глосарії, які представляють собою самий найдавні тип одномовного словника.

Макроструктуру глосаріїв утворювали незнайомі лексичні одиниці, що зазвичай розміщалися в тій послідовності, в якій вони зустрічалися в конкретному тексті. Пізніше вхідні слова стали розташовувати за предметною ознакою або за алфавітом, оскільки тлумачення до одного тексту могли бути корисними при читанні й інших текстів. При цьому глосарій коментує та пояснює текст, який за релігійними або іншими міркуваннями вважається особливо важливим для культури. Відбір словникових одиниць здійснювався за принципом важкого або незвичайного слова. Більшість греко-римських глосаріїв відображають обмежений лексичний ряд до певного літературного твору або термінологію вузької сфери знань, наприклад, медицина, флора чи фауна.

У перших лексикографічних творах тлумачиться не сама лексична одиниця, а екстралінгвальна інформація, яка стоїть за нею, що вказує на наявність певного енциклопедичного компонента [6, с. 55]. Вхідні слова семантизуються не як одиниці мови, а як одиниці мовлення. Таким чином, перші словники почали укладатися, коли у суспільстві виникла така потреба. Але ці потреби були не абстрактними або загальними, а тісно пов'язаними зі специфічним типом соціальної ситуації (читання та інтерпретація Святого Письма) та особливим типом користувачів (священнослужителі) [7, с. 18]. Основним завданням творів практичної лексикографії періоду глосаризації було пояснення лексичних одиниць, тлумачення яких викликало певні труднощі.

Укладання глос до значущих текстів релігійного змісту тривало в Західній Європі протягом всього середньовіччя. З'являються нові глосарії, які укладаються на основі глосированих манускриптів. Розташування в них лем відповідало появі глосированих лексичних одиниць в оригінальному біблейському тексті. В період з VI ст. – по VIII ст. глосаграфічна діяльність дещо змінюється: з'являються компіляції декількох маленьких глосаріїв в одному творі, тобто глосарії раннього періоду об'єднуються з більш пізніми [4, с. 18].

Поступово формуються різні типи глосаріїв: 1) глоси (інтерлінеарні або маргінальні глоси в самих текстах); 2) колекції глос; 3) алфавітні глосарії; 4) тематичні глосарії [8, с. 22–23]. Глоси уклалися з метою інтерпретації тексту, і їх тлумачення було безпосередньо пов'язано з контекстом. Збирання глос у списки робило їх меш залежними від конкретного тексту, що давало змогу застосовувати їх у роботі з іншими текстами, оскільки деякі глоси повторювалися. Алфавітні глосарії майже зовсім втрачали зв'язок з текстом-джерелом глос та могли бути адаптованими до будь-якого тексту. Тематичні глосарії представляли собою зібрання лем, що належали до відносно гомогенного семантичного поля, наприклад, частини тіла, рослини тощо. Їх макроструктура могла бути алфавітною або тематичною.

Практична лексикографія англійської мови бере свій початок з укладання словників латинською мовою. Перші словники на території Британії з'являються у VI-VIII ст. ст. в епоху розповсюдження християнства в Англії та панування латини як міжнародної мови всієї Західної Європи [9, с. 66]. Вже у VIII ст. в англійській лексикографічній практиці з'являються глосарії, укладені до релігійних текстів, що представляли собою переліки малозрозумілих лексичних одиниць та висловів з Біблії [10, с. 242]. Мовою вхідного слова та мовою тлумачення виступала латина. Демонстрацією цього може служити колекція глос Райта-Вулкера (зібрання різних лексикографічних довідників, що вийшли у світ до XV ст.) [11, с. 9]. Латиномовні глосарії укладалися з дидактичною метою, щоб допомогти у навчанні та викладанні латини, яка була засобом спілкування освічених людей того часу.

Поряд з латиномовними глосаріями з'являються компіляції, що містять англосаксонські елементи, наприклад, «Epinial Glossary» (VII ст.), найбільший давньоанглійський глосарій «Corpus Glossary» (725 р.), що налічував понад 2000 вхідних слів, «Abbot Ælfric's Glossary» (X ст.). Глосарії цього періоду представляли собою перелік латинських слів з еквівалентами на давньоанглійській мові.

У разі алфавітної систематизації лексичного матеріалу, наприклад, як у «Corpus Glossary», на перших етапах бралася до уваги тільки перша буква лексичної одиниці, або дві перші, наприклад, всі а-лексичні одиниці, аб-лексичні одиниці, ас-лексичні одиниці і до аз-лексичних одиниць [12, с. 55]. У подальшому процес алфавітної систематизації поступово удосконалювався, поки не охопив усі літери вхідного слова у більш пізніших глосаріях.

Алфавітна макроструктура глосаріїв сприяла втраті зв'язків з певними культурно значущими текстами та усуненню їх допоміжного спрямування [13, с. 39]. Алфавітний принцип організації став передумовою появи тлумачного словника англійської мови, а спеціалізовані алфавітні переліки лексичних одиниць, наприклад, з медичною термінологією, що додавалися до відповідних манускриптів стали своєрідним прототипом термінологічного словника англійської мови [14, с. 672].

У разі тематичної макроструктури, вхідні слова реєструвалися за екстралінгвальним принципом, що об'єднував лексеми на основі класифікації їх денотатів та пояснював їх з погляду відповідності певній темі [15, с. 48]. Тематичні глосарії поділялися на рубрики, що охоплювали різні сфери життя людини [16, с. 65]. Наприклад, макроструктура «Abbot Ælfric's Glossary» охоплювала широке коло тем, починаючи з бога, небес, янголів, сонця, місяця, землі, моря і до трав, дерев, зброї, металів та коштовного каміння.

Отже, принципи формування макроструктури перших творів британської практичної лексикографії ґрунтувалися на досвіді укладання попередніх греко-римських глосаріїв. Основним критерієм фіксації

лексичної одиниці виступав принцип маловідомого або малозрозумілого слова. Відібрані за довільним принципом вхідні слова компілювалися відповідно до появи в рукопису, в тематичному або алфавітному порядку. Ні один з глосаріїв не реєстрував лексичний склад мови в цілому, оскільки характеризувався значною мірою когезії з певним текстом, який мав культурне та релігійне значення.

На рівні мікроструктури маловідомі та малозрозумілі лексичні одиниці латинських текстів семантизувалися за допомогою інтерлінейних глос на більш простій латині (вulgarna латина, або просторічні слова) за допомогою синоніма або короткого перифразу (латино-латинські глосарії), чи за допомогою перекладного еквівалента англосаксонською мовою (латино-англосаксонські глосарії). Дефініції вхідних слів характеризувалися поверхневим, ненауковим або наївним підходом до опису лексичного складу мови та відсутністю лінгвістичної або ілюстративної інформації про слово, що демонструє його функціонування у мовленні.

Зародження англійської лексикографії не було пов'язано з національними особливостями цієї країни, а обумовлювалося наявністю міжнародної мови середньовічної європейської цивілізації – латини [17, с. 54], яка була мовою культури, науки, релігії та міжнародного спілкування, а англосаксонська мова виступала лише засобом внутрідержавного спілкування. У зв'язку з цим актуальними стали такі лексикографічні завдання: 1) тлумачити малозрозумілі латинські слова; 2) навчити молоде покоління мові культури, яка відрізнялася від мови повсякденного спілкування країни. Таким чином, латина стала фактором, який сприяв укладанню двомовних глосаріїв. До X-XI ст. ст. всі лексикографічні праці стають переважно латино-англійськими. Англійська мова почала використовуватися для тлумачення та перекладу більш розвинутої мови культури (латини).

Саме цьому перші лексикографічні матеріали – це латино-англійські глосарії з алфавітною або тематичною структурою, які ще важко назвати двомовними словниками, й укладені вони з метою вивчення латинської мови. Такі глосарії укладались в англійській лексикографічній практиці до XIV-XV ст. ст. Вони виконували освітню та навчальну функції і певним чином були своєрідними двомовними словниками свого часу. Їх метою було тлумачення малозрозумілих, важких латинських слів. Вони робили більш доступними для широкого кола духівництва як релігійні трактати, так і наукову латиномовну літературу.

Результати і перспективи подальшого дослідження полягають у розробці та доповненні загальних проблем лексикографії, прогнозуванні актуальних, перспективних шляхів розвитку англосаксонської лексикографії.

Список використаної літератури

1. **Моисеев М. В.** Лексикография английского языка : [учеб.-метод. пособ. для студ. спец.022900 «Перевод и переводоведение» и

022600 «Теория и методика преподавания иностранных языков»] / М. В. Моисеев. – Омск : Изд-во ОмГУ, 2006. – 92 с. **2. Каліберда О. О.** Формування принципів укладання лінгвістичних словників англійської мови / О. О. Каліберда // Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2009. – № 33. – С. 112 – 118. **3. Мечковская Н. Б.** Язык и религия: Лекции по филологии и истории религий / Н. Б. Мечковская. – М. : «ФАИР», 1998. – 352 с. **4. Shaw J. F.** Contributions to a study of the printed dictionary in France before 1539 / J. F. Shaw. – Ottawa : National Library of Canada, Biblioteque nationale du Canada, 1997. – 264 p. **5. Верещагин Е. М.** Лингвострановедческая теория слова / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М. : Русский язык, 1980. – 320 с. **6. Hüllen W.** English Dictionaries, 800-1700: the Topical Tradition / W. Hüllen. – Oxford : Oxford University Press, 2006. – 544 p. **7. Tarp S.** Beyond Lexicography: New Visions and Challenges in the Information Age / S. Tarp // Lexicography at a Crossroads: Dictionaries and Encyclopedias Today, Lexicographical Tools Tomorrow / Henning Bergenholtz, Sandro Nielsen & Sven Tarp, eds. – Bern : Peter Lang AG, International Academic Publishers, 2009. – P. 17 – 33. **8. Sauer H.** Glosses, glossaries, and dictionaries in the medieval period / H. Sauer // The Oxford History of English Lexicography. Volume 1. General-Purpose Dictionaries / Edited by A. P. Cowie. – Oxford : Clarendon Press, 2009. – P. 17 – 40. **9. Лебедева С. В.** Из истории англоязычной учебной лексикографии VI – конца XX века / С. В. Лебедева // Английская лексикография: формирование, развитие, современное состояние: Юбил. сб. науч. ст. / [отв. ред. Ф. И. Карташкова]. – Иваново : Иван. гос. ун-т, 2006. – С. 66 – 82. **10. Карпова О. М.** Эволюция цитаты: от писательских конкордансов до электронных корпусов современных словарей / О. М. Карпова, О. В. Коробейникова // Современная лексикография: глобальные проблемы и национальные решения : материалы VII Междунар. школы-семинара, Иваново, 12-14 сентября 2007 г. – Иваново : Иван. гос. ун-т, 2007. – С. 242 – 245. **11. Mathews M. M.** A survey of English dictionaries / M. M. Mathews. – New York : Russell and Russell, 1966. – 122 p. **12. Murray J. A. H.** The Evolution of English Lexicography / J. A. H. Murray // Lexicography. Critical concepts. Volume I. Dictionaries, compilers, critics and users / [ed. by R. R. K. Hartmann. – L., N.Y. : Routledge, 2003. – P. 45 – 69. **13. Богатова Г. А.** История слова как объект русской исторической лексикографии / Г. А. Богатова / [отв. ред. Д. Н. Шмелев.] Изд. 2-е, доп. – М. : Издательство ЛКИ, 2008. – 288 с. **14. Cowie A. P.** Language as words: Lexicography / A. P. Cowie // An Encyclopaedia of Language. – L., N. Y., 1990. – P. 671 – 700. **15. Воронцова И. А.** Тезаурусы английского языка: динамика развития и современное состояние / И. А. Воронцова // Английская лексикография: формирование, развитие, современное состояние: юбил. сб. науч. ст. / [отв. ред. Ф. И. Карташкова]. – Иваново : Иван. гос. ун-т, 2006. – С. 47 – 66. **16. Клейнер Ю. А.** Латинская грамматическая традиция в Англии VII-XI

вв. (Беда, Алкуин, Эльфрик) / Ю. А. Клейнер // История лингвистических учений. Средневековая Европа / [отв. ред. А. В. Десницкая, С. Д. Канцельсон]. – Ленинград : Издательство «Наука», 1985. – С. 62 – 76.
17. Ступин Л. П. Лексикография английского языка : [учеб. пособ. для студентов ин-тов и фак. иностр. яз]. / Л. П. Ступин. – М. : Высш. шк., 1985. – 167 с.

Калиберда О. О. Англійська лексикографія раннього середньовіччя

У статті визначаються чинники, що сприяли укладанню перших творів практичної лексикографії в різних культурах. Для британської лексикографічної традиції своєрідним підґрунтям став досвід з компіляції попередніх греко-римських глосаріїв. Показано, що зародження англійської лексикографії не було пов'язано з національними особливостями країни, а обумовлювалося наявністю міжнародної мови середньовічної європейської науки – латини. Огляд періоду глосаризації дозволив встановити типологічні особливості глосаріїв, принципи відбору вхідних слів та їх семантизації.

Ключові слова: глосарій, глоса, макроструктура, мікроструктура.

Калиберда О. А. Английская лексикография раннего средневековья

В статье определяются факторы, которые способствовали составлению первых произведений практической лексикографии в разных культурах. Для британской лексикографической традиции своеобразным основанием стал опыт по компиляции предшествующих греко-римских глоссариев. Показано, что зарождение английской лексикографии не было связано с национальными особенностями страны, а обуславливалось наличием международного языка средневековой европейской науки – латыни. Обзор периода глоссаризации позволил установить типологические особенности глоссариев, принципы отбора входных слов и их семантизации.

Ключевые слова: глоссарий, глосса, макроструктура, микроструктура.

Kaliberda O. A. English Lexicography of the Early Middle Ages

The paper identifies factors that have contributed to the compilation of the first works of practical lexicography in different cultures. The peculiar basis for the British lexicographic tradition became the experience to compile the previous Greco-Roman glossaries. It is shown that the emergence of English lexicography was not associated with the national characteristics of the country, but with the presence of the international language of medieval European science – Latin. Glossaries performed the functions of education and training and definitely were a sort of bilingual dictionaries of the time. Their goal was to interpret obscure, hard Latin words. They made more accessible to

a wide range of clergy both religious treatises and scientific literature written in Latin. The review of the glossarisation period allowed to establish typological features of glossaries, the principles of entry words selection and their semantization. Glossaries did not register English lexicon in whole because they were characterized by cohesion with texts of cultural or religious significance to a considerable extent. The meaning of entry word was explained by interlinear gloss, using a synonym or short paraphrase in simple Latin (Latin-Latin glossaries), or by Anglo-Saxon translation equivalent (Latin-Anglo-Saxon glossaries).

Key words: glossary, gloss, macrostructure, microstructure.

Стаття надійшла до редакції 03.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Богдан В. В.

УДК 811.111:615:001.4

Н. В. Кучумова

**ПРОДУКТИВНІ МОДЕЛІ ДВОКОМПОНЕНТНИХ
ТЕРМІНІВ-СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ
ФАРМАЦЕВТИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ**

Численні лінгвістичні дослідження виявили, що у сучасних галузевих терміносистемах переважають терміни-словосполучення – дво- або полікомпонентні утворення [1; 2; с. 4–7]. Це обумовлено тим, що монолексемні терміни не завжди можуть відобразити складні процеси та характеристики нових понять. Термінологічні словосполучення (ТС) не тільки називають нові явища, але й систематизують парадигматичні відносини між ними, відображаючи системні зв'язки одиниць терміносистеми [1, с. 58]. Для ТС характерні такі основні ознаки: стислість форми, системність, тенденція до моносемії в межах своєї терміносистеми, стилістична нейтральність [2, с. 8].

Актуальність теми дослідження обумовлюється відсутністю комплексного вивчення відповідного термінологічного пласта лексики з підмови фармації, оскільки у фармацевтичному лексиконі постійно відбувається уточнення, вдосконалення існуючих понять та позначення нових лексичних утворень. Дослідження структурного складу фармацевтичних ТС є актуальним з огляду на необхідність упорядкування галузевої терміносистеми не тільки на семантичному, а й на словотвірному рівні.

Мета статті – провести структурний і кількісний аналіз англійських фармацевтичних двокомпонентних термінів-словосполучень (ДТС) та виявити продуктивні моделі утворення ДТС.

Матеріалом дослідження слугували 1604 терміни, відібраних методом суцільної вибірки із англomовного термінологічного словника підмови фармації «Dictionary of Pharmacy» [3].

Двокомпонентними термінами-словосполученнями вважаємо окремо оформлені, семантично цілісні сполучення, що складаються із стрижневого слова та залежного компонента. Фармацевтичні ДТС можемо представити такими основними групами: субстантивно-субстантивна, атрибутивно-субстантивна, дієслівно-субстантивна.

Субстантивно-субстантивна група (ССГ), що позначається загальною моделлю ($N_1 + N_2$), охоплює найбільшу частину ДТС – 829 одиниць. Компонентами ДТС ССГ можуть бути загальнотехнічні наукові терміни і слова: (*absorption coefficient* – коефіцієнт абсорбції), епоніми: (*Lyme disease* – хвороба Лайма, *Epstein's disease* – дифтеріод), іменники у присвійному відмінку (4): (*athlet's foot* – епідермофітія стопи), аббревіатури (43): (*DNA ligase* – ДНК-лігаза – ензим класу лігаз). В основному, компонентами цієї моделі є прості іменники. Слід зазначити, що для ДТС ССГ досить характерні епонімні моделі: Епонім + N (173); N + Епонім (3): *degree Celcius*, *degree Kelvin*. Виявлено 176 епонімних ДТС, серед них у 128 термінах епонім вжитий у присвійному відмінку і у 48 термінах власна назва – у називному відмінку. Крім того, епонім, вжитий у називному відмінку, може бути виражений подвійним (24) та потрійним (3) прізвиськом: *Bence-Jones protein* – аномальний білок плазми або сечі, *Ostwald-Cannon-Fenske viscometer* – віскозиметр – прилад, що вимірює відносну в'язкість. Структурні паралелі епонімних ДТС різняться лише морфолого-синтаксичним аспектом. Наприклад, хвороба Альцгеймера може позначатись як *presenile dementia*, *presenile psychosis*, *Alzheimer's disease*. Використання аббревіатур у ДТС ССГ є проявом закону мовної економії. Наприклад, громіздкий термін *merthiolate iodine formaldehyde technique* скорочується до *MIF technique* – метод діагностики найпростіших кишківника за допомогою консерванта мертиолят-йод-формалін; *CRST syndrome* – поєднання кальцинозу шкіри (С), синдрому Рейно (R), склеродактилії (S) і телеангіектазії (Т). Компонентами ДТС ССГ можуть бути складні слова або терміни (62): *monosodium glutamate* – глутамат натрію; *protein turnover* – баланс між синтезом і розпадом білків; *cost-effectiveness analysis* – оцінювання показника «вартість-ефективність». Визначальним елементом ДТС ССГ можуть бути складні слова із «внутрішнім синтаксисом» (4): *cost-of-illness analysis* – аналіз вартості лікування хвороби, *oil-in-water emulsion* – водомасляна емульсія. Таким чином, простота утворення, чіткість, стислість та семантична ємність ДТС ССГ дають можливість простими синтаксичними засобами виразити складні атрибутивні відношення.

Друга за величиною група ДТС – атрибутивно-субстантивна (АСГ), яку позначаємо моделлю А + N, – 642 одиниці. Визначальними компонентами ДТС АСГ переважно є прості прикметники (588): (*clinical trial* – клінічне випробування лікарського засобу), або складні слова

(54): (*light-resistant container* – світлостійкий контейнер, *out-of-pocket expenses* – фактичні витрати, *immunosuppressive agent* – імунодепресивний засіб, *over-the-counter medications* – безрецептурні лікарські засоби). Слід зазначити, що складні прикметники завдяки своїй структурній місткості замінюють громіздкі атрибутивні елементи у терміносполученнях із сполучниками чи прийменниками. У АСГ є 22 терміни, у яких стрижневе слово – складний іменник: *biological half-life* – біологічний напівперіод існування лікарського засобу в організмі. У ДТС АСГ стрижневе слово – іменник, як правило, відображає родове поняття, а прикметник – його видову відмінність. Для ДТС АСГ, на відміну від ДТС ССГ, малохарактерні компоненти-епоніми (5): *Brownian movement* – броунівський рух.

До дієслівно-субстантивної (ДСГ) групи відносимо 133 ДТС, у яких визначальний компонент виражений неособовою формою дієслова. У моделі Participle I + N (53) атрибут може бути позначений простим дієприкметником (49): *emulsifying agent* – емульгатор, *oxydazing agent* – окислювальна речовина; або складним словом (3): *quick-breaking emulsion* – емульсія, що швидко розпадається. Стрижневе слово, в основному, – простий іменник. У моделі Participle II + N (80) перший елемент може бути виражений простим словом (75): *closed formulary* – строго контрольований список лікарських засобів із мінімальними винятками; або складним терміном (5): *enteric-coated pills* – таблетки, вкриті матеріалом, що запобігає виділенню препарату до його потрапляння у тонку кишку. Стрижневе слово найчастіше є простим іменником (77): (*fixed oil* – нелетка олія) або складним словом (3): *infrared spectrophotometry* – інфрачервона спектрофотометрія. У ДСГ не виявлено епонімів та абревіатур.

Таким чином, аналіз ДТС у підмові фармації виявив, що виділені моделі ДТС характеризуються різною продуктивністю їх утворення. Найпродуктивнішими моделями творення ДТС в англійській фармацевтичній термінології є моделі $N_1 + N_2$ (51,68%) та $A + N$ (40,02%). Малопродуктивними є моделі Participle II + N (4,98%) та Participle I + N (3,30%). Перспективою подальших досліджень є виявлення семантичних особливостей ДТС у підмові фармації.

Список використаної літератури

- 1. Кудинова Т. А.** К вопросу о природе многокомпонентного термина (на примере англ. подъязыка биотехнологий) / Т. А. Кудинова // Вестник Пермского ун-та – № 2(14) – 2011 – С. 58 – 62.
- 2. Іващишин О. М.** Англійські термінологічні словосполучення у текстах з проблем техногенного впливу на довкілля: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 „Германські мови” / О. М. Іващишин. – Л., 2007 – 18 с.
- 3. Dictionary of pharmacy** / [Dennis B. Worthen, ed.-in-chief] – New York – London – Oxford : Pharmaceutical Products Press, 2002 – 528 p.
- 4. Брагіна Е. Р.** Структурно-

компонентний аналіз термінів кібернетики в англійській мові у зіставленні з українською та російською : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 „Германські мови” / Е. Р. Брагіна. – Д., 2001 – 18 с. **5. Дерді Е. Т.** Словотвірні та структурно-семантичні характеристики англійських юридичних термінів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 „Германські мови” / Е. Т. Дерді. – К., 2003 – 20 с. **6. Дуда О. І.** Процеси термінологізації в сучасній англійській мові (на мат-лі літ-ри з кредитно-банківської справи) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 „Германські мови” / О. І. Дуда. – К., 2001 – 19 с. **7. Холодій О.І.** Словотвірні та структурні характеристики англійської соціологічної термінології / О. І. Холодій // Вісник ВНУ ім. Лесі Українки – 2011 – С. 210 – 214

Кучумова Н. В. Продуктивні моделі двокомпонентних термінів-словосполучень в англійській фармацевтичній термінології

У статті проведено структурний та кількісний аналізи англомовних двокомпонентних термінів-словосполучень підмови фармації на основі термінологічного словника «Dictionary of pharmacy». Окреслено основні групи фармацевтичних двокомпонентних термінів-словосполучень: субстантивно-субстантивну, атрибутивно-субстантивну та дієслівно-субстантивну. Визначено найпродуктивніші моделі утворення двокомпонентних термінів в англійській фармацевтичній термінології.

Ключові слова: структурний аналіз, модель двокомпонентного фармацевтичного терміна, фармацевтична термінологія.

Кучумова Н. В. Продуктивные модели двухкомпонентных терминов-словосочетаний в английской фармацевтической терминологии

В статье проведен структурный и количественный анализы англоязычных двухкомпонентных фармацевтических терминов-словосочетаний на основе терминологического словаря «Dictionary of pharmacy». Определены основные группы фармацевтических двухкомпонентных терминов-словообразований: субстантивно-субстантивную, атрибутивно-субстантивную и глагольно-субстантивную. Установлены продуктивные модели образования двухкомпонентных терминов в английской фармацевтической терминологии.

Ключевые слова: структурный анализ, модель двухкомпонентного фармацевтического термина, фармацевтическая терминология.

Kuchumova N. V. Productive Models of Two-Component Terms in English Pharmaceutical Terminology

Numerous linguistic researches revealed the prevalence of term-combinations in branch terminologies. It can be accounted for the fact that

one-word terms may fail to define complex phenomena and features of new concepts explicitly. Therefore, it is essential to study term-combinations more profoundly. The number of recent studies devoted to the problem of term-combinations has grown remarkably and various interesting outcomes are suggested. Nevertheless, there are some aspects that still need further elaboration. The article aims to analyze the structure of pharmaceutical two-component terms. Since the pharmaceutical lexicon is being constantly enriched with new notions, and the existing terms are being continually clarified, there is a necessity to systematize pharmaceutical terminology both in terms of semantic and word-formation aspects. The structural and quantitative analyses enabled to reveal the tendencies on this level of the pharmaceutical terminology. The main groups of two-component pharmaceutical terms were outlined, namely: 1) nominal terms; 2) adjective and nominal terms; 3) verbal and nominal terms. The most productive models of two-component pharmaceutical terms formation were determined, namely: $N_1 + N_2$ and $A + N$ models.

Key words: structural analysis, two-component pharmaceutical term model, pharmaceutical terminology.

Стаття надійшла до редакції 07.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Смольська Л. Ю.

УДК 81'373.45-115:778.5(045)

Н. М. Лоскутова

ХАРАКТЕРИСТИКА ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМІВ У ТЕРМІНОСИСТЕМІ КІНЕМАТОГРАФА ФРАНЦУЗЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

Лексичне наповнення будь-якої мови достатньо різноманітне за своїм складом, але жодна з мов не може задовольнятися виключно внутрішніми ресурсами для повноцінного розвитку. В процесі економічних, політичних і культурних зв'язків між народами відбуваються безперервні мовні контакти, внаслідок чого в тій чи іншій мові з'являються нові слова – запозичення, які збагачують словниковий склад мови. Таким чином, запозичення можна розглядати як невід'ємну складову будь-якої мови.

Окремим випадком процесу запозичення є використання інтернаціоналізмів, тобто запозичених слів, що мають міжнародний характер вживання (вживаються не менше ніж у трьох неспоріднених мовах), які співпадають за зовнішньою формою і мають подібну семантику. Протягом останніх десятиліть проблема дослідження інтернаціоналізмів перебувала в центрі уваги лінгвістів. У роботах

В. В. Акуленка, Ю. А. Бельчикова, А. С. Д'якова, І. М. Кочан, Г. Е. Рицаревої, П. О. Селігея, Е. М. Солодухи було висвітлено питання походження інтернаціоналізмів, особливості їх функціонування в різних галузях знань, визначено принципи класифікації інтернаціоналізмів, проведено дистрибутивний аналіз елементів в інтернаціональному слові, виявлено особливості взаємодії інтернаціоналізмів та ареальної лексики [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8].

В той же час питання використання інтернаціоналізмів не втрачає своєї актуальності, особливо в плані співвідношення національних та інтернаціональних елементів. Зокрема, це стосується кінематографічної термінології французької та української мов, в яких проблема функціонування інтернаціоналізмів ще не знайшла детального відображення.

Метою статті є зіставне дослідження морфологічної будови та етимологічних особливостей інтернаціоналізмів у кінематографічній термінології французької та української мов. Об'єктом дослідження виступає французька та українська кінематографічна термінологія. Предметом дослідження є структура та особливості функціонування інтернаціоналізмів у сфері французької та української кінематографічної термінології. Корпус проаналізованих кінематографічних термінів у французькій мові становить 4500 одиниць, в українській мові – 4000.

В термінології будь-якої мови і в будь-якій терміносистемі питома вага інтернаціоналізмів досить значна. Це пояснюється зростаючою тенденцією міжнародного кооперування, підвищенням наукового і культурного рівня, необхідністю розробки міжнародної термінології для полегшення спілкування фахівців з різних країн. Найчастіше в ролі інтернаціоналізмів виступають терміноелементи класичних мов – латинської та грецької – що обумовлено їх «всехністю» і в той же час їх «нічийністю» [9, с. 172]: дані терміноелементи фігурують у багатьох мовах, але в той же час не належать жодній мові. В європейському культурно-історичному ареалі довгий час саме латинська і грецька мови були мовами науки, на яких писалися наукові праці [3, с. 113]. І сьогодні греко-латинські елементи відіграють більш значну роль у порівнянні з інтернаціоналізмами національного походження – галліцизмами, англіцизмами, германізмами або русизмами.

Використання інтернаціональних терміноелементів має низку переваг. Перш за все, інтернаціоналізми легко входять у вживання фахівців за рахунок того, що вони є короткими і економічними утвореннями [10, с. 72]. Греко-латинські елементи зазвичай однозначні, точно термінують поняття і мають класифікаційні властивості [11, с. 54]. Внаслідок своєї невмотивованості у рідній мові вони не викликають небажаних асоціацій [12, с. 35]. У структурному відношенні інтернаціоналізми мають необмежені словотворчі можливості, завдяки чому можуть утворюватися цілі серії однокореневих слів-термінів

[13, с. 74]. Важливою умовою є лінгвістичне оформлення термінів-інтернаціоналізмів згідно із законами мови-реципієнта.

У французькій мові статус інтернаціоналізмів мають «книжкові» запозичення з грецької і латинської мов (так звані «*emprunts savants*») [14, с. 141]. З тих пір як французька мова оформилася в якості самостійної мови, латинська мова є невичерпним джерелом для поповнення лексичного складу, поставляючи як готові лексеми (які зазнали ряд фонетичних та граматичних змін), так і словотворчі компоненти у вигляді різних афіксів (пре- та постпозитивних формантів). Найчастіше латинські та грецькі лексеми ставали згодом інтернаціоналізмами або за рахунок прямого паралельного проникнення в низку європейських мов в один часовий проміжок, або опосередковано: ці лексеми запозичувалися французькою мовою, оформлялися згідно з її нормами, а потім, завдяки мовним контактам, проникали в інші мови. Так, латинські лексеми *animatio*, *aureola*, *negativus*, *objectivus* можна назвати прямими інтернаціоналізмами, оскільки вони були запозичені безпосередньо із латинської мови не тільки французькою (*une animation*, *une auréole*, *un négatif*, *un objectif*), але і, наприклад, англійською (*animation*, *aureole*, *negative*, *objective*) та українською (*анімація*, *ореол*, *негатив*, *об'єктив*) мовами. У свою чергу, латинські лексеми *copia*, *exposition*, *planus*, *versio* (у французькій мові: *une copie*, *une exposition*, *un plan*, *une version*), є опосередкованими інтернаціоналізмами, оскільки в англійській мові вони класифікуються як запозичення з старофранцузької мови (хоча в українській мові ці лексеми запозичувалися безпосередньо: *копія*, *експозиція*, *план*, *версія*).

Зазвичай латинізми використовуються в термінології французького кінематографа для позначення кіноапаратури та кінообладнання, називання процесів, пов'язаних з кінопоказом, номінування способів проявлення кіноплівки, а також зберігання та реставрації фільмокопій.

Грецизми, що функціонують у кінематографічній термінології французької мови, представлені набагато слабкіше (60 % латинізмів, 40 % грецизмів). Найчастіше вони позначають етапи створення фільму, деталі та механізми, які використовуються під час знімання, способи одержання кінозображення, величини та одиниці вимірювання, що використовуються в кіновиробництві, і прилади, що їх реєструють. З них прямими інтернаціоналізмами можна назвати *un graphisme*, *un menisque*, *un métrage*, *un synopsis*, а опосередкованими – *une acoustique*, *une dramaturgie (du film)*, *un épisode*, *une épopée*.

Враховуючи той факт, що дуже часто латинська мова запозичувала грецькі лексеми (після чого вони потрапляли у французьку мову), можна стверджувати, що грецькі елементи також відіграють помітну роль у створенні кінематографічних термінів: *une comédie* < **лат.** *comodia* < **гр.** *komodia*, *diaphragme* < **лат.** *diaphragma* < **гр.** *diaphragma*,

programmeur < **лат.** *programma* < **гр.** *programma*, *scène* < **лат.** *scaena* < **гр.** *skene*.

Свідченням повного засвоєння греко-латинських лексем у французькій мові є словотворча активність для утворення семантично пов'язаних словотворчих рядів: *perforer – une perforation, une perforeuse; obturer – une obturation, un obturateur; un épisode – épisodique, épisodiquement; un mètre – métrer, un métrage*.

Істотну роль інтернаціональні греко-латинські морфемі відіграють під час утворення складних термінів, коли нові лексичні одиниці утворюються шляхом складання кореневих основ, запозичених з цих класичних мов [15, с. 32]. Подібне словоскладання також носить назву книжкового. При цьому греко-латинські кореневі основи можуть поєднуватися одна одною, а також з національними та запозиченими елементами [5, с. 61]. У французькій кінотермінології мають місце:

- складання латинських кореневих основ: *un contre-jour, un internégatif, une plate-forme*;

- складання грецьких кореневих основ: *une phonogramme, une stéréocinématographie, une strobostéréoscopie*;

- греко-латинські утворення: *un circarama, un contre-type, une pseudosolarisation, une sensitogramme*;

- поєднання інтернаціональних кореневих основ та національних (або запозичених) основ: *un cinéclub, une contre-griffe, une intermodulation, une stéréocamera, ultracontaste*.

Найбільшу продуктивність мають латинські основи ***contre-, extra-, multi-, poste-, super-, trans-, ultra-, -forme***; найбільш часто вживаними грецькими основами є ***ciné-, hyper-, photo-, poly-, pseudo-, stéréo-, télé-, -gramme, -graphie, -mètre, -rama, -scopie***.

Афікси греко-латинського походження також активно використовуються для створення похідних одиниць від уже наявних французьких кінематографічних термінів. Завдяки їх універсальному характеру вони можуть приєднуватися як до греко-латинських, так і до національних і запозичених лексичних одиниць. У французькій термінології кінематографа найбільш продуктивними є латинські афікси ***bi-, dé-, im-(in-), pré-, re-, sub-, sur-, -ation, -ateur,-able***; активно використовуються грецькі афікси ***ana-, apo-, di (a)-, iso-, pan-, -isme, -ist***, наприклад: *afocal, une anamorphose, binaural, un caligarisme, une coproduction, une déformation, panchromatique, projetable, une représentation, synchrone*.

Що стосується інтернаціоналізмів з інших європейських мов, що існують у французькій кінематографічній термінології, то вони представлені невеликою кількістю. Так, було виявлено інтернаціоналізми з голландської (*un bloc, un écran*), німецької (*un blockhaus, une griffe*), італійської (*un cadre, un format, une masque, un scénario*) та англійської (*un disque, un film, un mixage, un remake, un travelling*) мов, з явною перевагою англіцизмів (70 %) та італіянізмів (30 %).

Українській кінематографічній термінології також властива наявність міжнародних лексем у її складі. Використання іншомовних терміноелементів і термінокомпонентів (у першу чергу, грецьких і латинських) дозволяє задовольнити потреби української терміносистеми кінематографа в номінації своїх понять. Так, з латинської мови в кінематографічну термінологію української мови увійшли такі терміни: *актор, візуалізм, конденсор, копія (фільму), оператор*.

Грецька мова стала джерелом для таких українських кінематографічних термінів: *діафрагма, драматург, меніск, паралакс*.

Деякі грецькі та латинські лексеми також потрапили в українську кінематографічну термінологію опосередковано, найчастіше за посередництвом французької, німецької польської та російської мов: *артист, експонувати, дубль, павільйон, сценарій, фокус*.

Корпус українських кінематографічних термінів містить велику кількість складних термінів, які утворюються за тими ж моделями, що й у французькій термінології кінематографа, а саме:

- складання латинських кореневих основ: *кольорокорекція, латенсифікація, люмінісценція;*
- складання грецьких кореневих основ: *кіноскоп, монохроматичність, стереоскопія;*
- греко-латинські утворення: *експонометр, кіноаматор, стереоефект;*
- поєднання інтернаціональних кореневих основ та національних (або запозичених) основ: *кінознавство, контришар, стереозвук*.

Найбільш активно в українській кінематографічній термінології використовуються наступні кореневі основи: латинські – *інтер-, контр-, супер-*; грецькі – *кіно-, стерео-, теле-, -метр, -скоп, -фон, -фото*.

Як і у французькій мові, в кінематографічній термінології української мови широко поширене вживання греко-латинських афіксів, які можуть комбінуватися з національними та запозиченими терміноелементами:

- латинського походження: *а-, де-, ім-, ін-, пре-, ре-, суб-, -ант, -атор, -ація*, наприклад, *екранізатор, інсценізація, компресор, субтитр*.
- грецького походження: *а-, ана-, ді-, ізм-, ізо-, пан-, -іст*, наприклад, *анаморфоз, діапроектор, сенситометрист*.

Крім термінів греко-латинського походження, в кінематографічній термінолексичі української мови присутні інтернаціоналізми з інших мов. Найбільш численну групу представляють галліцизми (*атенюатор, кадр, каше, монтаж*) та англіцизми (*вестерн, мікшування, римейк, фільм*). Інтернаціональні запозичення з інших мов є спорадичними і представлені одним-двома термінами.

Виходячи з вищесказаного, можна зробити такі висновки.

Велику частину інтернаціоналізмів у французькій та українській кінематографічній термінологіях представлено запозиченнями з

класичних мов (латинської та грецької), які потрапили в ці мови або безпосередньо, або опосередковано.

В обох терміносистемах кількість латинізмів перевищує кількість грецизмів. По відношенню до французької мови це пояснюється її прямим спорідненням з латинською мовою, а превалювання латинізмів в українській – тим, що саме латинська мова була міжнародною мовою науки до XIX століття.

Для утворення нових французьких та українських кінематографічних термінів грецькі терміноелементи (кореневі основи і афікси) використовуються набагато активніше, ніж латинські. Греко-латинські терміноелементи активно поєднуються одна з одною, а також з національними та запозиченими лексемами.

За винятком англіцизмів і італіянізмів у французькій мові та англіцизмів і галліцизмів в українській, інтернаціональна лексика з інших національних мов не відіграє значущої ролі для створення нових французьких та українських кінематографічних термінів.

На наш погляд дослідження інтернаціоналізмів є досить перспективним, оскільки дозволяє краще зрозуміти особливості взаємодії національних та інтернаціональних елементів. Для того щоб інтернаціональна лексика сприяла глобалізації у сфері науки, не порушуючи при цьому внутрішню структуру мови, необхідно проводити організовану роботу по термінологічному плануванню і стандартизації.

Список використаної літератури

- 1. Акуленко В. В.** Вопросы интернационализации словарного состава языка / В. В. Акуленко. – Х. : Изд-во Харьк. ун-та, 1972. – 215 с.
- 2. Бельчиков Ю. А.** Интернациональная терминология в русском языке / Ю. А. Бельчиков. – М. : Учпедгиз, 1959. – 78 с.
- 3. Д'яков А. С.** Основи термінотворення: семант. та соціолінгвіст. аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К. : Вид. дім «КМ Academia», 2000. – 218 с.
- 4. Кочан І.** Іншомовні слова: кальки чи національні відповідники? / І. Кочан // Українська наукова термінологія : зб. матеріалів наук.-практ. конф., 11 груд. 2011 р. – К. : Наук. думка, 2009. – № 2. – С. 9 – 26.
- 5. Рыцарева А. Э.** Прагмалингвистический аспект интернациональной лексики (на материале английского языка) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Анна Эдуардовна Рыцарева. – Волгоград, 2002. – 197 с. : ил.
- 6. Селігей П. О.** Що нам робити із запозиченнями / П. О. Селігей // Українська мова. – 2007. – № 3. – Ч. 1 – С. 3 – 16.
- 7. Селігей П. О.** Що нам робити із запозиченнями / П. О. Селігей // Українська мова. – 2007. – № 4. – Ч. 2 – С. 16 – 32.
- 8. Солодухо Э. М.** Проблемы интернационализации фразеологии / Э. М. Солодухо. – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1982. – 148 с.
- 9. Реформатский А. А.** Мысли о терминологии / А. А. Реформатский // Современные проблемы русской терминологии : сб. ст. – М. : Наука, 1986. – С. 163 – 198.
- 10. Кияк Т. Р.** Лингвистические аспекты терминоведения: учеб. пособие / Т. Р. Кияк. – К. : УМК ВО,

1989. – 104 с. **11. Лингвистический** аспект стандартизации терминологии : [под ред. В. П. Даниленко, И. Н. Волкова, Л. А. Морозова, Н. В. Новикова. – М. : Наука, 1993. – 127 с. **12. Даниленко В. П.** Лексико-семантические и грамматические особенности слов-терминов / В. П. Даниленко // Исследования по русской терминологии. – М. : Наука, 1971. – С. 7 – 67. **13. Крижанівська А. В.** Склад і структура термінологічної лексики української мови : [уклад. А. В. Крижанівська, Л. О. Симоненко, Т. І. Панько та ін.]. – К. : Наук. думка, 1984. – 194 с. **14. Лопатникова Н. Н.** Лексикология современного французского языка / Н. Н. Лопатникова, Н. А. Мовшович. – М. : Высш. школа, 2001. – 248 с. **15. Левит З. Н.** Лексикология французского языка: для ин-тов и фак. иностр. яз. / З. Н. Левит. – М. : Высш. школа, 1979. – 160 с.

Лоскутова Н. М. Характеристика інтернаціоналізмів в терміносистемі кінематографа французької та української мов

Статтю присвячено дослідженню особливостей функціонування інтернаціоналізмів у кінематографічній термінології французької та української мов. Проаналізовано особливості морфологічної будови інтернаціоналізмів, а також висвітлено питання їх походження у зіставному аспекті. Виявлено спільні та відмінні риси кінематографічних термінів-інтернаціоналізмів у двох неблизкоспоріднених мовах. Визначено, що використання інтернаціональних термінокомпонентів та терміноелементів дозволяє задовольнити потреби французької та української кінематографічних терміносистем.

Ключові слова: інтернаціоналізм, термінологія, запозичення, термін терміноелемент.

Лоскутова Н. Н. Характеристика интернационализмов в терминосистеме кинематографа французского и украинского языков

Статья посвящена исследованию особенностей функционирования интернационализмов в кинематографической терминологии французского и украинского языков. Проанализированы особенности морфологического строения интернационализмов, а также освещены вопросы их происхождения в сопоставительном аспекте. Выявлены общие и отличительные черты кинематографических терминов-интернационализмов в двух неблизкородственных языках. Определено, что использование интернациональных терминокомпонентов и терминоэлементов позволяет удовлетворить потребности французской и украинской кинематографических терминосистем.

Ключевые слова: интернационализм, терминология, заимствование, термин, терминоэлемент.

Loskutova N. M. The Characteristics of Internationalisms in the Cinematography Terminological System of French and Ukrainian Languages

The article deals with the research of the peculiarities of functioning of internationalisms in the cinematographic terminology in French and Ukrainian languages. Peculiarities of morphological composition of internationalisms are analyzed, and the issues of the origin of internationalisms in the comparative aspect are covered. Common and different features of cinematographic international terms in two not closely-related languages are revealed. It is established that international borrowings from the classical languages play an important role in forming of the class of cinematographic terms in the French and Ukrainian languages. The terminology of cinematography in the compared languages contains a great number of individual borrowings from Latin and Greek. Certain terms in the sphere of cinematography are the indirect internationalisms. Greek and Latin elements of terms are actively used for the building of compound and derivative terms due to their universal character. Besides the terms of Latin and Greek origin to the cinematographic terminology belong international borrowings from some Romanic-Germanic languages. It is proved that the usage of the international components and elements of terms allows to content the needs of the French and Ukrainian cinematographic systems of terms.

Key words: internationalism, terminology, borrowing, term, the term element.

Стаття надійшла до редакції 01.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Морєва Г. Г.

УДК 811.111'373.46'373.612.2:502.1

М. Я. Саламаха

**СЕМАНТИЧНИЙ ПРОЦЕС МЕТОНІМІЗАЦІЇ АНГЛОМОВНОГО
ТЕРМІНА СФЕРИ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ**

Словниковий фонд мови постійно змінюється та поповнюється, особливо це відчутно в галузевих термінологіях. Способи утворення термінів привертали увагу багатьох науковців та термінологів. На думку В. С. Марченко поповнення термінологічного фонду відбувається наступними способами: 1) лексико-семантичним, який полягає у термінологізації слів загальноживаної лексики; 2) морфологічним (утворення термінів за допомогою афіксів, основ, конверсії чи аббревіації); 3) синтаксичним, тобто складання словосполучень, [1, с. 36-39], що є найпродуктивнішим способом утворення термінів сфери

охорони довкілля. Набуття нових значень чи їх зміна є не що інше як семантичний спосіб утворення термінів, або застосування лексичної вторинної номінації. Таким чином, переосмислення загальноживаної лексики призводить до появи нових численних термінів в досліджуваній термінології. Крім метафоричного, англійській термінології сфери охорони довкілля притаманне і метонімічне перенесення, «коли назви одного предмета переносяться на інший, який перебуває з ним у відношенні асоціації за суміжністю» [2, с. 162]. Таке перенесення здійснюється на основі суміжності двох речей, їх поєднання у просторі або часі, при чому змінюється не тільки річ, а й саме поняття.

Мета статті – виявити та охарактеризувати семантичні процеси, що відбуваються в англійській термінології сфери довкілля, з'ясувати роль метонімії у становленні й розвитку досліджуваної термінології. Звідси ставимо наступні завдання – визначити сутність метонімічного перенесення як семантичного процесу та виявити його продуктивні моделі в термінології сфери охорони довкілля, які ще не були об'єктом окремого дослідження, а отже, становлять актуальність такого дослідження.

На сьогодні не укладено окремого словника термінів сфери охорони довкілля, хоча потреба у такому словнику є нагальною та актуальною. У процесі дослідження зазначеної сфери нами опрацьовано більше 2000 термінів, які слугують фактичною прикладовою базою нашого дослідження, проте опрацювання фахових текстів досі триває, тому обсяг термінів буде зростати.

Переважає більшість термінів досліджуваної сфери, утворених семантичним способом, виникла на основі двох процесів – метафоризації та метонімізації. Метонімізації дослідниками присвячено менше уваги, порівняно з метафоризацією, тому вона залишається одним з об'єктів їх зацікавлення. Зазначимо, що метонімічне перенесення вивчали Ю. Апресян, Є. Гінзбург, О. Кубрякова, О. Тараненко, Д. Шмельов, Р. Якобсон та ін.

Особливість вторинної номінації через метонімічне перенесення полягає в тому, що воно характеризує певний об'єкт через його співвіднесеність із основним. Перенесення назви з одного предмета чи явища на інший за суміжністю називається метонімічною номінацією.

Метонімічний спосіб перенесення відбувається не за подібністю (як у метафоричному), а за суміжністю понять, інакше кажучи, «слово, що є назвою одного предмета чи явища, вживається для позначення іншого предмета чи явища, який перебуває з першим у взаємозв'язку» [3, с. 202].

Звичайно, не кожне слово може пройти процес термінологізації, зазнати семантичного зсуву і стати терміном певної сфери, що свідчить про селективність номенів для термінологічної функції, тобто більшість слів не може переступити необхідного «порогу термінологізації» і такі номени не набувають статусу термінів, а залишаються номенклатурними

знаками, отже, розряд термінології поповнюється лише номенами з відповідним запасом «термінологічної міцності» [4, с. 46].

Одне із вдалих визначень метонімії подала Н. Д. Арутюнова, стверджуючи, що «метонімія – це троп чи механізм мови, який полягає в регулярному або okazіональному перенесенні назви з одного класу об'єктів чи одиничного об'єкта на інший клас чи окремих предмет, який асоціюється з ним за суміжністю» [5].

В досліджуваній термінології виокремлюємо такі моделі метонімічного перенесення:

1) перенесення «**процес – результат**» утворює найдовший ряд термінів: *spill* – розлиття, *measurement* – вимірювання, *pollution* – забруднення, *deforestation* – вирубування лісів, *water treatment* – очищення води, *conservancy* – охорона природних ресурсів, *abolition* – ліквідація, *front and recovery* – механічне відокремлення (паперу, скла, металу, органічних речовин для компостування перед обробкою відходів), *clear-cutting* – цілковите вирубування лісу, *stream sanitation* – оздоровлення ріки, *trash processing* – обробка сміття, *explosion* – вибух, *compliance sample* – взяття проб, *leakage* – витік тощо.

Детальне опрацювання термінологічного корпусу дає підстави стверджувати, що ця модель є найпродуктивнішою для термінології сфери охорони довкілля, оскільки з появою нових процесів та назв з'являються і назви результатів таких процесів.

2) «**процес – предмет**» – *effluent* – стікання (як процес) і очищена стічна вода (як предмет), *traffic abatement plan* – план зменшення руху, тобто планування (як процес) і документ (як предмет).

3) на основі перенесення «**властивість – кількісний показник**» утворено наступні терміни: *transparency* – прозорість, *impermeability* – непроникність, *corrosivity* – корозійність, *solvability* – розчинність, *turbidity* – мутність, *humidity* – вологість, *invisibility* – невидимість, *crude ecological density* – середня екологічна щільність організмів.

Особливістю термінів, утворених за даною моделлю є те, що всі вони утворені від прикметників. Це свідчить про наявність семи «властивість» в семантичній структурі терміна. Кількісний показник – це інваріантна величина, яка визначає «розчинність», «невидимість», «корозійність», «щільність» і т. д.

4) перенесення «**процес – величина**», наприклад: *inundation* – заливання, повінь, *resistance* – опір, тощо.

5) перенесення «**кількість – швидкість**» знаходимо в термінах: *decay rate* – швидкість розпаду, *emission rate* – інтенсивність викидів, *filtration rate* – швидкість фільтрації та інші.

6) «**організація – місце дії**» – *hazardous waste management facility* – центр устаткування для переробки небезпечних відходів, *wastewater treatment plant* – завод обробки стічної води.

До метонімічних утворень відносимо назви винаходів, актів і законів за іменами вчених, дослідників чи політиків. У функції термінів

служать прізвища вчених, дослідників, винахідників та інженерів. Такі терміни утворюються внаслідок перенесення ім'я вченого на його відкриття.

Отже, власна назва людини чи місцевості переходить на якусь нову річ, новий предмет чи явище – що визначається як винахід. Коли нова річ потребує свого вербального вираження, своєї назви, то цілком очевидним є надати їй ім'я винахідника. Переосмислення власного імені зустрічаємо у таких термінах: *Shannon-Weaver index* – показник Шенон-Вівера, тобто показник різноманітності біологічних видів, *Ekman water bottle* – труба Екмана, яка використовується для проб води з різних глибин. Термін отримав назву від прізвища шведського океанографа Вагна Валфріда Екмана, який винайшов прилади для визначення температури морської води на різних глибинах. Термін *Imhoff tank* – відстійник Імхофа, що є двокамерною спорудою для обробки стічних вод, в якій верхня камера використовується для осаджування, а нижня – для перетравлювання мікроорганізмів. Прилад названий в честь винахідника – німецького інженера Карла Імхофа (1876-1965). Увіковічення прізвища знаходимо і в терміні *Jackson turbidity unit* – одиниця мутності води Джексона, що є синонімом до терміна *Jackson Candle method*, суть якого полягає у визначенні мутності води за допомогою скляної пробірки та палаючої свічки під нею. Наливаючи воду у пробірку стежимо, чи видно крізь воду полум'я свічки, що визначає рівень мутності води (чим вищий стовп води у пробірці і видно полум'я, тим чистіша вода і навпаки).

Прізвище французького професора сільськогосподарської інженерії Максиміліана Рінгельмана отримав термін *Ringelmann Chart* – діаграма Рінгельмана, метод визначення непрозорості диму, який викидається в атмосферу з труб, запропонований винахідником в Парижі у 1888 році. Ця діаграма складається з білих квадратів, заштрихованих чорними смугами, які відповідають різним відтінкам сірого кольору. Затемнені чорним штрихуванням стандартні квадрати містять 20, 40, 60 і 80% білого кольору і порівнюються із затемненням чи густиною димових потоків. Ще один термін, пов'язаний з ім'ям винахідника – *Nessler reagent* – реактив Неслера – це водний розчин солей ртуті, калію, йоду і гідроксиду натрію, який використовується для виявлення аміаку у пробах води. Джуліус Неслер – німецький хімік, який запропонував даний метод. Власні прізвища зустрічаємо також в назвах законів, актів та товариств, наприклад, *Lewis Air Quality Management Act of 1977* – Закон Люїса про нагляд за якістю повітря, 1977р., *National Audubon Society* – Національне товариство ім. Авдубона (пропагує збереження природних ресурсів і дикої живої природи).

До метонімічного способу також належать найменування організацій, назви фондів за місцем дії чи функціонування. Таких назв є багато, адже в кожній країні є організації, які відповідають за охорону довкілля. В досліджуваних назвах мається на увазі не держава, а люди,

ресурси, вода, рослини, тварини і т. п. які належать місту чи країні, де перенесення відбувається з цілого на частину. Наприклад, *Australian and new Zealand Environment Council* – Рада у справах довкілля Австралії та Нової Зеландії, *Department of Water and Power of the City of Los Angeles* – Відомство води й електроенергії міста Лос-Анджелес.

Додамо, що назви міст служать для утворення назв протоколів, актів, створених з метою регулювання дій пов'язаних з охороною довкілля, також за місцем дії чи функціонування. Наприклад, *California Environmental Quality Act* – Каліфорнійський акт про якість довкілля, *The Kyoto Protocol* – Кіотський Протокол (міжнародна угода, прийнята у грудні 1997 року, метою якого є стабілізація рівня концентрації парникових газів в атмосфері на рівні, який би не допускав небезпечного антропогенного впливу на кліматичну систему планети).

На підставі аналізу досліджуваної терміносистеми доходимо наступних висновків: 1). Загальномовна лексика є базою для формування термінів, які утворюються унаслідок зміни значення через перенесення назви з одного предмета на інший. 2). Метонімія будується на реальних часових, просторових та причинно-наслідкових зв'язках і є зручним способом утворення вторинної номінації, оскільки уможливорює перенесення. 3). Метонімія є поширеним продуктивним способом для створення нових термінологічних одиниць сфери охорони довкілля, тому що вона опирається на реальні, стійкі зв'язки з поняттями, предметами та явищами. 4). Найпродуктивнішою моделлю метонімічного перенесення в термінології сфери охорони довкілля є «процес – результат», оскільки з появою назв нових процесів з'являються назви їхніх результатів. 5). Метонімія є причиною появи багатозначності слів. 6). Межі між різними пластами лексики є рухливими завдяки чому термінологія сфери охорони довкілля перманентно поповнюється новими одиницями.

Список використаної літератури

- 1. Марченко В. С.** Основні способи термінотворення: на матеріалі будівельних термінів / В. С. Марченко // *Культура слова*. – 1980. – № 18. – С. 36 – 39.
- 2. Панько Т. І.** Українське термінознавство : підручник / [уклад. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П.]. – Львів : Світ, 1994. – 216 с.
- 3. Завгороднєв Ю. А.** Способи утворення фінансово-економічних термінів у сучасній англійській мові / Ю. А. Завгороднєв, О. І. Дуда // *Іноземна філологія*. – Львів, 1999. – № 111. – С. 201 – 207.
- 4. Михайлишин Б. П.** Метонімія як основа створення термінів / Б. П. Михайлишин // *Вісник Львівського ун-ту*. – Львів, 1992. – Серія філологічна. – № 23. – С. 45 – 48.
- 5. Арутюнова Н. Д.** Метонимия / Н. Д. Арутюнова // *Лингвистический энциклопедический словарь*. – М., 1990. – С. 300 – 301.

Саламаха М. Я. Семантичний процес метонімізації англомовного терміна сфери охорони довкілля

У статті досліджено та охарактеризовано семантичні процеси, які відбуваються в англійській термінології сфери охорони довкілля. Особлива увага зосереджена на метонімічному перенесенні як засобу розвитку семантичної структури термінологічної одиниці, визначено його сутність. Виявлено продуктивні моделі метонімічного перенесення досліджуваної термінології: 1) перенесення «процес – результат»; 2) «процес – предмет»; 3) «властивість – кількісний показник»; 4) перенесення «процес – величина»; 5) перенесення «кількість – швидкість»; та 6) «організація – місце дії». До термінів утворених внаслідок метонімізації відносимо і ті, у складі яких є імена, прізвища чи назви країн та міст.

Ключові слова: семантична структура терміна, метонімія, метонімізація терміна, процес метонімічного перенесення.

Саламаха М. Я. Семантический процесс метонимизации англоязычного термина сферы охраны окружающей среды

В статье обнаружены и охарактеризованы семантические процессы, которые происходят в английской терминологии сферы охраны окружающей среды. Особое внимание уделяется метонимическому переносу как способу развития семантической структуры терминологической единицы, определяется его сущность. Обнаружены продуктивные модели метонимического переноса исследуемой терминологии: 1) перенос «процесс – результат»; 2) «процесс – предмет»; 3) «свойство – количественный показатель»; 4) перенос «процесс – величина»; 5) перенос «количество – скорость»; и 6) «организация – место действия». К терминам созданным вследствие метонимизации относим и те, в составе которых есть имена, фамилии или названия стран и городов.

Ключевые слова: семантическая структура термина, метонимия, метонимизация термина, процесс метонимического переноса.

Salamakha M. Y. Semantic Process of Metonymization of the English Environmental Protection Term

Semantic processes taking place in the English Environmental Protection Terminology have been defined and characterized in the article. Special attention is paid to metonymical transference as the way of semantic structure development of terminological unit, its nature has been determined. In the case of metonymy the sense-shift is between things of different classes associated by actual contiguity, whether they are in physical contact or not. The reasons for metonymical transference are different: psychological, social and logical. The productive models of metonymical transference in the researched terminology have been revealed: 1) transference «process – result» which is the most productive way of term creation (*pollution, deforestation,*

leakage); 2) «process – thing», for example *effluent*; 3) «feature – quantitative index» (*transparency, solvability*); 4) «process – size» (*resistance*); 5) «quantity – speed» (*decay rate, emission rate*), 6) «organization – the place of activity» (*wastewater treatment plant*). Moreover, names of inventions, acts, protocols and laws, organizations and funds which contain surnames of their inventors and discoverers or names of countries and cities also belong to terms created with the help of metonymical transference. In such cases the name of an inventor or a country is transferred to the new object or phenomenon and serves as a term, for example, *Imhoff tank, Lewis Air Quality Management Act, the Kyoto Protocol*. Words of general use are the basis for creation of the new terms. Thanks to metonymical transference terminology of Environmental Protection is enriched with new terms.

Key words: semantic structure of term, metonymy, metonymization of term, process of metonymical transference.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., доц. Дудок Р. І.

УДК 81'373.231'374.3

В. В. Слабоуз

ПРОБЛЕМА И ЗАДАЧИ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЙ ОНИМОГРАФИИ

Чтобы правильно понять и оценить сущность основной проблемы лингвокультурологической онимографии, ясно сформулировать задачи, стоящие перед ономастологами и лингвокультурологами в области, обозначенной В. П. Григорьевым как «словарные предприятия» [1], необходимо критически осмыслить ситуацию, сложившуюся к сегодняшнему дню в ономастической лексикографии в целом и в лингвокультурологической онимографии в частности. Говорить о существовании традиции лингвокультурологической онимографии, по-видимому, преждевременно. В этом заключается актуальность и своевременность настоящей публикации.

Однако начало этой форме фиксации собственных имен в словарях всё-таки положено. Целью нашего исследования является попытка осмысления процесса формирования лингвокультурологического подхода к описанию онимов. Основной задачей данного исследования является анализ развития лексикографии собственных имен.

По мнению В. М. Калинин [2], ономастическая лексикография или онимография, как он предлагает именовать этот раздел языкознания и ономастики, началась с «симфоний» или «конкорданций», традиционно

составлявшихся к текстам Священного Писания, в которые собственные имена включались на тех же основаниях и описывались тем же способом, что и все другие слова.

Наиболее известным составителем Симфоний считается монах Антоний Падуанский [3] еще в начале XIII в. создавший «*Concordantiae morales sacrae scripturae*» («*Нравственную конкорданцию Священного Писания*»). По преданию, над конкорданцией к Вульгате (общедоступной латинской версии Священного Писания) (тоже 13 век) трудилось около 500 монахов, однако числится она подвигом Гуго де Санкт Каро, первого доминиканского кардинала в Париже.

Что же касается печатных симфоний, составленных к славянским версиям Священного Писания, то первой среди них, по мнению В. М. Калинкина была «*Книжка собрание вещей нужнейших вкратце скорого ради обретения в книзе Новаго Завета по словесем азбуки*» [4] острожского преподавателя церковной школы Тимофея Михайловича Аннича, напечатанная Иваном Федоровым. Симфонию на Псалтирь составил Антиох Кантемир.

Важным этапом в развитии собственно ономографии в России следует считать пятитомный «*Опыт библейского словаря собственных имён*», осуществлённый профессором богословия протоиереем Солярским П. Ф. [5]. Словарь, выходявший отдельными томами на протяжении 9 лет (1879-1887), получил достойную и во всех отношениях справедливую оценку. Так, в большой библиографической энциклопедии сообщается: «Словарь С., по полноте содержания, тщательности и обстоятельности изложения – труд в своем роде у нас единственный, составляющий полезнейшее пособие для изучения Св. Писания» [6].

Следующей по времени грандиозной попыткой описания собственных имен в России стал «*Словарь литературных типов*». Оценивая словарь, В. В. Розанов высказал мысль, созвучную одному из главных постулатов поэтонимологии: «Русская литература родила целый маленький народец, – миниатюру, копию и символ великого русского народа. <...> это – художественная работа великих мастеров слова, и на ней мы изучаем, на ней *осязаем* их технику, приемы работы, закон их художественного воображения. <...> мастерство русских писателей сводилось к уменью наблюдать, выбирать из видимого характеризующее и общее, выбирать *типовое* <...> и все это ваять в слове, ваять в горниле великолепного русского языка, художественного уже в самой своей филологии, в корнях своих» [2, с. 119–122; 7]. 10 выпусков «Словаря...» под общей редакцией Н. Д. Носкова выходили с 1908 по 1914 годы, в них были освещены литературные типы Тургенева, Лермонтова, Гоголя, Аксакова, Грибоедова, Пушкина и Гончарова [8]. К сожалению, Первая мировая война прервала эту работу. Остались неисполненными планы, касающиеся творчества Толстого, Достоевского, Писемского, Островского, Салтыкова-Щедрина, Герцена, Успенского, Чехова.

Каждый из всё-таки изданных томов включал указатели типов, образов, лиц и имён, перечни произведений, справочный раздел с источниками для изучения автора и систематизирующий раздел «Группировка типов и образов (по классовым признакам)». В некоторых томах словаря были особые разделы. Так, тургеневский том содержал раздел «Образы животного мира», грибоедовский – раздел «Прототипы действующих лиц в комедии «Горе от ума»», пушкинский и гончаровский выпуски также были снабжены разделами «Прототипы». Словарь, вне всякого сомнения, имел литературоведческое и культурно-историческое значение. Однако нашему представлению о лингвокультурологической ономографии он соответствует далеко не в полной мере.

Тем не менее, именно опыты в области писательской ономографии начали прокладывать дорогу лингвокультурологической ономографии. Они разнообразны не только по отношению к собственным именам как объекту писательской ономографии, но и по способам представления культурной составляющей в содержательной структуре имён.

В 1933 году в приложении к сборнику статей «О Достоевском», редактировавшемуся А. Л. Бемом, был опубликован «Словарь личных имён у Достоевского» [9]. Ему принадлежит вообще первая литературно-ономастическая публикация. В том же 1933 году в Болгарии была опубликована книга, посвящённая семидесятилетию председателя Болгарской Академии наук Любомира Милетича. Статья А. Л. Бема «Собственные имена в творчестве Достоевского», помещенная в сборнике, была, как говорит В. М. Калинин, «первой ласточкой поэтонимологии». В 1937 г. М. С. Ольминский (Александров) опубликовал «Щедринский словарь» [10], в который были включены имена персонажей произведений писателя. К сожалению, авторы «Словаря языка Пушкина» включили в него только мифологические собственные имена и имена, употребленные в переносном значении. Но это всё материал русской литературы. А в других странах? В СССР, точнее, на Украине в 1964 году была завершена работа над «Словником мови Шевченка» [11]. Создатели словаря сочли возможным собственные имена в его состав включить. В 1962 году в Польше началось издание «Słownika języka Adama Mickiewicza» [12] также учитывавшего существование в языке писателя собственных имён. Наконец, издававшийся с 1966 г. в Германии «Goethe Wörterbuch» [13] тоже отразил функционирующие в языке писателя собственные имена. Иными словами, процесс включения имен в состав словарей языка писателя начал «набирать обороты».

К сожалению, приходится констатировать, что в единственной монографии обобщающего характера «Ономастической лексикографии» В. Э. Сталтмане [14] всего три странички посвящены проблеме писательской ономографии и никаким образом не отражены попытки

создания словарей лингвострановедческого типа, включающих в свои словники собственные имена.

Именно в лингвострановедческих словарях, посвященных информированию тех, кто занимается изучением или преподаванием иностранных языков (или национальных языков как иностранных; ср. терминологическое сочетание «русский язык как иностранный») о фактах культуры, нашедших отражение в его лексическом или фразеологическом составе, сделаны первые попытки, осмыслявшиеся позднее в лингвокультурологическом аспекте. В нашей стране наибольшую известность получили работы Е. М. Верещагина и В. Г. Костомарова «Язык и культура» и «Лингвострановедческая теория слова» [15; 16]. Эти авторы, освещая вопросы, связанные с «фоновыми особенностями ономастической лексики», во-первых, выдвинули положение о том, что собственным именам национально-культурный компонент свойствен в большей степени, чем апеллятивам. Во-вторых, они разделили семантические доли национально-культурного компонента на групповые и индивидуальные. К числу групповых они отнесли возраст и происхождение имени, социальную окраску, стилевую принадлежность, употребительность и наличие живой внутренней формы. Семантическими долями, присущими индивидуальной семантике имени собственного, по их мнению, обладают немногие онимы. Они развиваются: 1) в именах, употребляемых в пословицах, поговорках, фразеологизмах; 2) в репрезентативных именах (сейчас в силу существования своеобразного филологического казуса их бесосновательно называют прецедентными); 3) в поэтонимах (по Верещагину и Костомарову, в именах, устойчиво сопологающихся с героями и персонажами литературных произведений); 4) в антропонимах, устойчиво ассоциирующихся с именами известных людей, исторических личностей; 5) в личных именах, становящихся кличками животных.

Как ни странно, в большинстве лингвострановедческих словарей, несмотря на эту безусловно правильную теоретическую постановку вопроса, основное содержание составляют национально-специфичные *реалии* (предметы и явления, значимые в культурном отношении, факты истории, различные общественные явления, национальные и фольклорные герои и т.д.), а также их названия и имена. Однако способ представления культуроведческой информации по сути ничем не отличается от энциклопедического. Так, Г. Д. Томахин считающий, что: «...в *сопоставительном лингвострановедении* реалиями считаются слова и фразеологизмы, обозначающие явления или предметы, связанные с историей, культурой, экономикой и бытом страны изучаемого языка» [17, с. 6], безусловно правильно отбирая материал для своих словарей, ограничивается в основном именно энциклопедической информацией, иногда приводя и специфические факты (например, культурно-

исторически обусловленные прозвища), но не делая из этого лингвистических выводов и не делая классификационных предложений.

Оригинальную ономографическую концепцию разработал и претворил в жизнь, т. е. воплотил в словарь, основоположник Донецкой ономастической школы Е. С. Отин [18]. Он собрал собственные имена, направлением генезиса которых стало движение в сторону апеллятивации. «Застигнутые» острым взглядом ученого на разных стадиях ономогенеза эти имена действительно отражают специфические, значимые состояния, возникшие и развившиеся в недрах конкретной языковой культуры. Разработанная Е. С. Отиным технология ономографии коннотативных состояний онимов позволила не просто фиксировать коннотоним в определённом значении, а проследить иногда очень замысловатый путь семантических перемен в содержательной структуре собственных имён. Новаторский подход Е. С. Отина к решению задач ономографии отметил В. М. Мокиенко [18, с. 6], автор предисловия к московскому изданию словаря. Указав, что попытки осмысления процессов ономогенеза в лексикографических исследованиях имели место (Д. С. Мгеладзе, Н. П. Колесникова «От собственных имён к нарицательным» (1970) [19]; Т. Н. Кондратьева «Метаморфозы собственного имени» (1983) [20]), он подчеркнул не только количественное, но и принципиальное качественное отличие труда Е. С. Отина. Думаю, что для разработки технологии лингвокультурологической ономографии и словарь и теоретические статьи Е. С. Отина будут иметь важное методологическое значение.

Из всего сказанного можно сделать следующий вывод: лингвокультурологическая ономография, несмотря на существование той богатой традиции, отдельные стороны которой были затронуты в статье, всё ещё пребывает в зачаточном состоянии. Что же касается перспектив дальнейшего развития проблемы лингвокультурологической ономографии, то на данном этапе мы выделяем два аспекта, требующих неотложного решения: 1) аспект общего и особенного в бытовании онимов в пространстве данной (имеется в виду любой конкретной национальной) культуры; всё общее так или иначе войдет в условное пространство сопоставимо типических (типологических) черт и свойств имён, а выявленное особенное составит фонд этнокультурно и национально-культурно значимых компонентов содержательной структуры имени; подтверждением правильности процедуры выявления общего и особенного будет акт сопоставления этого же или фактически тождественного имени, функционирующего в другом языке в условиях другой лингвокультуры; 2) аспект методологии, методик и приёмов анализа онима, позволяющий в конечном итоге отражать в словарной статье фазы лингвокультурного ономогенеза.

Список использованной литературы

- 1. Григорьев В. П.** Поэт и слово. Опыт словаря / [под. ред. В. П. Григорьева]. – М. : Наука, 1973. – 455 с.
- 2. Калинин В. М.** Поэтика онима [Текст] / В. М. Калинин; [отв. ред. Е. С. Отин]. – Донецк: Изд-во Донецкого гос. ун-та, 1999. – 408 с.
- 3. Падуанский А.** Материал из Википедии [Электронный ресурс] / А. Падуанский. – Режим доступа : http://ru.wikipedia.org/wiki/Антоний_Падуанский
- 4. Лабынцев Ю.** Книжное наследие Острожской академии в культуре Москвы и России / Департамент культуры г. Москвы, Управ. культурой ЦАО г. Москвы, ГУК г. Москвы «Библиотека украинской литературы» / Ю. Лабынцев, Л. Щавинская. – М., 2008. – 48 с.
- 5. Мень А.** Библиологический словарь : в 3 т. [Электронный ресурс] / А. Мень. – Режим доступа : <http://slovari.yandex.ru/~книги/Библиологический%20словарь/Словари%20Обиблейские/>
- 6. Солярский П. Ф.** Большая биографическая энциклопедия [Электронный ресурс] / П. Ф. Солярский. – Режим доступа : http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_biography/115364/Солярский
- 7. Розанов В. В.** Литературные типы / В. В. Розанов // Новое Время. – 1911. – 15 янв. – № 12516. – Приложение.
- 8. Словарь** литературных типов : литературные типы Тургенева, Лермонтова, Гоголя, Аксакова, Грибоедова, Пушкина, Гончарова. / [общ. ред. Н. Д. Носкова]. – Т. 1 – 7. – Вып. 1 – 10 – Пг., «Всходы», 1908—1914.
- 9. О Достоевском** : сб статей. / [под ред. А. Л. Бема]. – Вып. II. – Прага, 1933. – 124 с.
- 10. Ольминский М. С.** Щедринский словарь / М. С. Ольминский. – М. : Художественная литература, 1937. – 757 с.
- 11. Словник** мови Т. Г. Шевченка : у 2 т. / [відп. ред. В. С. Ващенко]. – К. : Вид-во АН УРСР, 1964. – 566 с.
- 12. Słownik** języka Adama Mickiewicza. – Т. 1 – 11. – Wrocław, Warszawa, Kraków, 1962 – 1983.
- 13. Goethe-Wörterbuch.** – Bd 1. – Lf. 1 – 3 (A – Allgemeinheit). – Stuttg., Köln, Mainz, 1966 – 68.
- 13. Сталтмане В. Э.** Ономастическая лексикография / В. Э. Сталтмане : [отв. ред. А. В. Суперанская]. – АН СССР, Институт языкознания. – М. : Наука, 1989. – 112 с.
- 14. Верещагин Е. М.** Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Русский язык, 1983. – 269 с.
- 15. Словари** и лингвострановедение : сб. статей / [под ред. Верещагина Е. М]. – М., 1982. – 182 с.
- 16. Томахин Г. Д.** Реалии – американизмы. Пособие по страноведению : [учеб. пособ. для ин-тов и фак. иностр. яз.] / Г. Д. Томахин. – М. : Высш. шк., 1988. – 239 с.
- 17. Отин Е. С.** Словарь коннотативных собственных имён [Текст] / Е. С. Отин. – М. : ООО «А Темп», 2006. – 440 с.
- 18. От собственных** имен к нарицательным: Слова антропонимического происхождения в русском языке / Д. С. Мгеладзе, Н. П. Колесников; [Ред. Н. М. Шанский]. – Тб. : Изд-во Тбил. Ун-та, 1970. – 193 с. – Библиогр.: с. 190 – 192.
- 19. Кондратьева Т. Н.** Метаморфозы собственного имени: Опыт словаря / Т. Н. Кондратьева. – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1983. – 110 с.

Слабоуз В. В. Проблема та завдання лінгвокультурологічної онімографії

Публікація являє собою спробу осмислити процес формування лінгвокультурологічного підходу до описування онімів. У статті надаються стислий аналіз розвитку лексикографії власних назв та стисла характеристика ситуації, що склалася сьогодні, в ономастичній лексикографії в цілому та у лінгвокультурологічній онімографії зокрема, формулюється основна проблема лінгвокультурологічної онімографії, а також пропонуються два основних напрямки подальшої розробки зазначеної проблеми.

Ключові слова: апелятив, онім, поетонім, конотонім, онімогенез, лінгвокультура, етнокультурна, ономастична лексикографія, лінгвокультурологічна онімографія.

Слабоуз В. В. Проблема и задачи лингвокультурологической онимографии

Публикация являет собой попытку осмыслить процесс формирования лингвокультурологического подхода к описанию онимов. В статье представлены краткий анализ развития лексикографии собственных имен и краткая характеристика сложившейся на сегодня ситуации в ономастической лексикографии в целом и в лингвокультурологической онимографии в частности, формулируется основная проблема лингвокультурологической онимографии, а также предлагаются два основных направления для дальнейшей разработки указанной проблемы.

Ключевые слова: апеллятив, оним, поэтоним, коннотоним, онимогенез, лингвокультура, этнокультура, ономастическая лексикография, лингвокультурологическая онимография.

Slabouz V. V. The Problem and the Tasks of Linguistic-Culturological Onymography

The article is the attempt to realize the process of formation of the linguistic-culturological approach to the description of onyms. In the article there are represented the brief analysis of the development of lexicography of proper names and the brief characteristics of the nowadays situation in onomastic lexicography in general and in linguistic-culturological onymography in particular, there is formulated the basic problem of linguistic-culturological onymography. There are analyzed various dictionaries of proper names by different authors. On analyzing the situation there is made the conclusion as to the embryo position of linguistic-culturological onymography. There are also brought forward two main courses for the further development of the problem stated. These two courses can be formulated as follows: 1) the course (aspect) of the general and the particular in using onyms in the space of the given culture: 2) the course (aspect) of methodology,

methods and devices concerning the analysis of onyms. The author of the article believes that all the above mentioned lets to depict the phases of linguistic-cultural onymogenesis in the dictionary article.

Key words: appellative, onym, poetonym, connotonym, onymogenesis, linguistic culture, ethnoculture, onomastic lexicography, linguistic-culturological onymography.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Калінкін В. М.

УДК 81'374

О. О. Шевченко

СЛОВНИК ЯК ЗНАЧУЩА ОДИНИЦЯ ОВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ

XXI століття характеризується значною кількістю якісної інформації та наявними засобами її передачі. Науково-технічна революція, розширення контактів у філологічних напрямках, функціонування деяких мов як засобів інтернаціонального спілкування, науковий опис та нормалізація мови, підвищення культури мови – це лише деякі фактори, які обумовили стрімкий розвиток лексикографії в останні десятиліття. Зростає соціальне значення словників, адже вони не лише фіксують сукупність знань, якими володіє суспільство на даному етапі розвитку, але й є засобом сучасного наукового пізнання [1, с. 5–6]. Сучасна лексикографія підкреслює важливу соціальну функцію словників, які фіксують сукупність знань суспільства даної епохи.

Метою цієї статті виступає дослідження словників як одного з основних засобів культурного розвитку та пізнання інших мов світу, їх різновид та спосіб укладання.

У сьогоденні словники можуть слугувати не лише як навчальні та наукові засоби, але вони сприяють і культурному розвитку даного народу, відкривають його носіям глибину значення як рідної мови, так і значення інших мов світу, таким чином мовці знайомляться з іншими культурами, світобаченнями та світосприйняттями. Дане питання привернуло велику увагу багатьох вчених, таких як Х. Вельман, Д. Гьотц, Т. Зібса, Г. Крехів, В. Фиетор, Г. Хенш [2, с. 94].

На початку треба розглянути саме поняття *словник*. Різні джерела надають різні значення цього поняття. Так, наприклад, словник як довідкову книгу, яка містить зібрання слів (чи морфем, словосполучень, ідіом і т.д.), розташованих по визначеному принципу, і яка дає відомості про їхні значення, вживання, походження, переклад на іншу мову і т.п.

(лінгвістичні словники) чи інформацію про поняття і предмети, ними що позначаються, про діячів у яких-небудь областях науки, культури й ін., розглядають В. І. Астахова, В. І. Даниленко [1, с. 21].

Або інше поняття: словник – книга, що містить перелік слів, звичайно з поясненнями, тлумаченнями чи перекладом на іншу мову [3, с. 17].

Але узагалі усі поняття зводяться до того, що словники відображають культуру мови народу і сприяють її нормалізації. Багато дослідників вважають, що укладання словників дуже ускладнене незвичайністю структури і можливістю використовувати різноманітні способи укладання у різних комбінаціях [4, с. 34]. У той же час вчені зазначають недостатню увагу, що приділяється створенню словника будь-якого характеру.

Розглянемо детальніше різновид укладання словників. Так, насамперед, в перших німецьких словниках простежуються різні лексикографічні традиції: консервативна і демократична. Перша з них певною мірою представлена словниками Т. Зібса і К. Дудена, в яких при фіксації фонетичної характеристики слів найбільш типова вірність абстрактним ідеалам, характерні орієнтованість на окремо вимовлене слово і певна соціальна обмеженість, не допускаються асимільовані форми слів, виключається можливість варіантних реалізацій [5, с. 68–69].

Друга традиція представлена словниками В. Фиетор і Г. Крехів. Вона проявляється не тільки в розширенні соціальної основи норми, сфери її функціонування, але і в самому процесі відбору мовного матеріалу, який оцінюється як нормативний [5, с. 71]. Прихильники демократичної традиції прагнуть реєструвати деякі узуальні вимовні характеристики, допускають наявність рівноправних вимовних варіантів, прагнуть іноді відзначити сучасні (на етапі створення словників) тенденції у вимові або ж вказати на застарілі варіанти [5, с. 71].

Було з'ясовано, що реєстрація німецької вимови в словниках і навчальних посібниках почалася досить пізно (наприкінці XVIII століття), хоча потреба в цьому відчувалася завжди. Появі у спеціальних лексикографічних джерелах фонетичної нотації, зручною для друку, передував тривалий період розвитку принципів реєстрації вимови: від перших спроб позначити акцентуацію слова [6, с. 4], до використання складних систем фонетичної нотації або спеціальних графічних засобів і діакритики.

Вимовні системи перших так званих «орфоепічних» словників (словники Є. Даннхейссера, В. Колера та ін.) представляють великий історичний інтерес. Основними способами передачі вимови є застосування умовних діакритичних знаків або цифр, графічних засобів, але спостерігаються і спроби розробити спеціальну транскрипцію з метою однозначної реєстрації звуків, що передаються певними літерами [6, с. 6].

Так характерною рисою сучасної практики складання словників є поглиблення лексикографічної розробки характеристик вхідних одиниць.

Залежно від того, з якої точки зору воно розглядається, лінгвістичні словники бувають різних типів [7, с. 46–48]. Розглянемо деякі з них:

1. Тлумачні словники, в яких дається пояснення значень слів з точки зору їх вживання в сучасній мові;
2. Перекладні словники, в яких подається переклад слів з однієї мови на іншу. Бувають двомовні, чотиримовні та інші;
3. Термінологічні, в яких пояснюються терміни з тієї чи іншої галузі науки. Вони бувають одно- і двомовно перекладні;
4. Етимологічні словники, в яких пояснюється походження, розвиток і первинне значення слова;
5. Орфографічний словник подає правильний правопис, правильний наголос і правильні граматичні форми вміщених у ньому слів;
6. Орфоепічні словники дають одночасно і властиву слову правильну вимову, і наголос;
7. Словники іншомовних слів, які пояснюють слова і терміни, засвоєні з інших мов;
8. Історичні словники, в яких подаються і пояснюються слова, що вживалися раніше;
9. Діалектологічні словники, в яких дається лексика, вживана в певній місцевості, на певній території;
10. Фразеологічні словники, в яких дається пояснення значень фразеологічних зворотів або подається їх переклад з однієї мови на іншу;
11. Синонімічні словники, в яких подаються синонімічні ряди, або гнізда, повнозначних слів даної мови;
12. Частотні словники, в яких фіксується частота вживання слів і словоформ на підставі обстеження текстів або записаних уривків усного мовлення;
13. Словники власних імен, в яких фіксуються вживані в даній мові власні імена;
14. Обернені або зворотні словники, в яких слова розміщуються за алфавітом у зворотному порядку літер: не з початку слова, а з кінця;
15. Топонімічні словники, в яких описуються назви географічних об'єктів;
16. Словники мови окремих письменників, в яких подаються й пояснюються всі вживані в творах того чи іншого письменника слова.

Не підлягає сумніву, що відомості про територіальні, регіональні, соціальні, ситуативні, професійні варіанти, наявні в вимові і включені в словник, підвищили б його інформаційну цінність і забезпечили б більш повне уявлення про сучасні характеристики мови. Так, наприклад, поруч із кількісними змінами у німецькій лексикографії останніх десятиліть відбулися істотні якісні зрушення. Відомо, що в укладанні словників різних типів необхідно комплексне розв'язання таких проблем як відбір,

подача (презентація) й докладне пояснення (інтерпретація) мовного матеріалу [2, с. 37]. Ці аспекти словникової роботи постійно вдосконалюються. Наприклад, при відборі слів для тлумачного словника загального типу застосовується система науково обґрунтованих критеріїв, куди входять: частотність заголовкового слова, його номінативна і комунікативна цінність, характер і розмаїття його лексико-синтаксичних зв'язків, інакше кажучи, сполучуваність слова, його словотворча активність, належність до сучасної мови та інших [3, с. 89-92]. У тлумачному словнику для навчальних цілей виробляється подвійна редукція словникового складу: спочатку відбираються лексеми, які стосуються загальноновживаної лексики (Allgemeinwortschatz), потім, і це менш складне завдання, в словник включаються найактуальніші значення (лексико-семантичні варіанти) багатозначних слів [2, с. 31].

Можна зазначити, що словниковий склад сучасного німецької мови містить понад мільйон слів і висловів. Описати все лексико-фразеологічне багатство мови – заповітна мета лексикографів. Для цього існують тезауруси – максимально повні словники, здатні фіксувати всі слова зі своїми значеннями протягом усієї історії існування даної мови. Оскільки тезаурус базується на писемних відомостях, складання подібного словника для мертвої мови – цілком реальне завдання. При описі живої мови, що постійно розвивається, труднощі незмірно зростають [2, с. 241].

Але слід підкреслити важливість використання словників насамперед для оволодіння іноземною мовою. Незважаючи на зростання кількості труднощів під час укладання словників будь-якого характеру, вони є багатим джерелом вивчення мови, зокрема, правил написання, вимови, добору слова. Використання словника під час оволодіння іноземною мовою поліпшить кінцевий результат, тому що у людини, яка вивчає мову, буде сформована глобальна концепція, пов'язана з культурним різноманіттям світу мови, що вивчається, вона буде відокремлювати територіальні та історичні особливості, притаманні іноземній мові. Всі ці знання мовних особливостей напряду залежать від того, який вид словника буде використовуватись в процесі вивчення іноземної мови.

Перспективами подальшого дослідження даної проблематики можна вважати більш детальніший розгляд різноманітних видів словників та значення їх застосування під час оволодіння іноземною мовою у вищих навчальних закладах.

Список використаної літератури

- 1. Словник** соціологічних і політологічних термінів [уклад. В. І. Астахова, В. І. Даниленко]. – К. : Вища школа, 1993. – 97 с.
- 2. Cernyseval I. I.** Feste Wortkomplexe des Deutschen in Sprache und Rede / I. I. Cernyseval. – М., 1982. – 343 с.
- 3. Апресян Ю. Д.** Інтегральний опис мови та тлумачний словник / Ю. Д. Апресян – М. : Наука, 1982. – 128 с.
- 4. Ф. С. Шимкевич** як лексикограф і українське словникарство (кінець XVIII – початок XX ст.) / [авт. тексту Б. К. Галас]. – Ужгород : Карпат.

край, 1995. – 298 с. **5. Тараненко О. О.** Новий словник української мови: Концепція і принципи укладання словника / О. О. Тараненко – К. : Кам'янець-Подільський, 1996. – 171 с. **6. Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache** / D. Götz, G. Haensch, H. Wellmann. – Berlin : Langenscheidt, 2006. – 1311 р. **7. Кочерган М. П.** Вступ до мовознавства : підруч. / 2-ге видання / М. П. Кочерган – К. : Академія, 2010. – 368 с.

Шевченко О. О. Словник як значуща одиниця оволодіння іноземною мовою

Дана стаття досліджує словники як невід'ємну частину оволодіння іноземною мовою, підкреслює важливу функцію словників у цілому. Приділяється увага певним етапам укладання словників згідно з особливостями територіального, регіонального, соціального, ситуативного, історичного та культурного характерів. Також на прикладі німецьких словників розглядається спосіб укладання перших словників та сучасна практика їх укладання, береться до уваги незначна кількість підвидів словників, які є найбільш уживаними.

Ключові слова: словник, лексикографія, вхідні одиниці, тлумачення, укладання книг.

Шевченко О. А. Словарь как значимая единица овладения иностранным языком

Данная статья исследует словари как неотъемлемую часть при овладении иностранным языком, подчеркивает важную функцию словарей в целом. Уделяется внимание определенным этапам составления словарей в соответствии с особенностями территориального, регионального, социального, ситуативного, исторического и культурного характеров. Также на примере немецких словарей рассматривается способ составления первых словарей и современная практика составления словарей, анализируется незначительное количество подвидов словарей, которые являются наиболее употребляемыми.

Ключевые слова: словарь, лексикографія, входные единицы, толкование, составление книг.

Shevchenko O. A. Dictionary As a Significant Unit of Domaining a Foreign Language

This article researches dictionaries as an integral part of English language teaching, emphasizes important function of dictionaries that fix knowledge level of society on a particular development stage and are the meaning of modern scientific cognition in a whole. Several definitions of “dictionary” notion are considered. Consideration is given to certain stages of dictionary compiling in accordance with peculiarities of territorial, regional, social, situational, historic and cultural characters. In addition, the article deals with the way of compiling of first dictionaries (by example of German dictionaries), taking into consideration different lexicographical traditions

(conservative and democratic). This research refers to so-called “orthoepic” dictionary which was a great historic interest. Modern practice of dictionary compiling, which is based on profound characteristics of composing language units, is also taken into consideration. The examination covers small quantity of subtypes of dictionaries (depending on the point of view of lexicography they are studied from; there is a huge variety of dictionaries.), that are mostly used. As a conclusion, so-called thesaurus is mentioned (fully structured dictionaries that are able to fix all the words with its meaning and using during the whole historical period of a particular language).

Key words: dictionary, lexicography, composing language units, interpretation, drawing books.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Недайнова І. В.

МІЖКУЛЬТУРНА КОММУНІКАЦІЯ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

УДК 81'27'276

Т. С. Басюк

ОБРАЗОТВОРЧІ ОСОБЛИВОСТІ МОВИ ЯК ОСНОВНІ ЧИННИКИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ІНДИВІДА У СУСПІЛЬСТВІ

Мова – один із засобів, за допомогою якого людина позиціонує себе в соціальному просторі. Мовлення – акт ідентичності, бо коли ми говоримо, ми ідентифікуємо себе як чоловік чи жінка, підліток чи дорослий, якого ми походження чи визначаємо свою територіальну приналежність. Що досконаліше людина володіє мовою, то виразніше, яскравіше постає перед іншими людьми як особистість. Саме мова є тим образотворчим чинником, який формує наше «я» і створює так званий *імідж* у суспільстві.

Слід зазначити, що існує значний масив наукової літератури, в яких досліджені проблеми взаємовпливу суспільства та мови. Проблема є багатогалузевою та вивчається різними науками. Однак, дослідження у вузькому контексті, на наш погляд, є актуальним та важливим, адже саме воно дає змогу чітко визначити та охарактеризувати окремі лінгвістичні одиниці, їх взаємозв'язок та використання.

Важливим фактором залишається те, що мова була і залишається найвиразнішою образотворчою особливістю кожної соціальної групи та індивіда зосібна. Кожний індивід – це унікальний, неповторний світ, сфокусований у його свідомості, у надрах інтелекту, у гамі емоцій, почуттів, мрій, волі [1, с. 45]. Мова та мовлення є виразним показником соціальної поведінки. Саме через призму мовлення ми створюємо образ того ким ми є, де живемо і до якої соціальної групи належимо.

Найкраще і найповніше розкриває роль мови у суспільстві така наука як соціолінгвістика – галузь мовознавства, що вивчає мову у зв'язку із соціальними умовами її існування. Під соціальними умовами мається на увазі комплекс зовнішніх обставин, у яких реально функціонує й розвивається мова, а саме:

- суспільство людей, які використовують певну мову;
- соціальна структура цього суспільства;
- розбіжності між носіями мови за віком, соціальним статусом, рівнем культури й освіти, місцем проживання тощо.

Один з основоположників сучасної соціолінгвістики американський дослідник Вільям Лабов визначає соціолінгвістику як науку, що вивчає «мову в її соціальному контексті».

Якщо розшифрувати це визначення, то треба сказати, що увага соціолінгвістів звернена не на власне мову, не на її внутрішній лад, а на

те, як користуються мовою люди, що складають те або інше суспільство. При цьому враховуються всі фактори, що можуть впливати на використання мови, – від різних характеристик самих мовців до особливостей конкретного мовленнєвого акту [2, с. 12].

Хорошим прикладом можуть служити діалекти, мова підлітків, мова чоловіків та жінок, мова певних соціальних класів, мова медіа та інші.

Діалект – це різновид мови, що вживається як засіб порозуміння особами, пов'язаними між собою територією, фаховою або соціальною спільністю. Відтак, розрізняють територіальний і соціальний різновиди діалектів. Найчастіше поняття діалект уживають у значенні територіального діалекту, натомість на означення соціального діалекту уживають терміни соціолект або жаргон, арго, сленг, просторіччя як різновиди соціодіалектів [2, с. 36].

З точки зору лінгвістів діалект це комплекс атрибутів (фонетичних, фонологічних, синтаксичних, морфологічних та семантичних) що роблять одну групу мовців помітно іншою від іншої групи, що говорять такою ж мовою. Інакше кажучи, термін **діалект** може стосуватися до будь – якого різновиду мови [3, с. 87].

Звісно, це не є далеко повною картиною того, що собою насправді являють діалекти, адже існує і значно глибші межі діалектів, їхнє територіальне розмежування. Проте це дає змогу зазначити що діалекти служать свого роду денотаторами не лише певної соціальної групи а окремої людини зосібна. Адже кожен із нас говорить діалектом, принаймні одним із багатьох.

Мова підлітків – це складне та багатогранне явище. Вивчати та досліджувати цю мову означає перекладати те, що підлітки кажуть вам і водночас мову рухів та жестів, які вони використовують [4, с. 93]. Це той спосіб, за допомогою якого вони вирізняють себе від інших. Якщо вони використовують слова чи фрази, які старші за них люди не в змозі пояснити та зрозуміти – це, свого роду, створення могутнього і складного образу.

Мова підлітків повна сленгу, різноманітних скорочень, мови Інтернету, а тепер і часто сленгу так званих «реперів» – це розуміння їхньої власної культури та прагнення бути унікальним. Це можна побачити і на прикладі англомовних підлітків. Неодноразово можна почути в сучасних англомовних серіалах :

- *My phone got jacked today (jacked – вкрадений)*
- *That music is really nang (nang – чудовий, прекрасний)*
- *You can go round Lisa's house on your jays (jays – сам, один)* [5].

Підсумовуючи можна сказати, що основними чинниками формування мови підлітків є:

- приналежність до даної субкультури
- важливість використання мови однолітків
- вплив ЗМІ (перегляд сучасних телепередач та серіалів).

Мова та Медіа

Як уже було зазначено вище, на мову впливає багато різноманітних факторів, таких як: соціальний статус, розвиток науки та сучасних технологій, гендерна приналежність, приналежність до певної соціальної групи чи навіть політична ситуація у країні. Проте одним із основних чинників була залишається медіа. Від самих перших манускриптів і до сучасного використання мови інтернету, медіа завжди відігравала одну з найважливіших функцій впливу на мову [6, с. 27].

Можна розрізнити мову газет, журналів, новин, комп'ютерних технологій, проте медіа як цілісний чинник відображає усі аспекти стану суспільства. А головне, представляє різнобіччя «мовленнєвих жанрів», наприклад релігії, політики, науки, літератури та багато інших. Так, деякі англійські газети як *The sun* чи *The Guardians* націлені на різні соціальні групи. *The Sun*, використовує просту мову з яскравими виразними заголовками, цільовою аудиторією якої є переважно робочий клас, тоді як *The Guardians* націлена на людей, які залучені у сферу бізнесу [6, с. 29].

Здається, що наданий час жодна сучасна людина не може обійтися без сучасних технологій. Звичайно, перше місце серед них належить комп'ютерам. Щоб ми не робили, ми використовуємо так звану «електронну мову». Саме мова сучасних технологій повна нових слів, словосполучень, фразових дієслів, аббревіатур. Це можна побачити і на прикладі англійської мови:

- *I did a system restore, and that ended up **blowing away** all the updated drivers I had installed.* (*Я перезагрузив систему, а це спричинило те, що усі мої оновлені драйвера, які я встановив, просто зникли.*)

Абревіатури – це ще одним фактором, що зробив значний вплив на мову письма та спілкування, наприклад часто у англійських підручниках, особливо навчальних, можна зустріти такі скорочення:

NOTB – *None Of Their Business* (*Не їх стосується*)

INAH – *I Need A Hug* (*Обійми мене*)

WEIN – *What Else Is New* (*Що нового*)

Однією з найпопулярніших форм спілкування є СМС (Computer Mediated Communication) – що означає спілкування один з одним за допомогою комп'ютера. Найпоширенішими вони є у спілкуванні через *e-mail* та *Chat*. Але у багатьох дослідників неодноразово виникало запитання де найчастіше зустрічається СМС у письмовій формі чи у спілкуванні [7, с. 14]. Проте, будь – який підліток, який хоча б раз використовував цей так званий тип спілкування, може зауважити, що це трапляється радше у спілкуванні, а ніж у книжках чи підручниках.

Стать/гендер – важлива категорія для будь-якого суспільства, лінгвістична варіативність є універсальною особливістю мовних угруповань: чоловічих і жіночих.

Останнім часом у лінгвістиці з'явилося багато праць, в яких робиться спроба системного осмислення й опису мови у зв'язку з феноменом статі. Основною метою таких досліджень є опис і пояснення

того, як проявляється стать у мові, які оцінки властиві у мові чоловіку та жінці і у яких семантичних сферах вони найбільш розповсюджені. Сучасна лінгвістика переживає своєрідний гендерний бум, отже можна стверджувати про появу ще однієї галузі мовознавства – лінгвістичної гендерології та гендерної лінгвістики [8, с. 132].

Лінгвістична гендерологія співвідносить мову з особистістю за ознакою соціальної статі. Гендерні ознаки мовної картини світу – це сутнісні прояви пізнання світу крізь призму чоловічого і жіночого бачення, а також вплив статі на мовну практику та мовну поведінку.

У соціолінгвістичних традиціях відбувається генералізація та спеціалізація знання про мову та суспільство. Соціолінгвістика акцентує увагу на подальшому вивченні функціональних варіативностей мови та їх вплив на соціальний процес. Як ми уже зазначали вище, мова – це явище невинного розвитку, саме тому нові видозміни мовлення вимагають подальшого розгляду та досліджень.

Список використаної літератури

- 1. Trudgill P.** Sociolinguistics: An introduction to language and society / P. Trudgill. – London : Penguin Books, 4th ed., 2001. – 210 p.
- 2. Labov W.** The study of language in its social contexts: Stadium Generale., Vol.23. / W. Labov. – Springer – Verlag, 1970. – 344 p.
- 3. Масенко Л. Т.** Нариси з соціолінгвістики / Л. Т. Масенко. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2010. – 242 с.
- 4. Crystal D.** English as a global language / D. Crystal. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 228 p.
- 5. From the mouth of Teens** [Electronic Resource]. – Excess Mode : URL: www.independent.co.uk/news/uk/politics. – Title form the screen.
- 6. Milroy J.** Linguistic Change, Social Network and Speaker Innovation / Lesley Milroy. – Journal of Linguistic. – Vol. 21. – No. 2. – Cambridge University Press 1985. – P. 339 – 384.
- 7. Галичкина Е. Н.** Специфика компьютерного дискурса на английском и русском языках (на материале жанра компьютерных конференций) : автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. фил. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Е. Н. Галичкина. – Волгоград, 2001. – 20 с. [1].
- 8. Tannen D.** Gender and discourse / D. Tannen. – N.Y. : Oxford University Press, 1994. – 240 p.

Басюк Т. С. Образотворчі особливості мови як основні чинники ідентифікації індивіда у суспільстві

У статті порушено питання взаємозв'язку мови та суспільства, визначено основні чинники мовних видозмін у суспільстві. Порушена проблема соціальної диференціації мови у таких аспектах як статус та соціальна роль, зокрема варіювання мовних одиниць та сфери їх застосування. Розглянуто питання соціального функціонування мови, соціальної регуляції мовної поведінки. Частково порушена тема впливу

засобів масової інформації на мову загалом та окремих соціальних груп зокрема, формування мовних кодів та сфера їх використання.

Ключові слова: образотворчі особливості, соціолінгвістика, стать, суспільство, соціальний статус.

Басюк Т. С. Изобразительные особенности языка как основные факторы идентификации индивида в обществе

В статье подняты вопросы взаимосвязи языка и общества, определены основные факторы языковых видоизменений в обществе. Затронута проблема социальной дифференциации языков, частности варьирования языковых единиц и сферы их применения. Рассмотрен вопрос социального функционирования языка. Частично возбуждена тема влияния средств массовой информации на язык в целом, а также отдельных социальных групп, формирование языковых кодов и сфера их применения.

Ключевые слова: изобразительные особенности, социолінгвістика, пол, общество, социальный статус.

Basyuk T. S. Portrait Building Features of a Language As Main Factors of Person Identification in Society

The article outlines the main problems of language and society interaction, identifying main factors of language variation in society.

The problem of gender language variation, particularly language units and the sphere of their usage is raised. Also language social function and social regulation of language behavior is considered. The influence of Mass Media on language in general and separate social groups in particular is partly highlighted. The article dialogues how language is used to establish and maintain a gender order and gender discourse. It also focuses on showing how creation of language codes and sub codes and the sphere of their usage in social context helps to identify a person's background and social status. Moreover, it deals with the notion how closely language is connected with modern technologies and how they are used to represent, process and organize textual and spoken information. Basically, the idea of language variation can be used at a number of levels, importantly, it can be considered as internal variation and language variety as well. Anyway, the relationship between language variation and language change should be made clear, along with the pivotal role in sociolinguistics variation studies of the apparent time method for detecting ongoing change.

Key words: portrait building features, sociolinguistics, gender, society, social status.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Ратич М. Т.

УДК 811.111 : 378.147.016

Т. Ю. Воронцова

**ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ СТУДЕНТІВ
НА ПРИКЛАДІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**

Участь України в процесі глобалізації, розширення мобільності, професійних контактів між представниками різних культур сприяють зростанню наукового і практичного інтересу до процесу міжкультурної комунікації. Завдання вузів – сформувати не тільки професійні знання і уміння випускників, але і підготувати їх до взаємодії з представниками країн з іншими соціальними традиціями, громадським устроєм і культурою. Засвоєння норм і правил міжкультурного спілкування дозволяє не тільки використовувати позитивний досвід взаємодії з людьми різних культур, але і допомагає розвитку особистості студента.

Як показують сучасні дослідження, викладачі недостатньо ефективно використовують практику формування у студентів поведінки в спілкуванні з представниками інших культур, а також розвитку якостей особистості, необхідних для комунікативної компетенції, оптимального міжкультурного спілкування. Перед вищими навчальними закладами стає завдання навчити студентів не просто іноземним мовам і міжнародному спілкуванню, але і основам міжкультурної взаємодії. Вивчення іноземних мов є провідним чинником, що значною мірою визначає успіх міжкультурної комунікації в повсякденному спілкуванні і в професійних сферах діяльності.

Розгляду різних аспектів формування міжкультурної комунікації присвячені дослідження Н. Д. Арутюнової, Т. З. Астафурової, І. Е. Ключанова, В. О. Маслової, Е. І. Пасова, М. Л. Шамне та ін.

Теоретичним і практичним питанням між культурного спілкування, принципам взаємодії лінгвокультур присвячені роботи Я. М. Колкера, Е. І. Пасова, С. Г. Тер-Мінасової та ін.

Проте існує необхідність вивчення питань інтеграції міжкультурної комунікації в освітній процес вищих навчальних закладів.

Мета статті – визначити соціально-педагогічні і особисті умови ефективного формування міжкультурної комунікації в процесі викладання іноземної мови.

Ефективність професійної взаємодії багато в чому залежить від компетентності в міжкультурній комунікації. Вступаючи в професійну комунікацію з представниками іншомовного соціуму, разом з лінгвістичними знаннями необхідні знання, які сприяють усвідомленню і реалізації обоюдної інтенції комунікантів. Міжкультурно-компетентний фахівець – це особа, яка володіє певним соціальним статусом, професійними знаннями і уміннями, мовним і культурним потенціалом. [1, с. 94]

З розширенням міжкультурних професійних контактів зростає потреба суспільства у фахівцях різного профілю, які володіють іноземною мовою, що дозволяє успішно здійснювати міжкультурну професійну взаємодію. Проте володіння іноземною мовою припускає і оволодіння лінгвосоціопсихологічними і культурологічними знаннями про іншомовний соціум для створення широкого контексту міжкультурного спілкування, формування готовності до ефективного міжкультурного ділового спілкування, міжнародної професійної співпраці.

Слабка професійна підготовка значної частини випускників українських вузів виявляється в їх недостатній компетентності, невмінні здійснювати ефективне професійне і ділове міжкультурне спілкування. Проблема формування міжкультурної комунікації студентів, майбутніх фахівців, набуває особливої актуальності. Формування міжкультурної комунікації розглядається в єдності комунікативної і пізнавальної сфер діяльності, а також діяльності у самоактуалізації і самовдосконаленні студентів, спрямованих на формування інформаційного запасу про культурний, економічний і політичний фон країни, мова якої вивчається. Дана діяльність дозволяє моделювати поведінку в процесі міжкультурної взаємодії відповідно до норм мови і культури представника іншої країни.

Міжкультурна комунікація визначається як соціально обумовлена взаємодія партнерів різних національних культур, в ході якої відбувається обмін інформацією, образами свідомості, зразками культури, діяльністю і досягається взаєморозуміння. Інтеграція міжкультурної комунікації в процес викладання іноземної мови припускає формування культурно-мовних, історико-культурних знань, когнітивних, рефлексивно-оцінюючих і практичних умінь. Міжкультурна комунікація нерозривно пов'язана з явищами, що мають психолінгвістичну природу. Міжкультурні знання мають міждисциплінарний характер, що дозволяє інтегрувати їх в процес підготовки студентів до професійної діяльності. [2, с. 87; 3, с. 94]

Об'єктивні і суб'єктивні чинники, що гальмують процес формування міжкультурної комунікації на сучасному етапі розвитку суспільства, виявляються: у низькій мотивації студентів до вивчення іноземної мови і культури іншої країни; у недоліку мовних знань і навиків, що впливають на вищий рівень розвитку міжкультурної компетентності; у неадекватному сприйнятті і інтерпретації культурних цінностей представників інших культур; у слабкому умінні рефлексувати різні культури, синтезувати і узагальнювати свій особистий досвід в міжкультурному діалозі.

Критеріями сформованості міжкультурної комунікації студента виступають когнітивно-мотиваційний, емоційно-психологічний, культурно-лінгвістичний.

Когнітивний – мотиваційний критерій припускає наявність знань і умінь в області комунікативних стратегій, ґрунтується на мотивах і потребах студентів в міжкультурній комунікації. Емоційно-

психологічний критерій передбачає уміння правильно інтерпретувати прояв емоцій співбесідника, контролювати і регулювати свої емоційні реакції в міжкультурному спілкуванні, припускає емпатичне відношення до співбесідника, прояв толерантності. Культурно-лінгвістичний критерій ґрунтується на знанні національно-культурних мовних моделей поведінки і умінні адекватно реалізовувати їх в міжкультурному спілкуванні. [1, с. 98]

Формування міжкультурної комунікації студентів припускає організацію поетапного формування міжкультурної комунікації засобами іноземної мови в процесі взаємодії суб'єктів освітнього процесу. Модель формування міжкультурної комунікації студентів відображає специфіку формування міжкультурної комунікації на заняттях з іноземної мови, включає цільовий, мотиваційно-змістовний, організаційно-технологічний і результативний блоки, методологічні підходи, педагогічні принципи і умови цього процесу.

Сукупність варіативних педагогічних технологій (проблемне навчання, ігрові, інтерактивні), адаптованих з урахуванням специфіки вузу, сприяє ефективному поетапному (підготовчий, діяльний, творчий) формуванню міжкультурної комунікації студентів вузу в процесі вивчення іноземної мови. [4, с. 73]

Найважливішими умовами формування міжкультурної комунікації студентів є:

– соціально-педагогічні умови (інтернаціоналізація і реформування системи вищої освіти; вирішення комплексу проблем міжкультурного виховання; реалізація професійних освітніх програм, що передбачають взаємодію національних культур; пріоритет гуманістичної концепції в системі освіти; єдність освітнього і виховного процесів, орієнтованих на глибоке вивчення національної культури і культури інших країн);

– особисті умови (формування міжкультурної комунікації студентів викладачем-професіоналом, володіння високим рівнем ключових компетенцій; цілеспрямований процес розвитку особистих якостей студента – мобільності, емпатії, толерантності, патріотизму, необхідних для ефективного міжкультурного спілкування і одночасно є основою для самоосвіти, саморозвитку і самовдосконалення у сфері міжкультурної взаємодії).

Формування міжкультурної комунікації студентів відбувається як послідовна і безперервна зміна етапів навчання (підготовчий, діяльний, творчий), в ході яких студенти оволодівають міжкультурними знаннями і уміннями, застосовують їх на практиці, реалізують в новій ситуації, удосконалюють і розвивають особисті і професійно значущі комунікативні якості. З урахуванням особливостей процесу викладання іноземної мови існує сукупність міжкультурних знань, сприяючих розвитку у студентів цілісного уявлення про культуру країни, мова якої вивчається: культурно-мовні (специфіка мовної поведінки, реалії, мовні

засоби) і історико-культурні (культура народу, його історія). Успішність участі студентів в міжкультурній комунікації забезпечується наступними факторами:

Когнітивно-мотиваційним – інтерес до міжкультурної комунікації, заснований на особистому досвіді; потреба в міжкультурній комунікації під впливом певного мотиву.

Емоційно-психологічним – здатність до емпатії, спрямованість особистості на ефективну міжкультурну взаємодію.

Культурно-лінгвістичним – знання мовних засобів і мовних норм, уміня застосовувати їх з урахуванням особливостей спілкування і етикету іншої культури.

Концепція формування міжкультурної комунікації передбачає використання «комплексної мотивації», а саме: різноманітних стимулів, здатних підтримати інтерес до мови, до оволодіння міжкультурними знаннями і умінями, розумову активність студентів впродовж всього навчання. Разом з формуванням міжкультурних знань і умінь, в процесі викладання іноземної мови відбувається розвиток певних особистих і професійно значущих комунікативних якостей, формування іншомовних комунікативних умінь.

Роль іноземної мови не зводиться до простого алгоритму передачі знань, а припускає зв'язок між теорією і соціальною практикою групової, міжособової, професійної взаємодії представників різних культур, адаптацію до конкретної сумісної взаємодії, до інших культурних цінностей, вербальних і невербальних норм поведінки. Це активізує вироблення нових цінностей, моделей спілкування, стимулює формування міжкультурної комунікації.

Список використаної літератури

- 1. Гудков Д. Б.** Межкультурная коммуникация : проблемы обучения / Д. Б. Гудков. – М. : Изд. Московского ун-та, 2000. – 118 с.
- 2. Сафонова В. В.** Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций / В. В. Сафонова. – Воронеж : Исток, 1996. – 237 с.
- 3. Джуринский А. Н.** Поликультурное воспитание : сущность и перспективы развития / А. Н. Джуринский. – М. : Педагогика, 2002. – № 10. – С. 93 – 97.
- 4. Тер-Минасова С. Г.** Язык и межкультурная коммуникация : [учеб. пособ.] / С. Г. Тер-Минасова – М. : Слово, 2000. – 624 с.
- 5. Crystal D.** English as a Global Language / D. Crystal. – NY : Cambridge University Press, 1997. – 150 p.
- 6. Hall E. T.** The Silent Language / E. T. Hall. – New York : Anchor Press Garden City, 1995. – 240 p.

Воронцова Т. Ю. Формування міжкультурної комунікації студентів на прикладі викладання іноземної мови

У даній статті проаналізовані умови ефективного формування міжкультурної комунікації студентів в процесі викладання іноземної мови. Розглянуті об'єктивні і суб'єктивні чинники, що утруднюють

формування міжкультурної комунікації. Охарактеризовані критерії, які визначають здатність і готовність студентів до здійснення успішної міжкультурної взаємодії. Виявлено, що формування міжкультурної комунікації здійснюється в єдності комунікативної і пізнавальної сфер діяльності, спрямованих на формування інформаційного запасу про культурний, економічний і політичний фон країни, мова якої вивчається.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, міжкультурна взаємодія, особистість студента, компетентність викладача, обопільна інтенція.

Воронцова Т. Ю. Формирование межкультурной коммуникации студентов на примере преподавания иностранного языка

В данной статье проанализированы условия эффективного формирования межкультурной коммуникации студентов в процессе преподавания иностранного языка. Рассмотрены объективные и субъективные факторы, затрудняющие формирование межкультурной коммуникации. Охарактеризованы критерии, определяющие способность и готовность студентов к осуществлению успешного межкультурного взаимодействия. Выявлено, что формирование межкультурной коммуникации реализуется в единстве коммуникативной и познавательной сфер деятельности, направленных на формирование информационного запаса о культурном, экономическом и политическом фоне страны изучаемого языка.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, межкультурное взаимодействие, личность студента, компетентность преподавателя, обоюдная интенция.

Vorontsova T. Yu. The Formation of Intercultural Communication of Students in the Process of Teaching Foreign Language

In the given article the socio-pedagogical and personality oriented conditions of effective formation of students' intercultural communication in the process of teaching foreign language have been analyzed. The objective and subjective factors which embarrass the formation of intercultural communication have been examined. It has been revealed that instructors don't use effectively the practice of formation of students' behaviour in communication with the representatives of foreign culture and the development of the personal qualities as well which are necessary for communication competence, optimal intercultural communication. The criteria which determine the ability and the readiness to implement the successful intercultural interaction in daily and professional sphere have been characterized. It has been emphasized that the formation of intercultural communication is realized together with communicative and cognitive spheres of activity aimed to form information resources about cultural, economical and political background of the foreign country. It has been accentuated that the

task of higher education institutions is to teach not only foreign languages but the bases of intercultural interaction.

Key words: intercultural communication, intercultural interaction, students' personality, teacher's competence, mutual intention.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – к. пед. н., доц. Міквабія Е. Г.

УДК 316.77:811.111

N. O. Gulivets

CROSS-CULTURAL COMMUNICATION IN GLOBAL BUSINESS

Intercultural, or cross-cultural business communication is one of the most critical factors contributing to business growth and success in today's ever more complex global marketplace. In global companies, while they pay more attention to the dynamics of employees of different national origins and ethnicities, effective cross-cultural communication enables businesses to run more smoothly.

Multicultural audiences require a different approach from what may be required in a national market. In such cultural exchanges, care is needed to ensure that there is an understanding of both cultures and values and in both cultures [1].

Recent studies [2; 3] prove that global orientation helps companies relate appropriately with people from other countries and equips them to take advantage of opportunities available in present-day culturally-diverse global marketplace.

Cultural factor plays an important role in the real business world. This role cannot be replaced by any other factors nor can it be ignored by any business organizations [4, p. 99]. Thomas and Inkson argue that to raise one's cultural intelligence is the key point for effective management of cultural difference. They define the concept of cultural intelligence as the capability to interact with people from different cultural backgrounds. The culturally intelligent managers are able to draw upon their experience and knowledge of cultures to solve the problems or conflicts among individuals with different cultural values [5]. It means that global / international business communication – a cross-cultural process – also requires participants to be well informed about cultural differences nationally, locally, and ethnically in order to win in global markets [6, p. 6457].

The main goal of the present paper is to accent the advantages of effective cross-cultural business communication and trace the potential outcomes of appropriate use of cross-cultural communicative rules.

Effective business communication occurs when relevant information is conveyed in any form. It involves information that is timely for decision-making and promotes one's business through advertising and public relations. Effectiveness is a key element of business communication, it enables business to run more smoothly.

New technology has made it easier to work with people who are members of diverse cultures; as such, expectations about doing business must change to meet new expectations. Thus, cross-cultural communication in business is as much about understanding the norms and customs of another culture as it is about knowing the business terms or language requirements of newly-established business projects.

The terms cross-cultural and intercultural rather accurately reflect the heterogeneous nature of most nations and acknowledge the multi-cultural characteristics of countries. Thus, cross-cultural / intercultural communication refers to communication between two or more distinct cultural groups.

The contacts and exchanges between different cultural groups for business purposes have ever been increasing due to advances in technology, more liberal trade practices, and recognition that multiculturalism pervades the modern workplace.

Contemporary global networked computing environment creates the potential for adding new dimensions to the process of communication. These include [7]:

Semantic precision and disambiguation: words are the means by which we encode and transfer the multidimensional knowledge from person to person and afterwards convert this knowledge back to words.

Integration of structural knowledge: detecting the similarities among online queries, email exchanges, and other forms of information seeking; providing shortcuts to disambiguation of meaning and accurate retrieval. For integration of structural knowledge, concepts in communication need to be explicit and precise.

Continuous connection to application of knowledge: knowledge seekers must be able to move directly from experiences to authority – with or without interpretation, but always with comprehensive, reliable memory.

«Doubleloop communication»: valuable knowledge emerges from the sum of all questions, answers, the processes of exchange, and those who engage in that exchange.

The emergence of patterns as expertise: newness and heterogeneity of tasks mean that there simply are no experts on many topics; however, the construction of an explicit resource with precisely modeled semantic content ultimately enables us to detect patterns within that structural knowledge.

Communication may cause uncertainty; however, effective communication implies the understanding that the sender and the receiver of the message belong to different cultures and backgrounds. It is critical to realize that a basic understanding of cultural diversity is the key to effective cross-cultural communication. Furthermore, it involves a skill component that

may be learned and mastered through instruction and practice. A well-structured and balanced cross-cultural training program provides participants with information, insight, and skills they will need to communicate and cooperate effectively across cultural barriers.

It has become evident for marketing managers doing business in the global format that it is important to understand how to deal with different world cultures. Besides, it is obvious that to study the impacts of culture on business, one needs to survey culture itself. A business' understanding of cultural boundedness (that is, the degree to which a culture is unwilling to relinquish its traditional methods and adopt new ones) is imperative for successful international business communication and for marketing to ethnic populations domestically [8, p. 46].

Companies doing business internationally should be concerned about the underlying forces that influence business practices. Any attempt at understanding cross-cultural management strategies should be based on structured beliefs, existing world views, and social relationships. These firms must try to maintain an open mind on the variety of management and negotiation styles. In addition, firms must try to render value judgments based on cultural terms of the partner nation.

Although myriad organizational mechanisms exist for integrating geographically dispersed operations, the most effective tool is assembling and nurturing cross-border teams comprised of many nationalities. The resulting diversity can yield significant synergies and produce collective wisdom superior to that of any individual, each member bringing a unique cognitive lens to the group.

When global business teams fail, it is often due to a lack of trust among team members. As a result, executives guiding global teams must institute processes that emphasize the cultivation of trust. Also high on the list of culpable factors are the hindrances to communication caused by geographical, cultural, and language differences. Even in the case of teams whose members speak the same language, differences in semantics, accents, tone, pitch, and dialects can be impediments. To mitigate the corrosive effects of these cross-cultural impediments, executives are advised to carefully craft a cross-border team's charter, composition, and process with each aspect equally emphasized.

Cross-cultural business communication is still an under-researched field this is why it is necessary to continue the research in this field taking into account the practical outcomes of the appropriate application of its major rules. Effective communication between people belonging to different lifestyles and cultures is especially important because it contributes to countries' economical, cultural, political, social, and technological development. Cultures and languages determine the ways people perceive and interpret the world, thus when languages are different, the risk of misunderstandings potentially increases. As a result, the study of cross-cultural communication is becoming a crucial aspect of international research.

Guang and Trotter [6, p. 6462] mark out a number of unsolved problems or issues that need to be discussed by scholars and marketing professionals both in theory and in practice:

1. Cultural impacts of markets: International versus domestic business communication.
2. Standardization versus adaptation in cross-cultural communication.
3. Cross-cultural dimensions of business communication research.
4. Cross-cultural aspects of the business communication mix (advertising, promotion, sales, public relations, trade shows, and commercials).
5. Cross-cultural aspects of business communication in the service sector.
6. Cross-cultural factors of e-commerce and online marketing.
7. Cross-cultural communication implications of the aftermarket.
8. Cross-cultural business communication education and professional training.

The significance of cultural influence on business has been widely recognized in both academic and business circles. The investigation draws attention to several important cultural issues in business utilizing cross-cultural communications perspective. It probes the relationship between culture and human behavior, between organizational values and organizational behavior, and identifies effective methods for managing cultural differences that often permeate an organization's workforce.

References

1. **Hinner M. B.** The importance of intercultural communication in a globalized world [Electronic source] / Freiburger Working Papers, №6, 1998. – Available at : <http://www.bwl.tu-freiberg.de/englisch/forschung/Global.pdf>.
2. **Asante M. K.** The global intercultural communication reader / M. K. Asante, Yo. Miike, J. Yin. – N.Y. : Routledge, 2007. – 348 p.
3. **Chaney L. H.** Intercultural business communication / L. H. Chaney, J. S. Martin. – Upper Saddle River, NJ : Pearson Prentice Hall, 2011. – 320 p.
4. **Lillis M. P.** Cultural Issues in the Business World: An Anthropological Perspective / M. P. Lillis, R. G. Tian // Journal of Social Sciences. – №6 (1). – 2010. – P. 99 – 112.
5. **Tomas D. C.** Cultural Intelligence: People Skills for Global Business / D. C. Tomas, K. Inkson. – San Francisco, CA : Berrett-Koehler Publishers, Inc., 2004. – 222 p.
6. **Guang T.** Key issues in cross-cultural business communication: Anthropological approaches to international business / T. Guang, D. Trotter // African Journal of Business Management. – Vol. 6 (22). – 2012. – P. 6455 – 6464.
7. **The Knowledge** management connection. Why communication is the answer [Electronic source]. – Available at : http://kmconnection.com/Why_communication_is_the_answer.htm.
8. **Reese Sh.** Culture Shock / Sh. Reese // Marketing Tools. – №5. – 1998. – P. 44 – 49.

Гулівець Н. О. Міжкультурна комунікація в умовах глобалізації бізнесу

У сучасних умовах глобалізації ринку особливу важливість має розуміння і дотримання правил міжкультурної ділової комунікації, що призводить до розвитку конкурентоспроможності бізнесу. Дана робота описує переваги ефективного використання основних правил і принципів ділової міжкультурної комунікації з метою досягнення поставлених бізнес цілей. Сучасні технології дозволяють розширити області контактів і обміну, що тягне за собою необхідність як вивчення особливостей культури, так і правил ділової комунікації бізнес-партнерів.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, ділова комунікація, культура, глобалізація.

Гуливец Н. А. Межкультурная коммуникация в условиях глобализации бизнеса

В современных условиях глобализации рынка особую важность имеет понимание и соблюдение правил межкультурной деловой коммуникации, что приводит к развитию конкурентоспособности бизнеса. Данная работа описывает преимущества эффективного использования основных правил и принципов деловой межкультурной коммуникации с целью достижения поставленных бизнес целей. Современные технологии позволяют расширить области контактов и обмена, что влечет за собой необходимость как изучения особенностей культуры, так и правил деловой коммуникации бизнес-партнеров.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, деловая коммуникация, культура, глобализация.

Gulivets N. O. Cross-Cultural Communication in Global Business

Contemporary global marketplace implies the importance of understanding the rules of cross-cultural business communication. The appropriate usage of communicative rules benefits the upgrowth of a business in the present-day competitive open market. The present paper overviews the advantages of effective cross-cultural business communication and traces the potential outcomes of appropriate use of cross-cultural communicative rules. The contacts and exchanges between different cultural groups for business purposes have ever been increasing due to advances in technology, more liberal trade practices, and recognition that multiculturalism pervades the modern workplace. These processes have made it easier to work with people who are members of diverse cultures; as such, expectations about doing business must change to meet new expectations. Thus, cross-cultural communication in business is as much about understanding the norms and customs of another culture as it is about knowing the business terms or language requirements of newly-established business projects. Companies doing business globally should be concerned about the underlying forces that

influence business practices. Cross-cultural business communication is still an under-researched field this is why it is necessary to continue the research in this field taking into account the practical outcomes of the appropriate application of its major rules.

Key words: cross-cultural communication, business communication, culture, globalization.

Стаття надійшла до редакції 31.01.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Левицький А. Е.

УДК 811.111'276.6

А. Г. Кириченко

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ИЗУЧЕНИЯ
ПРОИЗНОСИТЕЛЬНОГО АКЦЕНТА В АВИАЦИОННОМ
РАДИОТЕЛЕФОННОМ ДИСКУРСЕ**

Широкое использование английского языка в межъязыковом общении привело к появлению разнообразных вариантов английского как иностранного. Обладая особенностями на всех уровнях системы языка, эти варианты отличаются друг от друга прежде всего произношением [1, с. 1]. Фонетическое многообразие вариантов английского языка как иностранного вызвано главным образом произносительным акцентом / ПА в английской речи представителей разных языковых сообществ.

Изучение произносительного акцента приобретает особую актуальность в англоязычном авиационном радиотелефонном дискурсе / ААРД, под которым понимаем языковое общение пилотов и авиадиспетчеров при помощи английского языка как *lingua franca* в ситуациях, связанных с непосредственным выполнением ими профессиональных и служебных обязанностей, с использованием радиотелефонной связи. В условиях ААРД звуковое оформление высказывания влияет на эффективность коммуникации, от которой, в свою очередь, зависит качество и безопасность полетов.

Проблема произносительного акцента затрагивалась в контексте изучения языковой интерференции Л. И. Баранниковой, В. А. Виноградовым, Ю. Д. Дешериевым, Ю. А. Жлуктенко, П. А. Любимовой и др. Тем не менее, ПА как фактор эффективности коммуникации в англоязычном авиационном радиотелефонном дискурсе пока не получил должного внимания. Поэтому целью нашей работы является описание теоретических предпосылок изучения произносительного акцента путем анализа специальной литературы по

проблеме исследования. Выполнение поставленной цели предполагает обобщение научных подходов к определению ПА, рассмотрение условий и причин его появления, а также описание его основных аспектов.

Несмотря на значительный интерес исследователей к проблеме произносительного акцента как одной из важнейших характеристик межъязыковой коммуникации [1; 2; 3], общепринятого определения этого понятия в настоящее время нет. В широком смысле, ПА толкуется, как специфический способ произношения, присущий определенному языковому сообществу [4, с. 3; 5, с. 1]. Произносительный акцент может быть индивидуальным, характеризующим отдельного говорящего и являющимся составной частью его идиолекта, или групповым, объединяющим говорящих по географическим, социальным, половым, возрастным и другим признакам [5, с. 1]. В этом значении произносительный акцент не следует путать с диалектом, разновидностью языка, отличающейся от других вариантов языка грамматическими и лексическими особенностями [4, с. 3].

Исследуя произносительный акцент в широком смысле, лингвисты используют преимущественно термины *тип*, или *вариант произношения*. Предметом таких исследований являются фонетические особенности национальных (британский, американский, канадский, австралийский английский), региональных (уэльский, североирландский, шотландский английский) и социальных (кокни, Estuary) вариантов английского языка, свойственных речи носителей языка.

Под произносительным акцентом в узком значении понимают отклонения от нормативного произношения в иноязычной речи носителей языка, которые вызваны влиянием их родного языка [3, с. 16; 5, с. 1]. В англоязычной литературе ПА в этом значении представлен терминами *foreign accent* и *non-native accent*. Некоторые исследователи оперируют термином *иноязычный акцент*. Однако, поддерживая мнение А. А. Реформатского о том, что акцент, кроме фонетического уровня, может также проявляться в грамматике и словоупотреблении [6, с. 154], считаем некорректным использование этого термина для обозначения отклонений от фонетических норм в речи носителей языка. В этой работе мы используем термин произносительный акцент в узком значении.

В контексте современных лингвистических теорий произносительный акцент исследуется в пределах таких подходов: 1) социолингвистического (А. Д. Петренко), где ПА выступает показателем социальной идентичности и указывает на отнесенность к определенному языковому сообществу; 2) лингвокогнитивного (О. Р. Валигура, Н. П. Шумарова), изучающего механизмы формирования ПА и мыслительные процессы, которые его определяют; 3) структурно-функционального (У. Вайнрайх, Ю. А. Жлуктенко, В. А. Виноградов), в рамках которого внимание исследователей сосредоточено на языковых особенностях ПА; 4) методического (И. М. Логинова, В. А. Васильев),

ориентированный на определение места ПА в языковой компетенции и пути его устранения; 5) коммуникативного (Дж. Дженкинс, Л. Смит, С. Нельсон), исследующего влияние ПА на эффективность коммуникации.

Произносительный акцент целесообразно рассматривать в неразрывной связи с понятием произносительной нормы. Под произносительной нормой понимаем ряд параметров, свойственных такому фонетическому оформлению устной формы национального языка, которое имплицитно признается правильным, является статистически релевантным и социально престижным [7, с. 35].

ПА как отклонение от нормы отличается от других явлений, связанных с несоблюдением нормативного произношения, а именно: 1) идиолектных отклонений, обусловленных индивидуальными особенностями артикуляционного аппарата говорящих; 2) патологических отклонений, вызванных поражениями головного мозга; 4) диалектных отклонений; 5) просторечий и 6) детской речи [3, с. 13-14]. Специфической чертой, которая выделяет произносительный акцент среди других отклонений от произносительной нормы, является главное условие его возникновения, а именно двуязычие (билингвизм) [2, с. 156; 8, с. 30].

Вслед за О. Р. Валигурой, определяем билингвизм, как «практическую способность поочередного использования индивидом двух языков, достаточную для обеспечения его адекватного речевого поведения в реальных коммуникативных ситуациях» [2, с. 17]. По способу соотношения двух языков в сознании говорящего, различают координативное и субординативное двуязычие [2, с. 31; 8, с. 16; 9, с. 10].

Произносительный акцент возникает в условиях субординативного билингвизма [8, с. 16; 10, с. 35; 9, с. 10], когда второй язык усваивается в результате обучения и подчиняется в сознании говорящего системе родного языка / РЯ. Речь, порождаемая в ситуации субординативного двуязычия, характеризуется нарушениями языковой системы, которые проявляются в речи неносителей языка в результате переноса речевых навыков, в том числе и произносительных, из РЯ в иностранный язык / ИЯ [8, с. 17; 9, с. 10].

Уровень владения языком, к которому необходимо стремиться при изучении иностранного языка, – это координативный билингвизм, который предусматривает сосуществование в сознании говорящего двух автономных, не взаимодействующих языковых систем [8, с. 30].

Кроме систем родного и иностранного языка, некоторые исследователи признают существование третьей, промежуточной языковой системы, которая в большинстве научных трудов обозначается термином *промежуточный язык / interlanguage* [11, с. 35; 12, с. 33]. Л. Селингер определяет промежуточный язык как континуум между РЯ и ИЯ, которым следуют говорящие во время овладения иностранным языком [Цит. по: 10, с. 35]. Система промежуточного языка имеет

характеристики, присущие как родному, так и иностранному языку, однако не является идентичной ни одному из них [12, с. 33].

Промежуточный язык, развиваясь в сознании говорящего, обладает такими характеристиками: открытость, системность и динамичность. Открытость межъязыковой системы предусматривает возможность изменения и уточнения правил, которые образуют языковые знания говорящего, путем проверки гипотез о системе ИЯ. Системный характер промежуточного языка заключается в его подчиненности созданной говорящим «ментальной грамматике» / «mental grammar» [12, с. 33], которая отображает его понимание системы иностранного языка в конкретный период времени [11, с. 35]. Динамичность межъязыковой системы объясняется существованием последовательностей ментальных грамматик в сознании говорящего. В процессе изучения ИЯ одна система промежуточного языка заменяется другой, более сложной системой [там же].

Исследуя обстоятельства появления ПА, Дж. Фледж предлагает такие его причины [13, с. 48–50]: 1) неправильная перцепция, связанная с фонологическим ситом родного языка, через призму которого говорящий воспринимает и интерпретирует звуки иноязычной речи; 2) трудности на моторном уровне, вызванные переходом от привычной системы артикуляционных движений родного языка к новой иноязычной системе; 3) некорректный фонетический стандарт, который делает невозможным создание правильных сенсомоторных образов иноязычных звуков в сознании неносителей языка; 4) недостаточная мотивация овладения звуками ИЯ, неправильное произношение которых не препятствует успешной коммуникации; 5) формирование неправильного навыка в результате того, что отклонения от нормативного произношения остаются незамеченными и не подвергаются исправлениям; 6) сознательное избежание стандартного произношения с целью определить свою принадлежность к определенному языковому сообществу.

Как видим, возникновение произносительного акцента происходит по ряду языковых, физиологических, культурных и методических причин. Характер предпосылок появления ПА вызван, по нашему мнению, сложностью исследуемого явления.

Произносительный акцент определяют путем выделения его конститутивных признаков в тех аспектах звукового строя языка, где он реализуется, а именно на сегментном уровне, суперсегментном уровне, а также в аспекте артикуляционной базы [2, с. 163–168].

ПА на сегментном уровне охватывает отклонения в произношении гласных и согласных фонем в единстве их фонемных и фонетических признаков, а также реализацию основных позиционных и комбинаторных аллофонов этих фонем [2, с. 142]. Фонемный аспект акцентных отклонений включает нарушение специфических черт артикуляционной базы иностранного языка и действие парадигматических факторов в виде недостаточного и чрезмерного

разграничения фонем, различения иноязычных фонем по признакам, релевантным для родного языка, замены фонем. Фонетический аспект произносительного акцента представлен некорректным произношением аллофонов в разном фонетическом окружении и специфику их коартикуляции [там же].

Просодические характеристики произносительного акцента охватывают некорректное членение речевого потока на смысловые группы, ненормативную реализацию фразового ударения, неправильное интонационное оформление центра синтагмы, неадекватное выделение просодическими средствами важнейшего информационного центра в смысловой структуре текста [2, с. 15; 10, с. 94].

Основой произносительного акцента является нарушение на сегментном уровне, поскольку фонемная структура является первичным звуковым материалом, который конкретизируется и модифицируется другими видами структур [14, с. 41]. Сегментные единицы имеют смыслоразличительную функцию и релевантны для коммуникативного аспекта ПА, тогда как просодические средства принимают опосредованное участие в передаче смысла высказывания.

Артикуляционная база как совокупность произносительных тенденций предопределяет сегментные и просодические особенности языка. Произносительный акцент является следствием неумения поддерживать в речи артикуляционный уклад иностранного языка, который представляет статичный аспект артикуляционной базы, и вмешательства произносительных навыков, которые составляют ее динамический аспект [15, с. 22].

ПА актуализируется в восприятии носителей языка и определяется их способностью распознать те нарушения и отклонения в фонетическом оформлении высказывания неносителей языка, характеризующих их речь как иноязычную [2, с. 157; 3, с. 41–42].

Принято разграничивать произносительный акцент и фонетическую интерференцию, подлежащие изучению как независимые объекты исследования [2, с. 157]. Разница между этими понятиями заключается в том, что интерференция объективно существует в речи носителя языка, независимо от его языкового сознания [там же], тогда как произносительный акцент отображается в восприятии, сознании слушающего. Между фонетической интерференцией и ПА существуют причинно-следственные связи, которые, однако, не имеют обязательного характера, поскольку не все потенциальные формы фонетической интерференции актуализируются в произносительном акценте на перцептивном уровне [3, с. 41–42; 2, с. 157]. Кроме того, сферой действия ПА является речь, в то время как интерференция существует на речевом и языковом уровнях [16, с. 36–37; 3, с. 26].

Таким образом, произносительный акцент, как отклонение от нормативного произношения в иноязычной речи неносителей языка под воздействием их родного языка, актуализируется в ситуации

субординативного бilingвизма и вызывается рядом причин языкового (неправильная перцепция), физиологического (трудности на моторном уровне), культурного (недостаточная мотивация и сознательное избежание стандартного произношения) и методического (некорректный фонетический стандарт и формирование неправильного навыка) характера. Произносительный акцент изучается в трех основных аспектах: на сегментном уровне, суперсегментном уровне и в аспекте артикуляционной базы. Перспективой последующего исследования считаем изучение особенностей ПА в авиационном радиотелефонном дискурсе на материале англоязычной речи украинцев.

Список использованной литературы

- 1. Jenkins J.** The Phonology of English as an International Language / J. Jenkins. – Oxford : Oxford University Press, 2000. – 258 с.
- 2. Валігура О. Р.** Фонетична інтерференція в англійському мовленні українських білінгвів: монографія / О. Р. Валігура. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. – 288 с.
- 3. Виноградов В. А.** Лингвистические аспекты обучения языку. Вып. 2. К проблеме иностранного акцента в фонетике / В. А. Виноградов. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1976. – 63 с.
- 4. Roach P.** A little encyclopedia of phonetics / Peter Roach. – Cambridge : Cambridge University Press, 2002. – 93 с.
- 5. Wells J. C.** Accents of English: an introduction / J. C. Wells. – Cambridge : Cambridge University Press, 1982. – 300 с.
- 6. Реформатский А. А.** Обучение произношению и фонология / А. А. Реформатский // Научные доклады высшей школы. Филологические науки. – М. : Гос. изд-во „Советская наука”, 1959. – №2. – С. 145 – 156.
- 7. Паращук В. Ю.** Теоретична фонетика англійської мови : [навч. посіб. для студентів фак.-тів інозем. мов] / Валентина Юліївна Паращук. – Вінниця : Нова Книга, 2005. – 240 с.
- 8. Виноградов В. А.** Лингвистические аспекты обучения языку. Вып. 1. Универсальное и ареальное при обучении произношению / В. А. Виноградов. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1972. – 57 с.
- 9. Розенцвейг В. Ю.** Языковые контакты / В. Ю. Розенцвейг. – Л. : Наука, 1972 – 78 с.
- 10. Жлуктенко Ю. А.** Лингвистические аспекты двуязычия / Ю. А. Жлуктенко. – К. : Вища школа. Изд-во при Киевск. гос. ун-те, 1974. – 176 с.
- 11. Barron A.** Acquisition in Interlanguage Pragmatics / Anne Barron. – John Benjamins Publishing, 2001. – 398 с.
- 12. Ellis R.** Second language acquisition / Rod Ellis. – Oxford : Oxford University Press, 1997. – 158 с.
- 13. Flege J.** Factors affecting the production of word-initial consonants in a second language / James E. Flege, Murray J. Munro, Ian R. A. MacKay // Bayley R. J. Second language acquisition and linguistic variation. – John Benjamins Publishing, 1996. – P. 47 – 62.
- 14. Торсуев Г. П.** Вопросы фонетической структуры слова (на материале английского языка) / Г. П. Торсуев. – М.-Л. : Изд-во Академии наук СССР, 1962. – 155 с.
- 15. Кулешов В. В.** Сопоставление артикуляционных баз английского и русского языков и фонетическая интерференция / Кулешов В. В., Мишин А. Б. – М. : Изд-во Моск. ун-та,

1987. – 118 с. **16. Вайнрайх У.** Языковые контакты. Состояние и проблемы исследования / Уриэль Вайнрайх. – К. : Вища школа, 1979. – 263 с.

Кириченко А. Г. Теоретичні передумови вивчення вимовного акценту в авіаційному радіотелефонному дискурсі

Стаття присвячена проблемі вимовного акценту в іншомовному мовленні носіїв мови. Пропонується узагальнення підходів до визначення вимовного акценту, виокремлюються тлумачення цього поняття у вузькому й широкому значенні. Розглядаються лінгвістичні напрямки, у межах яких увагу зосереджено на тих чи інших особливостях вимовного акценту. У статті також представлено мовні, фізіологічні, культурні й методичні причини вимовного акценту й визначено двомовність як основну умову його виникнення. Описано основні його аспекти – сегментний рівень, суперсегментний рівень та артикуляційну базу.

Ключові слова: вимова, вимовний акцент, вимовна норма, інтерференція.

Кириченко А. Г. Теоретические предпосылки изучения произносительного акцента в авиационном радиотелефонном дискурсе

Статья посвящена проблеме произносительного акцента в иноязычной речи носителей языка. Предлагается обобщение подходов к определению произносительного акцента, выделяется толкование этого понятия в широком и узком значении. Рассматриваются лингвистические направления, в границах которых внимание сосредоточено на тех или иных особенностях произносительного акцента. В статье также представлены языковые, физиологические, культурные и методические причины произносительного акцента и определено двуязычие как основное условие его возникновения. Описано основные его аспекты – сегментный уровень, суперсегментный уровень и артикуляционную базу.

Ключевые слова: произношение, произносительный акцент, произносительная норма, интерференция.

Kyrychenko A. G. Theoretical Grounds For the Study of the Pronunciation Accent in Aviation Radiotelephone Discourse

The growing number of second language varieties of English, caused by its wide use as a lingua franca, has yielded an important area of research addressing the problem of pronunciation accents in international communication, and in aviation radiotelephony discourse in particular. A significant aspect of this problem is connected with defining the nature of pronunciation accent as a linguistic phenomenon. Although different pronunciation accent features have drawn scholars' attention, they have not been presented in a systemized study. This paper suggests the review of current research findings from different areas of applied linguistics touching the issue of pronunciation accent in the foreign speech of non-native speakers.

The paper suggests the generalization of approaches to the definition of pronunciation accent, and distinguishes between broad and narrow meaning of this concept. It also discusses the branches of Linguistics, within which certain pronunciation accent peculiarities are under attention. The lingual, physiological, cultural and methodological reasons for pronunciation accent are presented. Bilingualism is defined as the major condition of its emergence. Major pronunciation accent aspects comprising segmental level, prosody and articulatory setting are described.

Key words: pronunciation, pronunciation accent, pronunciation norm, interference.

Стаття надійшла до редакції 31.01.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Паращук В. Ю.

УДК 81'.255:81'36

О. В. Кондратьєва

КОГЕЗІЯ В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДУ

Один із фундаментальних підходів до перекладу полягає в тому, що повідомлення у формі письмового тексту не засновується лише на використанні мови на рівні мікроодиниць; слід, наприклад, згадати праці Т. А. Казакової [1], Я. Й. Рецкера [2], А. В. Федорова [3], О. І. Чередниченка [4]. Успішність перекладу також залежить від його сприймання та певної відповідності очікуванням адресата. У межах цього підходу процес прийняття рішення є перспективним, оскільки перекладач має на меті відтворення оригінального тексту в формі, прийнятній цільовій аудиторії. У цьому плані важливе значення має аналіз ролі такої категорії тексту, як когезія, у світлі проблематики збереження зв'язності тексту в перекладі. Це й зумовлює актуальність нашого дослідження. Мета дослідження полягає у встановленні меж адекватності відтворення українською мовою засобів когезії англomовного тексту. Досягти мети можна лише із залученням матеріалу високого гатунку, яким є вибірка із текстів сучасного англomовного наукового стилю (1996-2003 років) та їхніх українських перекладів, переважно з галузей економіки, фінансів, хімії, медицини тощо.

До недавнього часу теорія перекладу приділяла недостатню увагу зв'язності тексту, видам зв'язності в межах цілого тексту або його частин. Більший акцент робився на трансформації лексичних та синтаксичних одиниць у межах одного або кількох речень. В останні роки ряд робіт з теорії перекладу як вітчизняних вчених (С. Є. Максимов), так і зарубіжних перекладознавців (Г. Арбогаст,

Ш. Блум-Кулька) розглядають роль когезії як на стадії інтерпретації тексту, так і в перекладі твору [5; 6; 7].

Когезія – це відкриті зв'язки між частинами тексту, наявні в його поверхневій структурі та відтворення яких є обов'язковим для адекватного перекладу на формально-текстовому рівні. Когезія допомагає зрозуміти текст у цілому, принципи єдності частин тексту, що сприяє інтерпретації і перекладу твору. Когезія повинна відображати когерентність, що лежить у її основі. Завдяки когезії когерентність стає лінгвістично очевидною. Але їхня складна взаємозалежність може призводити до плутанини навіть серед науковців, адже концептуальні обмеження, що створюють когерентність, розглядаються в тексті лише в аспекті їхнього лінгвістичного виявлення, у той час як когезія є цілком лінгвістичним фактором.

Розуміння перекладачем когезії у вихідному тексті (ВТ) має відповідати розумінню того, як створювати когезію у перекладному тексті (ПТ). Перекладач не повинен залучати читача до інтерференції когезивних засобів, результатом якої є лексичні псевдосполучення (комбінації лексичних одиниць ПТ, що виходять із словосполучень ВТ, але не трапляються у ПТ) [8, с. 104]. Так, певні лексичні одиниці, незважаючи на конкретний текст, у якому вони трапляються, є семантично ближчими одна до одної, ніж до інших одиниць. Відповідна семантична близькість походить із лінгвістичних та когнітивних систем, але не збігається з когезією. Семантична близькість – це культурно вмотивоване визнання «спорідненості речей». Вона може бути основою для когезії, оскільки спрямовує потенціал для створення дійсних зв'язків між словами. Так, назви основних кольорів стосуються однієї бази знань. Лексеми, які належать до цієї бази, створюють лексичне поле [8, с. 104], лінгвістичне відображення рамкових зв'язків. Назви кольорів є учасниками когезії лише в поєднанні з членами інших лексичних полів у текстовому середовищі. Таким чином, *a blue sky, a green meadow, the Emerald Isle* є фразами, елементи яких можуть комбінуватися в текстах через їхню семантичну близькість. Лексичні одиниці *sky, meadow* та *Isle* позначають концепції, що можуть мати властивість кольору. Якщо *блакитне небо* та *зелена лука* є паралельними еквівалентними словосполученнями у цільовій мові, то *Смарагдовий острів* таким еквівалентом не є. Ця комбінація ніколи не була актуалізована в україномовному просторі, хоча й може існувати у якості потенційної комбінації. Таким чином, дослівний переклад у цьому випадку не створює когезії, яка б відповідала ресурсам ПТ.

Когезію відтворено у перекладі відповідним чином, коли ця текстова поверхня впізнається читачами як подібна до поверхні інших текстів їхньою рідною мовою. У статті Річарда Смолі «Of Chemistry, Love and Nanobots» [9] йдеться про те, що засадничі фізичні закони підривають добре припасовані плани самовідтворювальних наномашин. Ось оригінальний фрагмент і його український переклад: *Imagine a single*

assembler: working furiously, this hypothetical nanorobot would make new bonds as it went about its assigned task, placing perhaps up to a billion new atoms in the desired structure every second [9, p. 68]. – Уявіть собі простий асемблер: шалено працюючи, цей гіпотетичний наноробот витворює багато з'єднань, укладаючи в цільову структуру, скажімо, до мільярда нових атомів кожної секунди [10, с. 64].

Отримана текстура в ПТ є менш багатослівною через те, що перекладач відмовився від перекладу речення *as it went about its assigned task*. Англійське речення, яке виявилось неперекладеним, структурно оформлює та закінчує частину речення. Не передана під час перекладу конструкція радше виконує роль інформативного доповнення до змісту речення, ніж роль носія якісно нової інформації, оскільки досліджуване нами англійське речення і його граматична перифраза із зазначеною вилученою структурою є повністю ідентичними за змістом: <...>: *working furiously, this hypothetical nanorobot would make new bonds, placing perhaps up to a billion new atoms in the desired structure every second* <...>: *шалено працюючи, цей гіпотетичний наноробот витворює багато з'єднань, укладаючи в цільову структуру, скажімо, до мільярда нових атомів кожної секунди*. Останнє є, по суті, ядерною структурою вихідного англійського речення. Вважаємо, що для цього уривку вилучення речення з ПТ є виправданим і не вплинуло на відтворення когезії ВТ у ПТ.

Наведемо приклад зі статті Джона Верховена «The Mystery of Damascus Blades» [11], де модифікації поверхневої структури ПТ зумовлені відмінностями в правилах когезії ВТ та ПТ і не впливають на відтворення смислової структури оригіналу. Ось уривок зі статті та його український переклад: *Museum-quality Damascus weapons are valuable art objects and are rarely sacrificed to science for examination of their internal structure* [11, p. 75]. – **Дамаська зброя, що мала якість музейних експонатів, є безцінним об'єктом мистецтва і рідко коли приноситься в жертву науці заради дослідження її внутрішньої структури** [12, с. 33].

Під час перекладу вищезазначеного фрагменту відбувається експлікація, що супроводжується розгортанням словосполучення в присубстантивно-атрибутивне підрядне речення. Перекладач відмовився від форми компресиву, яка є неприродною для поверхневої структури українського тексту і при її використанні привертала б забагато читацької уваги. Зрозуміло, що в цьому випадку когезію при перекладі необхідно трансформувати для отримання відповідної у тексті перекладного твору. Вважаємо, що такий переклад можна розглядати як адекватне відтворення когезії за нормами ПТ.

Іноді перекладачеві доводиться зазнавати певних втрат при відтворенні когезії, оскільки використання еквівалентних чи хоча б аналогічних понять може не викликати у читача необхідного впізнання. Розглянемо наступний приклад зі статті Дж. Кемпбелла «The End Of Cheap Oil» [13]. Ось оригінальне речення та його український переклад: *Enough oil remains in the earth to fill the reservoir behind Hoover Dam four*

times over – and that's just counting the fraction of buried crude that is relatively easy to recover and refine [13, p. 77]. – У земних надрах це залишається достатньо нафти, щоб у чотири рази перевищити «межу Гулівера» для заповнення заводських резервуарів і трубопроводів – і це, враховуючи тільки ту нафту, яку відносно легко вилучити і переробити [14, с. 61].

Hoover Dam (у перекладі Гребля Гувера) – унікальна гідротехнічна споруда у США, бетонна гребля заввишки 221м, довжиною 379 м, шириною 200м, і гідроелектростанція, споруджена в нижній течії річки Колорадо. Оскільки ця споруда є досить відомою в американському культурному просторі, для цільової аудиторії ВТ цей феномен викликає впізнання. На жаль, цього не можна сказати про аудиторію, на яку розраховано україномовний переклад. Зрозуміло, що для поціновувачів унікальних споруд буквально відтворення у цьому контексті не втратить смислу, однак під час створення перекладу перекладач науково-популярної статті орієнтується на загальну аудиторію. Тим не менше, для того щоб зберегти когезію цього текстового фрагменту, перекладач вдається до трансформації, узявши стійке словосполучення з англomовного дискурсу. Словосполучення «*межа Гулівера*» – один із американських жартів на позначення найекономнішої та найменшої величини. Як бачимо, такий переклад зведе нанівець ефект упізнання за допомогою співставлення з наявними явищами в ПТ. Для того щоб цей уривок залишався когезивним у перекладі, слід було передати зміст описово, щось на кшталт: *У земних надрах залишається стільки нафти, що хоч греблю гати <... >.*

Розглянувши відтворення когезії в перекладі, ми дійшли висновку, що реструктуризації поверхні тексту під час перекладу неминучі, оскільки правила когезії в різних мовах не збігаються. Розуміння перекладачем когезії у ВТ має відповідати розумінню того, як створювати когезію у ПТ. Перекладач не повинен залучати читачів до інтерференції когезії. Така ситуація викликається втручанням когезивних схем ВТ в цільовий текст. Вона може також виникати від нездатності перекладача оцінити засоби когезії, що діють у ВТ. Деякі когезивні зв'язки, характерні саме для ВТ, повинні опускатися, щоб вони не з'являлися у ПТ. Однак якщо когезивні засоби ВТ цілком ігноруються, і перекладач не компенсує їх, створюючи незалежну, але паралельну когезію, ПТ може втратити свою семантичну цілісність. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у встановленні кореляції між засобами когезії текстів, що належать до різних жанрів, та способами їх відтворення в перекладі.

Список використаної літератури

1. Казакова Т. А. Теория перевода – лингвистические аспекты / Т. А. Казакова. – М. : Флинта, 2003. – 235 с. **2. Рецкер Я. И.** Теория

перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода / Я. И. Рецкер. – М. : Международные отношения, 2004. – 216 с.

3. Федоров А. В. Основы общей теории перевода. Лингвистические проблемы / А. В. Федоров. – СПб : Филологический факультет Санкт-Петербургского ГУ, 2002. – 416 с.

4. Чередниченко О. І. Про мову і переклад / О. І. Чередниченко. – К. : Либідь, 2007. – 248 с.

5. Максимов С. Є. Практичний курс перекладу (англійська та українська мова) : [навч. посіб.] / С. Є. Максимов. – К. : Ленвіт, 2006. – 157 с.

6. Gerzymisch-Arbogast H. Discourse Analysis and Text Perspectives in Translation / H. Gerzymisch-Arbogast. – Workshop Discourse Analysis, 15 June 2007. – P. 1 – 9.

7. Blum-Kulka S. Shifts of Cohesion and Coherence in Translation / S. Blum-Kulka // The Translation Studies Reader. – London : Routledge, 2000. – P. 298 – 313.

8. Neubert A. Translation as Text / A. Neubert, G. Shreve. – The Kent State University Press, 1992. – 184 p.

9. Smalley R. E. Of Chemistry, Love and Nanobots / R. E. Smalley // Scientific American. – September, 2001. – P. 68 – 69.

10. Смолі Р. Про хімію, кохання та нанороботів / Р. Смолі; [пер. з англ.] // Світ науки. – 2001. – № 5 (11). – С. 64 – 65.

11. Verhoeven J. D. The Mystery Of Damascus Blades / J. D. Verhoeven // Scientific American. – January, 2001. – P. 74 – 79.

12. Верховен Дж. Д. Таємниця дамаських клинків / Дж. Д. Верховен; [пер. з англ.] // Світ науки. – 2001. – № 3 (9). – С. 32 – 37.

13. Campbell C. J. The End Of Cheap Oil / C. J. Campbell, J. H. Laherrere // Scientific American. – March, 1998. – P. 76 – 83.

14. Кемпбелл К. Дж. Кінець дешевої нафти / К. Дж. Кемпбелл, Ж. Г. Лаерер; [пер. з англ.] // Світ науки. – 1998. – № 3(3). – С. 60 – 67.

15. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. – Scholastic Library Publishing, 1993. – 1264 p.

Кондратьєва О. В. Когезія в аспекті перекладу

У статті проаналізовано роль когезії у створенні адекватного наукового перекладу. Встановлено, що перекладацькі стратегії, які використовуються для подолання проблем лексичної когезії, вдаються до реструктуризації поверхні тексту, оскільки правила когезії в різних мовах не збігаються. Доведено, що когезивні зв'язки, які б не були доречними в перекладному тексті, можуть бути усунені, у той час як втрата важливих зв'язків може створити недоперекладений текст, чого потрібно уникати, оскільки в такому випадку не можна говорити про адекватне відтворення когезії.

Ключові слова: когезія, науковий текст, переклад, стратегія.

Кондратьєва О. В. Когезія в аспекте перевода

В статье проанализирована роль когезии в создании адекватного научного перевода. Установлено, что переводческие стратегии, используемые для преодоления проблем лексической когезии, прибегают к реструктуризации поверхностной структуры текста, поскольку правила

когезии в разных языках не совпадают. Доказано, что когезийные связи, которые не уместны в тексте перевода, опускаются, в то время как потеря важных связей создает недопереведенный текст, чего стоит избегать, в противном случае нельзя говорить об адекватной передаче когезии.

Ключевые слова: когезия, научный текст, перевод, стратегия.

Kondratyeva O. V. Cohesion in the Scope of Translation

The article sets out to provide a study of text cohesion in the Ukrainian translation, based on the data collected from original and translated texts of English and Ukrainian scientific prose. To get a comprehensive answer to the problem investigated, the definition of text cohesion and coherence have been given. Cohesion concerns the ways in which the components of the surface text are mutually connected within a sequence, while coherence concerns the ways in which the components of the semantic structure are mutually accessible and relevant. Due to the fact that coherence is achieved through linguistic features and cohesion is purely linguistic category, special attention should be paid to those text-based features which provide cohesion and involve shifts that can't be avoided in the process of translation. The experimental study of cohesion in the translation of English scientific texts makes it possible to draw a conclusion that an obligatory precondition of adequate translation is the translator's ability of building a target language text in conformity with the cohesion norms and translation genre peculiarities.

Key words: cohesion, scientific text, translation, strategy.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Вакуленко Т. О.

УДК 811.111'255.4

Т. В. Моїсєнко (Іваніна)

**ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ОНІМІВ З УРАХУВАННЯМ
ІСТОРИЧНОЇ СТИЛІЗАЦІЇ**

Питання про дистанцію часу та простору є одним із дискусійних в теорії перекладу. Воно пов'язано із завданнями міжмовного відтворення національної специфіки, одним із компонентів якої вважається хронологічна перспектива та її збереження у перекладі.

Різні аспекти діахронічного художнього перекладу (термін В. С. Виноградова) [1, с. 55] («історичного жанру» перекладу (термін А. Поповича) [2, с. 98] або хронологічного перекладу), в рамках якого розглядається часова віддаленість твору як проблема перекладу, відображено у працях провідних дослідників (В. С. Виноградов,

Є. Еткінд, В. Д. Івшин, Дж. Кетфорд, В. Н. Комісаров, О. Кундзич, І. Левий, М. О. Новикова, А. Попович, А. В. Федоров, L. Venuti, F. R. Jones, A. Turner та ін.). Вивченню цієї проблематики присвятили свої роботи О. М. Анурова, Ю. С. Беленкова, Є. М. Мешалкіна, Н. М. Рудницька. Науковці намагаються визначити принципи стилізації „мови епохи“, засоби застосування його окремих елементів, форми або види відхилення від сучасної літературно-мовної норми.

Однією з невирішених проблем теорії перекладу є питання про переклад власних назв з урахуванням часової мовної стилізації. Актуальність нашої роботи визначається потребою системного вивчення способів вирішення проблем перекладу хронологічно віддалених творів. Тому метою нашого дослідження є встановлення особливостей відтворення онімів при перекладі хронологічно віддалених творів.

Часова (темпоральна) мовна стилізація (адаптація) або перекладацька мовна архаїзація – це збереження зв'язку сучасної мови перекладу з рідною мовою більш ранніх епох за допомогою лексичних, морфологічних та синтаксичних засобів з метою створення особливого стилістичного ефекту співвіднесеності з минулим [3, с. 142]. Переклад хронологічно віддаленого тексту має занурити читача в історичну атмосферу минулого, яку відображає оригінал. Вибір стратегії перекладу залежить, крім суб'єктивних уподобань перекладача та гатунку тексту оригіналу, від багатьох об'єктивних факторів, до яких, на думку Л. В. Коломієць, належать: цільова аудиторія перекладу та стан цільової полісистеми; кількість існуючих перекладів певного твору в цільовій літературі, адже потреба у форенізуєчому перекладі виникає особливо гостро, коли створюється велика кількість перекладів-одомашнень, які збільшують відстань між читачем та оригіналом; функція першотвору у цільовій літературній полісистемі: головна функція перекладу одомашнення – розбудова вже існуючої в цільовій культурі літературної традиції, тоді як функція перекладу очуження полягає у введенні до цільової літератури нових стилів, висловів, засобів та прийомів [5, с. 27-33].

Теоретики пропонують три рішення проблеми хронологічної стилізації художнього твору при перекладі:

1) зберегти лише комунікативний намір автора, відтворюючи переклад сучасною мовою для читача (стратегія модернізації). Це може призвести до протиріч між сучасною мовою, з одного боку, и системою цінностей, з іншого;

2) відтворити текст хронологічно «іншим» (стратегія архаїзації), щоб читач відчув епоху оригіналу, що, на погляд В. В. Сдобнікова, не буде заважати розумінню тексту [7, с. 403–405]). Цей підхід потребує від перекладача ґрунтовних фонових знань, відсутність яких може викликати неадекватні інтерпретації. Вирішення цього питання інколи потребує подвоєної архаїзації, коли йдеться про: 1) різницю між часом створення оригіналу та перекладу; 2) необхідність створення у тексті часового шару більш архаїзованого, ніж інша частина тексту; 3) зберегти мовну

атмосферу оригіналу, яка відтворюється у перекладі мовою відповідного історичного етапу, та зазначення на історичну віддаленість оригіналу через використання слів і структур, які сприймаються як архаїчні [6, с. 30].

Розглянемо реалізацію концепції врахування часового фактору при відтворенні хронологічно віддаленого художнього твору на матеріалі комедії В. Шекспіра «Приборкання норовливої» («The Taming of the Shrew») та її перекладів О. Островського (1899), П. Гнедича (1905), М. Кузьміна (1937), А. Курошевої (1950), П. Мелкової (1958) та Ю. Лісняка (1986) [8 – 15].

У середні віки в російській мові було загально прийнятим вживати займенники після іменників, щоб виразити свою повагу до людини. Тому, переклад О. Островського влучно відтворює дух епохи, незважаючи на заміну власної назви загальною: «*Why, how now, daughter Katharina! in your dumps?*» [8, с. 30]. – «*Съ чего же, дочь моя, ты такъ печальна?*» [9, с. 484]. П. Мелкова перекладає це звертання як *дочка*, через що втрачається не лише національно-культурна специфіка, але і дух епохи: «*Но, дочка, что же ты невесела?*» [10, с. 228].

О. Островський вдало використовує у перекладі слово *девица*, яке в його епоху вживалося стосовно благородних осіб: «*O, the kindest Kate!*» [8, с. 30]. – «*Нежная девица!*» [9, с. 484]. П. Мелкова знову не дотримується принципу відтворення епохи відповідними засобами: «*O Кат моя!*» [10, с. 229].

«*I am Christophero Sly; call not me 'honour' ...*» [8]. Власне ім'я *Christophero* вдало відтворюються у перекладах П. Мелкової транскрипцією як *Кристофер*, але О. Островський передає його *Христофор*, замінюючи на культурологічний аналог, через що у сучасного читача може виникнути алузія на історичну постать Христофора Колумба. Ця ж тенденція спостерігається і при перекладі власного імені *Barthol'mew*: «*Sirrah, go you to Barthol'mew my page...*» [8]. Всі перекладачі відтворили цю назву транскрипцією Бартоломью, але О. Островський замінює її на *Варфоломей*, що, на наш погляд може слугувати алузією на релігійний контекст, що авторська інтенція не передбачає.

У перекладах власних назв фрази «*All'se madam' or Joan madam?*» [8] застосовується транслітерація або транскрипція: П. Гнедич – *Эллис* та відповідно *Джейн*, у П. Мелкової та А. Курошевої – *Слс* та *Джен*, у О. Островського – *Эллисъ* та *Джоэнь*, – ці відтворення характеризуються «чужістю» і створюють ілюзію «іншомовності» порівняно з перекладом Ю. Лісняка, який звертаючись до тріади принципів перекладу А. Тайтлера («переклад повинен читатися так же легко як оригінал»)[14], застосовує стратегію архаїзації і адаптує перше ім'я (*Аліса*) до слов'янської культури, та друге ім'я замінює іншим – *Дженет*.

Розглянемо інший приклад:

«*You lie, in faith, for you are call'd plain Kate,*

*And bonny Kate, and sometimes Kate the curst;
But, Kate, the prettiest Kate in Christendom,
Kate of Kate Hall, my super-dainty Kate»* [АКТ II, SCENE I] [8].

Онім *Kate* по-різному відтворюється у перекладах різних епох, так, Ю. Лісняк відтворює це ім'я за правилами перекладу власних назв – транскрипцією (1958) – *Kem, Кемя* [13, с. 92]. Такого ж принципу дотримуються М. Кузьмін (1937) – *Kem* [15, с. 50] та П. Мелкова (1958) – *Kem* [10, с. 224]. Проте, у А. Курошевої (1950) *Kate* стає *Киской, Кисанькой*, що в контексті наповнює переклад елементами сучасної епохи [12, с. 39]. Цікавим видається варіант перекладу оніма *Kate* П. Гнедичем (1905), у якого *Kate* перетворюється на *Котика* [11, с. 40]. О. Островський (1899) взагалі вдається до стратегії модернізації зазначеного оніму, адаптуючи його до слов'янської культури (*Катя, Катенька*), через що відбувається стирання національно-культурної специфіки оригіналу [9, с. 483].

Отже, переклад імені *Kate* свідчить про два підходи до його відтворення: 1) збереження авторської інтенції через стирання національно-культурної специфіки оригіналу і застосуванням стратегії модернізації: *Котик* (П. Гнедич), *Киска* (А. Курошева), *Катя* (О. Островський); 2) збереження всієї національно-культурної специфіки оригіналу, при якому втрачається певний прагматичний ефект: *Kem, Кэм* (Ю. Лісняк, А. Кузьмін, П. Мелкова).

Аналіз матеріалу свідчить, що при відтворенні онімів перекладачі вдаються до таких засобів: транскрипція, транслітерація (стратегія форенізації); заміна власної назви оригіналу на загальну назву у перекладі, що зберігає мовну атмосферу та історичний колорит епохи оригіналу (стратегія архаїзації); відтворення власної назви оригіналу культурологічним аналогом іншої культури у перекладі, що може створювати у читача алузію на непередбачені автором історичні або релігійні постаті; заміна оніма оригіналу культурологічним аналогом оніма лінгвокультури перекладу, зокрема слов'янської культури (стратегія одомашнення, що ставить на меті не стільки ознайомлення читача з певним твором, скільки пізнання його по-новому); заміна оніму оригіналу культурологічним аналогом оніма слов'янської культури сучасної епохи (стратегія модернізації), через що відбувається стирання національно-культурної специфіки та історичного колориту.

Отже, відтворення хронологічно віддаленого художнього твору у перекладі потребує врахування не лише мовностилістичних характеристик оригіналу, але і його історичного, соціального та культурного контекстів за допомогою вживання мовних засобів мови перекладу, зокрема, власних назв, що відповідає епосі створення оригіналу. Саме це допоможе досягти адекватності при у відтворенні у цільовому тексті епохи, яка відповідає періоду, зображеному в оригіналі. Перспективним напрямком подальшого дослідження вбачається аналіз перекладу різних груп власних назв з урахуванням хронологічної перспективи.

Список використаної літератури

- 1. Виноградов В. С.** Темпоральная (временная) стилизация как переводческий прием / В. С. Виноградов // Филологические науки. – М. : Изд-во МГУ, 1997. №6. – С. 54 – 59.
- 2. Попович А.** Проблемы художественного перевода / А. Попович. – Благовещенск : Типографкомплекс, 2000. – 196 с.
- 3. Виноградов В. С.** Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В. С. Виноградов. – М. : Изд-во института общего среднего образования РАО, 2001, – 224 с.
- 4. Коломієць Л. В.** Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу (на матеріалі перекладів з англійської, ірландської та американської поезії) : монографія / Л. В. Коломієць. – К. : Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2004. – 522 с.
- 5. Рудницька Н. М.** Часова дистантність художнього твору як проблема перекладу (на матеріалі перекладів «Кентерберійських оповідей» Дж. Чосера сучасною англійською, німецькою, українською та російською мовами) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16. «Перекладознавство» / Н. М. Рудницька. – К. : нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2005. – 19 с.
- 6. Комиссаров В. Н.** Современное переводоведение / В. Н. Комиссаров. – М. : Изд-во «ЭТС», 2002. – 421 с.
- 7. Сдобников В. В.** Теория перевода : [уч. для студ. лингв. вузов и фак.-тов иностр. яз.] / В. В. Сдобников, О. В. Петрова. – М. : АСТ: Восток – Запад, 2007. – 448 с.
- 8. Shakespeare W.** The Taming of the Shrew [Електронний ресурс] / W. Shakespeare. – Режим доступу : <http://www.william-shakespeare.info/script-text-taming-of-the-shrew.htm>.
- 9. Шекспир В.** Усмирение своенравной. Комедия в пяти действиях. Перевод А. Островского / Вильям Шекспир // полн. собр. соч. В. Шекспира в переводе русских писателей : в 3 т. / [под ред. Д. Михаловского]. – СПб. : 1899. – Т. 1. – С. 467 – 504.
- 10. Шекспир У.** Укрощение строптивой / Уильям Шекспир; [пер. П. Мелковой] // Полн. собр. соч. в 8-ми томах / [под общ. ред. А. Смирнова и А. Аникста]. – М. : Искусство, 1958. – Т. 2. – С. 181 – 294.
- 11. Шекспир В.** Укрощение строптивой / Вильям Шекспир; [пер. с англ. П. Гнедича, 1905 г.]. – СПб. : Издат. Дом «Кристалл», 2001. – 150 с.
- 12. Шекспир В.** Укрощение строптивой / Вильям Шекспир; [пер. А. И. Курошевой]. – М.-Л. : ГИХЛ, 1950.
- 13. Шекспір В.** Приборкання норавливої / Вільям Шекспір; [пер. Ю. Лісняка] // Зібрання творів у 6-ти томах. – Том 2. – К. : Дніпро, 1986. – С. 67 – 148.
- 14. Tytler A. F.** Essay on the Principles of Translation / Alexander Fraser Tytler. : Third Revised Edition – John Benjamins Publishing Co, 1978. – 524 p.
- 15. Шекспир В.** Укрощение строптивой : полн. собр. сочин. в 8 т. [под ред. А. А. Смирнова]. / Вильям Шекспир; [пер. М. А. Кузьмина]. – М.-Л. : Academia, 1937. – Т. 2. – С. 1 – 129.

Моїсеєнко (Іваніна) Т. В. Особливості перекладу онімів з урахуванням історичної стилізації

В статті розглядаються стратегії історичної (хронологічної) стилізації, зокрема стратегії модернізації та архаїзації, і суб'єктивні / об'єктивні фактори, які впливають на вибір засобів їхньої реалізації. Особливу увагу приділено дослідженню специфіки відтворення власних імен (онімів) з урахуванням фактору хронологічної віддаленості. Реалізацію концепції врахування часового фактору розглянуто на матеріалі комедії В. Шекспіра «Приборкання норвливої» та її перекладів російською і українською мовами.

Ключові слова: історична (хронологічна) стилізація, адаптація, модернізація, архаїзація, онім.

Моїсеєнко (Іваніна) Т. В. Особенности перевода онимов с учетом исторической стилизации

В статье рассматриваются стратегии исторической (хронологической) стилизации, в частности, стратегии модернизации и архаизации, и субъективные / объективные факторы, которые определяют выбор способов их реализации. Особое внимание уделяется исследованию специфики воссоздания имен собственных (онимов) с учетом фактора хронологической удаленности. Реализация концепции учета временного фактора рассмотрена на материале комедии В. Шекспира «Укрощение строптивой» и ее переводов на русском и украинском языках.

Ключевые слова: историческая (хронологическая) стилизация, адаптация, модернизация, архаизация, оним.

Moiseienko (Ivanina) T. V. Peculiarities of Rendering Onyms Subject to Historic Stylization

The article deals with the aspect of diachronic literary (or chronological) translation considering strategies of historic (chronological) stylization, particularly strategies of modernization and archaization, and subjective / objective factors that predetermine the choice of means to realize them (target translation audience, profound background knowledge, existing translations in a target language, the function of a source text and the function of a target text). Particular attention is paid to peculiarities of rendering proper names (onyms) subject to the factor of historic distance. The concept realization subject to the historic factor is considered on the material of W. Shakespeare's comedy "The Taming of the Shrew" and its Russian and Ukrainian translations. To translate the historically distanced texts translators resort to the transcription, transliteration; they render the source text proper names by means of: common names; cultural analogues of target language onyms by means of either archaic or temporary vocabulary depending on a translator's objective (to preserve a language atmosphere and historical colouring of the source text epoch or to show another interpretation of the

source text). The use of the modernization strategy in the translations under analysis admits the use of diminutive elements that lack in the source text.

Key words: historic (chronological) stylization, adaptation, modernization, archaization, onym.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., проф. Литвак С. Я.

УДК 811.111

С. Б. Моркотун

ВЕРБАЛЬНІ ТА НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ КОМУНІКАЦІЇ ПРЕЗЕНТАТОРА

Розширення міжнародної співпраці, зростаюча інтеграція країн Європейської співдружності обумовила потребу сучасного суспільства у людях ініціативних, творчо мислячих, які володіють комунікативними вміннями і здатних до самореалізації у житті та професії. В одному з програмних документів ЮНЕСКО відзначається, що сучасний фахівець має реагувати на постійні соціальні зміни, а не залежати від широкого набору вмінь і знань, здобутих під час навчання у ВНЗ. На світовому ринку праці акцент робиться на вміннях, які дозволяють вправно поводитись з інформацією – презентаційних уміннях [1, с. 130 – 131].

Отже, зростаючий об'єм даних вимагає від сучасного спеціаліста ефективних методів передачі інформації, які потребують сформованості презентаційних умінь для перетворення інформації у знання та розуміння. Питання сутності презентаційних умінь, їх структурної моделі, співвідношення понять «презентація» та «репрезентація» розкриваються у попередніх наших публікаціях [2; 3; 4]. Мета даної статті – розглянути вербальні та невербальні засоби передачі інформації під час публічної промови.

Аналіз літератури засвідчує, що формування презентаційних умінь ґрунтується як мінімум на чотирьох компонентах: 1) володінні предметом висловлювання, тобто професійне володіння темою презентації; 2) структурних особливостях презентації; 3) володінні засобами вираження професійно значимої думки; 4) психолого-педагогічних особливостях комунікації під час презентації. Таким чином, у фахівця мають бути сформовані наступні вміння: професійні, структурування презентаційного виступу, володіння засобами комунікації, психолого-педагогічні. Відповідно до мети публікації розглянемо детальніше третій компонент структури презентаційних умінь – засоби

вираження професійно значимої думки. Його ми представляємо як єдність вербальних і невербальних складових частин спілкування.

Концептуальні основи розробки *вербального компонента* пов'язані з працями В. М. Бехтерова, Л. С. Виготського, С. Л. Рубінштейна, О. М. Леонтєва та інших психологів. Через комунікативний вербальний компонент формується культура мовлення презентатора. Н. П. Волкова визначає культуру мовлення як «упорядковану сукупність нормативних, мовленнєвих засобів, вироблених практикою людського спілкування, які оптимально виражають зміст мовлення і задовольняють умови і мету спілкування» [5, с. 127].

Дослідник характеризує культуру мовлення через наступні якісні ознаки, які засвідчують професіоналізм: правильність – відповідність прийнятим орфоепічним, орфографічним, граматичним, лексичним, стилістичним нормам; варіантність – змога користуватися будь-яким варіантом нормативних мовленнєвих засобів; точність – використання слів відповідно їх лексичних значень; доцільність – відповідність мовлення меті, умовам спілкування, стану промовця; чистоту – бездоганність усіх елементів мовлення, уникнення недоречних, невластивих мові запозичень; ясність – доступність мовлення для розуміння слухачів; стислість – раціональний вибір мовних засобів для вираження головної думки; уміння говорити стисло є основою для формування уміння говорити суттєво; простоту – природність, відсутність пишномовності; практичну спрямованість – зв'язок змісту мовлення з практикою, прикладна значущість теоретичного викладу.

До ознак виразності, які здійснюють вплив на почуття слухачів, Н. П. Волкова відносить: використання тропів; використання синтаксичних фігур; різноманітність – володіння лексичним багатством мови; варіативність, взаємозамінюваність мовленнєвих варіантів; актуальність і конкретність – вибір і використання презентатором важливих фактів, прикладів, образів; естетичність (вираження естетичних уподобань промовця засобами мови).

Крім того, засобами виразності дослідник вважає фонетичні (інтонація, тембр голосу, темп мовлення, дикція) та нелітературні форми національної мови (територіальні, соціальні діалекти, просторіччя).

Невербальний компонент, який, згідно В. Ц. Абрамяна, С. Т. Нікольської, О. І. Савостьянова, становить технічну сторону комунікації, став об'єктом наукового дослідження у 40-50 рр. ХХ століття. На сьогоднішній день вивчені наступні складові невербального компонента комунікації: лицьова експресія (П. К. Анохін, В. О. Лабунська), жестикуляція (Л. А. Капаназе, О. А. Петрова), кінесика (Х. Х. Міккін), проксеміка (Е. Холл), акустика мовлення та голосу (В. П. Морозов), пози (А. Мерабіан). Дослідження також довели можливість усвідомленого контролю особистістю власної невербальної поведінки (Н. І. Жінкін, В. О. Лабунська, Д. Н. Узнадзе та інші), яка, згідно В. О. Лабунської, є одним з компонентів невербальної складової

комунікації. Інший компонент – паралінгвістичні засоби. Названі складові виконують різні функції під час спілкування.

Засоби невербальної комунікації ми класифікуємо згідно Н. П. Волкової [5] і В. О. Лабунської [6], яка поділяє їх на чотири системи, що в своєму складі мають групи:

1) акустичну систему становлять групи екстралінгвістики (паузи, покашлювання, сміх, позіхання, плач) і просодики (тембр, висота, гучність, темп мовлення, особливості наголошування);

2) до оптичної системи належить кінесика, яка поділяється на експресію (комунікативно значущі рухи: поза, жести, міміка, хода; фізіономіка – експресія обличчя та фігури), авербальні дії (дії з предметами, тілесні рухи, стук, скрип), контакт очей (спрямованість, частота контакту, тривалість); у цю систему, згідно Н. П. Волкової, можна включити арт-ефекти (прикраси, манера одягатися, зачіска, косметика);

3) тактильно-кінестетична система включає такесіку (статичні та динамічні дотики, потиски рук, поплескування);

4) ольфакторна система містить набір природних та штучних запахів.

В окрему групу вчені виділяють таку складову невербальної інтеракції як проксеміку, під якою розуміють дистанцію, взаємне розміщення під час спілкування.

Науковці погоджуються з наступною позицією: невербальна комунікація, доповнюючи мову, допомагає правильно і вичерпно передавати, адекватно сприймати думки. Н. П. Волкова наводить дані психологів, згідно яких 60-80% комунікації відбувається з використанням невербальних засобів; значущість у спілкуванні міміки, жестів становить 55%, інтонації – 38%, слів – 7%; більше 90% інформації у перші секунди спілкування передається невербальними засобами [1, с. 149].

Вміння володіти засобами комунікації засвідчують загальнокультурний досвід, виявляють індивідуальні особливості презентатора, оптимізують передавання, сприймання й розуміння інформації. Оскільки презентація має специфічну ціль – переконати слухача, то для успішної її реалізації мовленнєві та немовленнєві засоби впливу мають виступати у гармонії.

Вибір необхідних засобів неможливий без знання системи комунікативних заборон, етикету, а у випадку презентації для представників іншої культури – без врахування національних відмінностей. Крім того, успіх такої презентації залежить від умінь презентатора адекватно сприймати і розуміти позицію слухачів, їх емоційний стан, декодувати національно-культурні особливості поведінки. Досягнення взаєморозуміння пов'язане з вмінням адекватно висловлювати думки, виділяти головне та нове, підкреслювати й ілюструвати сказане, демонструвати впевненість у власній правоті.

Усвідомлення презентатором особливостей системи комунікації є необхідною передумовою для того, щоб навчитися успішно керувати аудиторією. Опанування компонентами вербальної і невербальної комунікації важливе й для забезпечення кращого розуміння оточення. Адекватне інтерпретування реакцій слухачів допомагає презентатору вносити своєчасні корективи в зміст промови та стиль поведінки. Перспективним вважаємо дослідження взаємодії вербальної та невербальної складових спілкування під час презентації іноземною мовою.

Список використаної літератури

- 1. Becoming enterprising: Technical guidelines.** – Bangkok : UNESCO Principal Regional Office for Asia and the Pacific, 1994. – 144 p.
- 2. Моркотун С. Б.** Презентаційні уміння майбутнього викладача ВНЗ як складова професійної компетентності сучасного фахівця / С. Б. Моркотун // Вісн. Житомирського держ. ун-ту імені Івана Франка. – Вид-во Житомирського держ. ун-ту імені Івана Франка, 2008. – Вип. 37. – С. 182 – 185.
- 3. Моркотун С. Б.** Презентація та презентаційні вміння студентів магістратури в академічній сфері / С. Б. Моркотун // Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». – Вип. 9. – Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2007. – С. 353 – 361.
- 4. Моркотун С. Б.** Структурна модель презентаційних умінь як основа їх формування у студентів магістратури / С. Б. Моркотун // Наукові записки. Серія „Психолого-педагогічні науки” (Ніжинський держ. ун-т імені Миколи Гоголя). – Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2009. – № 3. – С. 187 – 191.
- 5. Волкова Н. П.** Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб. / Н. П. Волкова. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 256 с. – (Серія «Альма-матер»).
- 6. Лабунская В. А.** Невербальное поведение: Социал.-перцептив. подход / В. А. Лабунская. – Ростов-на-Дону : Изд-во Рост. ун-та, 1986. – 135 с.

Моркотун С. Б. Вербальні та невербальні засоби комунікації презентатора

Прогресивні інформаційні технології, причетність широкого кола осіб до вирішення проблем у різних сферах суспільства зумовлюють необхідність реалізації комунікативних можливостей людини. Практика залучення українців до участі в міжнародних проектах вимагають від фахівців володіння презентаційними вміннями для представлення результатів роботи. Автор статті аналізує вербальні та невербальні засоби, що використовуються промовцем під час презентації. У публікації наголошується на необхідності врахування національних особливостей слухачів під час використання засобів комунікації.

Ключові слова: вербальний, невербальний, презентатор, комунікація.

Моркотун С. Б. Вербальные и невербальные средства коммуникации презентатора

Прогрессивные информационные технологии, причастность широкого круга людей к решению проблем в различных сферах общества обуславливают необходимость реализации коммуникативных возможностей человека. Практика привлечения украинцев к участию в международных проектах требует от специалиста владения презентационными умениями для представления результатов работы. Автор статьи анализирует вербальные и невербальные средства, используемые оратором во время презентации. В публикации подчеркивается необходимость учета национальных особенностей слушателей при использовании средств коммуникации.

Ключевые слова: вербальный, невербальный, презентатор, коммуникация.

Morkotun S. B. Verbal and Nonverbal Means of Communication of a Presenter

Progressive information technologies and a wide range of people involved in solving problems in different spheres of society determine the necessity of realization of a person's communicative possibilities. The practice of Ukrainians' involvement in international projects requires from a specialist formed presentation skills to present results of a work. Presentation skills we define as the system of conscious, purposeful, interconnected mental and practical actions aimed at information generalization, problem research, summing up thoughts concerning usage of the information or solving the problem relying on necessary knowledge. This system of actions is intended to present material in a form of a prepared speech with a definite composition. The purpose of the speech is to present new information, induce to act, convince listeners. The author analyses verbal and nonverbal means which are used by a public speaker during a presentation. The necessity to take into account listeners' national features when using means of communication is emphasized. A number of prospective problems which require theoretical analysis and experimental investigation were detected: specialists' presentation competence forming, forming skills of conducting of remote presentations.

Key words: verbal, nonverbal, presenter, communication.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Мойсієнко В. М.

УДК 811.111'276.1:32]:808,51

Т. М. Пашніна

**МОВНІ АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПІД ЧАС
ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ (НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ ПРОМОВ
ПРЕЗИДЕНТА США ДЖОРДЖА БУША).**

На думку військового стратега XVIII ст. Карла фон Клаузевіца, війна – це ніщо інше, як один із способів ведення політики. Із зміною політики та суспільства змінилася і природа війни [1, с. 156]. У XXI ст. політика провадиться через засоби масової інформації, внаслідок чого війна з тероризмом також ведеться через ЗМІ. Спосіб, в який мас-медіа зображають конфлікт, – одна з частин конфлікту. Насправді ЗМІ дуже непросто впливають на аудиторію, і не лише на пасивних спостерігачів, а й на безпосередніх учасників конфлікту, формуючи уявлення про опонентів, прибічників та природні групи: чи вони будуть залучені та яку участь їм відведено. Мобілізація, інформування та переконання – це три основні складові ведення війни. Результатом є намагання сторін оприлюднити суть конфлікту усіма можливими засобами.

Метою цієї статті є розглянути та дослідити, яким чином та за допомогою яких мовних одиниць відбувається комунікація та донесення до мас інформації про збройні конфлікти, пов'язані з тероризмом.

За останнє століття політика часто здійснюється через засоби масової інформації. І тут не йде мова лише про безпосередній вплив інтернет-мережі чи супутникового телебачення, а про загальну зміну каналів комунікації, які впливають на сучасне суспільство [2].

У веденні війни з тероризмом Сполучені Штати використали як інструмент впливу три різні комунікативні парадигми: концепцію інформаційної війни, концепцію зовнішньої політики та публічної дипломатії а також підходи до управління ЗМІ за допомогою зовнішньої політики та використання психологічних та мовних методів впливу на аудиторію [3, с. 1].

У цій статті проаналізовано випадки використання мовних засобів на прикладі Президентських промов Буша до громадян США.

Політичні діячі завжди надають перевагу безпосередньому спілкуванню з народом, часто не маючи чіткого уявлення про аудиторію, до якої вони звертаються. Більш того, у промовах вони прагнуть захопити не одну цільову аудиторію, а усіх людей, а це означає, що їм потрібно одночасно подавати різну інформацію різним цільовим аудиторіям. Досягти цього можна лише за рахунок використання лексики та парафраз, які будуть рівноцінно зрозумілими та відповідатимуть уявленням усіх груп населення. Таким чином, політики можуть покладатися лише на орієнтацію по ситуації, яка може допомогти людям зрозуміти приховане значення фраз. Отже, у своїх виступах вони мають

бути максимально обережними у використанні лексики, яка може викликати непередбачені реакції, натомість підбираючи слова з загальним та неконкретним контекстом та без яскравого емоційного забарвлення [4, с. 56].

Говорячи про «*terrorist attacks*» (терористичні акти) та атаки на США, американським лідерам довелось підбирати мовні засоби для подальшого використання [5, с. 94]. У зверненні 11 вересня 2001, американський Президент використовує вираз «*winning the war against terrorism*» (перемагаючи у боротьбі з тероризмом) в обширному, неконкретному значенні. 12 вересня, газети вже активно використовували лексику війни та військові терміни. Президент говорить про «*acts of war*» (акти агресії, ворожі дії), привертаючи інтерес журналістів, які так і не виявили жодного використання військової лексики у попередніх промовах та заявах. Протягом усього часу до моменту його виступу на радіомовленні в суботу, він активно використовує слова «*battlefields*» (арена боротьби), «*beachheads*» (плацдарм), «*assaults*» (фізичне насилля, напади) [5, с. 98]. На наступний день шоу та чат відвідує Рамсфельд, де згадує про «*a new kind of war*» (новий вид агресії), хоча боротьба з тероризмом в його інтерпретації – більш спрямована на конкретні організації, винні у нападі на США, а не на спосіб поведінки в цілому. Вже у понеділок прес-секретар Президента Алі Флейшер вільно посилається на поняття «*war on terrorism*» (боротьба з тероризмом). Після того як Президент назвав атаки терористів «*acts of war*» (актами агресії, ворожими діями), Адміністрація потрапила під пильне око ЗМІ, метою яких стало прагнення відслідкувати відтінки та значення термінів та лексики у зверненні Президента. Аби уникнути непорозумінь, Адміністрації слід було забезпечити альтернативне трактування понять, проте, відсутність своєчасного реагування зумовило неминуче використання лексики війни, оскільки тінь підозри вже пролилась на Осаму-бен-Ладена.

Одними з найпоширеніших способів впливу на аудиторію є ефект первинності, ефект повторення та ефект накладання відповідальності.

Відомо, що первинне повідомлення щодо певної події дає куди більший вплив аніж усі наступні. Воно формує ставлення аудиторії до того, що відбувається, створюючи певну установку. Пізніше, самеджерело першого повідомлення оцінюватиметься як найбільш достовірне та важливе. Ось чому важливими є оперативність та своєчасне інформування аудиторії про ситуацію зміню обставин, тощо.

Ефект авторитету є широко розповсюдженим серед психологів. Чим авторитетнішим та шанованим є мовець та джерело інформації, тим могутнішою є його сила впливу на людей. Це досягається за рахунок передачі достовірних фактів, залучення думок експертів та зовнішніх спеціалістів, коментарі високопосадовців, документальних даних, тощо.

Ефект повторення ґрунтується на розумовій здатності людей сприймати та запам'ятовувати інформацію. Психологічний механізм

багаторазового повторення діє на основі привертання уваги, підсвідомого сприйняття запропонованої інформації, значного звуження свідомості індивіда в екстремальному випадку. Ефективною вважається передача одних і тих самих фактів тричі, з урахуванням повторення тих самих лексичних одиниць: в короткому змісті, повному і знову в короткому. За необхідності, ця інформація може бути пізніше висвітлена в іншій формі (новини, аналітичний огляд, інтерв'ю, підсумки та ін.)

Ефект накладання відповідальності базується на тому факті, що людина здатна сприймати успішний та неуспішний розвиток подій з точки зору відповідальності. Таким чином мовець приписує успіх собі, а відповідальність покладає на інших людей. У цьому випадку він намагається пов'язати будь-які труднощі та проблеми з конкретними людьми, організаціями, тим самим наполегливо переводячи негативні емоції аудиторії на них [6].

У зверненні Американського Президента Дж. Буша до народу він активно застосовує експресивні мовні засоби з метою створення негативного іміджу політика Саддама Хусейна та накладення відповідальності за насильство під час військової агресії між Іраком та США. Буш описує насильство емоційно-експресивними словами, тим самим викликаючи масову агресію та злість – *Saddam Hussein invaded, «crushed», «brutalized», «raped», pillaged, and plundered a tiny nation” that had posed «no threat» to elicit such horrors»* (Саддам Хусейн напав, «зруйнував», «брутально» «згвалтував, познущався над невеликою нацією», що «не становила жодної загрози» та не «заслуговує на такі жахливі речі»). Така мовна експресивність мала на меті демонізувати образ Саддама Хусейна та викликати загальну ненависть до нього серед людей. У першій частині промови, коли Буш пояснює військові дії, він наголошує, що Хусейн є політичною силою. Причиною виникнення конфлікту виступає не армія Іраку чи Ірак як країна. Натомість, Буш чітко заявляє: *«This conflict started August 2-nd when the dictator of Iraq invaded a small and helpless neighbor»* («Цей конфлікт було розпочато 2 серпня, коли диктатор Іраку вчинив напад на невелику та безпомічну сусідську країну»). Аналогічно, говорячи про численні атаки США, Буш виправдовує їх паралельними фразами: *«While the world waited Saddam committed one aggressive act after another...»* (Поки весь світ чекав, Саддам здійснив насильницькі дії одну за одною ...) [7]. Характеризуючи Хусейна як кривдника, Буш свідомо персоналізує ворога, даючи громадськості конкретніший об'єкт для спрямування гніву, а це набагато ефективніше, аніж демонізація абстрактної країни чи армії.

Інший лексичний прийом, до якого вдається Джордж Буш є використання емоційних структур та сильних паралельних фраз з метою створення відчуття терміновості, нагальності, бажання серед аудиторії слухачів згуртуватися аби зупинити Хусейна та його насильницьку політику.

Суттю першої половини промови американського президента є окреслити провину «енему» (ворога), Саддама Хусейна. Буш використовує дуалістичний займенник «us» (нас)/ «them» (їх) для створення образу реальності, в якій Саддам, Ірак та іракці стоять в опозиції до США, Організації Об'єднаних Націй та навіть світу в цілому. Буш починає виступ поясненням походження причин розвитку кризової ситуації в Іраку вдаючись до емоційно-експресивного розповідного підходу. Зростання емоційності стилю не лише підсилює почуття терміновості, але й сприяє тому, що промовець будує дискусію таким чином, що глядачі мимоволі беруть участь у її створенні. Таким чином, Буш не вказує на виправдання військової присутності США на Близькому Сході прямолінійно. Натомість, у ході розгортання дискусії, він підштовхує аудиторію до власного висновку. Буш закінчує промову розповіддю-оглядом подій, які вже трапились та відбуваються на даний час: «*The U.N. alliance had «exhausted all reasonable efforts to reach a peaceful resolution»* (альянс ООН «вичерпав усі вагомні причини для досягнення мирного врегулювання ситуації»). Саме це твердження викликало у людей почуття неминучості та невідворотності, примусивши аудиторію підсвідомо погодитися з висновком Буша ще до того як він висловив його: «*There was no choice but to drive Saddam from Kuwait by force»* («Не залишалося нічого, окрім як змусити Саддама залишити Кувейт силою»). Закінчивши розповідь, Буш продовжує виголошувати промову використовуючи силові фрази. Він звертається до народу обіцянкою «*We will not fail!*» (ми не зазнаємо невдачі). Далі слідує ряд чітких, стисло викладених цілей ООН, про які Буш говорить постійно використовуючи слово *will* (буде – *майб.час*): *Saddam Hussein's forces will leave Kuwait...* (війська Саддама Хусейна покинуть Кувейт...) *Kuwait will once be free again...* (Кувейт знову буде вільним...) *Iraq will eventually comply...* (Ірак зрештою буде відповідати...) *Iraq will live as a peaceful member of the family of nations...* (Ірак буде жити як мирний учасник сім'ї народів...). За допомогою експресивних сильних фраз Буш заохочує аудиторію до вираження власної думки, яка, проте, не може відрізнятись від його власних поглядів, оскільки використання таких мовних засобів спрямоване саме на маніпулювання аудиторією.

Таким чином, провівши аналіз промов та виступів на телебаченні лідера США Джорджа Буша під час військових конфліктів, можемо відзначити кілька найчастіше використовуваних методів маніпуляції громадською думкою за допомогою лексичних засобів: експресивно-емоційна лексика, демонізація опису ворога, конкретизація, персоналізація ворога, ретельний вибір термінів та мовних засобів для означення військового конфлікту, особливо під час його початку, навмисне завуальювання емоційно забарвлених термінів.

Список використаної літератури

1. Панорин И. Технология информационных войн / И. Панорин. – М. : «КСП», 2003. – 320 с. **2. Тотров Р.** Масс-медиа и массовое сознание [Электронный ресурс] / Р. Тотров. – Режим доступа : <http://www.psifactor.org>. **3. Puttnam D.** News: You Want it Quick or Do You Want it Good / David Puttnam // *British Journalism Review*. – 2003. - № 14. – p. 17 – 23. **4. Lerman C.** Media analysis of a presidential speech: Impersonal Identity Forms in Discourse. / C. Lerman. – N.Y. : Oxford University Press, 1985. – 243 p. **5. McChesney R.** September 11th in the Mind of American Journalism / R. McChesney // *Journalism after September 11th* / [ed. by B. Zelizer and S. Allan. – N.Y. : Routledge, 2002. – p. 91 – 100. **6. Hoskins A.** Mediating Time: The Temporal Mix of Television / A. Hoskins // *Time and Society*. – 2001. – № 10. – p. 6 – 12. **7. War and the media** / [ed. by D. K. Thussu and D. Freedman. – London : SAGE Publications, 2003. – 266 p.

Пашніна Т. М. Мовні аспекти політичної комунікації під час військових конфліктів (на основі аналізу промов Президента США Джорджа Буша)

Ця стаття досліджує мовні засоби політичної комунікації та комунікативні парадигми, які сприяють успішному донесенню цільовій аудиторії інформації про збройні конфлікти. Проаналізовано виступи Президента США Джорджа Буша у зверненні до Американського народу після терористичних атак 11-го вересня 2001 року та промови Джорджа Буша у відповідь насильницьким діям в Іраку у 2003 році. Висвітлено лінгвістичні особливості мовних засобів за допомогою яких здійснювалась маніпуляція аудиторією під час повідомлення про військові дії.

Ключові слова: комунікативна парадигма, мова війни, експресивно-забарвлена лексика, терористичні акти, військові конфлікти.

Пашнина Т. Н. Лингвистические аспекты политической коммуникации во время военных конфликтов (на основании анализа речи Президента США Джорджа Буша)

Эта статья исследует лингвистические аспекты политической коммуникации и коммуникативные парадигмы, способствующие успешному донесению целевой аудитории информации о вооруженных конфликтах. Проанализированы выступления Президента США Джорджа Буша при обращении к американскому народу после террористических атак 11 сентября 2001 года и речи Джорджа Буша после военных действий в Ираке в 2003 году. Высветлены лингвистические особенности языковых выражений, с помощью которых осуществлялась манипуляция аудиторией во время уведомления о военных действиях.

Ключевые слова: коммуникативная парадигма, язык войны, экспрессивно-окрашенная лексика, террористические акты, военные конфликты.

Pashnina T. M. Language Aspects of Political Communication During War Conflicts (Based on Analysis of the USA President George Bush Speeches)

The article explores political communication during war conflicts and language aspects influencing the effectiveness of successful information delivery to the target audience. The author analyses the speeches of the USA President George W. Bush after terrorism attacks on September 11, 2001 and after beginning of the Iraqi Freedom Operation in 2003. In these speeches the author underlines the importance of careful and thorough choice of language units while talking about war acts to avoid misunderstandings and panic among people. The USA President George W. Bush tends to use the method of «vagueness». He substitutes the aggressive war language to less fierce phrases in order to soften his message. The author also attracts attention to the psychological method of «imposing responsibility» George W. Bush uses in his speech as a response to the Iraqi Freedom Operation actions in 2003 where he tries to avoid taking responsibility for military attacks and impose it on Iraqi leaders with the help of emotionally-colored language units.

Key words: communicative paradigm, language of war, expressive vocabulary, terrorism, military conflicts.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Бик І. С.

УДК 81-25

О. В. Полякова

**ДИСКУРС АНІМАЦІЙНОГО ФІЛЬМУ ЯК ПОЛЕ ДІЯЛЬНОСТІ
КІНОПЕРЕКЛАДАЧА**

Кінопереклад полягає в літературній міжмовній обробці змісту оригінальних монтажних листів з наступним ритмічним укладанням перекладеного тексту та його подальшим озвученням чи введенням у відеоряд у формі субтитрів [1, с. 4]. Дослідження у сфері кіноперекладу є порівняно нещодавніми. Проблематикою кіноперекладу займаються Горшкова В. Є., Єфремова М. А., Матасов Р. А., Назмутдинова С. С., Сlišкін Г. Г., Снеткова М. С., Сендерсон Дж. Д., Диас Синтас Х., Чаум Ф. та ін. В ході проведення досліджень у сфері кіноперекладу все більше уваги приділяється одиницям кіноперекладу: кінодискурсу,

кінотексту, кінодіалогу та кіномові. Проте, предметом дослідження вчених у сфері кіноперекладу є художні фільми, в той час як кінопереклад анімаційних фільмів є своєрідною прогалиною в теорії перекладознавства. Оскільки художній та анімаційний фільми є креолізованими типами тексту – особливого лінгвовізуального феномену, в якому вербальний та образотворчий компоненти утворюють нерозривне ціле [2, с. 59], то в статті ми спробуємо проаналізувати анімаційний кінотекст та кінодіалог в межах дискурсу анімаційного фільму, співставляючи ці поняття з відповідними поняттями художнього фільму.

Кінодискурс – це семіотично ускладнений, динамічний процес взаємодії автора та кінорецептора, тобто процес інтерпретації фільму кіноглядачем і розуміння змісту, який вклав в нього адресант [3, с. 11; 4, с. 136]. Кінодискурс відбувається в міжмовному та міжкультурному просторі за допомогою засобів кіномови, якому притаманна синтаксичність, вербально-візуальної єдності елементів (кінотекст), інтертекстуальність, множинність адресанта, контекстуальність значень, іконічна точність, синтетичність [3, с. 11].

Кінотекст – це зв'язне, цілісне і завершене повідомлення, виражене за допомогою вербальної (лінгвістичної) та невербальної (нелінгвістичної) системи, організоване у відповідності із задумом колективно-функціонального диференційованого автора за допомогою кінематографічних кодів, зафіксоване на матеріальному носії та призначене для відтворення на екрані та аудіовізуального сприйняття глядачами [2, с. 37; 4, с. 137; 5, с. 6]. Сприйняття кінотексту в межах іноземної культури ускладнює процес актуалізації його інтердискурсивних зв'язків, що впливає на інтерпретацію даного кінотексту як якісно (деякі елементи отримують іншу інтерпретацію, обумовлену типологічними відмінностями культур), так і кількісно (деякі елементи, не мають еквівалентів в іншій культурі, ігноруються іншомовною аудиторією або свідомо вилучаються під час інтерпретації) [5, с. 15].

Вербальною складовою кінотексту є кінодіалог [6, с. 11]. Головними відмінними особливостями кінодіалогу, які обумовлюють процес його перекладу, є те, що, по-перше, кінотекст обмежений часовими рамками звучання, що виключає введення коментарів, по-друге, кінодіалог розрахований на миттєве сприйняття та реакцію глядачів, відповідно, повинен бути максимально інформативним та зрозумілим, по-третє, кінодіалог супроводжується відеорядом, який обумовлює вибір можливих варіантів перекладу: при роботі з ним важливо враховувати зв'язок зображення та текстового матеріалу, приділяти однакову увагу вербальним та невербальним засобам вираження [6, с. 11].

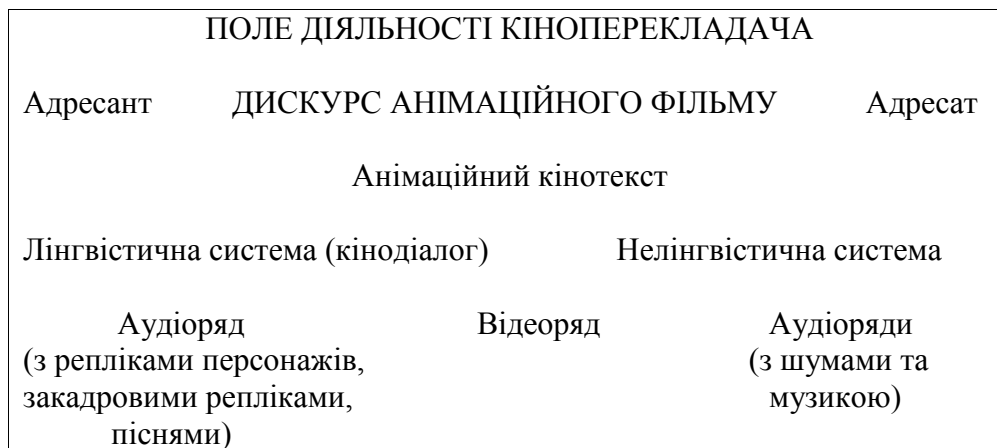
Проаналізувавши кінодискурс, кінотекст та кінодіалог в межах художнього фільму, пропонуємо визначення аналогічних термінів в межах анімаційного фільму.

Кіноперекладач анімаційного фільму є своєрідним мостом передачі адресату засобами вхідної мови інформації, закладеної у анімаційному фільмі адресантом, а отже є учасником дискурсу анімаційного фільму. Дискурс анімаційного фільму – це процес двомовної міжкультурної комунікації між адресатом та адресантом, в ході якого відбувається процес передачі від адресанта (колективного автора) до адресата інформації, закодованої у вигляді семіотичних знаків (знаки-індекси, знаки-ікони, знаки-символи) за допомогою кінематографічних кодів (кадр, сцена і т.п.).

В межах дискурсу анімаційного фільму кіноперекладач працює з анімаційним кінотекстом, який є креолізованим текстом, тобто містить вербальну (кінодіалог) та невербальну системи. Перекладачеві однаково важливо оцінити ступінь участі лінгвістичних та нелінгвістичних засобів створення образу для того, щоб забезпечити вплив, адекватний тому, який мав оригінал на глядача, зважаючи на те, що переклад – це вторинна комунікація, яка відбувається в новому соціокультурному контексті [6, с. 12].

В межах анімаційного кінотексту кіноперекладач працює безпосередньо з кінодіалогом, який зафіксований у письмовій формі в монтажних листах.

Пропонуємо наступну схему поля діяльності кіноперекладача анімаційного фільму:

Згідно з запропонованою схемою, кіноперекладач працює з дискурсом анімаційного фільму, який включає анімаційний кінотекст, який в свою чергу складається з лінгвістичної (кінодіалог) та нелінгвістичної систем. Оскільки у анімаційному кінотексті лінгвістична система тісно взаємопов'язана з нелінгвістичною, то обов'язковою умовою досягнення адекватного перекладу анімаційного фільму є переклад лінгвістичної системи кіно тексту з урахуванням нелінгвістичної. На практиці це означає, що перед початком перекладу монтажних листів, перекладач повинен переглянути анімаційний фільм з

метою аналізу його нелінгвістичної системи (відеоряду). Результати даного аналізу кіноперекладачеві варто застосовувати під час процесу перекладу монтажних листів з метою підвищення якості кіноперекладу.

Перспектива подальших досліджень полягає у виокремленні принципів аналізу нелінгвістичної системи анімаційного кінотексту під час попереднього перегляду анімаційного фільму, які кіноперекладач повинен враховувати під час перекладу монтажних листів з метою досягнення адекватного перекладу.

Список використаної літератури

- 1. Матасов Р. А.** Перевод кино/видео материалов: лингвокультурологический и дидактический аспекты : автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Роман Александрович Матасов. – М., 2009. – 22 с.
- 2. Слышкин Г. Г.** Кинотекст (опыт лингвокультурологического анализа) / Г. Г. Слышкин, М. А. Ефремова. – М. : Водолей Publishers, 2004. – 153 с.
- 3. Назмутдинова С. С.** Гармония как переводческая категория: на мат. русского, английского, французского кинодискурса : автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Светлана Сергеевна Назмутдинова. – Тюмень, 2008. – 21 с.
- 4. Самкова М. А.** Кинотекст и кинодискурс: к проблеме разграничения понятий / М. А. Самкова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2011. – № 1 (8). – С. 135 – 137.
- 5. Сургай Ю. В.** Интердискусивность кинотекста в кросскультурном аспекте : автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Юлия Валерьевна Сургай. – Тверь, 2008. – 16 с.
- 6. Снеткова М. С.** Лингвостилистические аспекты перевода испанских кинотекстов (на материале русских переводов художественных фильмов Л. Бунюэля «Виридиана» и П. Альмодовара «Женщины на грани нервного срыва») : автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание»: / Марина Сергеевна Снеткова. – М., 2009 – 29 с.

Полякова О. В. Дискурс анімаційного фільму як поле діяльності кіноперекладача

У статті розглядаються особливості кіноперекладу анімаційного кінотексту в межах дискурсу анімаційного фільму. Автор статті наголошує, що адекватність кіноперекладу анімаційного кінотексту, який є креолізованим типом тексту, полягає у необхідності врахування нелінгвістичної системи анімаційного кінотексту при перекладі. У статті запропоновано схему поля діяльності кіноперекладача на прикладі анімаційного фільму.

Ключові слова: кінопереклад, креолізований текст, дискурс анімаційного фільму, анімаційний кінотекст, міжкультурна комунікація.

Полякова О. В. Дискурс анімаційного фільма як поле діяльності кінопереводчика

В статті розглядаються особливості кіноперекладу анімаційного кінотексту в межах дискурсу анімаційного фільма. Автор статті зауважує, що адекватність кіноперекладу анімаційного кінотексту, який є креолізованим типом тексту, полягає в необхідності врахування нелінгвістическої системи анімаційного кінотексту при перекладі. В статті запропоновано схему поля діяльності кінопереводчика анімаційного фільма.

Ключевые слова: кінопереклад, креолізований текст, дискурс анімаційного фільма, анімаційний кінотекст, міжкультурна комунікація.

Polyakova O. V. Animated Cartoon Discourse As a Sphere of Activity of the Translator

The article is devoted to the problematics of film translation of the animated cartoon text in the discourse of the animated cartoon. The terms animated cartoon discourse, animated cartoon text and animated cartoon dialogue are analyzed and differentiated. The author proposes the scheme of the sphere of the translator's activity in the animated cartoon discourse. The scheme says that in the animated cartoon discourse, which is the act of the cross-cultural communication, the addresser and the addressee of the animated cartoon intercommunicate in via the animated cartoon text, which is a type of the creolized text that means that it contains verbal and nonverbal systems. Both verbal and nonverbal systems provide not only information; their unity also provides integrity and coherence of the text, its communicative effect. The translator deals directly with the verbal system of the animated cartoon text, but the author of the article states that the adequate translation of the animated cartoon text requires the accounting of the nonverbal system of the animated cartoon text during the process of its translation.

Key words: film translation, creolized text, animated cartoon discourse, animated cartoon text, cross-cultural communication.

Стаття надійшла до редакції 22.01.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Сидоренко С. І.

УДК 811.111-26'25:82-2

Т. О. Шліхар

**ПРАГМАТИКА ПЕРЕКЛАДУ ЕКСПРЕСИВНИХ
ВИСЛОВЛЮВАНЬ З ВИГУКОМ «WELL»
У ДРАМАТИЧНОМУ ДІАЛОЗІ**

Прагматичний потенціал висловлювання тісно пов'язаний з інтенцією мовця і полягає в тому, який насправді зміст несуть за собою слова і як цей зміст впливає на співрозмовника або реципієнта. Як зазначає Д. Крістал, прагматика вивчає фактори, які керують вибором слів у спілкуванні, і вплив цього вибору на інших [1, с. 118], а прагматика перекладу полягає у відтворенні інтенцій та очікуваного комунікативного впливу у перекладі – у нашому дослідженні в перекладі драматичного твору.

Вагомий внесок у цій галузі зробили А. Вежбіцка, Л. Вітгенштейн, П. Грайс [2], Дж. Ліч [3], Дж. Остін, Дж. Сьорль [4], Дж. Юл та ін. Прагмалінгвістикою займалися такі українські й російські дослідники: Н. Арутюнова, І. Богданов, В. Комісаров, О. Кубрякова, О. Старікова та ін. Проте перекладознавчі аспекти прагмалінгвістики ще не отримали повного і вичерпного висвітлення у наукових працях, особливо це стосується перекладу драматичних творів, в чому полягає безперечна актуальність даного дослідження. Драматург, а услід за ним і перекладач, намагається віднайти такі мовні засоби, які б зробили текст якнайбільш стислим, цікавим доречним і влучним, тому застосування прагматичного підходу до розгляду тексту драматичного твору може розв'язати низку питань.

Метою даного дослідження є прослідкувати варіативність перекладу експресивних висловлювань з позиції прагматики, а також встановити, як зміст висловлювання та його прагматичний потенціал, що знаходиться за межами семантики, може впливати на переклад. Об'єктом дослідження є експресивні висловлювання, що містять вигук «well», та їхні відповідники в українських перекладах. В англійському дискурсі вигук «well» часто виступає конвенційно-обумовленим експресивом і може становити проблеми при перекладі. Подібне перекладознавче дослідження експресивних висловлювань драматичного діалогу виконується вперше, що і визначає новизну дослідження.

Тлумачний словник Longman [5, с. 1873] надає такі значення вигуку «well»:

1. використовується з метою наголосити на тому, про що йде мова.

«Well, I've had enough of it and I'm going home!»

2. використовується, щоб зробити паузу або дати собі час подумати перед тим, як сказати. *«Well, let's see now, I could meet you on Tuesday.»*

3. також «*oh well*» використовується, аби показати, що мовець сприймає ситуацію, навіть якщо він нею незадоволений або розчарований. «*Oh well, we'll just have to cancel the holidays, I suppose*».

4. використовується, аби висловити подив або задоволення (також «*well, well, (well)*»). «*Well, so Steve got the job?*».

5. використовується, щоб висловити незадоволення або несхвалення. «*Well, she could at least have phoned to say she wasn't coming!*».

6. вживається, щоб дати знак про те, що мовець закінчує говорити або робити щось. «*Well, that's all for today*».

7. використовується для висловлення сумніву. «*Will you be in on Friday evening? – Well, it depends*».

8. застосовується, аби змінити сказане. «*He's rolling in money! Well, he's got a lot more than me, anyway*».

9. «*Very well*» використовується, щоб показати згоду або прийняття пропозиції (офіційне мовлення). «*Very well, he said, I accept*».

10. вживається для продовження розповіді, особливо аби зробити її більш цікавою. «*You know that couple I was telling you about the other day? Well, last night I saw a police car in front of their house!*».

11. використовується, щоб примусити когось відповісти на питання, особливо коли мовець висловлює незадоволення. «*Well? What have you got to say for yourself?*».

Розглянемо випадки, в яких використовується вигук «*well*» в англомовних драматичних творах, та порівняймо прагматику змісту їхніх українських відповідників.

У п'єсі Б. Шоу «*The Philanderer*» Грейс, закохана в Чартеріса, і намагається дізнатися в нього, чи це його перше кохання. Вона питає його, скільки разів він кохав серйозно, і Чартеріс відповідає:

CHARTERIS. Well, once. [6, с. 29]

ЧАРТЕРИС. Та так, що, мабуть, один раз. [7, с. 70]

Вигук «*well*» у цьому випадку має прагматику сумніву в чомусь, невпевненість. Як бачимо, переклад, по-перше, удвічі довший за оригінал, а по-друге, є перевантаженим необов'язковими елементами, які до того ж, важко вимовляються. Зрозуміло, що перекладачка намагалась адаптувати переклад до розмовного стилю української мови, але ця репліка експлікує набагато більше змісту в перекладі порівняно з оригіналом. Для перевірки адекватності українських перекладів було здійснено експеримент, в якому взяли участь 12 акторів Національного академічного драматичного театру І. Франка, які мали адекватно відреагувати українською мовою і діяти згідно з наданими їм обставинам та описом ситуації з драматичного твору. Під час експерименту з'ясувалося, що троє акторів сказали б в такій ситуації «*Здається, тільки раз*», двоє запропонували «*Мабуть, раз*» і один актор відповів «*Та, мабуть, один*». Такі варіанти перекладу, на нашу думку, більш влучно відтворюють прагматичний потенціал оригіналу.

У наступному прикладі з п'єси Б. Шоу «Mrs Warren's Profession» пані Воррен приїжджає додому, де її зустрічає донька Віві разом із Предом. Пані Воррен приїхала разом із баронетом Джорджем Крофтсом, якого представляє своїй доньці. Після того, як вони потиснули руки один одному, пані Воррен питає Крофтса:

MRS WARREN. Well, George, what do you think of her? [6, с. 65]

ПАНІ ВОРРЕН. Ну, що ж, Джорджу, як вона вам подобається? [8, с. 134]

Англійське звернення «*Well, George*», яке українською в даному випадку звучить як «*Ну, що ж, Джорджу*», в перекладі видається дещо перевантаженим шиплячими, а оскільки це драматичний твір, призначений для сцени і сприйняття на слух, такі сполучення літер для акторів є небажаними, а для глядача – какофонічними. Тому репліки мають бути влучними, чіткими і легко вимовлятися. Актори, що брали участь в експерименті зійшлися на варіанті «*Ну, Джордже, як вона вам?*».

У п'єсі Б. Шоу «Widowers' Houses» Тренч і Кокейн зустрічають під час подорожі молоду дівчину з поважним паном, її батьком. Кокейну, який набагато старший за Тренча, вдається завести розмову з паном і запросити його з донькою за свій столик. Вони знайомляться, обмінюються враженнями. Кокейн відволікає Сарторіуса – батька Бланш, розпитує його багато про що. Тренч і Бланш вже познайомилися раніше і сподобалися одне одному, однак вони добре приховують це, і батько Бланш ні про що не здогадується, втім, нарешті, офіційне знайомство відбулося. Бланш і Тренч встають і йдуть до виходу з ресторану, Кокейн взяв під руку Сарторіуса, і вони пішли вперед, розмовляючи. Бланш і Тренч відстають, і, знаючи, що їх вже точно ніхто не почує, Бланш говорить Тренчу:

BLANCHE. Well! So you have done it at last. [6, с. 4]

БЛАНШ. Гарзд. Отже, ви нарешті таки зробили це. [9, с. 24]

БЛАНШ. Ну? Отже, ви все ж таки домоглися свого? [10, с. 26]

З контексту зрозуміло, що прагматичне значення «*Well*» в цьому випадку – це підведення підсумку здійсненої справи. Маємо два варіанти перекладу – «*Ну?*» і «*Гарзд*». У перекладі В. Владка ствердження перетворилося на питання і Бланш, ніби питає у Тренча, чи вони домоглися свого – не дарма там ще й питальний знак стоїть в кінці. Ближчим за прагматикою до оригіналу є переклад Є. Ржевуцької. Коли ця ситуація була запропонована актрисам Театру ім. І. Франко, четверо з шести в цьому контексті висловили свою реакцію вигуком «*Ну нарешті!*», а дві висловили емоції вигуком «*Нарешті! Ви таки це влаштували*».

У п'єсі Е. Олбі «Who's Afraid of Virginia Woolf» Гані (гостя) забагато випила, починається суперечка, згодом зчиняється бійка, яку ледве вдалось зупинити, а потім Джордж (хазяїн) каже:

GEORGE Well! That's one game. What shall we do now, hunh?
[11, с. 84.]

ДЖОРДЖ. Так! В одну гру ми зіграли. А тепер що, га? [12, с. 102]

Вигук «*Well*» у цьому прикладі має значення підведення підсумків для переходу до наступного етапу. Перекладач слушно переклав його вигуком «*Так!*», який в даному випадку має значення не ствердження, а узагальнення, адекватно відтворивши таким чином прагматику повідомлення та інтенцію мовця в оригіналі.

Вайтсайд (G. Kaufman and M. Hart «The Man Who Came to Dinner») по-хамському поводить з усіма, а особливо з лікарем Бредлі та медсестрою міс Прін. Лікар страшенно дратує його тим, що м'яко, але настирливо наполягає, аби Вайтсайд, як літературний критик, прочитав його роман.

DR. BRADLEY (heartily, as usual). Well, well! Good evening, Mr. Whiteside! [13, с. 244]

ДОКТОР БРЕДЛІ (привітний, як завжди). Чудово, чудово! Доброго вечора, містере Вайтсайд. [14, с. 20]

Доктор Бредлі увесь час намагається створити «позитивну атмосферу», тому експресив «*Well, well!*» цілком виправдано передається висловлюванням «*Чудово, чудово!*», що за прагматикою є адекватним ситуації, передає настрій героя, а також входить до його мовленнєвої характеристики. Приміром, варіанти «*Ну, ну!*» або «*Так, так!*» повністю прагматику цього експресиву в оригіналі не могли б відтворити. У даному випадку вигук «*Well*» перегукується з прислівником «*Well*», і переклад підкреслює цю семантичну насиченість.

Таким чином, при перекладі вигуку-експресиву «*Well*» перекладачі нерідко потрапляють у пастку дослівного його перекладу за першим словниковим значенням – «*Ну!*», яке в більшості випадків не відповідає повністю його прагматиці та імпліцитному змісту, особливо коли «*Well*» становить окреме висловлювання, або ж навпаки переобтяжують переклад занадто довгими зворотами або поєднанням слів, що важко вимовляються. Задля адекватного перекладу експресивного висловлювання необхідно перш за все з'ясувати його прагматику, тобто зміст, який лежить за ним, та створити відповідник мовою перекладу, який за комунікативною силою відповідатиме оригіналу.

Список використаної літератури

1. Crystal D. What is Linguistics / David Crystal. – London : Edward Arnold, 4th edition, 2003. – 425 p. **2. Grice H. P.** Utterer's Meaning, Sentence Meaning and Word Meaning / H. P. Grice // The Philosophy of Language. – Oxford, 1971. – P. 54 – 70. **3. Leech G. N.** Principles of Pragmatics / Geoffrey Leech. – London : Longman, 2004. – 250 p. **4. Searle J.** Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts / John Searle. – London : Cambridge University Press, 1979. – 187 p. **5. Longman Dictionary of**

Contemporary English. – Edinburgh : Pearson Education Ltd, 2003. – 1950 p.
6. Shaw G. B. The Complete Plays of Bernard Shaw / G. B. Shaw. – London, 1934. – 1219 p. **7. Шоу Б.** Зальотник / Бернард Шоу // Твори: Т. 1 / [Пер. Ржевуцької]. – Х.-К. : Літ-ра і мистецтво, 1932. – С. 67 – 126. **8. Шоу Б.** Професія пані Воррен / Бернард Шоу // Твори: Т. 1 / [Пер. Ржевуцької]. – Х.-К. : Літ-ра і мистецтво, 1932. – С. 127 – 183. **9. Шоу Б.** Вдівцеві Будинки / Бернард Шоу // Твори: Т. 1 / [ред. О. Бургардта, пер. Ржевуцької]. – Х.-К. : Літ-ра і мистецтво, 1932. – С. 18 – 65. **10. Шоу Б.** Будинки вдівця / Бернард Шоу / [пер. В. Владка]. – К. : Держлітвидав, 1956. – С. 13 – 113. **11. Albee E.** Who's Afraid of Virginia Woolf? / E. Albee. – Bristol : Penguin Books, 1971. – 145 p. **12. Олбі Е.** Не боюсь Вірджинії Вульф / Е. Олбі / [Пер. Я. Стельмах] // Всесвіт. – 1994. – № 10. – С. 75 – 122. **13. Kaufman G.** Three Plays by Kaufman and Hart / G. Kaufman, M. Hart. – NY : Grove Press, 1980. – P. 207 – 307. **14. Кауфман Дж.** Той, що прийшов на вечерю / Дж. Кауфман, М. Гарт / [пер. Т. Некряч] На пр. рук. // Літ. Від. Нац. драм. театру ім. І. Франко. – К., 2004. – 54 с.

Шліхар Т. О. Прагматика перекладу експресивних висловлювань з вигуком «well» у драматичному діалозі

Стаття розглядає прагмалінгвістичний підхід до перекладу драми, зокрема, експресивних висловлювань з вигуком «well». Драматичний діалог за визначенням має бути лаконічним, концентрованим і влучним, і механізми досягнення такої мети пропонує прагматика. У перекладі нерідко перекладач передає семантику експресивних висловлювань оригіналу буквально і не звертається до емотивних одиниць, притаманних мові перекладу. У статті на прикладах з англійських драматичних творів та їх українських перекладів показано варіативність перекладу вигуку «well» та стратегії відбору найточніших відповідників із застосуванням прагматики.

Ключові слова: прагматика, прагматичний потенціал, інтенція, експресивне висловлювання, комунікативний вплив.

Шлихар Т. А. Прагматика перевода экспрессивных высказываний с междометием «well» в драматическом диалоге

В статье рассматривается прагмалингвистический подход к переводу драмы, в частности, экспрессивных высказываний с «well». Драматический диалог по определению должен быть лаконичным, концентрированным и точным. Механизмы достижения такой цели предлагает прагматика. Нередко переводчик передает семантику экспрессивных высказываний оригинала буквально, не обращаясь к эмотивным единицам, присущим языку перевода. В статье на примерах из англоязычных драматических произведений и их украинских переводов показана вариативность перевода междометия «well» и стратегии подбора точных эквивалентов с помощью прагматики.

Ключевые слова: прагматика, прагматический потенциал, интенция, экспрессивное высказывание, коммуникативное воздействие.

Shlikhar T. O. Pragmatics of Translation of Expressive Utterances With Interjection «Well» in Drama Dialogue

The article focuses on the pragmatic approach to drama translation, particularly the translation of expressive utterances containing «well». Drama dialogue by definition should be laconic, concise and accurate, and pragmatics provides mechanisms for achieving this goal. Pragmatics explains how to do things with words, while drama consists of words that move forward the action and conflict. The drama translator faces a number of issues connected with the ontological nature of this literature type, since theater texts contain also extralinguistic factors that need to be interpreted on stage. Every language has a set of inherent means for expressing emotions. However, translators often tend to render the semantics of the source text literally without taking into account the expressive units characteristic of the target language and culture. Thus, utterances unnatural for real life communication appear, and if a play is produced on stage the drama dialogue sounds false and does not produce the necessary communicative effect. An experiment with actors of Ivan Franko National Academic Drama Theater of Kyiv proves this statement. Thus, in order to reproduce the speaker's intention the translator should take into account the pragmatic potential of an utterance. The article shows the variety of translation equivalents of «well» based on examples from British and American drama texts and their Ukrainian translations, as well as strategies for selecting accurate equivalents with the help of pragmatics.

Key words: pragmatics, pragmatic potential, intention, expressive utterance, communicative effect.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Некряч Т. Є.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Басюк Тетяна Сергіївна – асистент кафедри іноземних мов для природничих факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка.

Божеску Маріан Георгійович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасних європейських мов Буковинського державного фінансово-економічного університету (м. Чернівці).

Бокун Ірина Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» (м. Суми).

Бондаренко Яна Олексіївна – кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри германської і фіно-угорської філології Київського національного лінгвістичного університету.

Вигівський Валерій Лук'янович – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри слов'янських і германських мов Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Воронцова Тетяна Юріївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри англійської мови Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Глухова Людмила Олександрівна – аспірант кафедри англійської філології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Гулівець Наталія Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки Севастопольського інституту банківської справи Української академії банківської справи Національного банку України

Давидюк Юлія Борисівна – аспірант кафедри германської та фіно-угорської філології Київського національного лінгвістичного університету.

Дорменєв Віктор Стефанович – старший викладач кафедри німецької філології Маріупольського державного університету.

Зосімова Оксана Віталіївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри практики англійського усного та писемного мовлення Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Гльїнкова Наталія Михайлівна – асистент кафедри англійської філології Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка.

Каліберда Оксана Олександрівна – старший викладач кафедри романо-германської філології Бердянського державного педагогічного університету.

Калужська Лілія Олегівна – кандидат філологічних наук, старший викладач секції з іноземних мов кафедри початкової освіти Мелітопольського державного педагогічного університету.

Кириченко Ганна Георгіївна – аспірант кафедри перекладу та загального мовознавства Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Кіреєнко Катерина Володимирівна – асистент кафедри англійської філології ДЗ „Луганський Національний університет імені Тараса Шевченка”.

Кісельова Олена Миколаївна – старший викладач кафедри іноземних мов Донбаського державного педагогічного університету (м. Слов'янськ).

Клименко Ольга Леонідівна – кандидат філологічних наук, професор кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Запорізького національного університету.

Кондратьєва Оксана Валеріївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету (м. Київ).

Котов Михайло Володимирович – аспірант кафедри англійської філології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Краціло Соломія Олександрівна – аспірант кафедри англійської філології Львівського національного університету імені Івана Франка.

Купчишина Юлія Анатоліївна – аспірант кафедри англійської філології та перекладу Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Кучумова Наталія Володимирівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри іноземних мов Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького.

Левицький Андрій Едуардович – доктор філологічних наук, професор кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Літвінова Марина Михайлівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії і практики перекладу германських та романських мов Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Лоскутова Наталія Миколаївна – аспірант кафедри німецької філології Маріупольського державного університету.

Михайленко Валерій Васильович – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри сучасних європейських мов Буковинського державного фінансово-економічного університету (м. Чернівці).

Моїсеєнко (Іваніна) Тетяна Вікторівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу Інституту іноземної філології Класичного приватного університету (м. Запоріжжя).

Моркотун Сергій Борисович – кандидат педагогічних наук, асистент кафедри слов'янських і германських мов Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Недайнова Ірина Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології ДЗ „Луганський Національний університет імені Тараса Шевченка”.

Нікіточкіна Ірина Володимирівна – асистент кафедри сучасних європейських мов Буковинського державного фінансово-економічного університету (м. Чернівці).

Пашніна Тетяна Миколаївна – асистент кафедри іноземних мов факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка.

Полякова Оксана Вікторівна – асистент кафедри англійської філології і перекладу Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету (м. Київ).

Поневчинська Наталія Вікторівна – аспірант кафедри англійської філології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Редька Інна Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри лексикології і стилістики англійської мови імені професора О. М. Мороховського Київського національного лінгвістичного університету.

Рудакова Тетяна Олександрівна – асистент кафедри англійської філології ДЗ „Луганський Національний університет імені Тараса Шевченка”.

Саламаха Мар’яна Ярославівна – асистент кафедри іноземних мов для природничих факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка.

Сандига Лілія Олександрівна – кандидат філологічних наук, асистент кафедри іноземних мов економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Свиридюк Тетяна Володимирівна – кандидат філологічних наук, асистент кафедри іноземних мов економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Святюк Юлія Вікторівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Слабоуз Вікторія Василівна – старший викладач кафедри іноземних мов Донбаського державного педагогічного університету (м. Слов’янськ).

Сопилюк Наталія Михайлівна – кандидат філологічних наук, асистент кафедри романської філології та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Степикіна Тетяна Володимирівна – кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології ДЗ „Луганський Національний університет імені Тараса Шевченка”.

Сулейманова Наталія Валеріївна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри мовної підготовки спеціалістів Донбаського державного технічного університету (м. Алчевськ).

Тараненко Ольга Геннадіївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії і практики перекладу германських та романських мов Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Тофтул Анна Сергіївна – студентка філологічного факультету Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, спеціальність «Переклад».

Ткачик Олена Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови НТУУ «КПІ» (м. Київ).

Чайка Лариса Василівна – кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри іноземних мов Центру наукових досліджень та викладання іноземних мов НАН України (м. Київ).

Шевченко Ольга Олександрівна – асистент кафедри романо-германської філології ДЗ „Луганський Національний університет імені Тараса Шевченка”.

Шестаков Артем Олександрович – аспірант кафедри української філології та загального мовознавства ДЗ „Луганський Національний університет імені Тараса Шевченка”.

Шліхар Тетяна Олександрівна – кандидат філологічних наук, асистент кафедри іноземних мов економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Наукове видання

ВІСНИК
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(філологічні науки)

14 (273) липень 2013

Частина I

Відповідальний за випуск:
к. філос. н., доц. **Т. В. Степикіна**

Коректор: **Д. В. Демідов**

Здано до склад. 25.04.2013 р. Підп. до друку 30.05.2013 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний. Ум. друк. арк. 34,64. Наклад 200 прим. Зам. №117.

Видавець і виготовлювач
Видавництво Державного закладу
«Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
вул. Оборонна, 2, м. Луганськ, 91011. Тел./факс: (0642) 58-03-20.
e-mail: alma-mater@list.ru
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.